Österreichische Nationalbibliothek

digitalisiert mit Google

Atdemocratia Amerikaban Ford. Fabian Gabor. (Die Democratie in America.)

Egyet ny.
Buda 1841-1843

Signatur: 7834-B.3.4
Barcode: +Z162790401
Zitierlink: http://data.onb.ac.at/ABO/%2BZ162790401
Umfang: Bild 1 - 494

Nutzungsbedingungen

Bitte beachten Sie folgende Nutzungsbedingungen: Die Dateien werden Ihnen nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke zur Verfügung gestellt. Nehmen Sie keine automatisierten Abfragen vor. Nennen Sie die Österreichische Nationalbibliothek in Provenienzangaben. Bei der Weiterverwendung sind Sie selbst für die Einhaltung von Rechten Dritter, z.B. Urheberrechten, verantwortlich.

Hinweis: Das Dokument enthält hinterlegte Textdaten, die eine Suche in der Datei ermöglichen. Diese Textdaten wurden mit einem automatisierten OCR-Verfahren ermittelt und weisen Fehler auf.

KAIS.KÖN.HOF- BIBLIOTHEK
7.834-B
ALT-

Sd. 9. F. 148.

255

7834-B.

A'

DEMOCRATIA AMERIKÁBAN.

TOCQUEVILLE ELEK,

PÁRIZSI KIRÁLYI TÖRVÉNYSZÉKI ÜGYVÉDTŐL.

A' FRANCZIA EREDETIBŐL FORDÍTOTTA

FÁBIÁN GÁBOR,

A' MAGYAR ACADEMIA' RENDES TAGJA.

III. KÖTET.

BUDÁN,

A' MAGYAR KIRÁLYI EGYETEMNÉL.

1843.

7.834-B.126

EGY SZÓ A' FORDITÓTÓL.

Mig Tocquevillenek általam nem rég' kiadott magyar fordítása censurán és sajtón átvándorolt, az alatt e' munka' eredetije még két kötettel szaporodott; melly folytatásban a' szerző, bevezetése' 24-dik lapján kijelentett első tervezetéhez képest: *a' helyzetek' egyenlőségének 's democrata kormánynak a' polgári társaságon, eszméken és erkölcsökön kitüntetett befolyását* rajzolgatja, ismert sajátságos modorában. Hogy a' jeles műnek e' becses kiegészitő része magyarban se nélkülöztessék: siettem e' két utóbbi kötetet is honi nyelvünkre általtenni; mihez kedves ösztönömül szolgált azon átalános méltánylás, mellyet előbbi dolgozatomért mind a' nagy olvasó közönség', mind a' critica' részéről tapasztalni szerencsém volt. És hogy e' méltánylást minden oldalról érdemlettnek

tudhassam: e' második fordításom' kiadásánál a' hibátlan nyomtatást is lehetőségig eszközölni törekedtem, 's miután azt az első két kötetnél legjobb szándékom mellett sem lehete elérnem: az azokban magam által később felfedezett néhány nevezetesb toll- és sajtóhibát ez úttal a' hibás lapok' újranyomatásával helyrehozni igyekeztem; gondolván, hogy e' figyelemmel mind a' kegyes olvasóknak, mind a' munkának 's enmagamnak egy iránt tartozom.

FIGYELMEZTETÉS.

Az amerikaiak' társas állapotja democratai, melly rájok természettel bizonyos törvényeket, 's bizonyos politicai erkölcsöket ruházott.

Ugyanezen társas állapot szült továbbá nálok sok olly érzeményeket 's véleményeket, mellyek Europa' régi aristocratai társaságaiban ösméretlenek voltak. Lerontotta vagy módositotta a' hajdan fennállt viszonyokat 's ujakat alapitott. A' polgári társaság' arcza szintúgy megváltozott valamint a' politicai világ' ábrázatja.

Az első tárgyról azon munkámban értekeztem, mellyet öt év előtt az amerikai democratiáról közrebocsátottam. A' második e' jelen könyvnek teszi tárgyát. E' két rész egymást egésziti ki, és azonegy munkát képez.

Először is mindjárt szükség az olvasónál elejét vennem egy tévedésnek, melly rám nézve felette sérelmes fogna lenni.

A' ki látja, hogy az egyenlőségnek annyi különböző okozatokat tulajdonitok, ebből könnyen azt következtethetné, mintha én az egyenlőséget tekinteném egyetlen okaúl mind annak, valami napjainkban történik. De ez annyi lenne, mint felölem igen korlátolt nézetet tenni fel.

Vannak korunkban számos vélemények, érzemények és ösztönök, mellyek születésöket az egyenlőségtől egészen idegen, vagy épen vele ellenkező körülményeknek köszönik. Úgy hogy, ha az Egyesült-Statusokat venném

fel például, könnyen megmutathatnám, miképen a' tartomány' természete, lakóinak eredete, az első alapitók' vallása, szerzett tudományaik, előbbi szokásaik, a' democratiától nem függve, szertelen befolyással voltak és vannak most is az ő gondolkozás- és érzésbeli modorjokra. Európában más, de az egyenlőség körülményétől szintúgy különböző okok fognának találkozni, mellyek megmagyaráznák nagy részét annak, a' mi itt történik.

Én mind ezen különböző okoknak létezését és hatalmát elösmerem, de rólók szólani nem szándékom. Nem tettem magamnak czélúl: okát adni minden hajlandóságainknak 's minden eszméinknek; csupán azt akartam kimutatni, mennyiben módositotta légyen az egyenlőség mind ezeket, mind amazokat.

Az olvasó talán különösnek fogja találni, hogy midőn erős véleményem az, miképen a' democrata forradalom, mellynek tanúi vagyunk, egy olly ellenállhatlan körülmény, melly ellen küzdeni sem kivánatos, sem okos dolog nem volna, gyakran megtörtént rajtam e' könyvben, hogy igen is kemény szavakkal illettem azon democrata társaságokat, mellyeket e' forradalom hozott létre.

Erre egyszerüen csak azt felelem, hogy ez onnét van, mert én a' democratiának ellensége nem voltam, hanem nyiltsággal kivántam viseltetni iránta.

Az emberek az igazságot ellenségeiktől nem fogadják el, barátaik pedig nem igen szolgálnak azzal nekiek; azért én megakartam azt mondani.

Gondoltam, úgy is sokan vannak, kik hirdetik amaz uj jótéteményeket, mellyeket az egyenlőség az embereknek igér, de kevesen merik kimutatni távolról azon veszélyeket, mellyekkel az öket fenyegeti. Én tehát főkép ezen veszélyekre forditottam figyelmemet, 's úgy hivém, hogy azokat világosan felfedeztem, nem voltam olly gyáva, hogy rólok hallgassak.

Reménylem, az olvasó e' második munkámban is fel fogja találni azon részrenemhajlást, mellyet az elsöben észrevenni látszott. Közepette a' bennünket megosztó ellenkező véleményeknek, igyekeztem elfojtani egy pillantatig keblemben azon kedvező rokonszenveket vagy ellenkező ösztönöket, mellyeket közülök mindegyik belém oltott. Ha azok, kik könyvemet olvasandják, találni fognak benne csak egy kifejezést is, mellynek czélja volna, hizelgeni a' honunkat izgató nagy pártok valamellyikének, vagy egynek ama' kis pártok közül, mellyek azt korunkban zaklatják és gyengitik, ám az illy olvasók emeljék fel szavukat és vádoljanak.

A' tárgy, mellyet átkarolni akartam, véghetetlen; mert magában foglalja nagy részét azon érzemények- és eszmének, mellyeket az uj világ' állapotja előhozott. Egy illy tárgy bizonyosan fölülmulja erömet; 's midőn róla értekeztem, korántsem tettem eleget magamnak.

De ha el nem értem is a' czélt, mellyre törekedtem, olvasóim legalább meg fogják azt rólam vallani, hogy vállalatomat olly szellemben fogtam fel és folytattam, melly a' sikerre érdemessé fogott volna tehetni.

ELSŐ RÉSZ.

BEFOLYÁSA A' DEMOCRATIÁNAK AZ ÉRTELEMBELI MOZGÁSRA AZ EGYESÜLT-STATUSOKBAN.

I. FEJZET.

Philosophiai módszere az amerikaiaknak.

Én azt tartom, nincs a' polgárisult világban olly ország, hol a' philosophiával kevesebbet foglalkoznának, mint az Egyesült-Statusokban.

Az amerikaiaknak saját philosophiai oskolájok nincs, 's mind azokkal, mellyek Európát megosztják, igen keveset törődnek, alig tudják nevöket is.

Könnyü azonban észrevenni, hogy az Egyesült-Statusok' majd minden lakói eszöket azonegy modorban intézik 's ugyanazon szabályok szerint jártatják, vagy is, hogy ök bizonyos, mindnyájokkal közös philosophiai módszerrel birnak, a' nélkül, hogy annak szabályait meghatározni valaha eszökbe jutott volna.

Kibuvni a' rendszer' szelleme, szokások' járma, családi maximák, osztálybeli vélemények, söt bizonyos pontig a' nemzeti előitéletek alól is; a' hagyományt csak ok-

tatásúl, a' jelen tetteket csak hasznos tanúságul venni más jobbaknak végbevitelére; magától 's magában keresni a' dolgok' okát; eredményre törekedni az eszközhöz való nagy ragaszkodás nélkül, fenekére nézni a' dolognak, mellőzve a' formát: ezek ama' fő vonások, mellyek jellemzik az amerikaiaknál azt, mit én az ő philosophiai módszeröknek nevezendek.

Ha még tovább megyek és e' különböző vonások közt keresem a' legfőbbet, vagy is azt, melly a' többit mind magában foghatja, úgy találom, hogy a' szellemi munkálkodások' nagyobb részében, az amerikai ember, egyedül saját eszének erejére támaszkodik.

Amerika tehát egy olly tartomány a' világon, hol legkevesbbé tanulják 's még is legjobban követik Descartes' oktatásait. Ezen csudálkozni nem kell.

Az amerikaiak nem olvassák Descartes' munkáit, mert őket társas állapotjok a' szemlélődő tanulmányoktól elvonja; de követik maximáit, mert ugyanezen társas állapot természettel hajlandóvá teszi elméjöket azoknak elfogadására.

A' democrata társaság' kebelében uralkodó folytonos mozgalomnak közepette, a' nemzedékeket egyesítő kötelék megtágul, vagy elszakad; itt kiki könnyen elveszti ősei' eszméinek fonalát, vagy vele nem sokat gondol.

Az illy társaságban élő emberek nem fognák meríthetni meggyőződéseiket azon osztály' véleményeiből is, mellyhez tartoznak; mert itt, úgy szólván, semmi osztályok többé nincsenek, 's a' mellyek még fennállanak, olly ingó elemekből alkottatvák, hogy itt soha a' testület igazi hatalmat a' maga tagjain nem gyakorolhatna.

Mi illeti azon befolyást, mellyel lehet egyik ember értelmessége a' másikéra, az szükségkép igen meg van szorítva olly országban, hol a' polgárok majdnem egyenlőkké válván, egymást mind igen közelről látják, 's nem vevén

észre magok köztt egynél is valami nagyságnak 's felsőbbségnek csalhatatlan jeleit, szüntelen saját okosságokhoz vezettetnek vissza, mint legláthatóbb 's legközelebb levő forrásához az igazságnak. 'S ez által nemcsak egy vagy más emberbeni bizodalom rontatik le, hanem elvész a' kedv: hinni bárki szavának is.

Kiki tehát szorosan magába zárkozik 's onnét akarja ítélgetni a' világot.

Az amerikaiak' eszét azon szokásuk, melly szerint ítéletök' szabályát csak önmagoktól kölcsönzik, más szokásokra is kapatja.

Mivel látják, hogy képesek segéd nélkül megfejteni mind azon apró nehézségeket, mellyek magokat gyakorlati életökben előadják, ebből könnyen azt következtetik, hogy a' világon minden megfejthető, és hogy benne az értelem' határait semmi túl nem haladja.

Ennél fogva készek tagadni azt, mit meg nem foghatnak; ez beléjek kevés hitet önt a' rendkivüli iránt, 's majdnem legyőzhetetlen idegenséget a' természetfölötti iránt.

Minthogy saját tanubizonyságuk után szoktak indúlni, szeretik igen tisztán látni a' tárgyat, mellyel foglalkoznak; azért is azt, mennyire csak lehet, takarójából kifejtegetik, félreháritnak mindent, mi a' hozzáférést gátolja, leszedik róla mind azt, mi a' szemek elől elrejti, hogy igy közelebbről 's maga tiszta világában szemlélhessék. Lelköknek ezen hajlama, csak hamar arra viszi őket, hogy megvessék a' formákat, mellyeket ők magok 's az igazság közé helyhezett haszontalan 's alkalmatlan leplek gyanánt tekintenek.

Az amerikaiaknak tehát nem volt szükség philosophiai módszeröket könyvekből meríteni, feltalálták azt önmagokban. Épen ezt mondhatnám arról is, a' mi Európában történt.

Ugyanezen módszer Európában csak a' szerint kapott

lábra 's lett közönségessé, a' mint itt is az állapotok egyenlöbbek, 's az emberek egymáshoz hasonlóbbak lettek.

Nézzük csak egy pillanatig az idők' lánczolatát:

A' XVI. századbeli reformatorok néhányat a' hajdani hit tanai közül alávetnek a' személyes okosságnak; de a' többit valamennyit továbbá is kiveszik vizsgálata alól. A' XVII. században Baco a' természeti tudományokban, Descartes pedig a' tulajdonkép'úgy mondatott philosophiában, eltörlik a' bevett formákat, lerontják a' hagyományok' uralkodását, 's felforgatják a' mester' tekintélyét.

Végre a' XVIII. századbeli philosophusok, átalánositván ugyanez elvet, kezdik kinekkinek egyedi vizsgálata alá vetni, hitének mindennemü tárgyait.

Ki nem látja, hogy Luther, Descartes és Voltaire ugyanazon módszert használták, és hogy annak csak többé, vagy kevesbbé kivánt alkalmaztatásában különböztek egymástól?

Honnét van az, hogy a' reformatorok olly szorosan a' vallásbeli eszmék' körébe zárkóztak? Miért akarta Descartes a' maga módszerét csak bizonyos tárgyakban használtatni, 's ámbár, azt mindenre alkalmazható karba hozta, miért nyilatkozott még is úgy, hogy az embernek magától csak a' philosophiai tárgyakat kell itélgetni, de nem a' politicaiakat? Mikép történt, hogy a' XVIII. században, ugyanezen módszerből egyszerre átalános alkalmaztatásokat húztak ki, mellyeket Descartes és elödei észre nem vettek, vagy felfedezni nem akartak? Honnét van végre, hogy ez időkorban azon módszer, mellyről szólunk, rögtön elötermett az iskolákból, hogy átmenjen a' társaságba 's átalános szabályaul váljék az értelemnek, és hogy miután a' francziáknál népszerüvé leve, nyilván elfogadtatott, vagy titkon használtatott Europa' minden népeitől?

A' kérdés alatti philosophiai módszer születhetett a' XVI. században, magát szabályozhatta 's átalánosithatta

a' XVII-ben: de közönségesen be nem vétethetett egyikben is. A' politicai törvények, társas állapot, 's lélek' szokásai, mellyek amazokból, mint első okokból folynak, ellenzék vala azt.

Felfedeztetése olly időszakban történt, mikor az emberek egyenlőkké válni 's egymáshoz hasonlítani már elkezdettek. Általánosan pedig csak azon századokban használtathatott, mellyekben végre az állapotok majdnem egyenlőkké 's az emberek szinte egymáshoz hasonlókká lettek.

És igy a' XVIII. század' philosophiai módszere, nemcsak franczia, hanem democrata módszer is; mi is megmagyarázza, miért fogadták azt el olly könnyen egész Európában, mellynek átalakitásában neki olly nagy része vala. A' francziák nem azért forgatták fel a' világot, mert régi hiteiket megváltoztatták 's régi erkölcseiket módositották; hanem azért, mert ők hoztak napvilágra 's tettek közönségessé először egy olly philosophiai módszert, mellynek segitségével könnyü volt minden régi dolgokat megtámadni, 's minden ujaknak utat nyitni.

Ha most azt kérdi tőlem valaki: miért követik ma e' módszert szigorubban 's alkalmazzák gyakrabban a' francziák mintsem az amerikaiak, holott ez utóbbiaknál az egyenlőség szintolly teljes, sőt még régibb: azt felelem, hogy, ez egy részben két körülménytől függ, mellyet előbb jól meg kell értetnem.

Az angol-amerikai társaságok, születésöket a' vallásnak köszönik; azért soha el nem kell feledni, hogy az Egyesült-Statusokban a' vallás, közé vegyül minden nemzeti szokásoknak 's minden érzeményeknek, mellyeket a' haza szül; ez reá különös hatalmat ruház.

E' hatalmas okhoz adjuk hozzá e' másik nem csekélyebb okot: Amerikában a' vallás, úgy szolván, maga szabta ki határait; itt a' vallási rend egészen el van különözve a' politicai rendtől, úgy, hogy a' régi törvényeket

változtatni bizvást lehetett, a' nélkül, hogy a' régi hitek megrendittetnének.

A' keresztyén vallás tehát nagy hatalmat tartott meg magának az amerikaiak' lelke felett; 's mit különösen megjegyezni kivánok az, hogy ő nemcsak úgy uralkodik, mint valamelly, vizsgálat után bevett philosophia, hanem mint olly vallás, mellyet az emberek hisznek, a' nélkül, hogy megvizsgálnák.

Az Egyesült-Statusokban a' keresztyén felekezetek végtelenül különböznek 's magokat szüntelen módositgatják; hanem maga a' keresztyén vallás olly megállapitott 's ellenállhatlan tény, mellyet sem megtámadni, sem védni senkinek eszébe nem jut.

Az amerikaiak a' keresztyén vallás' fő hitágazatait vizsgálat nélkül bevevén, kénytelenek azonképen elfogadni nagy számát amaz erkölcsi igazságoknak is, mellyek belőle folynak és benne gyökereznek. Ez a' személyes okoskodás' működését szük határok közé szoritja, 's elvon töle sokat a' leglélekbenjáróbb emberi véleményekből.

A' másik körülmény, mellyről szólék, imez:

Az amerikaiaknak társasági állapotjok 's alkotmányuk democratai, de democrata forradalom nálok nem volt. A' mint most látjuk őket, majdnem ollyanok voltak akkor is, mikor a' földre, holott laknak, megérkeztek. Ez nagy tekintetet érdemel.

Nincsenek olly forradalmak, mellyek a' régi hiteket meg ne ingatnák, a' tekintélyt ne csökkentnék 's a' közönséges eszméket be ne homályositnák. És igy minden forradalomnak kisebb, nagyobb mértékben következése az, hogy az embereket önmagokra hagyja 's kinekkinek lelke előtt egy üres 's majdnem határtalan tért nyit.

Midőn ama különböző osztályoknak, mellyekből a' régi társaság alakulva volt, hosszas küzdése után, az állapotok egyenlőkké lettek, akkor az irigység, gyülölség, szomszéd'

megvetése, kevélység és szertelen magába bizakodás, úgy szólván, megragadják az emberi szivet és egy ideig hatalmokban tartják. E' körülmény, nem tekintve az egyenlőséget, hathatósan segíti az embereket egymás közt meghasontani; 's öket arra juttatni, hogy egyik a' másik' itéletébe ne bizzék, és hogy a' világosságot ne keressék másutt, mint önmagokban.

Ekkor minden ember próbál megfelelni magáért, 's dicsőségének tartja minden dologról saját hitet formálni magának. Az emberek már csak érdekek 's nem eszmék által vannak összekötve, 's majd azt mondanók, hogy az emberi vélemények már csak némi értelembeli port képeznek, melly szállong mindenfelé, a' nélkül, hogy magát összeszedhetné 's megállapithatná.

És így a' lelki függetlenség, mit az egyenlőség föltesz, soha nem olly nagy, 's nem tetszik soha olly tulságosnak, mint azon pillanatban, mikor magát az egyenlőség megalapitni kezdi, és azon terhes munka alatt, melly által megalapittatik. Meg kell tehát jól különböztetni az értelmi szabadság' azon nemét, mellyet az egyenlőség adhat, az anarchiától, mellyet a' forradalom hoz magával. Külön kell a' két dolog' mindegyikét tekinteni, hogy magunknak a' jövőről szertelen reményeket 's félelmeket ne szerezzünk.

Úgy hiszem, azon emberek, kik az uj társaságokban élni fognak, gyakran használandják személyes okosságukat; de azt korántsem hiszem, hogy vele gyakran visszaéljenek.

Ez egy olly oknak tulajdonitandó, melly minden democrata országokra átalánosabban alkalmazható, és a' mellynek végtére kiszabott, sőt néha szoros határok közt kell ott tartania a' gondolat' személyes függetlenségét.

Meg fogom azt mondani a' következő fejezetben.

II. FEJZET.

A' hitek' fő forrásáról democrata népeknél.

A' dogmaticai hitek, majd kisebb, majd nagyobb számmal vannak, az időkhöz képest. Különbféle módon születnek 's változhatnak mind formájok mind tárgyukra nézve; de arra rá nem mehetnénk, hogy ne legyenek dogmaticai hitek, vagy is olly vélemények, mellyeket az emberek bizodalomból 's vizsgálat nélkül fogadnak el. Ha minden ember maga akarná formálni minden véleményeit 's külön keresni az igazságot, egyedül maga által tört útakon, nem hihető, hogy nagy számu embereknek valaha egyesülniek kellene valamelly közönséges hitben.

Immár könnyü általlátni, hogy olly társaság, melly efféle hitek nélkül virágozhatnék, vagy is inkább fennállhatna, nincsen; mert közös eszmék nélkül közös cselekvés nincs, 's közös cselekvés nélkül vannak ugyan még emberek, de társasági testület többé nem létezik. Hogy tehát társaság legyen, annyival inkább e' társaság virágozzék, valamennyi polgár lelkének mindig egyesitve 's összetartva kell lenni némelly fő eszmék által; ez pedig meg nem történhetnék, ha csak mindenik közülök ollykor véleményeit azonegy forrásból nem meritné 's bizonyos számu már kész hiteket elfogadni hajlandó nem volna.

Ha most az embert magában tekintem, úgy találom, hogy neki a' dogmaticai hitek szintolly szükségesek a' ma-

gánosan élésre, mint a' hozzá hasonlókkali együtt munkálásra.

Ha az ember kénytelen volna maga bizonyitani be magának mind azon igazságokat, mellyeket naponként használ, annak soha végét nem érné; kifárasztaná magát elöleges mutogatásokkal, a' nélkül, hogy boldogulna; 's mivel effélére sem az élet' rövidsége miatt ideje, sem lelkének korlátoltsága miatt tehetsége nincsen: vagy akarja vagy nem, bebizonyultaknak kell tartania sok olly körülményt és véleményt, mellyeknek megvizsgálására 's igazolására magának sem ideje, sem tehetsége nem volt, de mellyeket ügyesebbek találtak fel, vagy a' sokaság elfogadott. Ez elsö alapon emeli fel maga saját gondolatainak épületét. Az eljárás' e' módjára nem akaratja vezérli öt, hanem sorsának hajthatlan törvénye kényszeríti reá.

Nincs a' világon olly nagy philosophus, ki millió dolgot ne hinne a' más' szava után, és ki sokkal több igazságot nem tenne fel, mint a' mennyit kimutat.

Ez nemcsak szükséges, de kivánatos is. Az olly ember, ki mindent maga akarna megvizsgálni, egyegy dologra csak kevés időt és figyelmet szánhatna; e' munka elméjét örökös izgásban tartaná, melly neki meg nem engedné, hogy valamelly igazságba mélyen behathasson, 's magát valamelly bizonyosságban szilárdul megfészkelhesse. Elméje egyszerre független és erötlen is fogna lenni. Szükség tehát, hogy az emberi vélemények' különbféle tárgyaiból válasszon, 's elfogadjon sok hiteket vizsgálat nélkül, hogy igy ama' kevésbe, mellynek vizsgálatát magának tartotta fenn, annál mélyebben behathasson.

Igaz, hogy minden ember, ki valami véleményt más' szavára fogad el, lelkét rabszolgaságra juttatja; hanem ez üdvös szolgaság, melly a' szabadságot jól használni megengedi.

És igy, bármi történjék is, a' tekintélynek mindig

fel kell találtatni valahol az értelmi 's erkölcsi világban. Helye változó, de meg van szükségképen. A' személyes függetlenség lehet kisebb, nagyobb; de korlátok nélkül nem létezhetnék. E' szerint nem az a' kérdés, hogy megtudjuk, van-e értelmi tekintély a' democrata századokban, hanem, hogy hol van az letéve 's mi annak mértéke?

Az előbbi fejzetben megmutatám, mint töltötte el az embereket az állapotok' egyenlősége bizonyos ösztönszerü hitetlenséggel a' természetfeletti iránt, 's némi igen magas és gyakran felette tulságos eszmével az emberi okosság felől.

Az egyenlőség' ezen korában élő emberek tehát nehezen biratnak arra, hogy azon értelmi tekintélyt, mellynek magokat alávetik, az emberiségen kivül és fölül helyezzék. Ők rendszerint magokban, vagy a' hozzájok hasonlókban szokták keresni az igazság' forrásait. Ez elég volna annak bebizonyítására, hogy ezen századokban valami uj vallás lábra nem kaphatna, és hogy minden annak létrehozására szánt kisérletek nemcsak vétkesek, hanem nevetségesek és oktalanok is lennének. Előre látható, hogy a' democrata népek nem könnyen fognak hinni az istenikküldetéseknek, hogy az uj profétákon jó izüt fognak nevetni, és hogy hiteiknek főitélőbiráját az emberiség' határain belől nem pedig kivül fogják akarni feltalálni.

Mikor az állapotok egyenlőtlenek, 's az emberek nem hasonlítnak egymáshoz, akkor néhány egyed igen felvilágosult, igen okos 's eszénél fogva igen hatalmas, a' sokaság pedig felette tudatlan és felette buta. Az aristocrata időkben élő emberek tehát természettel hajlandók, véleményeik' vezéreül egyes ember' vagy egyes osztály' felsőbb okosságát választani, ellenben a' tömeg' csalhatatlanságát nem igen van kedvök elismerni.

Ellenkező történik az egyenlőség' századaiban.

A' mint a' polgárok' egyenlőbbek 's egymáshoz hason-

latosbak lesznek, a' szerint fogy kedvök vakon hinni egy bizonyos emberben vagy egy bizonyos osztályban. Ellenben hinni a' tömegnek annál hajlandóbbak 's mindinkábbinkább a' közvélemény lesz vezetője a' világnak.

A' közvélemény nemcsak egyedüli vezére marad a' személyes okosságnak democrata népeknél, hanem annak ezeknél végetlenül nagyobb hatálma is van, mint bármi más népnél. Az egyenlőség' korában, az emberek egymásban semmit nem biznak, hasonlóságuk miatt, de ugyan e' hasonlóság majdnem határtalan bizodalmat önt beléjek a' közönség' itélete iránt; mert az előttök valószinütlennek tetszik, hogy mindnyájan egyenlő észszel birván, az igazság a' nagyobb szám' részén ne találtassék fel.

Midőn a' democrata országokban élő ember magát minden körültte levőkkel személyenkint hasonlítja össze, kevélyen érezi, hogy egyik sem különb nálánál; de midőn a' hozzábasonlók' egyetemét veszi tekintetbe 's magát e' nagy részhez méri, azonnal le van sujtva saját csekélysége 's gyengesége által.

Ugyanezen egyenlőség, melly öt polgártársai' mindegyikétől külön függetlenné teszi, magában 's minden védelem nélkül, a' nagyobb szám' befolyásának teszi ki öt.

Ennél fogva a' közönség democrata népeknél olly különös hatalommal bír, minőről az aristocrata nemzeteknek még csak fogalmuk sem lehetett. Ő a' maga hiteit nem meggyőződés' útján veteti be, hanem parancsolja 's a' tömeg' eszének az egyesek' értelmén végbevitt némi szörnyű nyomása által sajtolja azokat be a' lelkekbe.

Az Egyesült-Statusokban a' többség az egyeseknek egész sereg kész véleményekkel szolgál 's ez által megmenti öket azon kötelességtől, hogy afféléket magok készítsenek a' magok számára. Vannak számos theoriák philosophia', erkölcstan vagy politica' tárgyában, mellyeket itt kiki vizsgálat nélkül elfogad a' közönség' rovására; és ha jó

közelről tekintjük a' dolgot, úgy fogjuk tapasztalni, hogy itt maga a' vallás is nem annyira kijelentett tudomány' mint inkább közvélemény' képében uralkodik.

Tudjuk, mikép az amerikaiaknál a' politicai törvények magokkal hozzák azt, hogy itt a' többség a' társaságon mint fölség uralkodjék; ez neki fölötte neveli azon hatalmát, mellyet itt már természettel gyakorol az értelmiségen. Mert semmi sem közönségesb az embernél, mint az, hogy némi felsőbb bölcsességet tulajdonitson annak, a' ki elnyomója.

A' többségnek ezen politicai mindenhatósága az Egyesült-Statusokban, voltakép' neveli ugyan azon befolyást, mellyet ott a' közönség' véleményei, nála nélkül is gyakorolnának minden egyes polgárok' lelkére, de annak épen nem alapítója. Magában az egyenlőségben kell keresni forrásait ezen befolyásnak, nem pedig azon többé, kevesbbé népszerü intézetekben, mellyeket egyenlő emberek magoknak adhatnak. Hihető, hogy a' nagyobb szám' értelmi uralkodása nem lenne olly korlátlan egy király alá vetett democrata népnél, mint egy tiszta democratia' kebelében; de azért mindig korlátlan lesz az, 's bár miféle politicai törvények uralkodjanak is az embereken az egyenlőség' századaiban, előre láthatni, hogy itt a' közvélemény iránti hit némi vallássá fog válni, mellynek profétája a' többség leend.

E' szerint az értelmi tekintély különböző lesz ugyan, de nem csekélyebb; 's távol levén annak hivésétől, hogy az valaha elenyészszék, róla azt jövendölöm, hogy könnyen igen is nagyra nőhet 's megtörténhetik, hogy az egyedi okosság' működését végre szükebb határok közé szorítja, mintsem az emberi nem' méltóságával 's boldogságával megegyeznék. Én az egyenlőségben két irányzatot látok igen világosan; az egyik minden egyes ember' lelkét uj gondolatokra izgatja, a' másik olly karba szeretné tenni,

hogy többé ne gondolkozzék. És jól látom, mint fogná a' democratia bizonyos törvények' uralkokása mellett, kioltani amaz értelmi szabadságot, mellyet a' democratai társas állapot elősegít; úgy hogy az emberi ész eltördelvén mind azon gátokat, mellyeket elébe hajdan osztályok vagy egyesek hánytak, magát szorosan a' nagyobb szám' átalános akaratjaihoz lánczolná.

Ha a' democrata népek, mind azon különbféle hatalmak' helyébe, mellyek a' személyes okosság' rugóját szerfelett nyomták vagy hátráltatták, a' többség' korlátlan hatalmát tették; úgy a' baj csak jellemét változtatta volna meg. Úgy az emberek fel nem találták volna a' függetlenül élés' módját, 's csupán, — a' mi szinte nehéz dolog — a' szolgaságnak egy uj képét fedezték volna fel. Nem győzném elégszer ismételni, hogy itt van ám bezzeg alkalom, mély eszmélkedésre inteni azokat, kik az ész' szabadságában némi szent dolgot látnak, és kik nem csupán a' kényurat, de a' kényuraságot is gyülölik. Mi engem illet, mikor én a' hatalom karját homlokomon megnehezedni érezem, keveset törödöm azzal, ki az elnyomó, 's egy cseppel sincs nagyobb kedvem fejemet a' járomba dugni azért, mert egy millió kéz nyujtja azt elömbe.

III. FEJZET.

Miért mutatnak az amerikaiak több képességet és kedvet az általános eszmékre, mintsem atyáik az angolok.

Isten nem gondolkodik az emberi nemzetről általánosan. Ő egy szempillantással külön meglát minden lényeket, mellyekből az emberiség áll, 's észreveszi egyszersmind mindegyiknél a' hasonlatosságokat, mellyek őt a' többihöz vonszszák, és a' különbségeket is, mellyek a' többitől elválasztják.

Istennek tehát általános eszmékre szüksége nincs; vagy is, ő soha nem kénytelen nagy számu rokon tárgyakat azon egy forma alá szorítni, a' végett hogy rólok kényelmesebben gondolkozhassék.

Az emberrel nem igy van a' dolog. Ha az emberi ész, egyenként akarná vizsgálni 's megbirálni mind azon különös eseteket, mellyek őt érdeklik, csak hamar a' részletek' végtelenségébe tévedne el, 's nem látna többé semmit; e' végső esetben egy tökéletlen de szükséges módhoz folyamodik, melly erőtlenségét segíti és azt kimutatja.

Megtekintvén felületesen bizonyos számú tárgyakat, 's észrevevén, hogy azok egymáshoz hasonlítanak, egy nevet ad mindnyájának, félreteszi őket, és folytatja útját tovább.

Az általános eszmék nem erejét bizonyítják az emberi észnek, hanem inkább erőtlenségét; mert a' természetben

egészen hasonló lények, ugyanazonos lettdolgok, 's olly szabályok, mellyek különbség nélkül, ugyanazon módon egyszerre több tárgyakra alkalmaztathatnának, nem léteznek.

Az átalános eszmékben az a' csudálatos, hogy azok az emberi észt képessé teszik gyors itéleteket hozni egyszerre nagy számú tárgyak felől; de más részről öt mindig csak tökéletlen fogalmakkal látják el, 's a' mit neki terjedelemben adnak, azt vele szabatosságban elvesztetik.

A' mint a' társaságok vénülnek, mindig uj meg uj lettdolgok' ismeretéhez jutnak, 's majd mindennap szereznek magoknak, tudtok nélkül is, némelly részletes igazságokat.

Minél több illy igazságot ragad meg az ember, annál természetesebben vitetik több több átalános eszmék' kigondolására. Nem lehetne sok részletes körülményt külön nézni a' nélkül, hogy végre az öket összefoglaló közös kötelet észre vegyük. Több egyedek észrevétetik a' faj' fogalmát; több fajok szükségkép elvezetnek a' nemnek fogalmára. Az átalános eszmék' megszokása 's kedvelése tehát mindig annál nagyobb lesz valamelly népnél, minél régibbek és számosabbak ismeretei.

De vannak még más okok is, mellyek az embereket eszméik' átalánositására ösztönzik, vagy attól eltartóztatják.

Az amerikaiak sokkal gyakrabban használják az átalános eszméket és sokkal inkább gyönyörködnek azokban, mintsem az angolok; ez első tekintettel igen különösnek tetszik, ha meggondoljuk, hogy e' két népnek azonegy eredete van, hogy századokig ugyanazon törvények alatt éltek, és hogy ma is szüntelen közlik egymással véleményeiket 's erkölcseiket. Az ellentét még sokkal meglepöbbnek fog látszani, ha szemeinket a' magunk Európáján

központosítjuk és az azt lakó két legfelvilágosultabb népet hasonlítjuk össze egymás között.

Majd azt mondanók, az angoloknál az emberi ész csak kénytelen kelletlen válik meg a' részletes körülmények szemlélésétől, hogy innét az okokig felhasson, és hogy csak akaratja' ellenére átalánosít.

Ellenben úgy látszik, köztünk francziák közt az átalános eszmék' kedvelése olly zabolátlan szenvedélylyé fajult, hogy annak minden áron hódolni kell. Minden reggel mikor felkelek, azt hallom, hogy ismét egy átalános és örökös törvényt fedeztek fel, mellyről ekkorig soha semmit nem hallottam. Nincs olly középszerű iró, kinek elég volna próba-értekezése' tárgyaul egy nagy királyságra alkalmazható igazságokat fedezni fel, 's a' ki megelégületlen ne legyen magával, ha csak egész emberi nemzetet értekezése' tárgyába be nem foglalhatott.

Egy illy különbözés két felvilágosult nép közt csudálatos előttem. Ha végre elmémet Angolországra visszafordítom, 's megjegyzem magamnak, mi történik annak kebelében egy félszázad óta, úgy hiszem, lehet azt állítnom, hogy ott az átalános eszmék' kedvelése azon mértékben fejlődik ki, mellyben az ország' régi alkotmánya gyengül.

És így a' tudományok' kisebb, nagyobb előhaladása maga még nem elég annak megmagyarázására, mi oltja az emberi lélekbe az átalános eszmék' szeretetét, vagy mi idegeníti el öt ezektől.

Midőn az állapotok igen egyenlőtlenek, és az egyenlőtlenségek állandók, akkor az egyedek lassanként úgy elütnek egymástól, hogy majd azt mondanók, annyi különböző emberiség van, mint a' hány az osztály; ezek közül egyszerre mindig csak egyet veszünk észre 's elvesztvén szem elől a' kötelet, melly valamennyit az emberi nemzet' roppant kebelében egyesíti, mindig csak bizonyos embereket látunk, és nem az embert látjuk.

Azok tehát, kik efféle aristocrata társaságokban élnek, soha önmagokat illetőleg, igen átalános eszméket nem gondolnak ki, és ez elég arra, hogy beléjek az illy eszmék iránt természeti bizodalmatlanságot 's ösztönszerü idegenséget öntsön.

Ellenben a' democrata országokban lakó ember, nem lát mást maga mellett, mint hozzá csaknem egészen hasonló lényeket; azért is ő nem gondolkodhatik az emberi nem' bármelly részéről is a' nélkül, hogy gondolatja nagyszerüvé váljék, 's úgy kiterjedjen, hogy az egészet átölelhesse. Minden igazság, melly magára alkalmazható, valamennyi polgártársára 's felebarátjára egyformán 's ugyanazon módon alkalmazhatónak látszik előtte. Megszokván az átalános eszméket azon tanulmányában, mellyel legtöbbet foglalkozik, 's melly őt leginkább érdekli, átviszi ugyan e' szokást a' többibe is, 's igy történik aztán, hogy szükség levén minden dolgokban átalános szabályokat találni fel, sok tárgyakat azon egy forma alá szorítni 's egész csoport körülményt egyetlenegy okból magyarázni meg, e' szükség az emberi észnek egy tüzes és gyakran vak szenvedélyévé válik.

Semmi nem igazolja inkább a' fentmondottakat, mint a' hajdankor' véleményei a' rabszolgákra nézve.

Róma' és Görögország' legmélyebb 's legroppantabb lángelméi soha rá nem juthattak amaz olly igen átalános, de egyszersmind olly igen egyszerü eszmére, melly azt tartja, hogy az emberek egymáshoz hasonlók, 's hogy kiki közülök, születésekor egyenlő jogot hoz magával a' szabadságra; és magokat annak megmutogatásával fárasztották, hogy a' rabszolgaság természetben gyökerezik és mindig létezett. Sőt a' mi több, minden oda mutat, hogy a' régiek közül magok azok, kik mielőtt szabadokká lettek volna, rabszolgák voltak, 's kik közül ránk többen szép

iratokat hagytak, szintén e' szempontból nézték legyen a' rabszolgaságot.

A' hajdankor' minden nagy iróí részét tették a' gazdák' aristocratiájának, vagy legalább ezen aristocratiát ellenmondás nélkül megállapítva látták szemeik előtt; 's így miután elmékjök többfelé kiterjedt, ez egy oldalról korlátolt maradt, 's Jésus Krisztusnak kelle a' földre eljöni, megtanítni bennünket, hogy az emberi nem' minden tagjai természettel hasonlók és egyenlők egymás között.

Az egyenlöség' századaiban minden ember egymástól független, elkülönzött és gyenge; egyet sem látni közöttök, kinek akaratja némi állandó mód szerint igazgatná a' sokaság' mozgalmait; illy időkben úgy tetszik, mint ha az emberiség mindig csak önmágától haladna. Hogy hát azt, mi a' világban történik, megmagyarázhassuk, kénytelenek vagyunk némelly nagy okokat keresni föl, mellyek minden hozzánk hasonlókra azonegy mód szerint hatván, ez által öket arra birják, hogy valamennyien önkényt azonegy ösvényt kövessék. Az emberi elmét ez is természettel átalános eszmék' képzésére viszi 's vele azokat megkedvelteti.

Megmutattam fölebb, mint visz az egyenlöség kitkit arra, hogy az igazságot magától keresse. Könnyü átlátni, hogy illy módszernek az emberi elmét észrevehetlenül az átalános eszmék felé kell ragadnia. Mikor én megvetem az osztály', mesterség' és család' hagyományait 's kibúvom a' példa' hatalma alól, hogy csupán eszem' erejével keressem a' követendő ösvényt, hajlandó vagyok véleményem' inditóokait magából az ember' természetéből meritni, mi is engem szükségképen 's csaknem tudtomon kivül nagyszámu igen átalános fogalmakra vezet.

Mind az, a' mit mondottam, tökéletesen magmagyarázza, miért mutatnak az angolok sokkal kevesebb képességet és kedvet az eszmék' átalánositására, mintsem fiaik

az amerikaik, 's főkép szomszédaik a' francziák, 's miért mutatnak a' mai angolok többet, mint apáik mutattak volt.

Az angolok sok ideig nagyon felvilágosult 's egyszersmind nagyon aristocrata nép voltak; isméreteik őket szüntelen az igen átalános eszmék felé törekedni késztették, aristocratai szokásaik pedig igen részletes eszmék közé szorítva tartották. Innét amaz egyszersmind merész és félénk, tág és szoros philosophia, melly Angolországban egész ekkorig uralkodott, 's melly még ma is olly sok elmét tart fogva és mozdulatlanul.

Nem tekintve az általam föntebb kimutatott okokat, találni még másokat is, kevesbbé feltünőket, de nem kevesbbé hatékonyokat, mellyek az átalános eszmék' kedvelését és gyakran szenvedélyét, majd minden democrata népnél elöhozzák.

Az efféle eszméket jól meg kell különböztetni egymás közt. Vannak ollyanok, mellyek az elme' lassú, részletes, lelkiösméretes munkájának szüleményei, 's ezek terjesztik az emberi ösméretek' körét.

Vannak ismét mások, mellyek a' léleknek egy hirtelen erölködése által könnyen jönek létre 's mellyek csak igen felületes 's igen bizonytalan fogalmakat hoznak magokkal.

Az egyenlőség' századaiban élő embereknek nagy tudásvágyuk, de kevés idejök van; életök olly gyakorlati, olly bonyolult, olly izgatott, olly munkás, hogy gondolkozásra csak kevés idejök marad. A' democrata századok' emberei szeretik az átalános eszméket, mert azok felmentik őket külön esetek' megtanulásától, azok, ha szabad magamat úgy kifejeznem, sok tárgyat foglalnak egy kis kötegben 's kevés idő alatt nagy eredményt adnak. Midőn tehát némi gondatlan 's rövid vizsgálat után, ugy hiszik, hogy bizonyos tárgyak közt közös viszonyt vettek észre, fürkészésöket tovább nem folytatják, 's a' nélkül, hogy részletesen vizsgálnák, mi hasonlatosság, vagy különb-

ség uralkodik e' különbféle tárgyak közt, sietnek azokat mind ugyanazon forma alá rendezni, hogy tovább mehessenek.

Egyik megkülönböztető jellemök a' democrata századoknak az, hogy bennek minden ember kedvet mutat a' könnyü előmenetelek 's jelen élvezetek iránt. Feltaláltatik ez az értelmi pályákon szintugy, mint mindenütt másutt. Nagy része azoknak, kik az egyenlöség' idejében élnek, el van telve némi nagyravágyással, melly élénk is, és rest is egyszersmind; egy pillanat alatt nagy sikerre akarnának szert tenni, de a' nagy fáradságoktól ohajtanának menekedni. Ez ellenkező ösztönök őket egyenesen az átalános eszmék' keresésére vezetik, mellyeknek segítségével, úgy hiszik, kevés fáradsággal nagy-roppant tárgyakat festhetnek 's a' közönség' figyelmét könnyeden magokra vonhatják.

És én nem tudom, vajjon hibáznak-e, midön így gondolkodnak, mert olvasóik szintúgy félnek a' mély nyomozástól valamint ők magok, és az elmeművekben rendszerint nem keresnek egyebet, mint könnyü mulatságot 's fáradság nélküli tanulást.

Ha az aristocrata nemzetek nem eléggé használják az átalános eszméket és iránttok gyakran fontolatlan megvetést mutatnak, a' democrata népeknél ellenben az az eset, hogy ezek az efféle eszmékkel visszaélni 's iránttuk gondolatlanul felhevülni mindig készek.

IV. FEJZET.

Miért nem voltak az amerikaiak soha olly szenvedélyesek politicai tárgyban az általános eszmék iránt, mint a' francziák.

Mondám fölebb, hogy az amerikaiak nem mutatnak olly élénk kedvet, mint a' francziák az általános eszmékhez. Főkép igaz ez a' politicát illető általános eszmékről.

Ámbár az amerikaiak végtelenül több általános eszmét visznek is be a' törvényhozásba mintsem a' francziák; 's ámbár ezeknél sokkal inkább iparkodnak az emberi ügyek' gyakorlatát a' theoriához alkalmazni: még sem lehetett soha látni az Egyesült-Statusokban olly politicai testületeket, mellyek az általános eszmékbe elannyira szerelmesek lettek volna, mint volt nálunk az alkotmányozó gyülés és a' Convent; soha az amerikai nemzet egészben olly szenvedélyly el efféle eszmékhez nem viseltetett, mint a' franczia nép a' XVI. században, sem olly vak hitet nem mutatott bármelly theoria' általános jósága vagy igazsága iránt.

E' különbség köztünk és az amerikaiak közt, több okokból ered, de főkép a' következendőből:

Az amerikaiak olly democrata népet képeznek, melly mindig maga igazgatta közügyeit, mi pedig olly democrata nép vagyunk, mellynek sokáig nem lehetett egyebet tenni, mint azok' jobbanvitelének módjáról gondolkodni.

Minket társas állapotunk, a' kormányzás' tárgyában már akkor igen átalános eszmék' készitésére vezetett, mikor még politicai alkotmányunk nem engedte, hogy ez eszméket tapasztalás által igazoljuk 's elégtelenségöket lassankint felfedezzük : midön ellenben az amerikaiaknál e' két dolog egymást szüntelen súlyegyenben tartja 's egymást természet szerint javítgatja.

Első tekintettel úgy tetszik, mintha ez igen is ellenkeznék azzal, mit fölebb mondottam, hogy t. i. a' democrata népek, magának gyakorlati életöknek izgásai közt kapnak kedvet a' theoriák iránt. Egy kissé figyelmetesb vizsgálat meg fogja mutatni, hogy itt semmi ellentmondás nincsen.

A' democrata országokban élő emberek igen vágynak az átalános eszmék után, mert üres idejök kevés van 's az efféle eszmék megmentik öket attól, hogy idejöket részletes esetek' vizsgálgatására vesztegessék; ez igaz, hanem csak olly dolgokra kell érteni, mellyek nem megszokott és szükséges tárgyai gondolataiknak. A' kereskedők mohón 's közelről meg sem tekintve fognak megragadni minden átalános eszmét, mit nekik valaki philosophia', politica', mesterségek' és tudományok' köréből nyujtand; de csak vizsgálat után fogják elfogadni az ollyakat, mellyek a' kereskedéssel viszonyban állanak és csak óvás mellett engedik meg azokat.

Ugyanaz történik a' status-férjfiakkal is, mikor politicát illető átalános eszmékről vagyon a' szó.

Midön tehát olly tárgy fordúl elő, melly körül a' democrata népeknek különösen ártalmas lenne magokat vakon 's mértéken túl átalános eszmék után vetni, nem lehet jobb orvosszert elővenni, mint oda vinni a' dolgot, hogy az illy tárgygyal naponként és pedig gyakorlatilag foglalkozzanak; ekkor kénytelenek lesznek a' részletekbe ereszkedni, és a' részletek észre fogják velök vétetni a' theoria' gyenge oldalait.

Az orvosszer gyakran fájdalmas, de sikere bizonyos.

És így a' democrata intézetek, mellyek minden polgárt a' kormánynyal gyakorlatilag foglalkozásra szorítnak, egyszersmind mérséklik politicai tárgyban az átalános theoriák' tulságos kedvelését, mellyre az egyenlőség ösztönöz.

V. FEJZET.

Mint tudja használni a' vallás a' democrata ösztönöket az Egyesült-Statusokban.

Megállapitám egy előbbi fejzetben, hogy az emberek dogmaticai hitek nélkül el nem lehetnek, és kivánatos is affélékkel birniok. Most pedig hozzáadom, hogy minden dogmaticai hitek közt előttem legkivánatosbaknak tetszenek a' vallás' tárgyábani dogmaticai hitek; ezt tisztán megmutatni könnyü, még úgy is, ha csupán magokat a' világi érdekeket akarnók csak venni figyelembe.

Nincs olly emberi cselekedet, bármi részletesnek tegyük is fel, melly eredetét valami olly igen átalános eszméből ne venné, mellyet az emberek magoknak istenről, annak az emberi nemzethezi viszonyairól, lelkeik' természetéről, 's embertársaik iránti kötelességeikről formáltak. Lehetetlen, hogy ez eszmék ne legyenek ama' közös forrás, mellyből minden egyéb foly.

Az embereknek tehát véghetlenül érdekökben áll, hogy magoknak jól megállapított eszméket szerezzenek az istenről, magok lelkéről, átalános kötelességeikről teremtőjök 's embertársaik iránt; mert e' fő pontok körüli kétkedés valamennyi tetteiket a' vaksorsra bizná, 's őket némileg rendetlenségre 's tehetetlenségre kárhoztatná.

És igy ez azon tárgy, mellyről legszükségesb, hogy kiki közülünk megállapított eszmékkel birjon, 's még is,

fájdalom, egyszersmind ez az, mellynél legnehezebb, hogy kiki magára hagyva, csupán okossága' erejével, eszméit megállapítni birja.

Csupán az élet' rendes foglalatosságaitól nagy mértékben ment, igen éles, igen mivelt, igen gyakorlott elmék azok, mellyek sok idő' és fejtörés' segitségével ez olly felette szükséges igazságokra eljuthatnak.

Sőt úgy tapasztaljuk, hogy magok e' philosophusok is majd mindig bizonytalanságoktól vannak körülvéve, hogy a' természeti ész, melly előttök világít, minden lépten behomályosúl 's kialvással fenyeget, és hogy minden erőlködéseik mellett is ekkorig nem birtak felfedezni egyebet néhány kevés egymásnak ellentmondó fogalmaknál, mellyeknek közepette az emberi elme évezredek óta szünteleníl hánykolódik, a' nélkül, hogy az igazságot erősen megragadhatná, vagy csak uj tévelygéseket is feltalálni képes volna. Illy tanulmányok az emberek' középszerü tehetségét igen fölülmulják, 's még ha az emberek' nagyobb része birna is képességgel magát illyenekre adhatni, látnivaló hogy akkor is reá ideje nem jutna.

Az istenről és emberi természetről megállapított eszmék az emberek' mindennapi gyakorlati életére nélkülözhetlenek, azonban épen e' gyakorlati élet nem engedi nekik azokat megszerezhetniek.

Ez előttem különösnek tetszik. A' tudományok köztt vannak ollyanok, mellyek a' sokaságnak hasznosak 's általa meg is szerezhetők; vannak ismét mások, mellyekhez csak kevesen férhetnek 's mellyek a' többségtől nem is míveltetnek, minthogy ennek rájok csak legtávolabbi alkalmaztatásaikban van szüksége; de a' miről itt szó van, annak naponkénti gyakorlata minden embernek mulhatlanul szükséges, 's még is megtanulása a' nagyobb számra nézve lehetetlen.

Ennél fogva minden eszmék között az istent 's emberi

természetet illető átalános eszmék azok, mellyeket leginkább ki kell venni a' személyes okosság' megszokott működése alól, 's a' mellyeknél legtöbbet nyerhetni 's legkevesbet veszthetni a' tekintély-elismérés által.

Első feladatuk 's egyik fő hasznuk a' vallásoknak az, hogy ezen előleges kérdések' mindegyikéről világos, szabatos, a' sokaságtól megérthető 's igen tartós megfejtéssel szolgálnak.

Vannak igen hamis és igen képtelen vallások, még is azt mondhatni, hogy minden vallás, melly az általam most kijelelt körben marad, 's abból, mint többen megkisértették, kilépni nem vágyik, hogy az emberi elme szabad rugóit minden felöl megakassza — üdvös jármot vet az értelemre 's meg kell vallani, hogy ha az embereket a' más világon nem idvezíti is, itt e' földön nem kissé használ szerencséjöknek és nagyságuknak.

Főkép igaz ez olly emberekről, kik szabad országokban élnek.

Mikor valamelly népnél a' vallás lerontatott, az értelem' legfensőbb részeit kétség foglalja el, és ez a' többit félig mind paralysalja. Mindenki megszokik csak zavart és változékony fogalmakkal birni azon tárgyak felöl, mellyek magát 's embertársait leginkább érdeklik; az ember roszul védi, vagy elhagyja saját véleményeit 's nem reménylvén, hogy az emberi rendeltetés által feladott legnagyobb problemákat magától megfejteni birja, végre gyáván felhagy velek.

Az illy állapot minden esetre elerötleníti a' lelkeket, megtágítja az akarat' rugóit 's szolgaságra készíti a' polgárokat.

Illyenkor nemcsak az történik meg, hogy ezek szabadságukat elvétetni engedik, hanem az is, hogy azt gyakran magok adják oda.

Midön többé vallási tárgyban szintúgy nincs tekintély,

valamint a' politicai tárgyban, az emberek legott elirtóznak e' határtalan függetlenség' látásánál. A' dolgok' örökös izgása nyugtalanítja 's kifárasztja őket. Valaminthogy az értelmi világban minden mozog, úgy azt akarnák, hogy az anyagi rendben legalább minden szilárd és állandó legyen 's nem szerezhetvén többé vissza régi hiteiket, urat vesznek magoknak.

Részemről kétlem, hogy az ember a' teljes vallásbeli függetlenséget 's tökéletes politicai szabadságot valaha együtt elviselhesse; 's hajlandó vagyok azt hinni, hogy ha hite nincs, szolgálnia, ha pedig szabadsága van, hinnie kell.

Azonban nem tudom, vajjon a' vallásoknak ez igen hasznos volta nem szemmelláthatóbb-e még olly népeknél, hol az állapotok egyenlők, mintsem minden egyéb népnél.

Meg kell vallani, hogy az egyenlőség, melly a' világra olly nagy jókat áraszt, e' mellett, mint majd alább meg fogjuk mutatni, az emberekbe igen ártalmas hajlamokat csepegtet; őket egymástól elszigetelni 's ez által arra birni igyekszik, hogy kiki csak önmagával foglalkozzék.

Mértékfelett megnyitja lelköket az anyagi élvezetek' kedvelésének.

Legnagyobb haszna a' vallásoknak, hogy ezekkel egészen ellenkező hajlamokat hoznak elő. Nincs olly vallás, melly az ember' vágyainak tárgyát a' földi javakon túl vagy fölül ne helyezné, 's melly lelkét természettel az érzékieknél föntebbi tájakra ne emelné. Nincs továbbá ollyan is, melly mindenkire bizonyos kötelességeket ne ruházna az emberi nemzet iránt, vagy azzal közösen 's melly e' szerint az embert önszemléléséből ottanottan ki ne ragadná. Ezt feltalálhatni a' leghamisb 's legártalmasabb vallásokban is.

E' szerint a' vallásos népek természettel épen azon oldalról erősek, mellyről a' democrata népek gyengék; mi-

ből látnivaló, mi nagy fontosságu dolog megőrizni az embereknek vallásukat, midőn egyenlőkké lesznek.

Nincs sem jogom sem szándékom vizsgálni ama' természetfölötti eszközöket, mellyeket isten a' végre használ, hogy az ember' szivébe a' vallásos hitnek utat készítsen. Én ez alkalommal pusztán emberi szempontból tekintem a' vallásokat; 's azt keresem, mi módon tarthatják azok fen legkönnyebben hatalmokat azon democrata századokban, mellyekbe belépni kezdünk.

Megmutatám vala, hogy az emberi ész, a' világosultság' 's egyenlőség' idejében mi nehezen hajlik a' dogmaticai hitek' elfogadására, és hogy ezek' szükségét elevenen csak a' vallás' tárgyában érezi. Ez először is arra mutat, hogy az illy századokban a' vallásoknak, sokkal szerényebbül mint máskor, saját határaik köztt kell maradniok 's onnét ki nem vágyniok; mert ha hatalmokat a' vallásbeli tárgyakon túl terjesztni akarják, azon veszélynek teszik ki magokat, hogy többé semmiféle tárgyban nem fognak hitelt nyerni. Azért hát gondosan ki kell jelelniök a' kört, mellyben az emberi észt megtartani akarják 's azontul azt egészen szabadon és magára hagyniok.

Mahomet nemcsak vallásbeli tanokat szálitott le az égből 's rakott le a' koránba, hanem politicai maximákat, polgári és fenyitő törvényeket 's tudományos theoriákat is. Ellenben az evangyeliom nem beszél egyébről, mint az embereknek istennel és egymással átalános viszonyairól. Ezen kivül semmit nem tanít és semmit hinni nem parancsol. Ez maga, ezer más ok köztt, elég annak megmutatására, hogy e' két vallásból az első, a' világosultság' 's democratia' koraiban nem uralkodhatnék sokáig, ellenben a' másodiknak rendeltetése: illy századokban is úgy uralkodni, mint a' többiekben.

Ha e' vizsgálatomat tovább viszem, úgy találom, miképen a' vallásoknak, hogy magokat, emberileg szólván,

democrata századokban fentarthassák, nem elég gondosan a' vallásbeli tárgyak' körébe szorítkozniok. Hatalmok még inkább függ az általok vallott hitek' természetétől, a' magokra vett kül formáktól 's azon kötelességektől, mellyeket parancsolnak.

Az, mit fölebb mondék, hogy t. i. az egyenlőség az embereket igen átalános 's igen tág eszmékre ragadja, fökép a' vallás' tárgyára értendő. Hasonló és egyenlő emberek könnyen az egy isten' fogalmára jutnak, kire kire magok közül ugyanazon szabályokat vetvén és a' jövő boldogságot mindenkinek egy áron igérvén. Őket az emberi nemzet' egységének eszméje szüntelen a' teremtő egységének eszméjére viszi vissza; mig ellenben az egymástól igen elvált 's igen különböző emberek örömest annyi istenséget csinálnak a' hány a' nép, rang, osztály és család, 's ezer külön ösvényt jelelnek ki, mellyen a' menybe juthatni.

Nem lehet tagadni, hogy maga a' keresztyén vallás érzette légyen némileg azon befolyást, mellyel a' társas és politicai állapot szokott lenni a' vallásbeli hitekre.

Épen akkor, midőn a' keresztyén vallás megjelent a' földön, az isteni gondviselés, melly annak érkezésére a' világot kétségkivül elkészitette, nagy részét az emberi nemzetnek egyesité vala, mint valami roppant nyájat, a' Caesarok' pálczája alatt. Az emberek, kikből e' sokaság állott, igen különböztek egymástól; de még is volt egy központjok, abban, hogy valamennyien ugyanazon törvényeknek engedelmeskedtek; 's mindegyik közülök olly erőtlen 's olly kicsiny volt a' fejedelem nagyságához képest, hogy ha magokat ehez hasonlitották, valamennyien egyenlőknek lenni látszottak.

Meg kell vallani, hogy az emberiségnek ez uj és különös állapotja szükségkép hajlandókká tette az embereket azon átalános igazságok' elfogadására, mellyeket a' keresztyén vallás tanít és segíti megfejteni ama' könnyü és

gyors módot, mellyen e' vallás akkor az emberi lélekbe utat talált.

Ellenkező bizonyult be a' birodalom' pusztulásakor.

Ekkor a' romai birodalom, úgy szólván, ezer darabokra tördelödvén, minden nemzet visszajutott eredeti egyediségére. Csakhamar ugyan e' nemzetek' kebelében a' rangok végtelen fokozatokat nyertek, a' fajok magokat kitüntették; a' casztok minden nemzetet több népre osztottak. Közepette e' köz törekvésnek, melly az emberi társaságokat oda vinni látszott, hogy magokat annyi töredékekre osszák fel, a' mennyit csak képzelni lehetett, a' keresztyén vallás nem vesztette el szeme elöl azon főbb átalános eszméket, mellyeket világra hozott. A' mennyire mindazáltal rajta állott, magát alkalmaztatni látszott amaz uj irányhoz, mellyet az emberi nemzet' szétdaraboltatása előállított. Az emberek továbbá is csak egy istent imádtak, mint teremtöjét 's megtartóját minden dolgoknak; hanem minden nép, minden város, 's úgy szólván minden ember azt hitte, külön szabadékot nyerhet 's maga magának külön védő nemtöket teremthet a' fő való mellé. Nem oszthatván fel az istenséget, legalább ügyvivöit szaporították 's nagyították mértéken túl; az angyaloknak 's szenteknek tartozott hódolás, a' keresztyének nagyobb részénél majdnem bálványimádássá leve 's egy kis ideig félni lehetett, nehogy a' keresztyén vallás visszalépjen az általa legyözött vallások felé.

Előttem bizonyosnak tetszik, hogy minél inkább tünedeznek a' korlátok, mellyek a' nemzeteket az emberiség' kebelében 's a' polgárokat egyes nép' bensejében elválasztották, az emberi lélek annál inkább mintegy magától vitetik eszméje felé azon egyedüli 's mindenható valónak, ki minden embernek ugyanazon törvényeket egyaránt 's ugyanazon módon szabja ki. Különösen tehát a' democratia ezen századaiban szükség össze nem hagyni keverni a' másod

rendü ügyviselők iránti hódolást, az egy teremtőnek tartozott isten-tisztelettel.

Egy más igazság szinte világosnak látszik előttem, ez t. i. hogy a' vallásoknak kevesbbé kell külső ceremoniákkal foglalkozniok democrata időkben, mintsem akármikor.

Megmutattam, az amerikaiak' philosophiai módszeréről szóltomkor, miképen semmi az emberi észt az egyenlőség' korában inkább nem boszantja, mint azon gondolat, hogy magát formák alá vesse. Az illy időkben élő emberek nem igen türik a' képleteket; a' jelképek előttök olly gyermekes mesterségeknek tetszenek, mellyek csak arra valók, hogy eltakarják vagy felpiperézzék szemeik előtt azon igazságokat, mellyeket természetesb volna egész meztelenségökben 's világosan mutatni meg nekiek; ők a' ceremoniák' látásánál hidegen maradnak 's természettel hajlandók az istentisztelet' részleteinek csupán másod rendü jelentőséget tulajdonítani.

Azok, kiknek dolguk: szabályozni a' vallások' kül alakját democrata századokban, jól figyelmezzenek az emberi elme' ezen természeti ösztöneire, nehogy ellenök szükségtelenül harczoljanak.

Én erősen hiszem a' formák' szükséges voltát, tudom hogy azok lekötve tartják az emberi elmét az elvont igazságok' szemlélésénél és segítvén öt erős felfogásukban, vele azokat hévvel ragadtatják meg. Nem képzelem, hogy valamelly vallást külső gyakorlatok nélkül fentartani lehető legyen; de más részről, azt vélem, hogy azon századokban, mellyekbe most lépünk, különösen ártalmas lenne azokat szerfelett szaporítni; sőt inkább, hogy kell öket fogyasztani 's belölök csak azt megtartani a' mi egyátaljában szükséges megörökitésére magának a' hittannak, mint lényeges résznek a' vallásban *) mellynek a' kül istentisz-

*) Minden vallásban vannak olly szertartások, mellyek magával a' hit' lényegével egybeforrvák, 's mellyeknek legkisebb vál-

telet' csupán alakja. Az olly vallás, melly ugyanakkor, midőn az emberek mind inkább-inkább egyenlőbbekké lesznek, annál szörszálhasgatóbbá, hajthatlanabbá 's apró szertartásokkal elhalmozottabbá válnék, magát csak hamar egy hitetlen sokaságnak közepette, néhány szenvedélyes buzgólkodokból álló kis csapatra szorítva lenni látná.

Tudom, mikép' el nem mulatandják azt vetni ellenem, hogy a' vallások, mellyeknek tárgyai mindig átalános 's örök igazságok, nem simulhatnak, így minden század' ingadozó ösztöneihez, a' nélkül, hogy az emberek' szemében a' bizonyosság' jellemeit elveszítsék; de azt felelem itt is, hogy szorosan meg kell különböztetni azon fő véleményeket, mellyek valamelly hitet alkotnak, 's mellyek a' theologusoktól úgy nevezett hit-ágazatokat képzik, a' hozzájok járuló mellékes fogalmaktól. A' vallások kötelesek az elsőbbekhez mindig szorosan ragaszkodni, bármi legyen is a' kornak különös szelleme; hanem őrizkedniek kell magokat épen úgy lekötni emezekhez, olly századokban, mikor minden szüntelen változtatja helyét és mikor a' lélek megszokván az emberi dolgok' mozgó látványát, nem igen türi, hogy lekötöztessék. A' mozdulatlanság külső és másodrendü dolgokban, előttem tartós szerencsének csak akkor tetszik, mikor maga a' polgári társaság is mozdulatlan; én azt másutt mindenütt hajlandó vagyok veszélynek hinni.

Meg fogjuk látni, hogy mind azon szenvedélyek közt, mellyeket az egyenlőség szül, vagy elősegít, egy van, mellyet különösen fölelevenít 's mellyet egyszersmind minden emberek' szivébe beolt, és ez a' *jólét' szeretete*. A' jólét' kedvelése képzi mintegy kitünő 's eltörülhetlen vonását a' democrata korszakoknak.

---

toztatásától igen kell ovakodni. Különösen látható ez a' catholica vallásban, hol gyakran alak és alap olly szorosan egyesülvék, hogy egészen egyet tesznek.

Bizvást elhihetni, hogy a' melly vallásnak ez anyaszenvedélyt elrontani eszébe jutna, végre maga fogna ez által lerontatni; ha a' vallás egészen el akarná az embereket e' világ' javainak szemlélésétől vonni, hogy öket egyedül a' más világ' javairóli gondolkodásba merítse, elöre láthatni, miképen a' lelkek végre ki fognának szökdösni kezei közül, hogy magokat, töle távol, egyedül az anyagi és jelen éldeletekbe sülyesszék.

A' vallásoknak fő feladata: tisztítni, szabályozni 's korlátolni a' jólétnek amaz igen tüzes 's igen kizáró kedvelését, mellyet az emberek az egyenlőség' korában érzenek; de úgy hiszem, nem jól tennének, ha azt egészen legyözni és lerontani próbálnák. Abban, hogy az embereket a' gazdagság' szeretetétől elidegenítsék, boldogulni nem fognak, hanem arra öket még is rá birhatják, hogy még csupán tisztességes utakon gazdagodjanak.

Ez engem egy utolsó észrevételre vezet, melly némileg a' többit is mind magában foglalja. A' mint az emberek hasonlóbbakká 's egyenlöbbekké válnak, annál inkább kell a' vallásoknak arra vigyázniok, hogy magokat az ügyek' mindennapi mozgalmától gondosan távol tartván, az átalánosan bevett eszméket 's azon állandó érdekeket, mellyek a' tömegben uralkodnak, szükségtelenül meg ne bántsák; mert illyenkor a' közvélemény mind inkább-inkább első és legellentállhatlanabb hatalom gyanánt tünik fel, és kivüle nincs olly erős támasz, mellynek ótalma alatt csapásainak sokáig ellentállani lehetne. Ez szintolly igaz egy kényúr alá vetett democrata népnél, valamint köztársaságban. Az egyenlőség' századaiban a' királyok gyakran engedelmességre kényszerítnek, de a' hitet mindig a' többség parancsolja, és igy a' többség' kedvét kell keresni mindenben, mi a' hittel nem ellenkezik.

Első munkámban megmutattam, mint vonják félre magokat az amerikai papok a' közügyektől. Ez legszembetü-

nőbb, de nem egyedüli példája visszatartozkodásuknak. Amerikában a' vallás egy külön világ, mellyben a' pap uralkodik, de mellyből kilépni soha eszébe nem jut; annak határai közt ő vezeti az értelmet; de azokon kivül az embereket magokra hagyja 's átengedi a' függetlenségnek és állhatatlanságnak, mellyek természetöknek 's az időnek sajátjai. Én nem láttam olly országot, hol a' keresztyén vallás kevesbbé volna formákba, ceremoniákba és képletekbe burkolva, mint az Egyesült-Statusokban és hol az emberi észnek tisztább, egyszerűbb 's átalánosabb eszméket szolgáltatna. Ámbár az amerikai keresztyének számos felekezetekre vannak is oszolva, azért vallásukat mindnyájan azonegy szempontból nézik. Ez a' catholicismusról szintúgy áll, valamint egyéb vallásokról. Nincsenek olly catholicus papok, kik az apróbb személyes ceremoniák 's idvezségkeresés' rendkivüli és különös módszerei iránt kevesebb kedvet mutatnának, vagy kik a' törvénynek lelkéhez inkább 's betüjéhez kevesbbé ragaszkodnának, mint az egyesült-statusbeli catholicus papok; sehol nem tanítják világosabban 's nem követik hivebben az egyháznak azon tanát, melly a' csupán istent illető tiszteletet a' szenteknek megadatni tiltja. Még is az amerikai catholicusok igen alázatosak és igen őszinték.

Egy más észrevétel, minden gyülekezetek' papságára reá illik, és az ebből áll, hogy az amerikai papok nem igyekeznek az ember' minden pillantását a' jövendő életre vezetni 's függeszteni; ők szivének egy részét készek a' jelen' gondjainak engedni át; ők e' világ' javait úgy látszanak tekinteni mint fontos, ámbár másod rendü tárgyakat; ha magok az iparhoz nem szövetkeznek is, haladása iránt legalább részvétet érzenek 's rajta örvendenek; 's ámbár a' hiveknek szüntelen a' más világot, mint félelmeik' 's reményeik' fő tárgyát mutogatják is, azért nekik meg nem tiltják, hogy e' világon a' jólétet tisztességes

úton kereshessék. A' helyett, hogy azt fejtegetnék, menynyire különböző 's ellenkező e' kettő, inkább azt igyekeznek felfedezni, hol érintkeznek 's jönek kapcsolatba egymással.

Minden amerikai papok ismerik azon értelmi hatalmat, mellyet a' többség gyakorol és azt tiszteletben tartják. Ellene soha szükségtelen harczokra nem kelnek. A' pártok' czivódásaiba nem elegyednek, hanem országuk' és koruk' átalános véleményeit önkényt elfogadják 's ellentállás nélkül hagyják vitetni magokat az érzemények' és eszmék' azon árjától, mellytől körültök minden dolog ragadtatik. Igyekeznek javitgatni kortársaikat, de magokat tőlök külön nem választják. Igy a' közvélemény soha nem ellenségök; az öket ápolja inkább és védi, 's hiteik uralkodnak mind saját erejök, mind a' többségtől kölcsönözött erő által.

Igy aztán a' vallás, tisztelvén mind azon democrata ösztönöket, mellyek vele nem ellenkeznek 's többeket közülök segítségeül használván, ez által olly karba jö, hogy nyereséggel küzdhet a' személyes függetlenség' szelleme ellen, melly rá nézve valamennyi között legveszedelmesebb.

VI. FEJZET.

A' catholicismus' gyarapodásáról az Egyesült-Statusokban.

Amerika a' világ' legdemocrataibb országa, 's egyszersmind az a' tartomány, hol hitelt érdemlő tudósitások szerint, a' catholica vallás legnagyobb előmenetelt teszen. Ez meglepő első tekintetre.

Két dolgot kell jól megkülönböztetnünk: az egyenlőség hajlandókká teszi az embereket arra, hogy magoktól itélni akarjanak; de más részről kedvet és fogalmat is gerjeszt bennök az egyetlen, egyszerü 's mindnyájokra terjedő társas hatalom iránt. Ennélfogva a' democrata századokban élő emberek igen hajlandók kivonni magokat minden vallásos tekintély alól. De ha egyszer magokat elszánták, hogy efféle tekintélynek hódóljanak, megkivánják, hogy az legalább egy és egy alakú legyen; olly vallásos hatalmak, mellyek nem egy helyen pontosulnak össze, természettel sértik az ő gondolkozásukat, 's majd olly könnyü képzelniök semmi vallást, mint többet.

Korunkban gyakrabban látunk, mintsem az előbbi időkben, catholicusokat, kik hitlenekké, 's protestansokat, kik catholicusokká lesznek. Ha a' catholicismust belölről nézzük, veszteségben, ha kivülről tekintjük, nyereségben lenni látszik. Ez megmagyarázható.

A' korunkbeli emberek természettel kevessé hajlandók a' hitre; de mihelyt valamelly vallással birnak, azonnal némi titkos ösztönt találnak magokban, melly őket tudtokon kivül a' catholicismus felé tolja. Több tanai 's szokásai a' római egyháznak felötlök előttök; de titkon csodálattal telnek el kormánya iránt, 's nagy egysége vonszó rájok nézve.

Ha végre a' catholicismus reá mehet, hogy magát ama' politicai gyülölségekből, mellyeket gerjesztett, kitisztítja, majd szinte semmit nem kételkedem a' felöl, hogy a' századnak ugyanazon szelleme, melly vele annyira ellenkezni látszik, igen kedvező lesz reá nézve, és hogy azonnal nagy hódításokat fog véghez vinni.

Egyik legszokottabb gyengesége az emberi elmének: ellenkező elveket egyeztetni akarni, 's a' békét a' logica' rovására vásárolni meg. És igy mindig voltak 's mindig lesznek olly emberek, kik miután vallásbeli hiteik közül némellyeket bizonyos tekintélynek alá vetettek, többet ismét az alól kivonni akarnak, 's eszöket vakon hagyják habozni engedelmesség és szabadság közt. Hanem én hajlandó vagyok hinni, hogy ezek' száma nem lesz olly nagy democrata századokban mint máskor, és hogy unokáink mind inkább-inkább igyekezni fognak csak két felekezetre oszlani, egy rész közülök a' keresztyén vallást egészen elhagyván, másik pedig a' római egyház' kebelébe térvén.

VII. FEJZET.

Mi teszi a' democrata népeket hajlandókká a' pantheismusra.

Alább meg fogom mutatni, mint találni fel a' democrata népek' átalános eszmék iránti uralkodó hajlandóságát a' politicában; itt annak csak a' philosophiában gyakorlott fő hatását akarom kijelelni.

Tagadni nem lehet, hogy a' pantheismus korunkban nagy előmenetelt tett. Europa' egy részének iratai látható nyomát viselik annak. A' németek beviszik azt a' philosophiába, a' francziák pedig az irodalomba. Nagy része azon költői munkáknak, mellyek Franciaországban kiadatnak, foglal magában némelly pantheisticai tanoktól kölcsönözött véleményeket és rajzokat, vagy vetet észre szerzőjöknél némi irányt ezen tanok felé. Ez nekem, nem puszta történetből eredni, hanem tartós okon alapulni látszik.

A' mint az állapotok egyenlőbbekké válván, minden egyes ember a' többihez hasonlóbb, erőtlenebb és csekélyebb lesz, kiki megszokja nem nézni többé a' polgárokat, hanem nézni csupán a' népet; az ember megfeledkezik az egyedekről 's csupán a' nemről gondolkodik.

Illyenkor az emberi elme szeret egyszerre egy sereg különböző tárgyat átölelni; 's szüntelen azon van, hogy egyetlenegy okhoz számos következményeket kapcsolhasson.

Az egység' eszméje gyötri őt, azt keresi mindenfelé, 's midőn hiszi, hogy rá talált, szeret annak ölében leheveredni és megnyugodni. Igy nemcsak a' világban egy teremtésnél 's egy teremtőnél egyebet nem lát; a' dolgok' ez első felosztása is még terhére van 's örömest szeretné gondolatját nagygyá 's egyszerüvé tenni az által, hogy istent és világot egy egészbe zárjon. Midőn én olly philosophiai rendszert látok, melly szerint minden a' világban találtató anyagi és szellemi, látható és láthatatlan dolgok többé nem másként tekintetnek, mint különböző részei gyanánt ama' végetlen lénynek, melly egyedül maga örökkévaló, az őt alkotó mindenség' folytonos változásának 's szünetleni átalakulásának közepette: igen hajlandó vagyok azt következtetni, hogy egy illy rendszer, bár az ember' egyediségét lerontja, vagy is inkább *mivel* lerontja azt, titkos bájakkal birand democratiákban élő emberekre nézve; ezeket minden lelki szokásaik előkészitik annak kigondolására, 's képesekké teszik elfogadására. Az képzeletőket természettel magához vonszsza és megragadja, elméjök' büszkeségét táplálja 's restségének hizelkedik.

Azon különbféle rendszerek közt, mellyeknek segítségével a' philosophia a' mindenséget megfejteni igyekszik, előttem a' pantheismus egyik legcsábitóbbnak lenni látszik az emberi észre nézve democrata századokban; ellene kell mind azoknak, kik az ember' igazi nagyságát méltányolják, egyesülniek 's harczolniok.

VIII. FEJZET.

Mint oltja az egyenlőség az amerikaiakba az ember' végnélküli tökélyesülésének eszméjét.

Az egyenlőség több olly eszméket nyujt az emberi elmének, mellyek nála nélkül soha benne nem fogtak volna támadni, 's módositja majdnem mind azokat, mellyekkel már birt vala. Példaúl veszem az emberi tökélyesülés' eszméjét, minthogy ez egyike ama' fő eszméknek, mellyeket az elme kigondolhat, és mivel ez maga egy nagy philosophiai theoriát alkot, mellynek eredményei az ügyek' gyakorlatában minden lépten mutatkoznak.

Bár az ember több pontban hasonlít is az állatokhoz, egy vonás csupán neki tulajdona: ő magát tökélyesíti, amazok pedig épen nem tökélyesülnek. Az emberi nemnek szükségképen észre kellett vennie eleinte mindjárt ezen különbséget. A' tökélyesülés' eszméje tehát olly régi, mint a' világ; azt az egyenlőség nem szülte, hanem ruház reá némi uj jellemet.

Mikor a' polgárok rang, életmód, születés szerint vannak osztályozva, 's kénytelenek mindnyájan'azon ösvényt követni, mellynek elejére a' vak sors őket helyheztette, kiki maga körül az emberi tehetség' legvégső határait látszik észrevenni, és senki többé az elkerülhetlen végzet ellen küzdeni nem törekszik. Nem, mintha az aristocrata

népek átaljában megtagadnák az embertől a' tökélyesülhetés' tehetségét; ők e' tehetséget csak végetlennek nem tartják; a' javulást hiszik, de nem a' megváltozást; a' jövendő társaságok' állapotját jobbnak, de nem más állapotnak képzelik 's bár megengedik is, hogy az emberiség nagy előmeneteleket tett és még tehet egynehányat, azt még is előre bizonyos áthághatlan határok közé zárják.

Azt tehát nem vélik, mintha ők a' legfőbb jót 's átalános igazságot már elérték volna (mellyik ember vagy nép volt valaha olly balgatag, hogy illyest képzeljen?) hanem szeretik elhitetni magokkal, hogy majd szinte elérték legyen a' nagyságnak és tudásnak azon fokát, mellyre tökéletlen természetünk képes; és miután semmi körülöttük nem mozog, örömest képzelik, hogy minden helyén van. Illyenkor a' törvényhozó örökkétartó törvények' hozásáról álmodozik, a' népek és királyok csak százados emlékek' felállításáról gondolkoznak és a' jelen ivadék meg akarja kimélni a' jövő nemzedékeket sorsuk' elrendelésének gondjától.

A' mint a' casztok elenyésznek, az osztályok egymáshoz közelednek, 's az emberek elelegyedvén, a' szokások, szertartások, törvények különbözőkké lesznek, a' mint uj körülmények támadnak, uj igazságok jönek napfényre, a' régi vélemények kivesznek, 's helyöket mások foglalják el: azonnal kezd némi idealis és örökké futékony tökélyesülésnek képe feltűnni az emberi lélek előtt.

Illyenkor folytonos változások mennek véghez minden pillanatban, minden ember' szeme előtt. Némellyek roszabbá teszik helyzetét 's igen is átlátja, hogy egy nép, vagy egy személy, bármelly felvilágosult legyen is, épen nem csalhatatlan. Mások javitnak sorsán 's ebből azt következteti, hogy az ember átaljában fel van ruházva a' tökélyesülés végnélküli tehetségével. Bal esetei eszére adják, hogy senki magának az átalános jó' feltalálásával nem

nem hízelkedhetik; szerencséi feltüzelik annak minduntalani keresésére. E' szerint örökké keresgélvén, esvén, kelvén, gyakran megcsalatva, soha el nem csüggedve, szüntelen ama' szörnyü nagyság felé törekszik, melly előtte az emberiség által még megfutandó hosszu pálya' végén homályosan rémlik.

Nem hinnök, mennyi tény foly természettel azon philosophiai theoriából, melly szerint az ember végtelenül tökélyesülhető, sem ama' csodálatos befolyást, mellyet az gyakorol még ollyanokra is, kik mindig cselekvéssel és soha gondolkozással nem foglalkozván, a' nélkül, hogy azt ösmérnék, hozzá látszatnak alkalmaztatni tetteiket.

Találkozom egy amerikai matrózzal 's kérdem tőle, miért vannak honában a' hajók olly módon alkotva, hogy rövid ideig tartsanak; és ő nekem minden habozás nélkül azt feleli: azért, mert a' hajózás' mestersége naponként olly gyors előmeneteleket tesz, hogy a' legszebb hajó csak hamar szinte haszonvehetlenné fogna válni, hahogy tartósságát egy két éven túl nyujtaná.

Ezen egy bárdolatlan ember által, bizonyos egyes körülmény iránt vaktában ejtett szavakban, én azon átalános és rendszeres eszmét veszem észre, melly szerint egy nagy nép minden dolgait intézi.

Az aristocrata nemzetek természettel hajlandók igen összeszorítni az emberi tökélyesülhetés' határait, a' democrata nemzetek pedig gyakran szerfelett is kiterjesztik azokat.

IX. FEJZET.

Az amerikaiak' példája nem bizonyítja azt be, hogy democrata népnek ne lehetne képessége 's kedve a' tudományokra, irodalomra és müvészetekre.

Meg kell vallani, hogy a' korunkbeli polgárisult népek közt kevés van, mellynél a' főbb tudományok csekélyebb előmenetelt tettek volna, mint az Egyesült-Statusokban, 's melly kevesebb nagy müvészt, jeles költőt és híres irót hozott volna elő.

Némelly europaiak, megütközvén e' látványon, azt mint az egyenlőség' természeti és kikerülhetlen eredményét úgy nézték 's azt gondolták, hogy ha egykor a' democrata társas állapot és intézetek egész földön lábra kapni találnának, az emberi elme lassankint behomályosulni látná maga előtt azon ösméreteket, mellyek öt felvilágosították, és hogy az emberek a' sötétségbe fognának visszaesni.

Azok, kik igy okoskodnak, véleményem szerint, több olly eszméket összezavarnak, mellyeket egymástól el kellene választani és külön vizsgálni. Ezek, a' nélkül, hogy akarnák, összekeverik azt a' mi democratiai, azzal a' mi amerikai.

Azon vallás, mellyet az első kiköltözők vallottak és maradékaikra hagytak, mint külsejében egyszerü, elveiben szigorú 's majdnem vad, 's ellensége a' külső jegyeknek

és szertartások' pompájának, természettel nem igen kedvez a' szép-müvészeteknek 's nem örömest engedi meg az irodalmi gyönyörüségeket.

Az amerikaiak olly régi 's felvilágosult népet képeznek, melly egy uj és roppant tartományra botlott, hol kedve szerint terjeszkedhetik 's mellyet fáradság nélkül termékennyé tehet. Erre nincs több példa a' világon. Amerikában tehát kiki talál másfelé nem ösmért könnyebbségeket, mellyek által szerencséjét tehesse, vagy nevelhesse. Itt a' kivánság mindig ébren van, 's az emberi lélek el levén minden pillanatban foglalva a' képzelődés' gyönyörei 's ész' munkái által, egyedül a' gazdagság' hajhászása után veti magát. Az Egyesült-Statusokban nemcsak iparbeli 's kereskedő osztályokat láthatni, mint minden más országokban, hanem mi még sohasem tapasztaltatott, itt minden ember egyszerre iparral és kereskedéssel foglalkozik.

Én azonban meg vagyok arról győződve, hogy ha az amerikaiak magok lettek volna a' világon, apáik által szerzett szabadságaikkal, ösméreteikkel 's természeti szenvedélyeikkel csakhamar általlátták vala, hogy a' tudományok' gyakorlati részében sokáig előmeneteleket tenni nem lehet a' theoria' müvelése nélkül; és hogy minden müvészetek egymást tökélyesítik; 's bár mennyire elmerülve lettek volna is vágyaiknak fő tárgyában, azért nem sokára elösmerék vala, mikép attól néha néha el kell fordulniok, hogy így annál jobban elérhessék.

Egyébiránt a' szellemi gyönyörök' kedvelése elannyira természetében van a' polgárisult ember' szivének, hogy azon pallérozott nemzeteknél is, mellyek legkevesbbé hajlandók ebbe elmerülni, mindig találkoznak bizonyos számu polgárok, kiket az meg szokott szállani. E' természetes szükség mihelyt érezve, legott kielégítve is van.

Hanem ugyanaz alatt, míg az amerikaiak, természetöknél fogva, a' tudománytól, csak a' mesterségekre való

különös alkalmaztatásait, 's az élet' kényelmessé tételének eszközeit voltak hajlandók követelni, a' tanult és tudós Europa igyekezett az igazság' általános kútfejeihez felhatni 's ugyanaz alatt tökélyesítette mind azt, mi a' gyönyörüségeket elősegítheti, mind azt, minek az ember' szükségeire kell szolgálni.

Az Egyesült-Statusok' lakói, az ó világ' tudományos nemzetei közt egy első helyen állót jeleltek ki magoknak különösen, mellyel őket közös eredet és rokon szokások szorosan egyesítették. E' népnél ők híres bölcseket, ügyes müvészeket 's nagy irókat találtak 's így az elme' kincseit összeszerezhették magoknak, a' nélkül, hogy szükség lett volna fáradniok azoknak egy halomra gyüjtésével.

Én magamat rá nem birhatom, hogy Amerikát Europától elválasszam, bár az oceán elválasztja is őket egymástól. Az Egyesült-Statusok népét ugy tekintem, mint az angol népnek azon töredékét, mellyre az uj világ' erdeinek kifürkészése bizatott; hogy addig a' nemzet' többi része nyugalomban helyezve és az élet' anyagi gondjaitól kevesbbé elfoglalva magát gondolkodásra szánhassa és az emberi észt minden oldalról kifejthesse.

E' szerint az amerikaiak' helyzete egészen kivételes, 's hinni lehet, hogy abba egy democrata nép sem fog soha jutni. Egészen puritanus eredetök, kizárólag kereskedői szokásaik, maga a' tartomány, mellyet laknak, 's melly elméjöket a' tudományok', könyvek' 's müvészetek' tanulásától elvonni látszik; europávali szomszédságuk, melly mellett elmulaszthatják azok' tanulását, a' nélkül, hogy vadságba essenek vissza; 's ezer más körülmények, melylyekből csak a' főbbeket ösmértethetém meg, szükségkép a' tisztán anyagi dolgok' gondjában központosították különösen az amerikai elmét. A' szenvedélyek, szükségek, nevelés, körülmények mind oda látszanak valóban dolgozni, hogy az Egyesült-Statusok' lakóját a' föld felé görbítsék.

Egyedül a' vallás vettet vele, ottanottan néhány futó 's szórakozott tekintetet fel az égre.

Szünjünk meg hát minden democrata nemzeteket az amerikai nép' képében látni, 's próbáljuk végre őket saját arczvonásaik alatt vizsgálni.

Lehet képzelnünk olly népet, mellynek keblében sem casztok, sem rangfokozat, sem osztályok ne legyenek; mellynél a' törvény nem ösmervén semmi kiváltságot, egyaránt ossza fel az örökségeket 's melly nép egyszersmind ne birjon sem tudománynyal, sem szabadsággal. Ez nem üres tétel: egy kényúr érdekében levőnek találhatja, egyenlőkké tenni 's tudatlanságban hagyni alattvalóit, hogy őket annál könnyebben megtarthassa a' rabszolgaságban.

Nemcsak hogy az illy democrata nép képességet 's kedvet a' tudományokra, irodalomra 's művészetekre mutatni nem fog; de hihető, hogy azt soha nem is fog mutathatni.

Az örökülési törvény maga elég lenne tönkre tenni minden nemzedéknél a' vagyonosságot, és senki ujat előteremteni nem fogna. A' szegény, megfosztva tudomány- és szabadságtól, nem is álmodnék arról, hogy gazdagságra törekedjék, a' gazdag pedig szegénységbe hagyná magát sülyedni a' nélkül, hogy attól menekedni tudna. E' kétféle polgár köztt csakhamar tökéletes, legyőzhetlen egyenlőség fogna előállani. Senkinek ekkor sem ideje sem kedve nem lenne, magát az ész' munkáira 's gyönyörüségeire adni. Hanem minden ember hasonló tudatlanságba 's egyenlő szolgaságba merülve maradna.

Midőn egy efféle democrata társaságot képzelek, ugy tetszik, mintha egyszerre magamat ama' földalatti, sötét és rekedt helyeken lenni érzeném, hol a' kivülről bevitt világ azonnal elhalványul és kialszik. Azt hiszem, rögtön valami nehézség száll meg, és csak ugy vánszorgok a' körültem levő setétségben, hogy találjak egy nyilást, mely-

lyen a' levegőre 's napvilágra kijuthassak. Hanem mind ez nem alkalmazható a' már felvilágosult emberekre, kik miután magoknál a' jószágokat néhány egyed' keze köztt örökre meghagyó személyes és örökségszerinti jogokat eltörölték, szabadok maradnak.

Midőn a' democrata társaság' kebelében élő emberek felvilágosultak, könnyen észreveszik, mikép őket semmi nem korlátolja, semmi le nem köti, sem arra, hogy jelen szerencséjökkel megelégedjenek, nem kényszeríti.

És így mindnyájan annak gyarapításán jártatják eszöket, 's ha szabadok, azt mindnyájan meg is kisértik, de nem mindnyájan boldogulnak egyformán. A' törvényhozás nem oszt ugyan többé kiváltságokat, de ad azokat a' természet. A' természeti egyenlötlenség igen nagy levén, a' szerencsék egyenlötlenekké válnak azon pillanatban, mihelyt kiki minden tehetségét a' maga meggazdagitására fordítja.

Az örökülési törvény továbbá nem engedi meg, hogy gazdag családok alapítsák meg magokat, hanem azt nem akadályozza, hogy legyenek gazdag emberek. A' polgárokat szüntelen egy közös arányba viszi vissza, mellyből mindegyre ki-kiszöknek; ezek vagyonra nézve annál egyenlötlenebbek lesznek, mennél kiterjedtebb tanultságuk 's mennél nagyobb szabadságuk.

Korunkban egy lángeszéről 's tulságairól híres felekezet támadt, melly a' javakat mind egy központi hatalom' keze közé akarta adni, 's erre bizni aztán, hogy azokat, minden egyeseknek, érdem szerint kiosztogassa. Így kivánta kivonni az embereket ama' teljes és örökös egyformaság alól, melly a' democrata társaságokat fenyegetni látszik.

Van ennél más egyszerübb 's kevesbbé veszedelmes mód is, az t. i. hogy ne adassék kiváltság senkinek, részeltessék egyenlö felvilágosodásban 's egyenlö szabad-

ságban minden ember 's bízassék kire kire magára helyzetének választása. A' természeti egyenlőtlenség legott előtünend 's a' gazdagság önként az ügyesbek' oldala mellé fog szegődni.

E' szerint a' democrata 's szabad társaságok' kebelében mindig fognak találkozni sok gazdag vagy tehetős emberek. E' gazdagok nem fognak olly szorosan kötve lenni egymáshoz, mint a' régi aristocrata osztály' tagjai; ösztöneik különbözők lesznek 's majd soha olly biztosított 's tökéletes nyugalomban nem részesülendenek: de számuk végtelenül nagyobb leend, mint lehetett azoké, kikből ezen osztály állott. Ők az anyagi élet' foglalatosságai közé szorosan elzárva nem lesznek, 's magokat, bár különböző mértékben az ész' munkáira és gyönyörüségeire adhatják; adják is tehát; mert ha igaz, hogy az emberi lélek egy felől arra hajlandó, a' mi korlátolt, anyagi és hasznos: természettel más felől a' végetlen, szellemi és szép felé emelkedik föl. A' physicai szükségek földhöz szegezik öt, de mihelyt semmi többé le nem tartóztatja, önmagától felegyenesül.

Nemcsak a' szellemi müvekben gyönyörködni tudók' száma fog szaporodni, hanem a' lelki élvezetek' kedvelése megszállja lassankint még azokat is, kiknek aristocrata társaságokban, ezekre ugy tetszik, sem idejök, sem fogékonyságuk nincsen.

Midön többé örökségszerinti gazdagságok, osztálybeli kiváltságok 's születési elsőbbségek nincsenek, és erejét kiki csak önmagától kölcsönzi, szemmelláthatóvá válik, hogy mi az emberek' vagyonosságában a' fő különbséget okozza, az az értelmesség. Minden, mi az értelmesség' gyarapítására, terjesztésére, szépítésére szolgál, azonnal nagy becsre kap.

A' tanultság' haszna különös tiszta világosságban kimutatja magát a' sokaság szemei előtt. A' kik gyönyörüsé-

geit nem érzik is, általlátják hatásait, 's némi igyekezetet fordítnak elérhetésére.

A' felvilágosult, szabad democrata századokban semmi az embereket külön nem választja, sem helyökhöz le nem köti, 's emelkednek, hanyatlanak különös gyorsasággal. Minden osztályok folyvást látják egymást, mert igen közel vannak egymáshoz. Mindennap közlekednek, összeelegyednek, egymást utánozzák, vetélkednek; ez a' népnek sereggel szolgáltat eszméket, fogalmakat és vágyakat, mellyekkel soha birni nem fogott volna, hahogy a' rangok megállapitvák, 's a' társaság mozdulatlan. Illy nemzeteknél a' szolga soha sem tekinti magát egészen kizártnak a' gazda mulatságai- 's dolgaiból, sem a' szegény a' gazdagéiból; a' pusztai ember igyekszik a' városihoz, a' megyékbeli a' fővárosihoz hasonlítani.

E' szerint nem könnyen hagyja magát senki csupán az élet' anyagi gondjaira szorittatni, és a' legalábbvaló kézmüves is vet ollykor lopva néhány kiváncsi pillantatot az ész' felsöbb világába. Az emberek nem olvasnak olly szellemben 's olly modorban mint aristocrata népeknél, de az olvasók' köre egyre terjed 's végre magába foglaland minden polgárokat.

A' mint a' sokaság elkezd részvéttel lenni a' szellemi müvek iránt, azonnal észreveszi, hogy azokból egynéhányban jeleskedni, annyi, mint magának a' dicsöség', hatalom' vagy gazdagság' egy nagy eszközét szerezni meg. Ezt a' nyugtalan nagyravágyás, mellyet az egyenlöség okoz, legott hasznára forditja, mint mindennel tenni szokott. A' tudományokat, irodalmat 's müvészeteket gyakorkorlók' száma végtelen lesz. Az ész' világában bámulandó munkásság fejlik ki; ott kiki magának ösvényt nyitni igyekszik, 's azon van, hogy a' közönség' szemét magára vonhassa. Valami hasonló megy végbe ahoz, mi az Egyesült-Statusokban a' politikai társaságban történik; a' mü-

vek gyakran tökéletlenek, de számnélküliek; 's ámbár az egyes törekvések' eredményei rendszerint igen csekélyek, az általános eredmény mindig igen roppant.

Nem igazán mondatik tehát, hogy a' democrata századokban élö emberek természettel részvétlenek a' tudományok, irodalom és müvészetek iránt; csupán ez egyet szükség rólok megvallani, hogy ök azokat önmódjok szerint gyakorolják, és hogy itt is kimutatják azon tulajdonságokat és hibákat, mellyek nekik sajátaik.

X. FEJZET.

Miért ragaszkodnak az amerikaiak a' tudományoknak inkább gyakorlati, mint elméleti részéhez.

Ha a' democrata társas állapot 's intézetek meg nem akasztják is az emberi ész' röptét, annyi legalább tagadhatatlan, hogy azt inkább vezetik egy, mintsem más felé. Igyekezetei azonban e' korlátok köztt is igen nagyok 's hiszem meg fogja engedni az olvasó, hogy azok' vizsgálásánál egy pillanatig mulathassak.

Ott, hol az amerikaiak' philosophiai módszeréről volt szó, több észrevételeket tettünk, mellyeknek itt hasznukat kell vennünk.

Az egyenlőség minden emberben kifejti a' magátólitélés vágyát; belé, mindenféle dolgokban a' tapinthatónak, 's valóságosnak kedvelését, a' hagyományok' 's formáknak megvetését önti. Ez átalános ösztönök kiváltképen kitünnek e' jelen fejzetnek szánt tárgyban.

Azok, kik democrata népeknél a' tudományokat mivelik, mindig félnek, nehogy utópiákba tévedjenek. Azért a' rendszerekhez nem biznak, szeretnek a' dolgoknak közelében maradni, 's magoktól vizsgálni azokat; és valamint nem könnyen hódolnak bárki nevének is feleik közül, ugy soha a' mester' szavára esküdni nem hajlandók; sőt ellenben mindig tanításának gyenge oldalát szokták feszegetni. Rajtok a' tudományos hagyományoknak kevés hatalma van;

ök soha valamelly iskolának elmésségein hosszasan nem mulatnak 's nagyotmondó szavakkal nem igen érik be; a' tárgynak, mellyel foglalkoznak, mennyire csak lehet, lényeges részeibe kivánnak behatni, 's szeretik azokat népszerü nyelven adni elö. Ez által a' tudományok szabadabb és biztosabb, de nem olly magas haladást tesznek.

Véleményem szerint, az ész három részre oszthatja fel a' tudományt.

Az *első* magában foglalja a' legelméletibb elveket, legelvontabb fogalmakat, mellyeknek alkalmazása nem ösrétes, vagy igen távol esik.

A' *második* áll azon átalános igazságokból, mellyek szintén az elmélethez tartoznak ugyan, de azért egyenes és rövid uton a' gyakorlatra vezetnek.

A' *harmadiknak* tartalmát az alkalmazás' módjai 's kivitel' eszközei teszik.

Mindegyike a' tudomány' e' különböző részeinek, miveltethetik magában is, ámbár okosság és tapasztalás azt tanítják, hogy egy is közülök hosszasan nem virágozhatik, ha a' más kettőtől egyátaláhan elválasztatik.

Amerikában a' tudományok tisztán gyakorlati része egész a' bámulásig mivelve van, 's nagy godot fordítnak azon elméleti részre is, melly az alkalmazásnál közvetlenül szükséges; az amerikaiak ez oldalról mindig világos, szabad, eredeti és termékeny észt mutatnak; de majd alig van az Egyesült-Statusokban, ki magát az emberi ösméretek' lényegesen elméleti és elvont részére szánná. Az amerikaiak e' tekintetben, tulságát mutatják azon iránynak, melly véleményem szerint, minden democrata népnél, bár kisebb mértékben is, fel fog találtatni.

Semmi sem szükségesb a' fensöbb tudományoknak, vagy a' tudományok' fensöbb részének miveléséhez, mint az elmélkedés, és semmi nem olly kevessé alkalmas az elmélkedéshez, mint egy democrata társaság' kebele. Itt nem

találunk, mint az aristocrata népeknél, egy számos tagokból álló osztályt, melly, mivel jól van dolga, nyugalomban él, és egy másikat, melly mivel jobb sorsa iránt kétségbeesett, nem mozdul. Itt kiki mozog; ezek hatalomra jutni, amazok gazdagságokat szerezni akarnak. Ez átalános tolongásnak, az ellenkező érdekek' e' megujult összeütközésének, az emberek' ez örökös szerencsekergetésének közepette, hol lehessen feltalálni a' csendet, mellyet az ész' mély elmélkedései megkivánnak? Mint lehessen az embernek gondolatját egy pontra szegezni, midön körülötte minden mozog, és midön magát is naponkint el-elragadja 's hányjaveti a' minden dolgokat hempelygető hatalmas ár?

Meg kell jól különböztetni az állandó izgás' azon nemét, melly egy csendes és már megüllepedett democratia' kebelében uralkodik, ama' zajos és lázzadalmas mozgásoktól, mellyek egy democrata társaság' születését 's kifejlését majd mindig kisérni szokták.

Midön valamelly igen polgárisult népnél erőszakos forradalom ment végbe, az az érzeményekre és eszmékre elkerülhetlenül rögtöni hatást gyakorol.

Főkép, igaz ez a' democrata forradalmakról, mellyek egyszerre mozgásba hozván a' nép' minden osztályait, ugyanakkor szertelen nagyravágyásokat költenek fel minden polgár' szivében.

Hogy a' francziák egyszerre olly bámulandó elömeneteleket tettek a' szorosan vett tudományokban, mindjárt azon pillanatban, mihelyt a' régi hübéres társaság' maradványainak lerontását bevégezték, e' rögtöni termékenységet nem a' democratiának kell tulajdonitani, hanem ama' példanélküli forradalomnak, melly annak kifejléseit kisérte. A' mi ekkor történt, különös eset volt, 's benne valami átalános törvény' jelenségét látni oktalanság lenne.

A' nagy forradalmak nem közönségesebbek democrata népeknél, mintsem más népeknél; sőt hajlandó vagyok

hinni, hogy ritkábbak. Hanem e' nemzetek' kebelében némi kisszerü kellemetlen mozgás 's az embereknek bizonyos szünetnélküli egymáson tolakodása uralkodik, mi is az elmét háborgatja és elvonja, a' nélkül, hogy lelkesítné, avagy fölemelné.

A' democrata társaságokban élő emberek nemcsak nehezen adják magokat elmélkedésre, de azt természetöknél fogva kevésre is becsülik. A' democrata társas állapot és intézetek az emberek' nagy részét állandó cselekvésre késztik; immár az elmének azon szokásai, mellyek a' cselekvéshez illenek, nem illenek mindig a' gondolkozáshoz. A' cselekvő ember gyakran kénytelen beérni a' *féligmeddiggel*, mert soha czéljának végét nem érné, ha minden részletet tökéletessé tenni akarna. Neki szüntelen olly eszmékre kell építnie, mellyeket mélyen kitanulni ideje nem volt, mert őt sokkal inkább az eszmének mellyet használ, alkalmazhatósága, mintsem szigoru szabatossága segíti elő; 's mindent fölvevén, rá nézve kevesebb vesztességgel jár némelly hamis elvek' használása, mint, hogy ha idejét azzal töltené, hogy valamennyi elvének igazságát megalapítsa. A' világ nem hosszu és tudós demonstratiók által vezettetik. Itt az egyes körülmény' sebes felfogása, a' sokaság' változó szenvedélyeinek naponkinti kitanulása, a' pillanat' véletlene 's azt megragadni tudó ügyesség határozzák el a' dolgokat.

Olly századokban tehát, mikor majd mindenki cselekszik, az ember átalában hajlandó tulságos becset tulajdonítani az elme' gyors mozgalmának 's felületes szüleményeinek, nyomos és lassu munkáját ellenben szerfelett kevésre becsüli.

E' közvélemény befolyással van a' tudományokat mivelő emberek' itéletére 's velek elhiteti, hogy azok körül elmélkedés nélkül is boldogulhatnak, vagy őket az ezt megkivánóktól elidegeníti.

A' tudományok' tanulásának többféle módjai vannak. Igen sok embernél némi önző, kalmáros és nyerekedő hajlamot veszünk észre az ész' felfedezései iránt, mellyet egy a' kisebb szám' szívében égő haszonvágynélküli szenvedélylyel összezavarnunk nem kell; van a' tudományokat hasznosakká tenni kivánó vágy és van tiszta ösméretvágy. Én nem kétlem, hogy születik, helylyel-közzel némellyeknél az igazságnak némi hő és kifogyhatatlan szerelme, melly maga magából él és élvez szüntelen, a' nélkül hogy valaha kielégittessék. Az igaznak ez égő, büszke és haszonvágynélküli szerelme vezeti el az embereket az igazság' kútfejéhez, hogy ott anyaeszméket merítsenek.

Ha Pascal csak valami nagy nyereséget vett volna czélba, vagy ha csak csupán dicsvágy által indittatott volna is, nem hihetem, hogy összeszedheté vala, mint tette, elméje' minden erejét, a' teremtő' legrejtettebb titkainak világosabb felfedezése végett. Midőn látom öt, mintegy kiragadni lelkét az élet' gondjai közül, hogy azt egészen e' vizsgálatra adhassa, eltépni korán a' köteleket, mellyek azt a' testhez kötik, meghalni vénség miatt negyven év előtt, álmélkodva állok meg 's látom, hogy az nem rendszerinti ok, melly illy rendkivüli törekvéseket bír előhozni.

A' jövendő meg fogja mutatni, valljon az olly ritka és termékeny szenvedélyek, olly könnyen születnek 's fejlődnek-e ki democrata társaságokban, mint aristocratiák kebelében. Részemről, megvallom, nehezen hihetem azt.

Aristocrata társaságokban, azon osztály, melly a' véleményt igazgatja 's ügyeket vezeti, némi állandó 's örökségszerinti módon, fölébe levén helyezve a' sokaságnak, természettel bizonyos kevély eszmével telik el maga és az ember felől. Ő a' maga számára dicsőséges élvezetekről szeret álmodozni 's nagyszerü czélokat tüz ki vágyainak. Az aristocratiák gyakran igen zsarnoki és embertelen tetteket követnek el, de alacsony gondolatokra ritkán vete-

mülnek 's némi büszke megvetést mutatnak az apró gyönyörüségek iránt, még akkor is, midőn azokba beleelegyednek; ez ott minden lelkeket magasra hangol. Aristocrata időkben általában igen nagyszerűk az eszmék az ember' méltósága, hatalma 's nagysága felől. E' vélemények befolyással vannak a' tudományok' mivelőire is, szintugy mint minden egyebekre; ezek megkönnyitik az ész' természeti szökellését a' gondolat' legmagasabb birodalmai felé, 's őt természettel hajlandóvá teszik arra, hogy az igazságnak magasztos és majdnem isteni szerelmével teljék el.

Az ez időbeli tudósok tehát vonatnak az elmélet felé, sőt gyakran megtörténik rajtok, hogy bennek némi fontolatlan megvetés támad a' gyakorlat iránt. „Archimedesnek, ugymond Plutarch, olly büszke szive volt, hogy ő nem tartotta méltónak irott munkát hagyni maga után hadi gépelyeinek alkotása' módjáról, és ez egész tudományt a' gépelyek' feltalálásáról 's összerakásáról, sőt általában minden müvészetet, a' mi csak gyakorlatba-tétel által valami hasznot hajt, mint hitványt, alávalót és szolgait ugy tekintvén, egész elméjét 's tanulását csupán olly dolgok' irására fordította, mellyeknek szépsége 's finomsága a' mindennapi szükséggel semmiképen összekötve nem volt." Ime ez a' tudományokról az aristocratai nézet.

Ennek democrata népeknél illyennek lenni nem lehet.

Azon emberek, kikből e' nemzetek állanak, többnyire igen vágynak az anyagi 's jelen éldeletek után; mivel a' helyzettel, mellyet elfoglalnak, mindig elégületlenek 's attól megválni mindig szabadságukban áll, ők örökké csak szerencséjök' változtatásának, vagy nagyításának eszközeiről gondolkodnak. Az illy hajlamu elmékre nézve minden uj módszer, melly a' gazdagsághoz rövidebb uton vezet, minden gépely, melly a' munkát kevesbíti, minden eszköz, melly a' készítés' költségeit alábbszállítja, minden felfedezés, melly a' gyönyörüségeket könnyíti és neveli, az em-

beri értelem' legdicsőbb törekvésének lenni látszik. A' democrata népek főkép e' szempontból kedvelik, tanulják és becsülik a' tudományokat. Aristocrata századokban a' tudományoktól különösen lelki, democratiákban testi éldeleteket várnak.

Bizonyosnak tarthatjuk, hogy minél democrataibb, felvilágosultabb és szabadabb valamelly nemzet, annál inkább fog szaporodni a' tudományos lángész' ezen önző becsülőinek száma, és az iparra közvetlenül alkalmazható felfedezések, annál több hasznot, dicsőséget, sőt hatalmat fognak adni felfedezőiknek, minthogy democratiákban a' dolgozó osztály a' közügyekben részt vesz, 's azok, kik neki szolgálnak, tőle hivatalokat is szintugy várhatnak, valamint pénzt.

Könnyű elképzelni, hogy az illy módon szerkezett társaságban, az emberi lélek észrevétlenül az elmélet' elhanyagolására vezéreltetik, és hogy ellenben magát páratlan buzgalommal az alkalmazás, vagy legalább az elmélet' azon része felé ragadottnak érzenie kell, melly az alkalmazóknak szükséges.

Hiában emeli őt némi természeti hajlandóság az ész' föntebb körei felé, az érdek visszaviszi őt a' középszerüekhez. Itt fejti ő ki erejét és nyugtalan munkásságát 's teremeszti a' csudákat. Ugyanezen amerikaiak, kik a' mechanica' átalános törvényeiből csak egyetlenegyet is fel nem találtak, a' hajózás' mesterségébe egy olly uj gépelyt hoztak be, melly a' világ' ábrázatját megváltoztatandja.

Valóban, én korántsem akarom állítni, mintha a' korunkbeli democrata népekről az volna végezve, hpgy az emberi ész' szellemi világainak kialvását megérjék, vagy hogy ollyanok még ujak is ne gyúlhassanak kebelökben. Korunkban 's annyi tudományos nemzetek köztt, mellyeket szüntelen az ipar iránti lelkesülés gyötör, a' tudomány' különböző részeit egyesítő köteleknek szükségkép szembe

kell ötleniek, 's magának a' gyakorlat' szeretetének is, ha az józan, oda kell vinni az embereket, hogy az elméletet el ne hanyagolják. Annyi alkalmazási kisérletek, annyi naponkint megujított tapasztalatok között, szinte lehetetlen, hogy gyakran igen általános törvények ne jöjjenek létre; úgy hogy a' nagy felfedezések gyakoriak lennének, ha a' nagy felfedezők ritkák volnának is.

Egyébiránt én hiszem a' magas tudományos hivatásokat. Ha a' democratia nem teszi az embereket hajlandókká arra, hogy a' tudományokat önmagokért miveljék: más felöl szerfelett szaporítja az azokat mivelők' számát. Immár nem hihető, hogy illy nagy sokaság között, ne támadjon koronkint valami szemlélődő lángész, mellyet csupán az igazság' szeretete hevít. Bizonyosnak tarthatni, hogy az illyen iparkodni fog a' természet' legmélyebb titkaiba hatni, bár minő legyen is szelleme hazájának és korának. Törekvésében öt segítni nem szükség; elég meg nem akasztani. Egy szóval azt akarom mondani, hogy: az állapotok' állandó egyenlőtlensége, az embereket az elvont igazságok' kevély és meddő feszegetésére szorítja; míg viszont a' democrata társaság és intézetek a' tudományoktól csupán azok' közvetlen és haszonhajtó alkalmazásait követelik.

Ez irány természetes és elkerülhetlen. Érdekes azt ösmerni, 's kimutatása szükséges lehet.

Ha azok, kik korunkban a' nemzetek' igazgatására hivatvák, tisztán vagy csak távolról is észrevennék azon uj ösztönöket, mellyek maholnap ellentállhatlanok lesznek, által fognák látni, hogy a' democrata századokban élő emberek, felvilágosultságuk 's szabadságuk mellett, nem mulaszthatják el tökélyesítni a' tudományok' ipari részét, és hogy ezentul a' társasági hatalom' minden törekvésének oda kell intézve lennie, hogy a' föntebb tudományokat ápolja 's nagy tudományos szenvedélyeket teremtsen elő.

Korunkban tartóztatni kell az emberi elmét az elmé-

letnél, mert magától a' gyakorlatra siet 's a' helyett, hogy minduntalan a' másodrendü eredmények' részletes vizsgálására vigyük vissza, jobb öt néha attól elvonni 's az első okok' szemlélésére emelni föl.

Minthogy a' római miveltség a' barbárok' beütésének következésében mult ki, talán hajlandók vagyunk azt hinni, hogy a' miveltség másként ki sem mulhat.

Ha az előttünk világoló tudományok valaha kialudnának, csak lassankint 's mintegy önmagoktul fognának elhomályosodni. Az emberek az alkalmazásra szorítkozásnál fogva, elvesztenék szemök elől az elveket, 's miután az elveket egészen elfelejtették volna, hajjal fognák követni a' belőlök eredő módszereket; ujakat többé nem találhatnának, 's értelem- és mesterségnélküli tudós bánásmódokat használnának, mellyeket senki többé nem értene.

Midőn az europaiak, háromszáz év előtt Chinába érkeztek, ott majd minden mesterséget a' tökély' bizonyos fokára jutottnak találtak, 's csudálkoztak, hogy azoknak ennyire lett jutása mellett, az emberek előbbre nem haladtak. Később találták nyomait némelly felsőbb tudományoknak, mellyek kivesztek. A' nemzet' iparüző volt; nagy része a' tudományos módszereknek megmaradt elméjében; de maga a' tudomány nem létezett ott többé. Ez megmagyarázta előttök ama különös nemét a' mozdulatlanságnak, mellyben e' nép' elméjét találták. A' chinaiak, követvén apáik' nyomdokát, elfeledték az okokat, mellyek által azok vezettettek. A' formát használták ők is, a' nélkül, hogy értelmét keressék; az eszközt megőrizték, de módosításának 's ujrakészítésének mesterségét többé nem értették. A' chinaiak tehát semmit meg nem változtathattak. Le kellett mondaniok minden javításról. Kénytelenek voltak mindig és mindenben atyáikat követni, nehogy át nem törhető sötétségbe essenek, ha ez utóbbiak által kijelelt ösvénytől csak egy pillanatig is eltávoznak. Az emberi ös-

méretek' kútfeje majdnem egészen kiapadt; 's bár a' folyó még folydogált is, de többé habjait megárasztani, vagy futását megváltoztatni nem birta.

Mind e' mellett China századok óta csendesen fennállott; hódítói elfogadták erkölcseit 's benne rend uralkodott. Az anyagi jólét' bizonyos neme mutatkozott itt mindenfelé. A' forradalmak itt ritkák, a' háborúk pedig, úgy szólván, majdnem ösméretlenek voltak.

Nem kell hát magunkat elbiznunk azon gondolatba, hogy a' barbárok még messze vannak tőlünk, mert ha találkoznak olly népek, mellyek ki hagyják kezökből ragadni a' világosságot, vannak viszont mások, mellyek azt magok tapossák el lábaikkal.

XI. FEJZET.

Minő szellemben mivelik az amerikaiak a' mesterségeket.

Úgy hiszem, az olvasóknak 's magamnak is csak idejét veszteném, ha annak mutogatásával késném, hogy a' vagyonok' átalános középszerűsége, a' felesleg' hiányzása, a' jólét utáni közönséges vágy 's amaz állandó törekvések, mellyektől kiki annak megszerzése végett elfoglalva van, az ember' szivében uralkodni hagyják a' hasznosnak szeretetét a' szépnek szeretete felett. A' democrata nemzetek tehát, mellyeknél mind ezen dolgok feltaláltatnak, előbb fogják gyakorolni az olly mesterségeket, mellyek az élet' kényelmesbbé tételére szolgálnak, mintsem azokat, mellyeknek tárgya az életnek szebbé tétele; elébe teendik természettel a' hasznost a' szépnek 's azt fogják kívánni, hogy a' szép hasznos legyen.

De tovább akarok menni és miután kijeleltem a' fő vonást, mutatni fogok néhányat még a' többiből is.

Rendszerint úgy szokott történni, hogy a' kiváltságos századokban majd minden mesterségek' gyakorlata szabadékká válik, és hogy minden életmód egy külön világ, mellybe nem könnyü kinek kinek bejutni. És még akkor is, midőn a' szorgalom szabad, az aristocrata nemzetek' természeti mozdulatlansága azt eszközli, hogy azok, kik azon egy mesterséget üzik, végre még is egy állandóan ugyanazon családokból álló külön osztályt képeznek, mellynek

minden tagjai egymást ösmerik 's mellyben csakhamar némi közvélemény és testületi kevélység kap lábra. Egy illy iparbeli osztályban minden kézmüvesnek nemcsak szerencséjét kell csinálnia, hanem tekintetét is őriznie. Szabályaul nem egyedül a' maga érdeke, sem nem a' vevőé szolgál, hanem a' testületé, a' testület' érdeke pedig az, hogy minden kézmüves remekmunkákat készítsen. Aristocrata századokban tehát a' mesterségek körüli nézet: *minél jobban dolgozni*, nem pedig minél gyorsabban, vagy minél olcsóbban.

Midőn ellenben minden mesterség nyitva áll minden előtt, midőn a' sokaság azok között szüntelen ki- 's bejár, 's midőn különbféle tagjai egymásra nézve idegenekké, részvétlenekké 's majdnem láthatatlanokká válnak, sokaságuknál fogva, a' társulati kötelék megszünik, 's minden kézmüves magára szorulva levén, nem törekszik egyébre, minthogy minél több pénzt szerezhessen kevés fáradsággal; öt a' vevő' akaratján kivül más többé nem korlátozza. Immár megtörténik, hogy ugyanekkor ez utóbbinál egy ennek megfelelő változás mutatkozik. —

Olly országban, hol a' gazdagság, valamint a' hatalom, néhány kézben van központosítva, 's onnét ki nem szabadul, a' világi javak' nagy részének használata egy mindig ugyanazon egyedekből álló kis számnak van birtokában; a' szükség, közvélemény, kivánságok' mérséklése, eltávoztatják attól a' többieket.

Miután ezen aristocrata osztály magát mozdulatlanúl viseli a' nagyság azon pontján, hová helyezve van, a' nélkül, hogy vagy összébb szorulna, vagy kiterjeszkednék: mindig ugyanazon szükségeket 's ugyanazon módon érezi. Az emberek, kikből áll, magasabb és örökségszerinti helyzetökben, mellyet elfoglalnak, természettel az iránt kapnak kedvet, a' mi igen jól van készítve és igen tartós.

Ez a' nemzet' eszméiben egy átalános változást okoz a' mesterségek' tárgya körül.

E' népnél gyakran megtörténik, hogy még a' paraszt is készebb egészen ellenni az általa kivánt tárgyak nélkül, mintsem hogy azokat tökéletlen minéműségben szerezze meg.

Aristocratiákban tehát a' kézmüvesek csak meghatározott számu, 's igen nehezen kielégíthető vevöknek dolgoznak. A' nyereség, mellyet várnak, munkájok' tökéletességétől függ leginkább.

A' dolog nem így van többé, midön a' kiváltságok megsemmisittetvén, a' rangok összevegyülnek, 's minden ember szünet nélkül száll fel és alá a' társasági lépcsözeten.

A' democrata nép' kebelében mindig találkoz'k egy sereg polgár, kiknek öröksége feloszlik és alábbszáll. Ezek a' jobb időkben megszoktak bizonyos szükségeket, mellyek megmaradnak nálok azután is, mikor már kielégítésökre tehetségök többé nincs, 's azon törik fejöket, nem volnának-e valami mellékes módok azoknak megszerzésére,

Másfelöl a' democratiákban mindig lehet látni igen nagy számmal olly embereket, kiknek szerencséje nő, de a' kiknek kivánságaik sokkal sebesebben nönek, mint a' szerencse, 's kik a' javakon, mellyeket ez nekik igér, sokkal elébb, mintsem azokat megadná, legeltetni szokták szemeiket. Ezek mindenfelöl azt keresik, mint nyithassanak magoknak rövidebb útakat e' közel eső éldeletekhez. E' két ok' összejövéséből az következik, hogy a' democratiákban mindig sok olly polgár találkozik, kiknek szükségeik a' segédforrásokat meghaladják, és kik készebbek tökéletlenül elégíteni ki magokat, hogysem vágyódásuk' tárgyáról egészen lemondjanak.

A' kézmüves könnyen észreveszi e' szenvedélyeket, minthogy bennek maga is osztozik: aristocratiákban igen

drágán iparkodott áruit eladni néhányaknak; most azt látja, hogy a' meggazdagodásnak alkalmatosb módja is van; mi is abból áll: jutalmasan adni azokat mindennek.

Immár a' portéka' árának csökkentését csak két úton lehet elérni.

Első: az előteremtésre jobb, szaporább és okosabb eszközöket találni ki. Második: nagyobb mennyiségben gyártani csaknem hasonló, de csekélyebb értékü tárgyakat. Democrata népeknél a' kézmüves' minden értelmi tehetségei e' két pontra irányozvák.

Ő azon van, hogy olly bánásmódokat találjon, mellyek neki megengedik nemcsak jobban, de szaporábban és kevesebb költséggel is dolgozni, és ha erre rá nem mehet, az általa készített mü' tulajdonságait alábbszállítni igyekszik, a' nélkül, hogy azt azon használatra, mellyre szánva van, egészen alkalmatlanná tegye. Mikor csak a' gazdagoknak voltak óráik, akkor azok majd mind derekak voltak. Ma már csak középszerüeket készitnek, de van órája minden embernek. Így a' democrátia az emberi elmét nemcsak a' hasznos mesterségek felé igyekszik irányozni, hanem a' kézmüveseket arra viszi, hogy igen gyorsan sok tökéletlen munkát készítsenek, a' vevőt pedig arra, hogy efféle munkákkal megelégedjék.

Ez nem annyit tesz, mintha democrátiákban a' mesterség képes nem volna, szükség' esetében csudákat állítni elő. Tapasztalhatni ezt legott, mihelyt vannak vevők, kik időt és fáradságot készek megfizetni. Az összes szorgalom' ezen küzdésének, e' szörnyü csődületnek 's e' számtalan kisérleteknek közepette, képeződnek jeles kézmüvesek, kik mesterségöknek végső határaig hatnak; de az illyeneknek ritkán van alkalmok, kimutatni a' mit tudnak; erejöket gondosan kiméllik, megvonják magokat némi okos középszerüségben, melly maga birája magának, 's melly képes levén feltett czélján tulhaladni, csak az elért czélra

ügyel. Aristocrátiákban ellenben, a' kézmüvesek mindig mindent megtesznek, mit csak tehetnek és midőn megállapodnak, annak jele, hogy véget ért tudományuk.

Mikor én valamelly országban érkezvén, a' mesterségek néhány bámulandó müveit veszem észre, ez nekem semmi tanúságul nem szolgál az ország' társas állapotjára 's politicai alkotmányára nézve. De ha látom, hogy benne a' mütermékek' átaláhan tökéletlenek, nagy számuak és olcsók, bizonyos vagyok felöle, hogy a' népnél, mellynél a' dolog így van, a' kiváltságok gyöngülnek, az osztályok összevegyülni kezdenek 's maholnap elelegyednek.

A' democrata századokban élő kézmüvesek nemcsak azon vannak, hogy hasznos készítményeiket minden polgárra nézve megszerezhetökké tegyék, hanem arra is törekszenek; hogy minden készítményeiknek ragyogó tulajdonságokat adjanak, mellyekkel valóban nem birnak.

Össze levén keveredve minden osztályok, kiki reményl annak látszhatni, a' mi nem, 's hogy azt elérhesse, nagy erölködésekre adja magát. A' democratia nem szüli e' hajlamot, mint a' melly igen is természetében van az emberi szivnek; hanem csak alkalmazza az anyagi tárgyakra; az erény' színlése minden kornak tulajdona, a' fényüzés színlése sajátja főkép a' democrata századoknak.

Hogy a' mesterségek az emberi hiuság' ez uj szükségeit kielégíthessék, nincs olly csalfaság, mellyet elő ne vennének; a' szorgalom e' részben gyakran annyira vetemül, hogy önmagának ártalmára van. A' gyémántnak utánzása már olly tökélyre van víve, hogy azzal könnyü megcsalódni. Mihelyt azon mesterség fel lesz találva, melly szerint a' hamis gyémántot olly módon lehet készíteni, hogy az többé az igazitól meg nem különböztethető, valószinüleg mind egyik, mind a' másik ki fog menni a' divatból 's kavics értéküvé váland.

Ez nekem alkalmúl szolgál szólanom azon müvésze-

tekről, mellyeket föntebb értelemben *szépmüvészeteknek* hívnak.

Én nem hiszem, mintha a' democrata társas állapotnak 's intézeteknek szükséges következménye volna az, hogy a' szépmüvészeteket gyakorló emberek' számát fogyasszák; hanem ez okok hathatós befolyással vannak azok gyakorlásának modorjára. Nagy része azoknak, kik a' szépmüvészeteket már megkedvelték volt, elszegényülvén, másfelől sokan azok közül, kik még nem gazdagok, a' szép müvészetek iránt, utánzásból kedvet kapván, a' vevők' mennyisége általában növekszik, az igen gazdag 's igen müvelt vevők pedig ritkábbak lesznek. Illyenkor a' szépmüvészetek körül valami hasonló történik ahoz, mit már említettem, mikor a' hasznos mesterségekről szóltam. Munkáik szaporodnak, de becse csökken mindegyiknek.

Az emberek nem levén többé képesek nagyszerü nézetekre, a' szépet és csinosat keresik; 's nem annyira a' valóságra, mint látszatóságra törekesznek.

Az aristocratiákban néhány nagy ábrázolatokat, democrata országokban pedig sok apró rajzolatokat készítgetnek. Amott érez oszlopokat emelnek, itt gypsz oszlopokat öntenek.

Mikor elsöben Uj-Yorkba érkeztem, az atlanti tenger' azon része felöl, mellyet keleti folyónak hivnak, meglepetve vettem észre a' folyam' mentében, némi távolságra a' várostól bizonyos számú apró palotákat fehér márványból, mellyek közül többön régi architectura látszott; másnap reggel közelebbről nézvén meg azt, a' mi figyelmemet illy különösen magára vonta, úgy találtam, hogy ez épületek' falai meszelt téglákból, oszlopaik pedig festett fákból állottak. Épen így jártam volt valamennyi emlékekkel, mellyeket elötte való estve megcsudáltam.

A' democrata társas állapot és intézetek továbbá, minden utánzó mesterségnek némi különös irányokat adnak,

mellyeket kimutatni könnyü. Elvonják gyakran ezeket a' lélek' festésétől, hogy egyedül a' test' festésére szoritsák: az érzemények' és eszmék' rajzolása helyett a' mozgalmak' és érzékek' rajzolásával foglalkoznak; végre az ideál' helyébe a' valóságost teszik.

Én kétlem, hogy Raphaël olly mélyen kitanulta volna az emberi test' legkisebb izmait, mint a' korunkbeli festők. Ő nem tulajdonított e' pontban olly nagy fontosságot a' szigoru szabatosságnak, mint ezek, mert ö a' természetet felül akarta haladni. Ő az emberből valami olly lényt akart csinálni, melly az embernél fölebbvaló legyen, ö szebbé akarta tenni magát a' szépséget.

Ellenben Dávid és nevendékei szintolly jó bonczolók voltak, valamint festők. Ők a' szemök előtt levő mintákat csudálatosan vissza tudták adni, de ezentúl ritkán gondoltak ki valamit; ök szorosan a' természetet követték, míg Raphaël ennél különb kivánt lenni. Ők az embernek pontos rajzát hagyták reánk, de amaz munkáiban az istenséget láttatja velünk.

Lehet a' tárgy' választására is alkalmazni azt, mit annak kezelési módjáról mondék.

Az ujjászületés' korabeli festők rendszerint magokon fölül, vagy koruktól távol kerestek magoknak nagyszerü tárgyakat, mellyek képzelödésöknek roppant pályát nyissanak. A' mi festöink talentomaikat gyakran arra fordítják, hogy szorosan előadhassák a' magános élet' azon részleteit, mellyek szüntelen szemeik előtt vannak, és csak olly apró tárgyakat másolgatnak minden oldalról, mellyeknek eredetije a' természetben igen is sok találtatik.

XII. FEJZET.

Miért emelnek az amerikaiak azonegy időben olly kis és olly nagy emlékeket.

Most mondám, hogy democrata századokban a' művészetek' emlékei számosbak és kevesbbé nagyszerüek kezdenek lenni. Sietek magam kimutatni a' kivételt e' szabálytól.

Democrata népeknél az egyedek igen gyengék; hanem a' status, melly mindnyájokat képviseli 's mindnyájokat kezében tartja, igen erős. Sehol a' polgárok kisebbeknek nem tetszenek, mint egy democrata nemzetnél. Sehol maga a' nemzet nagyobbnak nem látszik, 's róla a' lélek magának könnyebben roppant képet nem formál, mint itt. Democrata társaságokban az emberek' képzelödése összeszorúl, midön magokról gondolkoznak; de végtelenül kiterjed, midön a' statusról gondolkoznak. Ebből az következik, hogy ugyanazon emberek, kik szük hajlékokban kisszerüleg élnek, gyakran óriási nézetekkel birnak, mihelyt közemlékekről van a' kérdés.

Az amerikaiak azon helyen, hol fővárosukat épitni szándékoztak, egy roppant város' számára csináltak keritést, melly még maig sem igen népesebb Pontoisenál, de mellynek ő szerintök, egykor egy millio lakost kell magában foglalnia; már a' fákat körüskörül 10 mértföldre kür-

tották, félvén, nehogy azok e' képzeletbeli főváros' jövő polgárinak alkalmatlanságára legyenek. Közepén a' városnak egy fenséges palotát emeltek, a' Congressus' üléseül 's annak a' *Capitolium*' pompás nevét adták.

Magok az egyes statusok naponként gondolnak ki 's hajtanak végre olly szörnyü vállalatokat, mellyeken Europa' nagy nemzeteinek lángesze is elbámulna.

És így a' democrátia nem csak arra viszi az embereket, hogy igen sok apró munkát készítsenek, hanem arra is, hogy kevés számu igen nagy emlékeket állítsanak. Hanem e' két tulság köztt aztán semmi közép nincsen. Nagy épületek néhány' elszórt töredékei tehát semmit nem mondanak társas állapotja 's intézetei felöl azon népnek, melly azokat alkotta volt.

Hozzáadom, bár ez tárgyamból önkényt foly is, hogy azok nagyságát, tudományosságát és valóságos virágzását sem ösmértetik jobban meg.

Valamikor valamelly hatalom képes egész népet egy bizonyos vállathoz járulásra birni, kevés tudomány' 's hosszas idö' segitségével reá mehet, hogy illy nagy erölködések' közremunkálásából valami roppant dolgot állítson elö, a' nélkül, hogy belöle szükség legyen azt következtetni, mintha a' nép igen boldog, igen felvilágosult, vagy csak igen hatalmas volna is. A' spanyolok Mexicó' városát pompás templomokkal 's roppant palotákkal tömve találták; a' mi Cortést még sem akadályoztatta meg, hogy a' mexicói birodalmat 600 gyalogkatonával 's 16 lóval meg hódítsa.

Ha a' rómaiak jobban ösmerték volna a' hydraulica' törvényeit, nem épiték vala mindazon sok csatornákat, mellyek városaik' romjait környezik, hanem jobb haszonra fordították volna hatalmokat és gazdagságukat. Ha a' gözmozgonyt feltalálták volna, talán nem nyujták vala ki birodalmukban a' legszélsö határokig ama' mesterséges hosszú bérczeket, mellyeket római útaknak nevezünk.

E' dolgok nagyszerü tanubizonyságai tudatlanságuknak és nagyságuknak is egyszersmind.

Az olly nép, melly itt jártának egyéb nyomait nem hagyná fenn, mint néhány darab ólomcsöt a' földben 's néhány vasrúdat annak felületén, nagyobb ura fogott lehetni a' természetnek mintsem a' rómaiak.

XIII. FEJZET.

Irodalmi ábrázatjok a' democrata századoknak.

Midön az Egyesült-Statusokban egy könyváros' boltjába lépünk, 's vizsgáljuk azon amerikai könyveket, melyek ott a' fiókokat betöltik, a' munkák' száma igen nagynak tetszik: míg ellenben az ösméretes iróké igen kicsinynek látszik.

Találunk először is nagy számu elemi értekezéseket, mellyek arra szánvák, hogy az emberi ösméretekről előleges fogalmat nyujtsanak. Nagy része e' munkáknak Európában készült. Az amerikaiak ujra nyomják azokat, saját haszonvételökre alkalmaztatva. Ezután jönnek, majdnem megszámlálhatlan mennyiségben, a' vallásos könyvek, bibliák, predikátziók, kegyes anecdoták, vitázatok 's számadások a' jótékony intézetek felől. Végre előtünik a' politicai röpiratok' lajstroma; Amerikában a' pártok nem irnak egymás' leküzdésére könyveket, hanem röpiratokat, mellyek hihetetlen gyorsasággal kerengnek, egy nap élnek és kihalnak.

Az emberi elme' mind ezen homályos szüleményei közzt, csak nevezetesb munkái láthatók ama' kevés számú iróknak, kik Európában ösmértetnek, vagy ösmértetni méltók.

Ámbár talán Amerika korunkban azon mivelt ország, hol az irodalommal legkevesbbé foglalkoznak, azért mégis

számos egyedek találkoznak ott, kik a' szellemi tárgyak iránt részvéttel vannak, és ha azokat egész életök' tanulmányává nem is, legalább üres óráik' gyönyörüségévé teszik. Hanem ezek' számára Angolország szolgáltatja nagy részét azon könyveknek, mellyeket kivánnak. Majd minden nagyobb angol munkák ujra nyomatnak az Egyesült-Statusokban. És így Nagy Brittannia' irodalmi lángelméje még az uj világ' erdeinek mélyébe is ellövelli súgárait. Alig van egy fairtó, kinek kunyhójában Shakespeareből egykét páratlan kötetet ne lehetne találni. Emlékezem, hogy V-ik Henrik czímü hübéres drámát először egy sövényházban olvastam.

Nemcsak hogy az amerikaiak naponként merítgetnek az angol irodalom' kincseiből, hanem igazán azt lehet mondani, hogy ők Angolország' irodalmát találják föl saját földükön is. Azon kevés számu emberek köztt, kik az Egyesült-Statusokban irodalmi müvek' készítésével foglalkoznak, a' nagyobb rész angol, tárgyára és főkép' formájára nézve. Így ezek átviszik a' democratia' kebelébe azon irói szokásokat, mellyek, a' magoknak mintául vett aristocrata nemzetnél divatoznak. Kölcsönözött színekkel idegen erkölcsöket festegetnek; 's nem rajzolván soha maga valóságában a' tartományt, mellyben születtek, annálfogva ott ritkán is népszerüek.

Az Egyesült-Statusok' polgárai magok elannyira meg vannak győződve arról, mikép a' könyvek nem az ő számokra adatnak ki, hogy mielőtt valamelly irójok' érdemét elhatároznák, rendesen bevárják, míg Angliában megkedveltetik. Épen, mint a' rajzolatoknál, örömest az eredeti' szerzőjének adjuk a' jogot a' másolat' megitélésére.

Az Egyesült-Statusok' lakói tehát, tulajdonkép szólván, még ekkorig irodalommal nem birnak. Az egyetlen irók, kiket amerikaiaknak ösmérek, a' hirlapkiadók. Ezek nem nagy irók ugyan, de az ország' nyelvén szólnak 's

magokat vele megértetik. A' többiekben én csupa idegeneket látok. Ezek az amerikaiakra nézve ollyanok, mint voltak ránk nézve a' görögök' 's rómaiak' utánzói, a' tudományok' ujjászületése' korában — kiváncsiság' de nem átalános rokonszenv' tárgyai. Mulattatják az észt, de az erkölcsökre nem hatnak semmit. —

Már mondottam, hogy a' dolgok' ezen állapotja korántsem egyedül a' democrátiaban gyökerezik, és hogy okait több attól független különös körülményekben kell keresni.

Hahogy az amerikaiak, megtartván társas állapotjokat 's törvényeiket, más származással birnának 's más tartományba találtak volna átvitetni, én nem kétlem, hogy fogott volna lenni irodalmuk. Így, a' mint vannak is, bizonyosnak tartom, hogy végre szert tesznek arra; hanem annak különböző jelleme leend, mint a' melly a' korunkbeli amerikai irásokban mutatkozik — egy egészen saját jelleme. E' jellemet nem lehetetlen előre kimutatni.

Felveszek magamnak egy aristocrata népet, mellynél a' tudomány miveltetik; itt valamint a' kormány' ügyeit, úgy az elme' müveit is egy felsőbb osztály szabályozza. Az irodalmi élet szintugy, mint a' politicai lét, majd egészen ezen osztályban, vagy az ehez közel esőkben, központosul. Ez nekem elég, kúlcs gyanánt a' többire nézve.

Mikor kevés számú, folyvást ugyanazon emberek, foglalkoznak egyszerre ugyanazon tárgyakkal, egymást könnyen megértik, 's közakarattal bizonyos főszabályokat állapítnak meg, mellyek kit kit közülök vezessenek. Ha a' tárgy, melly ez emberek' figyelmét magára vonja, az irodalom, az elme' müvei általok csak hamar némelly szabatos törvények alá fognak vettetni, mellyektől aztán eltávozni szabad nem lesz. —

Ha ezen emberek az országban örökségszerinti állást foglalnak el, természettel hajlandó lesznek, nemcsak ma-

goktól venni föl bizonyos számú megállapított szabályokat, hanem követni azokat is, mellyeket öseik szabtak magoknak, törvényhozásuk szigorú 's egyszersmind hagyományos is leend.

Minthogy szükségkép anyagi dolgokkal elfoglalva nincsenek, soha nem is voltak, valamint szinte atyáik sem, az elme-müvek iránt, több nemzedékeken át, részvéttel viseltethettek. Az irodalmi mesterséget megtanulták, 's végre szeretni fogják azt önmagáért és azon tudományos gyönyörüségért, mellyet annak tapasztalt divata fölött éreznek.

Még ezzel nincs megmondva minden: az emberek, kikről szólok, éltöket valamint jólétben és gazdagságban kezdették, úgy abban is végezendik; és így természettel kedvet kaptak a' válogatott éldeletek iránt 's szeretik a' finom és gyengéd örömöket.

Mi több, bizonyos puhasága a' léleknek és szivnek, mellyet ezek gyakran annyi javaknak hosszas és csendes használata által felvesznek, öket arra készti, hogy még örömeiktől is azt, mi, azokban igen váratlanúl 's igen élénken tünhetnek elö, eltávoztassák. Ők jobb szeretnek mulattatni, mint élénken megindittatni; azt akarják, hogy érdekelve de ne elragadva legyenek.

Gondoljatok most már magatoknak nagy számú irodalmi munkákat, mellyek a' tölem lerajzolt emberek által, vagy ezek' számára készittettek, 's könnyü lesz képzelnetek olly irodalmat, mellyben minden szabályozott és elöre elrendezett leend. A' legcsekélyebb munkára gond lesz itt fordítva legkisebb részleteiben; itt mesterség 's munka fog mutatkozni minden dolgozaton; minden nemnek saját szabályai lesznek, mellyektől eltávozni nem könnyü leend 's mellyek azt minden többitől elválasztandják.

A' nyelv majdnem olly fontosnak fog tetszeni, mint az eszme, a' forma mint a' tárgy; hangja sima, mérsékelt

és szónoki leszen. Itt a' lélek' járása mindig nemes, élénk ritkán leend, és az irók inkább azon lesznek, hogy tökéletesítsenek, mintsem hogy ujat teremtsenek.

Néha meg fog történni, hogy a' tudományos osztály' tagjai, mindig csak magok köztt élvén 's csak magok' számára irván, egészen el fogják veszteni szemök elől a' világ' többi részét, mi is őket a' mesterkéltnek és hamisnak ösvényére veti; apró irodalmi szabályokat fognak magoknak alkotni, egyedül saját használatukra, mellyek őket észrevétlenül a' józan észtől félre vinni, 's végre a' természeten kivül vezetni fogják.

Másként akarván beszélni, mintsem a' köznép, ez által végre bizonyos aristocratai kores nyelvet kapnak fel, melly a' szép beszédtől szintugy távol van, valamint a' nép' szójárásától.

Im ezek természeti köszirtjei az irodalomnak aristocratiákban.

Minden aristocratia, melly magát a' néptől egészen elkülönzi, tehetetlenné válik. Ez igaz a' tudományokban szintugy, valamint a' politicában. [1])

Fordítsuk meg most a' képet és nézzük a' tulsó oldalát.

Menjünk át egy democratia' kebelébe, mellyet ősi hagyományai 's jelen felvilágosultsága fogékonnyá tesznek

---

[1]) Mind ez főkép igaz olly aristocrata országokban, mellyek régidő óta békével hódoltak egy király' hatalmának.

Mikor aristocratiában a' szabadság uralkodik, a' főbb osztályok mindig kénytelenek használni az alsóbbakat; 's használván azokat, közelednek hozzájok. Ez gyakran némi democrata szellemet visz által kebelökbe. Egy kormányzó kiváltságos testületnél, továbbá, bizonyos lelkesülés, vállalkozó természet, mozgás' és lárma' kedvelése szokott kifejleni, mellyek szükségképen befolyással vannak minden irodalmi müvekre.

a' lélek' éldeletei iránt. Itt a' rangok elvegyülve 's keveredve vannak, az ösméretek valamint a' hatalom végetlenül felosztvák 's ha szabad úgy szólanom, mindenfelé elszórvák.

Ime itt egy zagyva sokaságnak lelki szükségeit kell kielégítni. Ezek a' lelki gyönyörök' uj kedvelői nem mind egy nevelést kaptak; nem mindnyájan egyenlő tanultsággal birnak; apáikhoz nem hasonlítnak, sőt minden pillanatban különböznek önmagoktól is; minthogy helyzetöket, érzeményeiket és szerencséjöket szünet nélkül változtatják. Ennélfogva egyiknek lelke sincs semmi összeköttetésben a' többiekével közös hagyományok és szokások által; és soha sem tehetségök, sem akaratjok, sem idejök nem volt egyetérteni.

Pedig ez össze nem tartó 's izgatott sokaságnak kebelében születnek az irók 's az osztja ezeknek a' hasznot és dicsőséget.

Könnyű átlátnom, miképen a' dolgok' illy fekvése mellett, számot kell rá tartanom, hogy egy illy népnek irodalmában csak keveset fogok feltalálni ama' szigoru conventiok közül, mellyek aristocrata századokban olvasók' é; irók' részéről elösmérve vannak. Hahogy történetből valamelly korszak' emberei egyet találnának is érteni némelylyek felett, ez a' következő korszakra nézve semmit nem bizonyítna, mert democrata nemzeteknél minden uj ivadék uj nép. E nemzeteknél tehát nehéz lenne a' tudományokat szoros szabályok alá vetni, az pedig szinte lehetetlen, hogy valaha állandó szabályok alá vettessenek.

Democratiákban korántsem kaptak mind azon emberek, kik irodalommal foglalkoznak, egyenlő tudományos nevelést, és a' kik némi szép-müvészeti vonással birnak, azok jobbára politicai pályát követnek, vagy valami mesterséget üznek, mellytől csak pillanatokig válhatnak meg, hogy a' szellemi örömöket izlelhessék. Ez örömöket tehát

létök' fő gyönyörüségevé nem teszik; hanem csak úgy tekintik, mint futó mulatságot, mellyre az élet' komoly munkái köztt szükség van; illy emberek sohasem fognak magoknak az irodalmi mesterségről olly mély ösméretet szerezni, hogy annak kényességeit érezhessék; az apró árnyéklatok elfutnak szemeik előtt. Igen rövid időt fordíthatván a' tudományokra, azt egészen használni akarják. Ők az olly könyveket szeretik, mellyek könnyen megszerezhetők, hamar olvashatók 's mellyekhez semmi tudós elmélkedések nem szükségesek, hogy megértessenek. Nekik könnyü szépségek kellenek, mellyek önmagoktól kinálkoznak, 's mellyeket rögtön élvezni lehet; különösen kedvelik a' váratlant és ujat. Megszokván a' gyakorlati, kétkedő, egyhangú létezést, élénk és gyors izgatásokra, rögtöni világosságokra, ragyogó igazságokra vagy tévelygésekre van szükségök, mellyek által magokból rögtön kikapassanak, 's egyszerre mintegy erőszakkal a' tárgy' mélyébe vitessenek.

Kell-e még többet mondanom? valljon ki nem tudja, a' nélkül, hogy szóljak, mi fog következni?

A' democrata századok' irodalma, egyetemileg véve, nem fogná mutathatni, mint aristocrata időkben történik, a' rend', szabályosság', tudomány' és mesterség' képét; benne a' forma rendszerint elhanyagolva 's néha meg is vetve lesz. Nyelve gyakran különködőnek, tisztátlannak, dagályosnak és salakosnak 's majd mindig merésznek és hevesnek fog mutatkozni. Irói inkább a' kivitel' gyorsaságára, mint a' részletek' tökélyességére néznek. Itt számosabb leend az apró irat, mintsem a' nagy könyv; az ész, mintsem a' tudományosság; a' képzelet, mintsem a' mély gondolkozás; itt a' gondolatban némi miveletlen 's majdnem vaderő, szüleményeiben pedig gyakran igen nagy különbféleség 's ritka termékenység fog uralkodni. Az irók inkább bámultatni, mint tetszeni iparkodnak 's azon lesznek, hogy in-

kább a' szenvedélyeket gyujtsák fel, mintsem az izlést bájolják el.

Helylyel-közzel fognak találkozni kétségkivül olly irók, kik más ösvényen kivánnak járni, és ha nagyobb érdemök van, néha rá is mehetnek, hogy magokat minden fogyatkozásaik és sajátságaik mellett is olvastatják; hanem e' kivételek ritkák lesznek, 's magok azok, kik összes munkáikban a' közönséges szokástól így eltértek, mindig vissza fognak oda lépni némelly részletekben.

Két tulságos állapotot rajzolék; de a' nemzetek nem mennek egyszerre az elsőből a' másodikba; csak fokonként 's végtelen árnyéklatokon át jutnak el ide. Azon ösvényen, melly egy tudományos népet egyikből a' másikba vezet, majd mindig jön egy pillanat, mellyben a' democrata nemzetek' tudományos geniusa az aristocratiakéval összetalálkozván, mind ketten egyetértve látszanak uralkodni az emberi elmén.

Ezek mulékony, de felette ragyogó időszakok; ekkor termékenység van, áradozás és mozgás zavar nélkül. Ilylyen volt a' franczia irodalom a' XVIII-ik században.

Messzebb mennék saját gondolatomnál, ha azt mondanám, hogy egy nemzet' irodalma mindig társasági állapotjának 's politicai alkotmányának van alá rendelve. Jól tudom, hogy ez okokon kivül, vannak más többek is, mellyek az irodalmi müvekre bizonyos bélyegeket ruháznak; hanem ezek előttem a' legfőbbeknek tetszenek.

Azon viszonyok, mellyek valamelly nép' társas és politicai állapotja 's iróinak geniusa közt léteznek, mindig felette számosak, ki az egyiket ösméri, az előtt a' másik soha nem lesz egészen ösméretlen.

XIV. FEJZET.

Az irodalmi iparról.

A' democratia nemcsak kedvet önt a' tudományok iránt az iparüző osztályokba, hanem beviszi az ipar-szellemet az irodalom' kebelébe.

Aristocratiákban az olvasók kényesek és nem igen számosak; democratiákban könnyebb kedvöket megnyerni, és számuk iszonyu nagy. Ebből az következik, hogy aristocrata népeknél csak szörnyü erölködések után reménylhetni boldogulást, és ez erölködések, bár dicsöséget eleget adhatnak is, pénzt sokat soha be nem hajtanak; míg ellenben democrata nemzeteknél az iró magát azzal kecsegtetheti, hogy olcsó áron meglehetös hírre és nagy szerencsére fog szert tehetni. E' végre nem szükség, hogy öt csudálják, elég ha kedvelik. —

Az olvasók' egyre nevekedö sokasága 's azon folyvásti szükség, mellyet az ujság iránt éreznek, biztosítják olly könyv' keletét is, mellyet nem sokra becsülnek.

Democrata időkben a' közönség sokszor úgy tesz az irókkal, mint a' királyok tesznek rendszerint udvarnokaikkal; felgazdagítja és megveti öket. Mi kell egyéb azon eladó lelkeknek, kik az udvarokban születnek, vagy kik ott élni méltók?

A' democrata irodalmak mindig pezsgenek olly szerzöktöl, kik a' tudományokban csak egy iparágat látnak 's míg itt nagy irót egyet kettöt találunk, ezerenként számlálhatjuk az eszme árulókat.

XV. FEJZET.

A' görög és latin irodalom' tanulása miért különösen hasznos democrata társaságokban.

Mit a' hajdankor' legdemocrataibb köztársaságaiban *népnek* neveztek, korántsem hasonlított ahoz, a' mit mi népnek 'nevezünk. Athenaeben minden polgár részt vett a' közügyekben; de 350 ezer lakó köztt nem találtatott több 20 ezer polgárnál; a' többiek mind rabszolgák voltak, 's ezek végezték nagy részét azon foglalatosságoknak, mellyek korunkban a' népet, söt a' középosztályokat is illetik.

Athenae tehát, a' maga általános szavazatával, végre is nem egyéb volt, mint egy aristocrata köztársaság, mellyben minden nemes egyenlö joggal birt a' kormányzáshoz.

A' patriciusok' 's plebeiusok' harczát Romában szintezen szempontból kell tekinteni 's benne nem egyebet nézni, mint belsö czivódást azonegy családnak ifjabb és idösb szülötti köztt. Voltakép' mindnyájan az aristocratiához tartoztak 's annak szellemével birtak.

Továbbá, meg kell jegyezni, hogy az egész öskorban a' könyvek ritkák és drágák voltak, és hogy nagy bajjal lehetett azokat uj példányokban elöállítani 's terjeszteni. E' körülmények csekély számú embereknél központosítván a' tudományok' szeretetét 's használatát, ez által némi kis irodalmi aristocratiát képeztek egy nagy politicai aristocra-

tia' színéből. Azért semmi sem is mutat oda, hogy a' görögök- 's rómaiaknál a' tudományok valaha iparág gyanánt kezeltettek volna.

E' népek tehát, mellyek nemcsak aristocratiákat képeztek, hanem igen pallérozott 's igen szabad nemzetek is voltak, irodalmi müveikre szükségképen azon különös hibákat 's különös tulajdonságokat ruházták, mellyek az irodalmat aristocrata századokban jellemzeni szokták.

Valóban elég csak oda vetnünk szemeinket az irásokra, mellyeket ránk a' régi kor hagyott, hogy átlássuk, mikép ott az irók, bár néha nálok a' tárgy' különbfélesége és gazdagsága 's a' gondolat' merészsége, mozgása 's átalánosítása hiányzik is, mindig bámulandó mesterséget és gondot mutatnak a' részletekben; az ő munkáikban semmi nem látszik sietve, vagy vaktába készítettnek lenni; ott minden tárgyhoz értők' számára van irva és ez idealis szépség' keresése tünik elő minduntalan. Nincs olly irodalom, melly a' réginél kézzel foghatóbban kimutatná azon tulajdonságokat, mellyek a' democratiai iróknál természettel hiányzanak. És igy nincs olly irodalom, mellyet ennél inkább kelljen tanulni a' democrata századokban. Ennek tanulása legalkalmatosb, valamennyi köztt, az e' századokkal együttjáró irodalmi hiányok' legyözésére; mi illeti természeti tulajdonaikat, azok mind magoktól fognak jönni, a' nélkül, hogy megszerzésöket tanulni kelljen.

Itt meg kell egymást értenünk.

Valamelly tanulmány, hasznos lehet egy nép' irodalmára nézve, 's még sem alkalmazható annak társas és politicai szükségeihez.

Hogyha nem akarnánk egyebet tanítni szép-tudományoknál, olly társaságban, hol kiki természeténél fogva hajlandó nagy erőlködéseket vinni véghez szerencséje' gyarapítása vagy megtartása végett, igen pallérozott 's igen veszedelmes polgárokra tennénk szert; mert a' társas

és politicai állapot naponkint olly szükségeket rakván reájok, mellyeknek kielégítésére őket a' nevelés soha meg nem tanította, fel fognák a' statust a' görögök' 's rómaiak' rovására forgatni, a' helyett, hogy szorgalmuk által gyarapítnák.

Nyilván való, miképp democrata társaságokban, a' személyek' érdeke szintugy, mint a' status' bátorsága megkivánják, hogy a' nagyobb szám' neveltetése tudományos, kereskedői és iparbeli legyen inkább, mintsem irodalmi.

A' görögöt 's latint nem szükség tanítni minden iskolákban; de az megkivántatik, hogy azok, kiket természeti ösztönük, vagy szerencséjök a' tudományok' mivelésére szántak, találjanak olly iskolákat, hol magokat a' régi irodalomnak tökéletesen uraivá tehessék, 's szellemébe egészen behathassanak. Nehány jeles egyetem többet érne e' czél' elérésére nézve, mint sok hitvány collegium, hol roszul tanult fölösleges tudományok nem engedik jól megtanulni a' szükségeseket.

Mind azoknak kik democrata népeknél, az irodalomban kitünni vágynak, gyakran kell a' hajdankor' müveivel táplálniok magokat. Ez egy üdvösséges éptan.

Nem mintha a' régiek' irodalmi szüleményeit feddhetleneknek lenni vélném. Csupán azt tartom felölök, hogy azok olly különös sajátságokkal birnak, mellyek csudálatoskép ellensulyúl szolgálhatnak a' mi különös hiányainknak. Azok fentartanak bennünket azon oldalon, melly felé hanyatlunk. —

XVI. FEJZET.

Mint módosította az amerikai democratia az angol nyelvet.

Ha azt, mit fölebb az irodalomról átaljában mondottam, az olvasó jól megértette, könnyü lesz átlátnia, minő befolyással lehetnek a' democratai társas állapot 's intézetek magára a' nyelvre, mint a' gondolat' első eszközére.

Az amerikai irók, igazán szólván, inkább Angliában, mintsem saját honukban élnek, miután szünet nélkül az angol irókat tanulják 's veszik naponkint mintaúl. Magával a' néppel, nem így van a' dolog: ez közvetlenebbül alá van vetve azon különös okoknak, mellyek az Egyesült-Statusokra hatással lehetnek. Azért tehát nem az irásbeli, hanem élőszóbeli nyelvre szükség figyelmeznünk, ha észrevenni akarjuk ama' módosításokat, mellyek alá juthat egy aristocrata nép' nyelve, midőn democratiai nyelvvé válik.

Az angolok, kik e' vékony árnyéklatoknak illetőbb birái, mintsem én lehetnék, gyakran állították előttem azt, hogy az egyesült-statusokbeli tanultabb osztályok nevezetesen különböznek nyelvökre nézve, a' nagybrittanniai tanultabb osztályoktól.

Ők azon nem is panaszkodtak, hogy az amerikaiak sok uj szavakat hoztak divatba; ezt a' tartomány' különböző volta 's távolságra képes volna megmagyarázni; hanem azt nehezteték, hogy ez uj szavak különösen vagy a' pártok' romlott beszédéből, vagy az erőműtani mester-

ségektől, vagy az ügyviselői nyelvtől kölcsönözvék. 's hozzáadták, hogy a' régi angol szavak az amerikaiaktól uj értelemben vétetnek. Végre azt mondák, hogy az Egyesült-Statusok' lakói különös módon elkeverik a' beszédet 's hogy sokszor olly szavakat tesznek együvé, mellyek az anyahon' nyelvében ki szokták egymást kerülni. —

Ez észrevételek, mellyek előttem több ízben tétettek olly emberek által, kiket hitelre méltóknak tartottam, arra birtak, hogy e' tárgyról magam is elmélkedjem 's elmélkedéseim a' theoria' útján ugyanazon pontra vezettek engem, mellyre ők a' gyakorlat által jutottak.

Aristocratiákban a' nyelvnek természettel részt kell vennie azon nyugalomban, mellyben minden dolgok vannak. Itt az emberek kevés uj szót csinálnak, mert kevés uj dolgot visznek véghez, és ha vinnének is véghez uj dolgokat, azon lennének, hogy azokat amaz ösméretes szavakkal adják elő, mellyeknek értelmét a' hagyomány már megállapította.

Ha megesik, hogy az emberi ész itt is végre magától megindul, vagy kivülről ráható világosságtól fölébresztetik, az ujonan alkotott kifejezéseknek némi tudós, elvont, és philosophiai jelleme lesz, mi is arra mutat, hogy azok születésöket nem democratiának köszönik. Midőn Konstantinápoly' pusztulása a' tudományokat 's irodalmat nyugot felé folyatta vissza, a' franczia nyelv majdnem egyszerre elnyeletett a' tömérdek uj szó által, mellyek mind a' görögben és latinban gyökereztek. Akkor Franciaországban olly tudós neologismust tapasztaltunk, melly csak a' tanult osztályoktól használtatott, 's mellynek hatása magát a' népen soha sem, vagy csak igen későn éreztette.

Europa' minden nemzetei egymás után mutatták e' jelenetet. Az egy Milton maga az angol nyelvbe több mint 600 szót hozott be, mellyek mind latinból, görögből vagy zsidóból vannak véve.

Ellenben a' democratia' kebelében uralkodó örökös mozgalom azon van, hogy a' nyelv' ábrázatját is, valamint az ügyekét szüntelen változtassa. Ez átalános izgásnak 's minden ész' összecsödültének közepette nagy számú uj eszmék képződnek, a' régiek kivesznek, vagy megujulnak; vagy pedig végetlen apró árnyéklatokra oszlanak fel.

És így gyakran találkoznak olly szavak, mellyeknek a' divatból ki kell menniek, 's mások, mellyeknek abba be kell vitetniek.

Egyébiránt democrata nemzetek a' mozgást már magában szeretik. Ezt a' nyelvben szintugy láthatni, valamint a' politicában. Még mikor szükségét nem érzik is a' szavak' változtatásának, akkor is érzenek arra néha kedvet.

A' democrata népek' eszessége, nem csupán azon nagy számú uj szavakban mutatkozik, mellyeket divatba hoznak, hanem az ez uj szavak által kifejezett eszmék' természetében is.

E' népeknél a' többség hoz törvényt a' nyelv' tárgyában, valamint minden egyebekben; szelleme itt is kitünik, mint másutt. Immár a' többség inkább ügyekkel, mintsem tanulmányokkal, inkább politicai és kereskedésbeli érdekekkel, mintsem philosophiai szemlélödésekkel, vagy széptudományokkal foglalatoskodik. Nagy része az általa alkotott vagy bevett szavaknak e' szokások' bélyegét viselendi; azok leginkább az ipar' szükségeinek, pártok' szenvedélyeinek, vagy a' közigazgatás' részleteinek kifejezésére fognak szolgálni. Ez oldalról a' nyelv szüntelen gyarapodni fog, míg más részről a' metaphysica' és theologia' mezejét lassankint elhagyandja.

Mi illeti a' forrást, mellyből a' democrata nemzetek uj szavaikat merítik, és a' módot, melly szerint azokat gyártják, mindegyiket könnyü kimutatni.

A' democrata századokban élő emberek nem igen értik a' nyelvet, mellyen Roma és Athenae szólottak, 's

nem jut eszökbe egész az öskorig felmenni, hogy ott keressék a' kifejezést, mellyre szükségök van. Hahogy ollykor tudós szónyomozásokba elegyednek, rendszerint a' hiuság teteti e' nyomozásokat velek a' holt nyelvek' homályában, nem pedig a' tudományosság, melly azokat természeti úton mutatja ki elméjöknek. Sőt gyakran megesik, hogy épen a' tudatlanabbak használják ezt többször. Ama' merő democrata vágy, mellynél fogva saját körükből kilépni kívánnak, arra viszi őket, hogy valami durva mesterséget egy görög, vagy latin név által igyekeznek fölemelni. Minél alacsonyabb 's tudománynélkülibb valamelly mesterség, annál pompásabb 's tudósabb nevet adnak neki. Igy a' mi kötéltánczosaink magokat *acrobatákká* 's *funambulusokká* változtatták által.

Holt nyelvek' nem létében, a' democrata népek szeretnek kölcsönözni szavakat élő nyelvekből: miután egymással szüntelen közlekednek 's egymást örömest utánozzák, minthogy egymáshoz naponkint hasonlóbbak lesznek.

Hanem főkép saját nyelvökben keresik a' democrata népek az ujítások' eszközeit. Fel-felkapnak szótárukból némelly feledékenységbe ment kifejezéseket 's közzé teszik azokat; vagy pedig átvesznek a' polgárok' valamelly külön osztályától egy műszót, melly annak sajátja 's beviszik képes értelemben a' köznyelvbe; így számtalan olly kiejtések, mellyek előbb csak egy felekezetnek vagy kézmüves osztálynak külön nyelvéhez tartoztak, átalános keletbe jönnek.

Legközönségesb módjok democrata népeknek a' nyelvujitás körül abban áll, hogy egy már szokásban levő kifejezésnek szokatlan értelmet adnak. E' módszer igen egyszerü, könnyü és kényelmes. Használhatásához semmi tudomány nem kivántatik, sőt a' tudatlanság még könnyíti annak alkalmazását. Hanem a' nyelvnek nagy ártalmára szokott lenni. Midőn a' democrata népek valamelly szó' ér-

telmét imígy megkettöztetik, az által sokszor kétségessé teszik annak mind meghagyott, mind ujonnan adott jelentését.

Egy iró elkezd valamelly kifejezést egy kissé félrevinni eredeti értelmétöl 's miután azt így módosította, a' mint csak lehet, tárgyához illesztgeti. Jön egy másik, ki annak jelentését másfelé viszi át; egy harmadik ismét uj ösvényre vezeti azt; és miután semmi közbiró, semmi állandó itélöszék, melly a' szó értelmét határozottan megállapítná, mincsen, ez némi vándorló helyzetben marad. Mi is azt okozza, hogy az irók majd soha egyetlenegy gondolathoz ragaszkodva lenni nem láttatnak, hanem úgy tetszik, mintha mindig egy sereg eszmét vennének czélba, magára az olvasóra bizván megitélését, mellyik van érintve.

Ez a' democratiának egy kellemetlen eredménye. Részemről inkább szeretném, hogy a' nyelvet chinai, tatár, vagy húron szavakkal torzitsák el, mintsem hogy a' franczia szavak' értelmét bizonytalanná tegyék. A' harmonia és egyformaság csak másodrendü szépségei a' nyelvnek. Efféle dolgokban sok függ a' tetszésektöl 's azok nélkül, szorosan véve ellehetünk. Hanem jó nyelv világos kifejezések nélkül nem létezik.

Az egyenlöség szükségkép több más változásokat is hoz a' nyelvbe.

Aristocrata századokban, mikor minden nemzet magát a' többitöl elszigetelve tartani igyekszik, és saját ábrázattal birni szeret, gyakran megtörténik, hogy több népek, bár közös eredetök van is, egymás köztt felette idegenekké válnak, úgy, hogy ha szinte egymást mind megérthetik is, többé nem mind azonegy módon beszélnek.

Illy századokban minden nemzet fel van oszolva bizonyos számú osztályokra, mellyek egymást keveset látják és össze nem elegyednek; ez osztályok' mindegyike felvesz és fentart változatlanúl némelly észbeli szokásokat,

mellyek csak magának sajátjai, különösen divatba hoz bizonyos szavakat és bizonyos kifejezéseket, mellyek aztán nemzedékről nemzedékre szállnak, mint az örökségek. Ilyenkor azonegy nyelvben találtatik: szegények' és gazdagok' nyelve, nemtelenek' és nemesek' nyelve, tudósok' és köznép' nyelve. Minél nagyobbak a' megoszlások 's áthághatlanabbak a' korlátok, annál inkább így kell ennek lennie. Én fogadni mernék, hogy az indiai casztok között a' nyelv szörnyen különböző és hogy egy páriának 's brachmának majd olly nagy a' különbség nyelve, mint köntöse között.

Midőn ellenben az emberek nem levén többé helyökhöz kötve, egymást látják, 's egymással szüntelen közlekednek, midőn a' casztok eltörölvék 's uj osztályok támadnak és elvegyülnek: akkor a' nyelv' minden szavai összekeverednek. Azok, mellyek a' nagyobb számtól nem használhatók, kivesznek; a' többi egy közös tömeggé válik, mellyből kiki, úgy szolván vaktában szedeget. Majd mind, azon különböző tájszavak, mellyek Europa' nyelveit megosztották, kezdenek láthatólag elenyészni; az uj világban póri nyelv már nincs és az naponkint tünedezik az ó világban is.

Ez a' polgári társaságban véghez ment változás befolyással van a' stylusra szintugy, mint a' nyelvre nézve.

Nemcsak minden ember ugyanazon szavakkal él, hanem meg is szokja különbség nélkül használni mindegyiket. A' stylus által alkotott szabályok majdnem mind eltörülvék. Alig találni olly kifejezéseket, mellyek természetöknél fogva aljasoknak tetszenének, vagy ollyakat, mellyek válogatottaknak mondathatnának. A' különböző rangokból került személyek, magokkal vivén mindenüvé, hová csak mentek, az általok megszokott kifejezéseket és mondásokat, a' szavak' eredete, valamint az embereké elveszett, 's vegyület jött a' nyelvbe szintugy, mint a' társaságba.

Tudom, hogy a' szavak' osztályozásában találkoznak olly szabályok, mellyek a' társaság egyik formájától nem függnek inkább mint a' másiktól, hanem magából a' dolog' természetéből folynak. Vannak kifejezések és szójárások, mellyek póriak, minthogy azon érzések, mellyeknek kinyomására szánvák, alacsonyak; vannak ismét mások, mellyek fölemelkedettek, minthogy az általok rajzolt tárgyak természettel magasak.

A' rangok, ha elkeverednek is, e' különbségeket soha el nem enyésztetik. Hanem az egyenlőség minden bizonynyal lerontja azt, a' mi pusztán tetszésszerinti és önkényes a' gondolkozás' formáiban. Sőt nem tudom, valljon ama' szükséges osztályozás, mellyet fölebb érinték, nem lesz-e mindig kevesebb becsületben egy democrata népnél, mint másutt; minthogy egy illy népnél nem találkoznak efféle emberek, kiket nevelésök, tanultságuk 's nyugalmas életök hajlandókká tegyenek arra, hogy a' nyelvnek természeti törvényeit állandóan vizsgálgassák 's kik azokat magok figyelemben tartván, másokkal is megbecsültessék.

Nem akarok megválni e' tárgytól, a' nélkül, hogy a' democrata nyelvek' rajzához még egy vonást adjak, melly azokat talán jobban fogja jellemzeni, mint a' többi valamennyi.

Megmutatám föntebb, hogy a' democrata népek az átalános eszmék iránt szeretettel, sőt gyakran szenvedélyyel viseltetnek; ennek oka az ő saját tulajdonságaikban 's hibáikban fekszik. Az átalános eszmék' ezen kedvelése kimutatja magát democrata nyelvekben, az átalános kifejezések' 's elvont szavak' folyvásti használása és azon mód által, mellyel ezeket alkalmazzák. És ime ez ezen nyelveknek egyik nagy érdemök és nagy fogyatkozásuk.

Democrata népek szenvedélyesen szeretik az átalános kifejezéseket és elvont szavakat, azért, mert az illy kifejezések nagyítják a' gondolatot 's kevés térbe sok tár-

gyat engedvén beszorittatni, ez által segitik az ész' működését.

Egy democrata iró örömest fog, némi elvont modorban *capacitásokat* mondani emberek helyett, a' nélkül, hogy azon dolgok' részletébe ereszkedjék, mellyekre efféle capacitás illik. Ő *actualitásokról* fog beszélni, ha a' jelen pillanatban szemünk előtt végbemenő dolgokat egyszerre le akarja festeni; 's e' szó alá *eventualitások* foglalandja mind azt, mi a' világon attól fogva, midőn beszél, történhetik.

A' democrata irók folyvást csinálják az efféle elvont szavakat, vagy mind inkább-inkább elvont értelemben veszik a' nyelvben már meglevőket.

Sőt a' mi több, csak hogy a' beszédet szaporábbá tegyék, az illy elvont szavak' tárgyát személyesitik, 's úgy hagyják működni, mint egy valóságos személyt. Ők igy fognak szólani: *a' dolgok' hatalma azt akarja, hogy a' capacitások kormányozzanak.*

Nem fogok jobbat tehetni, mint ha gondolatomat saját példámmal magyarázom meg:

Én e' szót *egyenlőség*, gyakran használtam általános értelemben; sőt az egyenlőséget személyesitettem is több helyen, 's igy mondottam, hogy *az egyenlőség ezt 's ezt cselekedte 's nem cselekedte.* Bizonyosnak állithatjuk, hogy a' XIV. Lajos századabeli emberek nem fogtak volna igy beszélni; közülök soha egynek sem jutott volna eszébe használni e' szót *egyenlőség*, a' nélkül, hogy azt bizonyos dologra alkalmazza és ők inkább lemondának vala annak használatáról, mintsem az egyenlőségből élő személyt csináljanak.

Ez elvont szavak, mellyekkel a' democrata nyelvek tele vannak, 's mellyeket minduntalan használnak, a' nélkül, hogy azokat valami különös körülményhez kössék, a' gondolatot nagyitják és beleplezik; a' kifejezést gyor-

sabbá, az eszmét homályosabbá teszik. Hanem a' democrata népek, nyelv' dolgában, jobb szeretik a' homályosságot mint a' munkát.

Egyébiránt nem tudom, valljon a' határozatlanság nem bir-e némi titkos bájjal azokra nézve, kik e' népeknél beszélnek és irnak.

Az itt élő emberek gyakran saját eszök' személyes erejére hagyatva levén, majd mindig gyötretnek a' kétségtől. Továbbá, minthogy helyzetök szüntelen változik, ők soha egy véleményökhöz is erősen lekötve nincsenek, még sorsuk' mozdulatlansága által is.

A' democrata országokban lakó embereknek tehát gyakran ingadozó gondolataik vannak; 's igen tág kifejezésekre van szükségök, mellyekbe azokat befoglalhassák. Miután soha nem tudják, valljon az eszme, mellyet ma kifejeznek, fog-e illeni azon uj helyzethez, mellybe holnap jutni fognak, természettel kedvet kapnak az elvont szólásformákhoz. Egy elvont szó, ollyan, mint egy kettős fenekü katulya; olly eszméket rakhat bele az ember, a' minőket akar, 's kiveheti belőlök, a' nélkül hogy valaki észre vegye.

Az átalános és elvont kifejezések, minden népnél a' nyelv' alapját képezik; nem állítom tehát, hogy illy szavak csupán democrata nyelvekben találtatnak, hanem csak azt mondom, hogy az emberek, az egyenlőség' korában kiváltképen hajlandók az efféle szavak' számát szaporítni, azokat mindig legelvontabb jelentésökben külön használni 's velek minden alkalommal élni, még akkor is, mikor a' beszéd' szüksége azt meg nem kivánja.

XVII. FEJZET.

A' költészet' némelly forrásairól, democrata népeknél.

E' szónak: *költészet*, több különböző jelentéseket adtak. Csak fárasztanám olvasóimat, ha velek együtt azt vizsgálnám, mellyiket illik jobban e' különböző értelmek közül választani; inkább megmondom mindjárt, mellyiket választottam én.

A' költészet nézetem szerint, *az ideálnak keresése es festése.*

Ki, elvonván egy részt abból, a' mi létezik, hozzáadván néhány képzeleti vonást az ábrázolathoz egyeztetvén némelly valóságos körülményeket, de mellyeknek összejövetele fel nem található, kiegészíti, nagyitja a' természetet, az a' *költő*. És igy a' költészetnek nem az fog lenni czélja, hogy az igazat adja elő, hanem, hogy azt szépitse 's a' léleknek némi fensőbb képet mutasson fel.

A' versek nekem úgy tetszenek, mint a' nyelv' szép ideálja, és ez értelemben azok jelesen költésziek; hanem magokban nem fognak alkotni költészetet.

Próbálom megvizsgálni, valljon a' democrata népek' cselekedetei, érzeményei 's eszméi köztt nem találkoznak-e ollyanok, mellyek ideál' képzésére alkalmatosak, 's mellyeket ennél fogva a' költészet' természeti forrásai gyanánt kell tekinteni.

Először is meg kell vallani, hogy az ideál' kedvelése 's rajzának látásán érzett gyönyörűség, soha nem olly élénk és elterjedt egy democrata népnél, mint az aristocratia' kebelében.

Aristocrata nemzeteknél megtörténik néha, hogy a' test mintegy magától működik, mig a' lélek egy őt elnyomó nyugalomba van merülve. E' nemzeteknél maga a' nép gyakran költői izléseket árul el 's lelke néhanéha túl- és fölülemelkedik azon a' mi őt környezi.

Hanem democratiákban, az anyagi éldeletek' kedvelése, a' jobbnak eszméje, a' csödület, a' siker' közel bája, mind megannyi ösztönök, mellyek minden ember' lépteit gyorsitják az általa választott pályán 's nem engedik, hogy arról csak egy pillanatig is félre térjen. A' lélek' fő törekvése ez oldalra van irányozva. A' képzelödés nem aludt ugyan ki, de magát majdnem kizárólag a' hasznosnak kigondolására 's valónak előterjesztésére szánja.

Az egyenlőség nemcsak eltéríti az embereket az ideál' rajzolásától, hanem fogyasztja is a' rajzolandó tárgyak' számát.

Az aristocratia a' társaságot mozdulatlanságban tartván, elősegíti a' positiv vallások' szilárdságát és állandóságát, valamint a' politicai intézetek' tartósságát.

Nemcsak megtartja az emberi lelket a' hitben, hanem hajlandóbbá is teszi egyik hit' elfogadására, mintsem a' másikéra. Egy aristocrata nép mindig kész közbenjáró hatalmakat helyheztetni az isten és ember közé.

Azt lehet mondani, hogy e' részben az aristocratia a' költészetre nézve igen kedvezőnek mutatkozik. Midőn a' világ természetfölötti lényekkel van népesítve, mellyek az érzékek alá nem esnek, de mellyeket a' lélek felfedez; a' képzelödésnek könnyen van dolga, és a' költök' ezer különbféle festeni való tárgyat lelvén, számtalan nézőket kapnak, kik részvéttel vannak rajzolataik iránt.

Democrata századokban ellenben megtörténik néha, hogy a' hitek szintolly ingadozók mint a' törvények. Ekkor a' kétkedés a' költők' képzelődését a' földre hozza vissza, 's a' látható és valóságos világ' körébe szorítja.

Még mikor az egyenlőség meg nem rendíti is a' vallásokat, egyszerüsiti azokat, elvonja a' figyelmet a' másodrendü ügyviselőkről, hogy azt különösen az uralkodó felségre függessze.

Az aristocratia az emberi elmét természettel a' múltnak szemlélésére vezeti 's azon állapítja meg. Ellenben a' democratia némi ösztönszerü idegenséget önt az emberekbe az iránt, a' mi régi. E' részben az aristocratia sokkal kedvezőbb a' költészetnek; mert a' dolgok rendesen a' szerint nőnek és homályosulnak a' mint tőlünk távolabb esnek; 's e' két tekintetben sok anyagot nyujtanak a' festészetnek és ideálnak.

Miután az egyenlőség elvette volna a' költészettől a' múltat, elveszi tőle egy részét a' jelennek is.

Aristocrata népeknél bizonyos számú kiváltságos egyedek találtatnak, kiknek léte, úgy szólván, kívül és fölül van az emberi állapoton; hatalom, gazdagság, dicsőség, ész, finomság és kitüntség minden dolgokban, kizárólag ezek' sajátjainak lenni látszanak. Őket a' sokaság soha igen közelről nem látja, vagy a' részletességekben figyelemmel nem kiséri; kevés kell hozzá, hogy illy emberek' festése költőivé tétessék.

Másfelől ugyan e' népeknél tudatlan, alávaló 's elnyomott osztályok vannak, 's ezek épen durvaságuk' és szegénységök' szertelensége, valamint amazok finomságuk által kinálkoznak a' költészetnek. Továbbá azon különbféle osztályok, mellyekből egy aristocrata nép áll, egymástól igen elválasztva levén 's egymást nem igen ösmervén, a' képzelődés, midőn azokat rajzolja, mindig adhat valamit a' valóhoz, vagy vehet el tőle.

Democrata társaságokban, hol az emberek felette kicsinyek és egymáshoz hasonlók, kiki midőn magát nézi, a' többit is mind egyszerre látja. A' democrata századokban élő költők tehát soha külön egy embert rajzolatjok tárgyaúl nem vehetnének; minthogy középszerü nagyságú tárgy, 's mellyet minden oldalról tisztán felfoghatni, soha ideálra anyagúl nem szolgál.

És igy midőn az egyenlőség magát a' földön megalapítja, kiapasztja nagy részét a' költészet' régi forrásainak. Próbáljuk megmutatni, valljon nem nyit-e ujakat.

Midőn a' kétkedés az eget megnéptelenítette, és az egyenlőség' előhaladása minden embert ösmértebb és kisebb arányokra szorított, a' költők még nem tudván, mit tegyenek ama' nagy tárgyak' helyébe, mellyek az aristocratiával együtt eltüntek, tekinteteiket a' lelketlen természet felé fogják fordítani. Elveszesztvén szemeik elől a' hőseket 's isteneket, kezdik a' folyókat és hegyeket rajzolgatni.

Ez szülte az utóbbi században azon költészetet, mellyet, fensőbb értelemben *festőinek* neveztek el.

Némellyek azt gondolták, e' szépített festése a' földet fedő anyagi és lelketlen dolgoknak, a' democrata századok' saját költészete; de én ezt tévelygésnek lenni vélem. Én azt hiszem, hogy az csak egy átmeneti korszakot mutat.

Meg vagyok győződve a' felől, hogy idővel a' democratia el fogja vonni képzelődését mindenről, mi az emberen kivül van, hogy azt csupán az emberre függessze.

A' democrata népek mulathatják ugyan magokat egy pillanatig a' természet' szemlélésével; de igazán csak önmagok' szemlélésénél lelkesülnek. Egyedül ez oldalon találhatni föl e' népeknél a' költészet' természeti forrásait, 's lehet hinni, hogy mind azon költők, kik nem innen akarnak meritni, elvesztendik minden hatásukat azok' lelkére,

kiket megbájolni igyekeznek, és hogy végre ihlettetéseiknek csak hideg nézőire fognak találni.

Megmutattam, mikép a' haladásnak 's emberi nemzet' végetlen tökélyesülésének eszméje, sajátja a' democrata korszakoknak.

A' democrata népek nem igen törődnek azzal, a' mi volt, hanem arról szeretnek álmadozni, a' mi lesz, és itt képzelődésöknek semmi határai nincsenek, itt az mérték nélkül terjeszkedik és nagyobbodik.

Ez a' költők előtt roppant pályát nyit 's megengedi nekik, hogy rajzolatjokat a' szemtül távol állítsák föl. A' democratia, melly a' költészet előtt elzárja a' múltat, megnyitja neki a' jövőt.

Minden polgárok, kikből egy democrata társaság áll, csaknem egyenlők levén, a' költészet egyikhez is közülök nem ragaszkodhatnék; hanem az egész nemzet kinálkozik ecsetének. Az összes egyedek' hasonlósága, melly közülök külön kit kit alkalmatlanná tesz arra, hogy a' költészetnek tárgyává lehessen, megengedi a' költőknek, mindnyájokat azonegy képbe szorítani 's végre magát a' népet venni szemlélet alá. A' democrata nemzetek minden egyebeknél világosabban látják saját alakjokat és e' nagyszerü alak csodálatosan alkalmatos az ideál' festésére.

Én könnyen megengedem, hogy az amerikaiaknak nincsenek költöik; hanem azt meg nem engedhetném, hogy költői eszméik ne legyenek.

Európában sokat foglalkoznak Amerika' pusztáival; de az amerikaiak magok nem igen gondolnak azokkal. Ők a' lelketlen természet' csodái iránt érzéketleneknek mutatják magokat és az őket környező bámulatos erdőket, úgy szólván csak akkor veszik észre, midőn azok hullani kezdenek vágásaik alatt. Az ő szemök más látványtól van eltelve. Az amerikai nép azt látja, mint halad ő e' pusztákon keresztül, szikkasztva a' mocsárokat, igazgatva a' folyókat,

népesítve a' magányt 's hódítva a' természetet. E' nagyszerü kép önmagokról nemcsak koronként tünik fel az amerikaiak' képzeletében; hanem mondhatni, hogy az kit kit közülök legkisebb cselekedeteiben úgy kisér, mint a' legfőbbekben, és hogy az mindig ki van függesztve elméje előtt.

Semmit nem lehet olly kicsinyt, olly fénytelent, olly nyomorú érdekekkel telvét, szóval olly költészet nélkülit képzelni, mint a' minő egy ember' élete az Egyesült-Statusokban; de az öt vezérlő gondolatok közt mindig találni egyet, melly tele van költőiséggel és ez úgy szólván ama' titkos rugó, melly a' többinek élénkséget ad.

Aristocrata századokban minden nép, mint minden egyed, hajlandó magát mozdulatlanúl 's a' többitől elkülönözve tartani.

Democrata századokban az emberek' és türhetlen vágyaik' szertelen mozgása szüntelen változtatja velök helyzetöket 's azt okozza, hogy a' különböző tartományok' lakói összekeveredvén, egymást látják, hallják és használják. És igy nemcsak azon egy nemzet' tagjai válnak hasonlókká, hanem magok a' nemzetek is összegyalulódnak 's a' nézö' szeme előtt mindnyájan együtt egy olly roppant democratiát képeznek, mellynek minden polgára egy-egy népből áll. Ez tünteti elő legelsőben az emberi nemzet' alakját.

Minden, mi az egészben vett emberi nemzetnek létével, viszontagságaival, jövendőjével viszonyban áll, igen termékeny erévé válik a' költészetnek.

Az aristocrata időkben élt költök bámulandó rajzokat készítettek, midön egy nép', vagy egy ember' életének bizonyos eseményeit vulasztották tárgyúl; de soha egy is közülök az emberi nemzet' rendeltetéseit rajzolatába foglalni nem merte, mig a' democrata korban iró költök azt bizvást megtehetik.

Ugyanakkor, midön kiki, szemeit honán fölül emel-

vén, kezdi végre magát az emberiséget észrevenni, az isten mind inkább-inkább előtünik az emberi lélek előtt maga teljes és egész felségében.

Hahogy democrata századokban, a' positiv vallások iránti hit gyakran ingadozó és a' bár mi néven nevezendő közbenjáró hatalmak iránti hit, behomályosodik; másrészről az emberek hajlandók sokkal roppantabb eszmét alkotni magáról az istenségről, 's befolyása az emberi ügyekbe tisztább és nagyobb világban tünik fel előttök.

Az emberi nemet, mint egy egészet úgy látván, könnyen azt gondolják, hogy azon egy terv uralkodik sorsuk felett; 's minden egyes személy' cselekedeteiben hajlandók amaz általános és megállapított tervnek nyomát ösmerni el, melly szerint isten a' nemet igazgatja.

Ezt is úgy tekinthetni, mint a' költészetnek, egyik, az illy századokban nyilni szokott igen bő forrását.

A' democrata költők mindig kicsinyeknek 's hidegeknek fognak tetszeni, valamikor istenekre, ördögökre, vagy angyalokra testi alakot ruházni akarnak, 's valamikor őket égből aláidézni igyekeznek, hogy a' föld felett czivódjanak.

De ha az általok rajzolt nagy történeteket, istennek világfelőli általános czéljaival hozzák kapcsolatba, 's a' nélkül hogy a' fő valónak kezét mutatnák, gondolatjába behatni hagynak, csodáltatni 's megértetni fognak, mert kortársaik' képzelődése önmagától ugyanez ösvényt követi.

Ugy szintén előre láthatni, hogy democrata korbeli költők inkább szenvedélyeket és eszméket, mintsem embereket és tetteket fognak festeni.

Democratiákban az emberek' mindennapi nyelve, szokásai 's cselekedetei nem engedik az ideálróli képzelődést. E' dolgok már magokban nem költőiek 's még inkább megszünnének azok lenni, annál fogva, mert igen ösméretesek mind azok előtt, kiknek róluk beszélhetnénk. Ez a' költőket arra kényszeríti, hogy azon külszinen, mellyet az ér-

zékek előttök felfedeznek, mindig alól hassanak, magának a' léleknek láthatása végett. Immár semmi nem szolgáltat annyi módot ideál-festésre, mint az ember, igy a' maga szellemi természetének mélységeiben vizsgálva.

Nem szükség eget földet befutnom, hogy leljek olly csodálatos tárgyat melly végetlen ellenmondásokkal, nagyságokkal és apróságokkal, mély sötétségekkel 's különös világosságokkal telve, egyszerre szánakozást, bámulatot, megvetést, félelmet okozni képes legyen. Nem kell mást tennem, csak magamra tekintenem: az ember kilép a' semmiségből, átfutja az időt 's eltünik örökre az istenség' kebelébe. Csupán egy pillanatig látjuk öt tévelygeni azon két mélység' határán, a' hol elenyészik.

Ha az ember magát teljességgel nem ösmerné, nem lenne olly költői; mert a' miről eszme nincs, azt festeni, nem lehet. Ha magát tisztán látná, képzelődése munkátlan maradna 's nem tudna semmit adni a' rajzolathoz. Hanem az ember fel van annyira fedezve, hogy láthasson magából valamit 's el van annyira takarva, hogy többi része áthathatlan setétségben legyen, hol aztán szüntelen hiában bukdácsol, hogy végre magát egészen felfoghassa.

Azt hát nem kell várni, hogy democrata népeknél a' költészet legendákból éljen, hogy magát hagyományokból 's régi emlékekből táplálgassa, hogy a' világot olly természetfölötti lényekkel ujra népesítse, mellyeket sem olvasók, sem költők magok sem hisznek többé, sem hogy hidegen személyesítsen erényeket és vétkeket, mellyeket az emberek saját alakjokban akarnak látni. Mind ezen segédforrásokkal nem fog birni; hanem megmarad számára az ember és ez neki elég. Az emberi sorsok, az ember, különvéve korától és honától, 's természet- és istennel szembe állítva, szenvedélyeivel, kétségeivel, hallatlan szerencséivel 's megfoghatlan inségeivel, teendik e' népeknél fő és majdnem egyetlen tárgyát a' költészetnek; és ezt már

is bizonyosnak tarthatni, ha tekintjük a' mit irtak a' legnagyobb költők, kik azóta tüntek fel, mióta a' világ végkép a' democratia felé fordult.

Azon irók, kik korunkban olly csodálatosan visszaadták Child-Harold', René' és Jocelyn' vonásait, nem akarták egy ember' tetteit beszélni el; hanem szándékuk az volt, hogy az emberi szívnek még némelly homályos rejtekeit felvilágosítsák 's nagyobbakká tegyék.

Illyenek a' democratia' költeményei.

És igy az egyenlőség nem rontja le a' költészet' minden tárgyait; hanem azokat csak kevesbíti és nagyszerübbekké teszi.

XVIII. FEJZET.

Az amerikai írók és szónokok miért sokszor dagályosok.

Gyakran tettem azon észrevételt, hogy az amerikaiak, kik az ügyeket átaljában világos, száraz 's olly minden ékességtől megfosztott nyelven viszik, mellynek túlságos egyszerűsége sokszor aljas, könnyen dagályosságba esnek, mihelyt a' költői nyelvhez közelítni akarnak. Ők illyenkor folyvást fenhéjázoknak mutatják magokat a' beszéd' egyik végétől a' másikig, 's azt hinné az ember, látván, hogy igy vesztegetik egyre a' képeket, mintha soha semmit egyszerűen nem mondottak volna.

Az angolok ritkábban esnek efféle hibába.

Ennek okát nem olly nehéz megmutatni.

Democrata társaságokban minden polgár hozzá szokott egy igen kis tárgy' szemléléséhez, és ez a' tárgy maga. Ha szemeit történetből fölebb találja emelni, akkor nem lát egyebet, mint a' társaság' iszonyú képét, vagy az emberi nemzetnek még ennél is nagyobb alakját. Neki vagy igen részletes és igen világos eszméi, vagy igen átalános és igen határozatlan fogalmai vannak; a' közben eső tér előtte üres.

Midőn tehát öt magából kiemelték, mindig azt várja, hogy valami szörnyü tárgyat adnak elébe szemlélni és csak ez áron engedi magát kiragadtatni egy pillantatig azon apró

szövevényes gondok közül, mellyek éltét izgatják és gyönyörködtetik.

Ez előttem eléggé megmagyarázni látszik azt, hogy a' democratia' emberei, kiknek átaljában olly aprószágos ügyeik vannak, miért kivánnak költőiktől olly roppant képzeteket 's olly szertelen festéseket.

Az irók, részökről, el nem mulasztják engedni ez ösztönöknek, mellyekben magok is osztoznak: azért is képzelődésöket szüntelen felduzzasztják 's mértéken túl terjesztvén, eléretik vele amaz óriásit, mellyért az sokszor elhagyja a' nagyszerüt.

E' modor által a' sokaság' figyelmét rögtön magokra vonhatni 's körülöttök könnyen leköthetni reménylik, a' mit gyakran el is érnek; minthogy a' sokaságnak, melly a' költészetben csak igen roppant tárgyakat keres, nincs ideje szorosan mértékre venni arányait az elébe állított tárgyaknak, sem elég biztos tapintata, könnyen észrevehetni, miben aránytalanok azok. Iró és közönség egyszerre megrontatnak egymás által.

Láttuk másutt, hogy democrata népeknél a' költészet' forrásai szépek, de nem gazdagok. Csakhamar végkép kiürittetnek azok. Ekkor a' költők, nem találván többé ideálra anyagot a' valóban és igazban, innét egészen kilépnek 's szörnyeket teremtenek.

Én attól nem félek, hogy a' democrata népek' költészete magát félénknek mutassa, vagy hogy a' földhöz igen közel maradjon. Inkább attól tartok, nehogy minduntalan fellegekbe tévedjen el 's nehogy végre merő képzeletbeli tájakat rajzolgasson. Attól félek, nehogy a' democrata költők mívei gyakran szörnyü 's össze nem függő képeket, halmozott festéseket, bizzár összetételeket találjanak szolgáltatni, 's nehogy az elméjökből került ábránd lények megbánassák néha velünk az igazi világot.

XIX. FEJZET.

Némelly észrevételek a' democrata népek' játékszinéről.

Midőn a' forradalom, melly egy aristocrata nép' társasági 's politicai állapotját megváltoztatta, kezd magának útat nyitni az irodalomba, átaljában a' játékszinen érezteti magát legelsőben 's itt látható állandóan.

Egy szinmű' nézője, mintegy véletlenül ragadtatik meg a' rá intézett benyomás által. Arra, hogy emlékezetét megkérdezze, vagy az ügyesektől tanácsot kérjen, ideje nincs; arról, hogy a' benne nyilatkozni kezdő uj irodalmi hajlamokat legyőzze, nem is gondolkodik, enged azoknak, mielőtt őket ösmerné.

A' szerzők nem késnek észrevenni, melly felé hajlik igy titkon a' közönség' izlése. Munkáikat e' szerint alkalmazzák, 's végre a' játékszini darabok, miután a' készülő irodalmi forradalmokat észrevették, csakhamar tökéletességre viszik azt. Ha egy democratiának indult nép' irodalmát előre megitélni akarjátok, vizsgáljátok játékszinét.

Egyébiránt a' szindarabok, magoknál az aristocrata nemzeteknél is az irodalom' legdemocrataibb részét teszik. Nincs a' sokaság' foghatóságához inkább illő irodalmi élvezet, mint azok, mellyeket a' szini jelenés' látásánál tapasztalni. Ezek' érzéséhez sem előkészület, sem tanulás nem kell. Ezek az embert, elfogultságainak 's tudatlansá-

gának közepette is megragadják. Mihelyt a' szellemi gyönyörök' még félig bárdolatlan szeretete kezd a' polgárok' egy osztályába áthatni, ez azonnal a' játékszinbe hajtja őket. Az aristocrata nemzetek' játékszinei mindig olly nézőkkel voltak tele, kik nem tartoztak az aristocratiához. Egyedül a' játékszinben keveredtek el a' felsőbb osztályok a' középsőkkel és alsókkal, és csak itt voltak hajlandók, ha nem is elfogadni tanácsot ez utóbbiaktól, legalább eltürni hogy azt adhassanak. A' játékszin az, hol a' tudósok és irók mindig legnehezebben birtak izlésöknek a' népé fölött elsőbbséget szerezni, 's attól, hogy ez utóbbi által magok is el ne ragadtassanak megmenekedni. Itt a' földszin gyakran hozott törvényt a' páholyoknak.

Ha már az aristocratia is nehezen birja a' szinházat a' nép' hatalmától megóvni, könnyü elgondolni, hogy ott a' népnek szükségkép uralkodni kell akkor, midőn a' democratiai elvek törvényekbe 's erkölcsökbe behatván, a' rangok összevegyülnek, 's az értelmességek, mint a' szerencsék egymáshoz közelednek, és midőn a' felsőbb osztály örökségszerinti gazdagságaival együtt hatalmát, hagyományait és nyugodalmát elvesztette.

A' democrata népek' tarmészeti izlései és hajlamai tehát irodalom' tárgyában, elsőben a' játékszinen fognak nyilatkozni 's előre látható, hogy oda erővel is befurják magokat. Munkáikban az aristocratia' irodalmi törvényei lassanlassan, némi lépcsönkénti, 's úgy szólván törvényes úton fognak módosittatni. A' játékszinen lázzadalmak' útján fognak azok felforgattatni.

A' játékszin nagy részét azon tulajdonságoknak 's majd mind azon hibákat, mellyek a' democrata irodalommal együtt járnak, kiemeli.

Democrata népek a' tudományosságot igen kevésre bcsülik 's azzal, mi Romában 's Athenaeben történt, nem

sokat gondolnak; ök azt akarják, hogy nekik ön magokról beszéljenek 's ök a' jelennek rajzolatát kivánják.

Azért is, midön a' szinpadra a' hajdankor' hőseit és erkölcseit gyakran felhozatni látjuk, és midön körülttök a' régi hagyományok iránt nagy hűség követeltetik; ez elég bizonyság arra, hogy a' játékszinen még a' democrata osztályok nem uralkodnak.

Racine alázatosan mentegeti magát *Britannicus*hoz irt előszavában, hogy Juniát a' veszta-szüzek számába iktatta, ámbár — úgymond — Aulus Gellius szerint „azok közé tiz éven sem alól, sem fölül senkit be nem vettek." Elhihetjük, hogy magát efféle bünért sem nem vádolá, sem nem menté vala, ha korunkban fogott volna irni.

Egy illy eset felvilágositást nyújt nekem nemcsak az irodalomnak, hanem magának a' politicai társaságnak is akkori állapotjáról, mikor az magát előadta. Egy democratai játékszin nem bizonyitja azt, hogy a' nemzet democratiában van, mert a' mint láttuk, aristocratiákban is megtörténhetik, hogy a' democrata izlések befolyással vannak a' szinpadra; hanem mikor az aristocratia' szelleme maga uralkodik a' játékszinen, ez megczáfolhatlan bizonysága annak, hogy egész társaság aristocratiában van, 's ebből bizvást következtethetni, hogy ugyanezen tudományos és tanúlt osztály, melly az irókat igazgatja, kormányozza egyszersmind a' polgárokat 's vezeti az ügyeket is.

Igen ritka dolog, hogy az aristocratiát, midön a' játékszinen uralkodik, kényes izlései 's fenhéjázó hajlamai arra ne vigyék, hogy az emberi természetben, úgy szólván, mintegy válogasson. Bizonyos társasági állapotok kiváltképen érdeklik öt, 's szereti azoknak ábrázolását a' szinpadon feltalálni; bizonyos erényeket söt bizonyos vétkeket is különösebben méltóknak tart ott előadatni; ezeknek festésében gyönyörködik, mig szemeit minden egyébről elfordítja. A' játékszinen is, valamint másutt, csupán nagy

urakkal akar találkozni, 's csupán királyok iránt jön lelkesülésbe. Így van a' dolog a' nyelvvel is. Az aristocratia szeret a' színműíróknak bizonyos szólásformákat szabni elébek 's azt akarja, hogy minden ezekhez illő hangon mondassék.

A' játékszin ez által gyakran oda jut, hogy az embernek csak egy oldalát rajzolgatja, vagy néha épen olylyant ad elő, a' mi az emberi természetben fel sem találtatik; fölül emelkedik ezen és kilép belőle.

Democrata társaságokban a' nézők illy kedvencz tárgyakkal nem birnak, 's efféle ellenszenveket ritkán mutatnak; ők a' szinpadon az állapotok', érzemények' és eszmék' azon zavart vegyületét akarják feltalálni, mellyet szemeik előtt látnak; ez által a' játékszin meglepőbbé, népszerűbbé 's igazabbá válik.

Azonban néha a' játékszin' számára irók democratiákban is kilépnek az emberi természet' köréből, csakhogy más oldalról, mintsem elődeik. A' jelen pillanat' apró különösségeit, 's bizonyos emberek' sajátlagos ábrázatját igen részletesen igyekezvén előállítani, elfelejtik rajzolni a' faj' általános vonásait.

Mikor a' játékszinen a' democrata osztályok uralkodnak, ezek a' tárgynak kezelésébe szintannyi szabadságot visznek be, valamint megválasztásába.

A' játészin' kedvelése levén minden tudományos ízlések köztt legtermészetesb a' democrata népeknél, nálok a' szinműírók' 's nézők' száma, valamint a' szinmüveké, folyvást szaporodik. Egy illy sokaság, melly annyi különböző elemekből összerakva 's annyi különbféle helyeken elszórva van, nem ösmérhetné el ugyanazon szabályokat 's nem vethetné magát ugyanazon törvényeknek alá. Az egyetértés nem lehetséges igen számos birák között, kik egymást hol feltalálni nem tudván, egyenkint is magokban hoznak itéletet. Ha a' democratiának átalában következménye kétesekké tenni az irodalmi szabályokat és tet-

széseket, ezeket a' játékszinen egészen eltörli, hogy helyébe egyes iró' 's egyes közönség' szeszélyét állítsa.

Hasonlókép a' játékszinen tapasztalhatni democrata statusokban leginkább azt, mit másutt a' nyelv' és mesterség' tekintetében, némi átalánossággal mondottam. Midőn olvassuk azon birálatokat, mellyeket a' XIV-dik Lajos századabeli szinmüvek előidéztek, meglepetve látjuk, mi nagy elfogultságot mutatott a' közönség a' valószinüség iránt, 's mi nagy fontosságot helyheztetett abba, hogy az ember magával következetességben maradván, semmi ollyast ne tegyen, mit könnyen megmagyarázni és felfogni ne lehessen. Nem különben meglepő még az is, mi nagyra méltatták akkor a' nyelv' formáit 's mennyi apró háborúkat indítottak legyen szavak miatt a' szinmüirók ellen.

Ugy tetszik, a' XIV-ik Lajos századabeli emberek igen tulságos becset tulajdonítottak ez apróságoknak, mellyek szobában észrevehetők ugyan, de a' szinpadon eltünnek. Mert végre is egy játékszini darabnak fő czélja az, hogy előadassék, 's fő érdeme hogy hasson. Hanem ezt az okozta, mivel az akkori nézők egyszersmind olvasók is voltak. Kijövén az előadásból, magokhoz várták az irót, hogy róla végső itéletet hozzanak.

Democratiákban hallgatják a' szindarabokat, de nem olvassák. Nagy része azoknak, kik a' szinpadi játékoknál jelen vannak, nem keresi ott a' lélek' örömeit, hanem a' szív' élénk megindúlásait. Ők ott nem irodalmi müvet akarnak találni, hanem spectaculumot 's csak a' szerző az ország' nyelvén olly hibátlanul szóljon, hogy megértessék, és csak személyei felingereljék a' kiváncsiságot 's felébresszék a' rokonszenvet, meg vannak vele elégedve; a' nélkül, hogy a' költeménytől ennél többet kivánjanak, legott belépnek az igazi világba. Azért itt a' stylre nem olly nagy szükség van; mert szabályainak megtartása a' szinpadon jobban elkerüli a' figyelmet.

Mi a' valószinűségeket illeti, ezekhez hiven maradva, lehetetlen sokszor ujnak, váratlannak 's rögtönzőnek mutatkozni. Azért is ezekkel nem gondolnak, 's azt a' közönség megbocsátja. Bizonyosnak tarthatni, hogy ő nem fog törődni azzal, minő ösvényeken vittétek keresztül, ha végre olly tárgyhoz vezettétek, melly rá hatással van. Soha szemetekre vetni nem fogja, hogy neki a' szabályok' daczára okoztatok megindulást.

Az amerikaiak e' különböző hajlamokat, mellyeket leírék, világosan kitüntetik, midőn a' szinházba mennek. Hanem azt meg kell vallani, hogy oda még csak igen kevés számmal járnak. Ámbár a' nézők és nézőjátékok negyven év óta szörnyen megszaporodtak is az Egyesült-Statusokban: azért a' népség mégis igen tartózkodva adja magát az efféle mulatságokra.

Ennek különös okai vannak, mellyeket az olvasó már ösmer, 's mellyekre elég őt egy pár szóval emlékeztetnem:

A' puritanusok, kik az amerikai köztársaságokat alapították, nemcsak ellenségei voltak a' mulatságoknak; hanem ezen kivül egészen különös irtózást is mutattak a' játékszin iránt. Ők azt, mintegy kárhozatos időtöltést, úgy nézték, és míg az ő szellemök uralkodott kizárólag, addig a' szini előadások nálok teljességgel ösméretlenek voltak. A' gyarmat' első atyjainak e' véleményei mély nyomokat hagytak maradékaik' lelkében.

Továbbá ama' tulságos szabályszerűsége a' szokásnak 's ama' nagy szigorúsága az erkölcsöknek, mellyek az Egyesült-Statusokban láthatók, még eddig nem igen voltak kedvezők a' játékszini müvészet' kifejlésének.

Szinmüre alkalmas tárgyak nem igen vannak olly országban, melly nagy politicai változásoknak tanúja nem volt, és hol a' szerelem mindig egyenes és könnyü uton vezet a' házasságra. Olly emberek, kik a' hét minden nap-

ját szerencse-kereséssel és a' vasárnapot istenimádással töltik el, nem sok anyagot szolgáltatnak a' comica Muzának.

Egyetlenegy körülmény elég annak megmutatására, hogy a' játékszín kevés népszerüséggel bír az Egyesült-Statusokban.

Az amerikaiak, kiknek törvényei a' szólás' szabadságát sőt még korlátlanságát is minden dologban megengedik, a' szinműírókat mind e' mellett némi censura alá vetették. Játékszíni előadások csak akkor történhetnek, ha azt a' község' elöljárói megengedik. Ez eléggé mutatja, hogy a' népek ollyanok, mint az egyedek. Fő szenvedélyeiknek minden tartózkodás nélkül hódolnak, és azután gondosan vigyáznak, nehogy magokat olly izlésektől, melylyekkel nem birnak, igen is el hagyják ragadtatni.

Nincs az irodalomnak olly része, melly a' társaság' jelen állapotjához szorosabb és számosabb kötelek által volna kapcsolva, mintsem a' színészet.

Egyik kornak szinjátéka soha sem fog illeni a' következő korhoz, hahogy a' kettő köztt valami nevezetes forradalom erkölcsöket 's törvényeket megváltoztatott.

Az emberek még tanúlni fogják egy más század' nagy iróit. Hanem egy más közönség' számára irt darabokban senki sem fog többé megjelenni. A' múlt kor' szinműírói már csak a' könyvekben élnek.

Némelly emberek' hagyományos izlése, a' hiúság, divat vagy valamelly szinész' lángesze, fentarthatják, vagy felemelhetik egy ideig az aristocrata játékszint democratia' kebelében: de csak hamar magától meg fog az bukni. Nem rontják le, hanem oda hagyják.

XX. FEJZET.

A' történetirók' némelly különös hajlamairól democrata századokban.

Az aristocrata századokbeli történetirók rendszerint minden eseményeket bizonyos emberek' egyes akaratjából és szeszélyéből származtatnak 's szeretik a' legnevezetesb forradalmakat legcsekélyebb történetekkel hozni kapcsolatba. Elmésen kiemelik a' legkisebb okokat 's gyakran nem veszik észre a' legnagyobbakat.

A' democrata századokban élő történetirók egészen ellenkező hajlamokat mutatnak. Nagy része ezeknek majd semmi befolyást nem tulajdonít egyes személynek az emberi nem' rendeltetésére, sem polgároknak a' nép' sorsára. Hanem e' helyett nagy átalános okokat tulajdonítanak minden apró külön eseteknek. Ez ellenkező hajlamok megmagyarázhatók.

Midőn az aristocrata századbeli történetirók szemeiket a' világ' játékszinére vetik, ott mindjárt egy igen kis számú fő szerepvivőket vesznek észre, kik az egész darabot vezetik. E' nagy személyzetek, kik a' színpad' előterén állanak, megállítják és lekötik szemeiket: és míg az ezeket tettben és beszédben vezető titkos indítóokok felfedezésében fáradoznak, a' többit elfelejtik.

Azon dolgok' fontos volta, mellyeket némelly emberektől végbevitetni tapasztalnak, tulságos képzelődést szül

bennek ama' befolyásról, mellyet egyes ember gyakorolhat, 's őket természettel annak hivésére viszi, hogy a' sokaság' mozgalmainak megmagyarázhatása végett, mindig valami egyes személy' cselekvéseig kell felmenni.

Midőn ellenben minden polgárok egymástól függetlenek 's kiki magában erőtelen, nem találni közttök ollyant, ki a' tömegen valami igen nagy és kivált tartós hatalmat gyakorolhatna. Az egyedek első tekintettel mindjárt általában tehetetleneknek tetszenek reá nézve, 's majd azt lehetne mondani, hogy a' társaság egészen magától halad, minden bennelevő emberek' szabad és önkénytes összemunkálása által. —

Ez az emberi észt természettel amaz általános ok' keresésére vezeti, melly annyi elméket így egyszerre meghatni 's összesen azonegy felé vinni képes lehetett.

Én arról igen meg vagyok győződve, hogy bizonyos egyedek' lángesze, vétkei, vagy erényei democrata nemzeteknél is hátráltatják vagy siettetik a' nép' sorsának természetes folyását; hanem e' történetes és másodrendű okok végetlenűl változatosbak, rejtettebbek, bonyolultabbak, tehetetlenebbek, 's következőleg nehezebben is kifejthetők 's kisérhetők az egyenlőség' korában, mintsem aristocrata századokban, hol az általános tényeknek közepette csak egy embernek, vagy néhányaknak külön cselekedetét szükség fejtegetni.

A' történetiró efféle munkába hamar belefárad; elméje eltéved e' tömkelegben; 's nem birván tisztán felfogni, vagy elegendő világosságban előállítani a' személyes befolyásokat, tagadja azokat. Inkább szeret előttünk beszélni a' fajok' természetéről, az ország' physicai helyzetéről 's polgárisultság' szelleméről. Ez munkáját megrövidíti 's kevesebb fáradsággal jobban kielégíti az olvasót.

Lafayette az mondja valahol emlékiratiban, hogy az általános okok' tulságig vitt rendszere csodálatos vigaszta-

lásokat szerzett a' középszerü országos embereknek. Én pedig hozzáadom, hogy csodálatosokat szerez a' középszerü történetiróknak is. Az ezeknek mindig ad kezökre némi nagy okokat, mellyek öket legott kisegítik a' bajból, könyvük' legnehezebb helyén 's kedveznek elméjök' gyengeségének vagy restségének akkor is, mikor annak mélységét hirdetik.

Részemről azt tartom, hogy nincs olly időszak, mellyben a' világ' történeteinek egy nagy részét igen átalános körülményeknek, más részét személyes befolyásoknak ne kelljen tulajdonítani. E' kétféle okok mindig találkoznak egymással; egyedül viszonyuk különböző. Az átalános körülmények több dolgot megmagyaráznak democrata, mintsem aristocrata századokban; a' személyes befolyások pedig kevesebbet. Az aristocratia' korában ellenkező történik: a' személyes befolyások erősebbek, az átalános okok pedig gyengébbek, hacsak átalános okul nem tekintjük magát az állapotok' egyformátlanságának esetét, melly is néhány egyedeknek megengedi, hogy a' többiek' hajlamainak ellenszegüljenek.

Az olly történetiróknak tehát, kik a' democrata társaságokban véghezmenő dolgokat rajzolni akarják, igazságuk van, ha az átalános okoknak tág tért engednek 's magokat főkép azoknak felfedezésére szánják; de nincs igazságuk, ha az egyedek' személyes hatását egészen tagadják azért, mert azt feltalálni és kisérni nehéz.

A' democrata századokban élő történetirók nemcsak szeretnek minden eseménynek egy nagy okot tulajdonítani, hanem hajlandók az eseményeket egymással össze is kötni 's ebből egy rendszert alkotni.

Aristocrata századokban, a' történetirók' figyelme minden pillanatban egyes személyekre vitetvén, az esetek' lánczolatja elvész előlök; vagy is inkább az efféle lánczo-

latot nem is hiszik. A' történet' szövedékét minden lépten megszakasztva látják egy ember' kimulta által.

Ellenben democrata századokban, a' történetiró a' cselekvöket sokkal kevesbbé, a' cselekedeteket pedig sokkal jobban látván, ezek között könnyü neki némi leszármaztatást 's módszeres rendet megállapítni.

A' régi irodalom, melly ránk olly szép történetirásokat hagyott, csak egy nagy történetirási rendszert sem mutathat, holott efféléktől az ujabb irodalmak' legszegényebbike is pezseg. Úgy látszik, a' régi történetirók nem igen használták azon átalános theoriákat, mellyekkel a' maiak majd mindig visszaélnek.

A' democrata századokbeli irók egy más még veszedelmesb hajlandósággal birnak.

Midön az egyedek' nemzetekre hatásának nyoma elvész, gyakran látjuk a' világot mozogni, a' nélkül, hogy a' mozgató látszanék. Miután azon okokat, mellyek minden egyes polgár' akaratjára való külön hatás által, végre egész nép' mozgását eszközlik, észrevenni 's kifejteni nehéz: kisértetbe jövünk azt hinni, hogy e' mozgalom nem önkénytes és hogy a' társaságok, tudtok nélkül valami rajtok uralkodó felsőbb hatalomnak engedelmeskednek.

Még ha amaz átalános körülményt, melly a' földön minden egyedek' személyes akaratját intézi, felfedezettnek hisszük is, ez által az emberi szabad akarat meg nincs mentve. Egy olly roppant ok, melly egyszerre millio emberekre alkalmazható, 's mindnyájokat azonegy czélfelé vinni elég erős legyen, könnyen ellenállhatlannak fog tetszeni; 's látván, hogy annak az emberek engedtek, hajlandók vagyunk hinni, hogy ellene sem állhattak volna.

A' democrata időkben élő történetirók tehát nemcsak egyes polgároktól tagadják meg a' nép' rendeltetésére gyakorolható befolyást, hanem magokban a' népekben sem ösmerik el azon tehetséget, hogy saját sorsukat módosíthas-

sák 's őket vagy némi hajthatlan isteni gondviselésnek, vagy bizonyos vak történetnek vetik alá. Szerintök minden nemzet, a' maga helyzete, eredete, múltja 's természete által végkép le van kötve egy bizonyos sorshoz, mellyet minden erőlködéseivel sem birna megváltoztatni. Ők a' nemzedékeket felelősekké teszik egymásért és midőn így korrúl korra, szükséges eseményekről szükséges eseményekre mennek föl egész világ' kezdetéig, ez által egy szörnyü lánczkarikát csinálnak, melly az egész emberi nemzetet körülfogja 's egybeköti.

Nekik nem elég, megmutatniok, mint támadtak a' történetek; szeretik láttatni azt is, hogy azok máskép nem is történhettek. Látnak egy nemzetet eljutva történetének bizonyos pontjára 's azt állítják, kénytelen volt követni az ösvényt, melly őt oda elvezette. Ez könnyebb, mint kimutatni mit fogott volna tehetni, hogy jobb ösvényt választhasson.

Ha az aristocrata korbeli, kivált hajdani történetirókat olvassuk, úgy tetszik előttünk, mintha arra, hogy az ember saját sorsának ura lehessen 's a' hozzáhasonlókat kormányozhassa, nem kellene egyéb, mint magán uralkodni tudnia. Ha a' korunkban készült történetirásokat forgatjuk, majd azt mondanók, hogy az embernek sem magán, sem maga körül semmi hatalma nincs. A' hajdankor' történetirói parancsolni tanítottak, a' maiak nem igen tanítnak egyébre mint engedelmeskedni. Ezek' irásaiban a' szerző gyakran nagynak tetszik, de az emberiség mindig kicsiny.

Ha e' vak történetről tan, melly a' democrata századbeli történetirókra nézve annyi bájakkal bir, az irókról olvasóikra átszálván, a' polgárok' egész tömegébe behatna és a' közszellemet hatalmába ejtené: előre látható, hogy az uj társaságok' mozgalmát csak hamar elakasztani és a' keresztyéneket törökökké változtatni fogná.

Azt mondom továbbá, hogy egy illy tan kiváltképen

ártalmas a' mi korunkra nézve; kortársaink úgy is igen hajlandók kétkedni a' szabad akarat felöl, minthogy kiki közülök magát erötlensége által minden felöl korlátolva érezi, hanem a' társas testületbe egyesült embereknek még készek erőt és függetlenséget tulajdonítani. Ovakodjunk, hogy ez eszmét be ne homályosítsuk, mert a' lelkeknek felemeléséről nem pedig végső elnyomásáról van a' kérdés.

XXI. FEJZET.

Az egyesült-statusokbeli parlamenti ékesszólásról.

Aristocrata népeknél minden ember ragaszkodik egymáshoz és függésben van egymástól; valamennyiek köztt némi rangbeli kötelék létezik, mellynek segítségével kit kit maga' helyén, az egész testületet pedig engedelmességben megtartani lehet. Valami hasonlót tapasztalni mindig ezen népek' politicai gyüléseinek kebelében is. A' pártok itt természettel bizonyos főnökök alá adják magokat 's ezeknek engedelmeskednek némi ösztönből, melly csupán csak másfelé szerzett szokásaiknak eredménye. Átviszik a' kis társaságba a' nagyobbnak erkölcseit.

Democrata országokban gyakran megesik, hogy nagy számú polgárok ugyanazon pontfelé irányozzák lépteiket; hanem itt kiki magától megy, vagy legalább azt hiszi, nem másként megy. Megszokván mozgásait csupán személyes ösztönei után intézni, nem egy könnyen adja rá magát, hogy kivülről fogadjon el szabályt. A' függetlenség' ezen izlését és használását magával viszi a' nemzeti tanácskozásokba. Ha kész is itt másokhoz csatlakozni azonegy czél' elérhetéseért, annyiban legalább ura akar magának maradni, hogy a' közsikerre saját modorjában dolgozik.

Innét van, hogy democrata tartományokban a' pártok olly nehezen hagyják magokat igazgattatni, és hogy engedelmeseknek csak akkor mutatkoznak, mikor a' veszély

igen nagy. Még a' főnökök' azon tekintélye is, melly ilylyenkor cselekvésre és szólásra birhat, majd soha annyira nem terjed, hogy hallgatásra is birhasson.

Aristocrata népeknél a' politicai gyülések' tagjai, egyszersmind az aristocratia' tagjai is. Kiki közülök már magában némi felemelt és állandó ranggal bír, 's a' hely, mellyet a' gyülésben elfoglal, gyakran nem olly fontos szemei előtt, mint az, mellyet az országban betölt. Ez neki vigasztalásúl szolgál, ha amott az ügyek' elhatározásában szerepet nem játszhatik is, 's hajlandóvá teszi arra, hogy középszerü szerep után ne igen ásitozzék.

Amerikában a' követ rendszerint csak a' gyülésbeni helyzete által lesz valamivé. Azért szüntelen gyötri a' szükség, hogy ott valami fontosságra tegyen szert és némi szemtelen vágyat érez magában arra, hogy ott eszméit minden pillanatban fitogtathassa.

E' részben nem csupán a' maga, hanem választóinak hiusága és a' nekik tetszhetés' folytonos szüksége által is ösztönöztetik.

Aristocrata népeknél a' törvényhozás' tagja ritkán van szoros függésben választóitól; azoknak gyakran mintegy szükséges képviselőjök; néha ő maga tartja azokat némi szoros függésben, és ha végre megtalálják töle tagadni szavazatukat, könnyen kinevezteti magát másfelé, vagy lemondván a' nyilvános pályáról, nyugalomba vonul, mellynek szinte megvan a' maga fénye.

Olly democrata országban, mint az Egyesült-Statusok, a' követ majd soha tartós hatással nem bir választóinak lelke felett. Bármelly kicsiny legyen is valamelly választó testület, azért a' democratai állhatatlanság szüntelen változtatja annak ábrázatját. És igy annak mindennap szükség kedvét keresni.

A' követ sohasem bizonyos választói felől; és ha tőlök elhagyatik, azonnal támasz nélkül marad; minthogy

természettel annyira emelkedett helyzete nincs, honnét könnyen észrevehessék azok, kik hozzá közel nincsenek; és ama' teljes függetlenségben, mellyben a' polgárok élnek, nem reménylheti, hogy majd barátjai, vagy a' kormány könnyen rátolják egy olly választó testületre, melly őt nem ösmeri. Ennélfogva szerencséjének minden magvai az általa képviselt megyében vannak elhintve; 's a' föld' ezen szegletéből kell neki előlépnie, hogy felemelkedvén, a' népnek parancsoljon és a' világ' sorsára befolyással legyen.

És így természetesen democrata országokban a' politicai gyülések' tagjai inkább gondolnak választóikkal mintsem pártjokkal, holott aristocratiákban viszont többet ügyelnek pártjokra, mintsem választóikra.

Immár mit a' választóknak tetszhetésért mondani kell, nem mindig egyez azzal, mit cselekedni kellene a' végre, hogy az általok vallott politicai véleménynek jó szolgálat tétessék.

Valamelly pártnak átalános érdeke gyakran azt kívánja, hogy a' követ, ki annak tagja, soha ne beszéljen afféle ügyekről, mellyekhez roszúl ért; hogy keveset beszéljen olly apró dolgokról, mellyek által a' nagyok menetelekben gátoltatnának, 's végre igen sokszor, azt, hogy egészen hallgasson. A' hallgatás' megőrzése leghasznosb szolgálat, mit egy középszerü beszédes ember a' közügynek tehet.

Hanem a' választók nem így gondolkodnak felőle.

Egy megye' népsége megbíz valamelly polgárt a' status' kormányábani részvételre, mert érdeme felől igen roppant képzetet szerzett magának. Miután az emberek annál nagyobbaknak tetszenek, minél kisebb tárgyaktól vannak körülvéve, hihetőleg a' megbizott felőli vélemény annál magasabb leend, minél ritkábbak a' talentumok azoknál a' kiket képvisel. Ennélfogva gyakran meg fog történni, hogy

a' választók annál többet reménylenek követjöktől, minél kevesebbet kellene töle várniok; 's bármelly tehetetlen legyen is, minden esetre olly kitünő törekvéseket fognak töle kivánni, mellyek az általok neki adott rangnak megfeleljenek. —

A' választók, képviselőjökben, a' status' törvényhozóján kivül, megyéjöknek a' törvényhozásnál levő természetes pártfogóját is nézik; sőt majd úgy tekintik őt, mint mindegyik választójának meghatalmazottját 's magokat azzal kecsegtetik, hogy szintannyi buzgalmat fog mutatni saját érdekeiknek mint a' statuséinak kivívása körül.

E' szerint a' választók előre bizonyosnak tartják, hogy a' követ, kit választani fognak, szónok leend; hogy gyakran fog szólani, ha csak szerét teheti, és hogy azon esetben, ha magát határok közé szorítnia kellene, igyekezend legalább ritka beszédeibe befoglalni a' status' minden nagy ügyeinek vizsgálatát, mind azon apró bajoknak előterjesztésével együtt, mellyek miatt magoknak van panaszuk; ollyformán, hogy ki nem tüntethetvén gyakran magát, láttassa minden alkalommal, mit bir véghez vinni, és hogy a' szünteleni kiterjeszkedés helyett magát néha egészen egy kis csomóba szorítván, így némi ragyogó és teljes kivonatát mutassa mind megbizóinak, mind önmagának. Ezen az áron igérik meg legközelebbi szavazataikat.

Ez kétségbeesésig viszi a' szerény középszerüségeket, kik is ösmervén magokat, önként fellépni nem fogtak volna. Az így felingerlett követ, fölemeli szavát, barátinak nagy boszuságára, 's magát oktalanúl a' leghíresb szónokok közé vetvén, zavarja a' vitatkozást 's kifárasztja a' gyülést.

Mindazon törvények tehát, mellyek a' választottat a' választótul minél függőbbé tenni igyekeznek, a' törvényhozóknak nemcsak magok viseletét módosítják, mint azt másutt megjegyzettem, hanem nyelvbeli előadásukat is. Be-

folyással vannak azok mind az ügyekre, mind a' rólok beszélés' modorára is.

Majd alig van a' Congressusnak olly tagja, ki kész volna visszatérni hajlékába a' nélkül, hogy előbb legalább egy beszédet tartson, sem ollyan, ki magát félbeszakasztatni hagyja, mielőtt szavalata' körébe befoglalhatná mind azt, mit az Egyesületet képző huszonnégy statusnak, különösen pedig az általa képviselt megyének javára előhozni lehet. Azért hallgatóinak lelke előtt rendre hord fel olly átalános nagy igazságokat, mellyeket sokszor maga sem ért, 's mellyeket csak homályosan jelel ki, 's olly apró igen finom részletességeket, mellyeket neki felfedeznie 's előadnia nagyon könnyű. E' szerint gyakran megtörténik, hogy e' nagy testület' kebelében a' vitatkozás kicsapongóvá 's bonyolultá válik, és hogy a' kitüzött czél felé mászni látszik inkább, mintsem menni.

Úgy vélem, némi hasonlót fogunk mindig tapasztalni a' democratiák' nyilvános gyüléseiben.

Szerencsés körülmények 's jó törvények képesek lehetnének egy democrata nép' törvényhozásába sokkal jelesebb embereket hozni, mint azok, kik az amerikaiaktól a' Congressusra küldetnek; de soha azt meggátolni nem lehet, hogy az ott találtató középszerü emberek, magokat minden oldalról szivesen ki ne mutassák.

A' bajt nem látom egészen orvosolhatónak, mert nem csupán a' gyülés' elrendezésében, hanem annak, sőt magának az országnak alkotmányában gyökerezik.

Úgy tetszik, az Egyesült-Statusok' lakói magok is e' szempontból tekintik a' dolgot, 's a' parlamentaris életbeni hosszas gyakorlatukat nemcsak az által bizonyítják, hogy rosz beszédektől tartózkodnak, hanem azzal is, hogy az ollyanoknak hallgatását elszántsággal türik. Szenvedik e' bajt, mint olly roszat, mellyet tapasztalásból elkerülhetlennek ösmernek.

Megmutatók kisebbik oldalát a' politicai vitázatoknak democratiákban; lássuk most a' nagyobbat is.

Annak, mi százötven év óta az angol parlamentben történt, soha kivül nagy viszhangja nem volt; a' szónokok által kifejezett eszmék 's érzemények mindig kevés rokonszenvre találtak még azon népeknél is, mellyek a' brittanniai szabadság' nagy játékszinéhez legközelebb estek. Ellenben a' legelső vitázatok, mellyek Amerika' csekély gyarmati gyüléseiben a' forradalom' időszakában történtek, egész Europát meghatották.

Ezt nem csupán némelly különös és véletlen körülményeknek, hanem átalános és tartós okoknak lehetett tulajdonítani.

Én nem látok semmi bámulásra méltóbbat, semmi hatalmasbat, mint egy nagy szónok, ki nagy ügyekről vitatkozik valamelly democrata gyülekezet' kebelében. Miután itt soha olly osztály, mellynek a' maga érdekei' támogatására képviselői volnának, nem találtatik, itt mindig egész nemzethez 's egész nemzet' nevében beszél a' szónok. Ez a' gondolatot nagyszerüvé 's az előadást fenségessé teszi.

Miután itt a' múltaknak kevés hatalma van; miután itt többé sem bizonyos javakhoz kötött kiváltságok, sem bizonyos személyekhez ragadt jogok nincsenek, az ész kénytelen az emberi természetből merített átalános igazságokig felmenni, hogy az őt elfoglaló részletes ügyről elmélkedhessék. Innét a' még olly kicsiny democrata népnek politicai vitázataiban is, az átalánosságnak bizonyos jelleme tünik elő, melly szokszor azokat érdekesekké teszi egész emberi nemzetre nézve. Minden ember részt vesz bennek, mert emberről van a' szó, ki ugyanaz mindenfelé.

Ellenben legnagyobb aristocrata népeknél, a' legátalánosb kérdések majd mindig bizonyos korszaknak szokásaiból, vagy bizonyos osztálynak jogaiból vett részletes okok által támogattatnak; mi is nem érdekel mást, mint azon

osztályt, mellyről szó van, vagy legfölebb azon népet, mellynek kebelében ezen osztály találtatik.

Ez oknak szintugy mint a' franczia nemzet' nagyságának 's a' ráhallgató népek' kedvező hajlandóságainak kell tulajdonítnunk ama' nagy hatást, mellyet a' mi politicai vitázataink ollykor a' világban gyakorolnak.

A' mi szónokaink gyakran minden emberekhez szólanak akkor is, midőn szavaikat csupán polgártársaikhoz intézik.

MÁSODIK RÉSZ.

BEFOLYÁSA A' DEMOCRATIÁNAK AZ AMERIKAIAK' ÉRZEMÉNYEIRE.

I. FEJZET.

Miért mutatnak a' democrata népek tüzesb és tartósb szeretetet az egyenlőség, mintsem a' szabadság iránt.

Nem szükség mondanom, hogy azon szenvedélyek között, mellyeket az állapotok' egyenlősége szülni szokott, első 's legélénkebb: magának ezen egyenlőségnek szeretete. Senki sem fog tehát rajta csodálkozni, ha erről szólok mindenek előtt.

Kiki észrevehette, hogy korunkban 's különösen Franciaországban, az egyenlőség' ezen szenvedélye naponkint nagyobb helyet foglal el az emberi szivben. Százszor volt mondva, hogy kortársaink sokkal tüzesb és tartósb szeretettel viseltetnek az egyenlőség, mintsem a' szabadság iránt; de nem látom, hogy még eddig elengedőleg kipuha-

toltuk volna e' körülmény' okait. Én meg akarom ezt kisérteni.

Lehet képzelni egy olly végső pontot, hol a' szabadság és egyenlőség egymással érintkeznek 's összeelegyednek.

Felteszem, hogy minden polgár hozzájárul a' kormányzáshoz és kinek kinek egyenlő joga van a' hozzájárulásra.

Ekkor senki a' hozzá hasonlóktól nem különbözvén, senki zsarnoki hatalmat nem gyakorolhat; az emberek tökéletesen szabadok lesznek, minthogy egészen egyenlők fognak lenni; 's tökéletesen egyenlők lesznek, minthogy egészen szabadok fognak lenni. Ezen ideál felé törekesznek a' democrata népek.

Ím ez ama' legtökéletesb forma, mellyet az egyenlőség e' földön magára ölthet; de van ezer másféle is, melly a' nélkül, hogy illy tökéletes volna, mégis mind szintolly kedves efféle népeknek.

Az egyenlőség megalapíthatja magát a' polgári társaságban, a' nélkül, hogy a' politicai világban uralkodhassék. Lehet az embereknek joguk ugyanazon örömökben részesülni, ugyanazon életmódokat választani, ugyanazon helyeken jönni össze; szóval ugyanazon módon élni 's a' gazdagságokat ugyanazon módokon keresni, a' nélkül, hogy mindnyájan egyenlő részt vegyenek a' kormányban.

Sőt némi egyenlőség kaphat lábra a' politicai világban is, a' nélkül, hogy benne a' politicai szabadság feltaláltassék. Az emberek egyenlők minden polgártársaikkal, egyen kivül, a' ki különbség nélkül ura mindnyájoknak, 's a' ki egyformán választja hatalmának ügyvivőit valamennyi közül.

Könnyü volna gondolni több más feltételeket is, mellyek mellett igen nagy egyenlőség megférhetne többé ke-

vesbbé szabad intézetekkel, vagy teljességgel nem szabad intézetekkel is.

Ámbár tehát az emberek átalában egyenlők nem lehetnek, a' nélkül, hogy egészen szabadok legyenek; 's ámbár e' szerint az egyenlőség a' maga végső fokozatán a' szabadsággal összevegyül: azért mégis szükség egyiket a' másiktól megkülönböztetni.

'S valóban azon szeretet, mellyet az emberek a' szabadság iránt mutatnak, 's az, mellyet az egyenlőség iránt érzenek, két különböző dolog, 's bátran hozzá merem adni, hogy democrata népeknél két nem egyenlő dolog.

Ha jól figyelmezünk, úgy fogjuk találni, hogy minden században, van egy különös és uralkodó körülmény, mellyhez a' többiek csatlakoznak; e' körülmény majd mindig szokott szülni egy anyagondolatot, vagy egy fő szenvedélyt, melly aztán végtére minden érzeményeket 's minden eszméket magához vonsz és magával ragad. Hasonló ez egy nagy folyamhoz, melly felé látszanak minden körülte levő patakok sietni.

A' szabadság különböző időkben 's különböző alakokban jelent meg az embereknek; magát kizárólag bizonyos társas állapothoz nem kötötte 's feltalálható másutt is, nemcsak democratiákban. — Az tehát a' democrata századok' megkülönböztető bélyegeül nem szolgálhat.

Az illy századokat kijelelő különös és uralkodó körülmény: az *állapotok' egyenlősége;* a' fő szenvedélyt, melly az embereket e' századokban izgatja: ezen egyenlőség' szeretete teszi.

Azt ne kérdezzétek, mi különös kéjt találnak az emberek democrata századokban, az egyenlő életben, sem azt, mi különös okoknál fogva ragaszkodhatnak olly makacsúl inkább az egyenlőséghez, mintsem egyéb javakhoz, mellyekkel nekik a' társaság kinálkozik: a' kornak, mellyben élnek, megkülönböztető bélyegét az egyenlőség teszi,

ez maga eléggé megmagyarázza, miért teszik azt elébe minden egyebeknek.

De, mellőzve ez okot, vannak még több más okok is, mellyek az embereket minden időben természettel arra birják, hogy az egyenlőséget elébe tegyék a' szabadságnak.

Ha valamelly nép rámehetne valaha, hogy maga lerontsa, vagy csak megszorítsa is kebelében az ott uralkodó egyenlőséget, ezt csupán hosszas és fáradalmas erőlködések által érhetné el. Szükség volna módosítnia társas állapotját, eltörölnie törvényeit, megujítnia eszméit, elcserélnie szokásait 's megváltoztatnia erkölcseit. Hanem a' politicai szabadság' elvesztésére elég, nem őrizni azt, 's azonnal elillan.

És így az emberek nem csupán azért ragaszkodnak az egyenlőséghez, mert az előttök kedves; hanem azért is, mert azt hiszik örökké kell neki tartania.

Hogy a' politicai szabadság, tulságig vive, egyesek' békességét, örökségét, életét veszélyeztetheti, nincs olly korlátolt eszü 's könnyelmü ember, a' ki át ne látná. Ellenben csak figyelmetes 's éles belátású emberek veszik észre azon veszélyeket, mellyekkel bennünket az egyenlőség fenyeget, 's ezek is rendszerint ovakodnak azokat kimutatni. Tudják, hogy a' nyomoruságok, mellyektől tartanak, messze vannak 's azzal kecsegtetik magokat, hogy azok utólérni csak a' jövő ivadékokat fogják, mellyekkel a' jelen nemzedék nem sokat törődik. A' szabadság által néha okozott bajok közvetlenek; kinek kinek láthatók 's érzi őket kisebb nagyobb mértékben minden ember. Azon veszélyek, mellyeket a' tulságos egyenlőség szülhet, csak lassankint mutatják ki magokat; a' társasági testületbe halkal lopódznak be; csak néha-néha láthatók és midőn legerőszakosbakká váltak, már a' megszokás miatt nem is éreztetnek.

A' szabadság által szerzett jótétemények csak sokára tünnek ki 's mindig könnyü félreösmerni az okot, melly azokat szülte.

Az egyenlőség' hasznai nyomban éreztetik magokat 's naponkint látni, mint szivárognak forrásukból.

A' politicai szabadság koronkint nyújt bizonyos számú polgároknak némi fenséges örömöket.

Az egyenlőség naponkint sok apró élvezetekkel szolgál minden embernek. Az egyenlőség' bájai minden pillanatban érezhetők 's kiki által elérhetők; iránttuk a' legnemesb szivek sem érzéketlenek és a' legközönségesb lelkeknek is gyönyörüségökre szolgálnak. Az egyenlőség által nemzett szenvedélynek tehát lelkesnek és átalánosnak is kell lenni egyszersmind.

Az emberek nem élvezhetnék a' politicai szabadságot a' nélkül, hogy azt némi áldozatokkal kelljen megszerezniek 's arra mindig csak nagy erőlködések által tehetnek szert. De az egyenlőségből eredő örömek önként kinálkoznak. Ezek a' magános élet' minden apró eseményeivel együttjárni láttatnak, 's kóstolhatásukra nem kell más, mint élni.

Democrata népek az egyenlőséget mindig szeretik, de vannak bizonyos időszakok, mikor iránta érzett szenvedélyöket egész az őrjöngésig viszik. Ez akkor szokott történni, mikor a' sokáig fenyegetett régi társasági rangozat egy utólsó belháború után egészen lerontatik és a' polgárokat elválasztott korlátok végre felforgattatnak. Ekkor az emberek az egyenlőségre mint valami zsákmányra hanyathomlok rohannak, 's hozzá mint valami tölök elragadozni szándéklott drága kincshez, úgy ragaszkodnak. Az egyenlőség' szenvedélye befurja magát mindenfelől az emberi szívbe, kiterjeszkedik ott és betölti azt egészen. — Ne mondjátok az embereknek, hogy magokat illy vakon átadván egy kizáró szenvedélynek, ez által legdrágább érde-

keiket veszélyeztetik, ők most süketek. Ne mutassátok nekiek, mint szökik ki a' szabadság, kezeik közül, míg másfelé tekintenek; ők most vakok, vagy is inkább nem látnak az egész mindenségben egynél több jót, mellyet kívánni méltó legyen.

A' fönt mondottak minden democrata nemzetekre alkalmazhatók. A' mi következik, csak magunkat illet.

A' mai nemzetek' nagy részénél 's különösen az europai száraz' minden népeinél, a' szabadság' szeretete 's eszméje csak azon pillanatban kezdett születni 's kifejleni, midőn az állapotok egyenlőkké válni kezdettek és mintegy következménye magának ezen egyenlőségnek. A' korlátlan királyok azok, kik legtöbbet dolgoztak a' rangok' egyenzésén, alattvalóik köztt. E' népeknél az egyenlőség megelőzte a' szabadságot; és így az egyenlőség már régi körülmény volt, mikor a' szabadság még uj dolog volt; az egyik már saját véleményeket, szokásokat 's törvényeket hozott volt létre akkor, mikor a' másik magában lépett ki legelőször a' napvilágra. E' szerint a' második még csak az eszmékben 's hajlamokban létezett, mikor az első már a' szokásokba behatott, az erkölcsöket hatalmába ejtette 's különös szabást adott az élet' legcsekélyebb cselekedetinek is. Hogy lehet hát csodálnunk, ha a' korunkbeli emberek az elsöt a' másodiknak elébe teszik?

Én úgy vélem, a' democrata népeknek természeti hajlandóságuk van a' szabadságra; magokra hagyatva, keresik és szeretik azt, és csak fájdalommal nézik, midőn töle eltávolittatnak. Hanem az egyenlőség iránt tüzes, telhetetlen, örökkétartó, legyőzhetetlen szenvedélylyel viseltetnek; akarják az egyenlőséget szabadságban, és ha erre rá nem mehetnek, akarják azt még szolgaságban is. Eltürik a' szegénységet, szolgaságot, vadságot, de az aristocratiát soha türni nem fogják.

Igaz ez minden időben, de kiváltképen a' miénkben. Minden emberek, minden hatalmasságok, kik ez ellenállhatlan erő ellen küzdeni akarnak, felforgattatni és lerontatni fognak általa. Korunkban a' szabadság meg nem alapíthatja magát annak segítsége nélkül, 's maga a' despotismus nem fogna uralkodhatni nála nélkül.

II. FEJZET.

Az egyediségről democrata országokban.

Megmutattam, miképen az egyenlőség' századaiban az ember önmagában keresi hitbeli meggyőződéseit; most meg akarom mutatni, miképen ugyan e' századokban minden érzeményeit maga felé fordítja.

Az *egyediség* uj kifejezés, mellynek egy uj eszme adott lételt. Apáink csak az *önzést* ösmerték volt.

Az önzés szenvedélyes és tulságos szeretete magunknak, melly az embert arra birja, hogy mindent magára vigyen vissza 's magát mindennek elébe tegye.

Az egyediség megfontolt, csendes érzemény, melly minden egyes polgárt arra vezet, hogy magát a' hozzá hasonlók' tömegétől elszigetelje 's családjával és barátival félrevonuljon: úgy hogy, miután ekkép a' maga használatára egy kis társaságot alkotott, örömest magára hagyja a' nagy társaságot.

Az önzés vak ösztönből születik; az egyediség bizonyos tévelygő itéletből származik inkább, mintsem megromlott érzeményből. Ez a' maga eredetét szintugy a' lélek' hibáiból, mint a' szívnek vétkeiből veszi.

Az önzés kiszárasztja minden erény' csiráját, az egyediség eleinte csak a' nyilvános erények' forrását apasztja ki, hanem utóbb megtámadja és lerontja a' többit is és végtére önzésbe merül el.

Az önzés' vétke olly régi, valamint a' világ. Nem sajátja egy társasági formának is inkább, mintsem a' másiknak.

Az egyediség democratai eredetü 's a' melly mértékben az állapotok egyenlökké válnak, azon mértékbeni kifejlödéssel fenyeget.

Aristocrata népeknél, a' családok századokig azonegy állapotban 's gyakran azonegy helyben is maradnak. Ez, úgy szólván, minden nemzedékeket kortársakká teszen. Az ember majd mindig ösmeri öseit és tiszteli öket; úgy hiszi, már látja másod unokáit és szereti azokat. Örömest szab magának kötelességeket mind azok, mind emezek iránt 's gyakran megtörténik rajta, hogy személyes éldeleteit feláldozza e' lényeknek, kik többé nincsenek vagy még nem léteznek.

Aristocrata intézeteknek továbbá következményök az, hogy kit kit szorosan összekötnek többekkel polgártársai közül.

Az osztályok, aristocrata népnél igen elkülönözöttek 's mozdulatlanok levén, mindegyike közülök, arra nézve, ki hozzá tartozik, némi kis hazává válik, melly láthatóbb és kedvesebb mintsem a' nagy.

Miután aristocrata társaságokban minden polgárok kiszabott állásra vannak helyezve, egyik a' másik fölé, ebből az is következik, hogy kiki közülök mindig lát maga fölött egy embert, kinek pártfogására szüksége van, magán alól pedig egy másikat, kinek segítségét igényelheti.

Az aristocrata századokban élő emberek tehát majd mindig szorosan kötve vannak valami kivülöttök levő dologhoz és gyakran hajlandók megfeledkezni önmagokról. Igaz, hogy ugyane' századokban az *egyenlőnek* átalános fogalma homályos, és hogy ott az emberek nem igen áldoznak az emberiség' ügyének, hanem feláldozzák gyakran magokat bizonyos embereknek.

Ellenben democrata századokban, hol minden személynek neme iránti kötelességei sokkal világosbak, az egy ember' részére való maga feláldozás ritkábbá válik: az emberi hajlandóságok' köteléke megtágul és feloldódzik.

Democrata népeknél, minduntalan uj családok jönnek elő a' semmiségből, mások ismét minduntalan visszaesnek oda, 's azok, mellyek megmaradnak, mind változtatják ábrázatjokat, az idők' fonala minden pillanatban megszakad, és a' nemzedékek nyoma elenyészik. Az ember az előtte élteket könnyen elfelejti, az utána jövőkről pedig semmi eszméje nincs. — Csak a' legközelebb esők érdekelik.

Minden osztály közeledvén egymáshoz és összeelegyedvén, tagjai részvétlenek 's mintegy idegenek lesznek egymás iránt.

Az aristocratia valamennyi polgárból egy hosszu lánczot alkotott, melly a' paraszttól a' királyig felért: a' democratia eltépi a' lánczot 's minden szemét különrakja.

Minél egyenlőbbek lesznek az állapotok, annál több egyedek fognak találkozni, kik nem levén többé sem elég gazdagok, sem elég hatalmasak, hogy feleik' sorsára nagy befolyással lehessenek, annyira való tudományt és vagyont meg is szereztek, vagy megtartottak magoknak, hogy másra nem kell szorulniok. Ezek senkinek semmivel nem tartoznak, senkitől, úgy szólván, semmit nem várnak; megszokják magokat mindig különválva tekinteni 's azt szeretik képzelni, hogy sorsuk egészen saját kezeik közt fekszik.

E' szerint a' democratia az emberrel nemcsak őseit felejteti el, hanem elrejti előle maradékait 's különválasztja őt kortársaitól is; az őt szüntelen magához vezeti vissza, 's azzal fenyegeti, hogy végre egészen saját szivének magányába zárandja el.

III. FEJZET.

Miért nagyobb az egyediség egy democrata forradalomból kilépéskor, mint más időszakban.

Az embereknek ez egymástóli elszigeteltsége 's az önzés, melly annak következménye, legkönnyebben szembe ötlik akkor, midőn valamelly democrata társaság magát az aristocratia' romjain végre megalapította.

Az illy társaságok nemcsak nagy számú független polgárokat foglalnak magokban, hanem naponkint olly emberekkel szaporodnak, kik csak tegnap jutván el a' függetlenségre, részegülve vannak uj hatalmuktól; ezek merész bizakodással telnek el erejök felől 's nem is álmodván, hogy ezentul szükségök lehet feleik' segítségét megkivánni, nem kételkednek kimutatni, hogy egyedül önmagokról gondolkodnak.

Az aristocratia magát rendszerint csak hosszan tartott küzdés után adja meg, melly küzdés' folytában a' különböző osztályok közt engesztelhetlen gyülölségek szoktak támadni. E' szenvedélyek fenmaradnak a' győzedelem után is és kisérni lehet nyomukat a' rákövetkező democrata zavarnak közepette.

Azon polgárok, kik a' lerontott rangozatban elsők voltak, nem hamar tudják felejteni hajdani nagyságukat; magokat sokáig idegeneknek nézik az uj társaságban; mind azon hason feleikben, kiket nekik ez uj társaság adott, el-

nyomókat látnak, kiknek sorsa bennek rokonszenvet nem gerjeszthet, régi hasonfeleiket elvesztették szemeik elől, 's magokat azok' sorsához többé közös érdek által lekötve nem érezik; azért kiki különválván, azt hiszi, nem lehet mással, mint önmagával foglalkoznia. Ellenben azok, kik hajdan a' társasági lépcsőzetnek aljára voltak helyezve, 's kiket egy rögtöni forradalom köz egyarányosságba hozott, csak némi titkos nyugtalansággal élvezik az ujonan szerzett függetlenséget; hahogy magok mellett régibb elökelöik közül néhányat észrevesznek, rájok győzedelmes és félénk tekinteteket vetnek 's távoznak elölök.

És így a' polgárok rendszerint a' democrata társaságok' keletkeztekor mutatják magokat leghajlandóbbaknak a' különválásra.

A' democratia az embereket arra viszi, hogy ne közelítsenek feleikhez; hanem a' democrata forradalmak öket egymásnak kerülésére ösztönzik és az egyenlöség' kebelében az egyenlötlenség által szült gyülölségeket megörökítik.

Az amerikaiaknak nagy nyereségök az, hogy a' democratiára democrata forradalmak' kiállása nélkül jutottak el 's egyenlöknek születtek, a' helyett, hogy úgy lettek volna azokká.

IV. FEJZET.

Mint győzik le az amerikaiak az egyediséget szabad intézetek által.

A' despotismus, melly természeténél fogva félénk, az emberek' elszigeteltségében legbiztosb zálogát látja saját fenmaradásának, 's rendszerint minden gondját azoknak elszigetelésére fordítja.

Nincs az emberi szivnek olly vétke, mellyet annyira kedvelne, mint az önzést; egy despota könnyen megbocsátja alávalóinak, ha őt nem szeretik, csakhogy egymást magok között ne szeressék. Nem kivánja tőlök, hogy a' status' igazgatásában segítsék; elég neki, ha azt magok igazgatni nem akarják. Ő lázongó 's nyugtalan elméknek nevezi azokat, kik igyekezeteiket a' közboldogság' eszközlése végett egyesíteni kivánják, 's elcserélvén a' szavak' természeti értelmét, jó polgároknak hívja azokat, kik szorosan magokba vonúlnak.

E' szerint a' melly vétkeket a' despotismus szülni szokott, az egyenlőség épen azokat segíti elő. E' két dolog szomorú módon pótolja és segíti egymást kölcsönösen.

Az egyenlőség egymás mellé helyezi az embereket, minden közös kötelék nélkül, melly öket összetarthatná. A' despotismus korlátokat emel közttök 's elkülönzi öket. Amaz hajlandókká teszi öket nem aggódni feleikkel, emez pedig némi nyilvános erénynek nézeti velek a' részvétlenséget.

A' despotismustól tehát, melly mindig veszedelmes, ki váltképen kell félni democrata századokban.

Látni való, hogy ugyane' századokban az embereknek különösen szükségök van a' szabadságra.

Midőn a' polgárok közügyekkel foglalkozni kénytelenek, szükség kilépniek személyes érdekeik' köréből 's elfordítni ollykor tekintetöket önmagokról.

Mihelyt a' közügyek közösen intéztetnek, kiki általlátja, hogy nem olly független a' hozzá hasonlóktól, mint eleinte képzelte, és hogy segítségök' megnyerhetése végett, neki is gyakran segítséggel kell lenni irántok.

Mikor a' közönség kormányoz, nincs olly ember, ki a' köz jóakarat' becsét ne érzené és ki arra szert tenni ne iparkodnék, azoknak, kik köztt élnie kell, tiszteletének 's hajlandóságának megnyerése által.

Illyenkor sok olly szenvedélyeknek, mellyek a' szíveket elfásítják és meghasonlítják, a' lélek' mélyébe vonulniok és ott elrejtezniek szükség. A' gőg magát beleplezi; a' negéd napfényre jönni nem mer. Az önzés önmagától retteg.

Szabad kormány alatt a' közhivatalok' nagy része választás alá tartozván, az olly emberek, kiket lelkeik' nagyravágyása vagy vágyaik' nyugtalansága a' magános életben szorongat, naponkint érezik, hogy a' körülöttök levő népség nélkül el nem lehetnek. —

Illyenkor megtörténik, hogy az ember gondolkodik feleiről nagyravágyásból és hogy gyakran némileg érdekében levőnek találja elfelejtni önönmagát. Tudom, mikép itt ellenem vethetni mindazon cselszövényeket, mellyeket a' választás szülni szokott; azon gyalázatos eszközöket, mellyeket gyakran a' jeleltek használnak 's ama' rágalmakat, mellyeket ellenségeik terjesztenek. Ezek alkalmatosságok a' gyülölségre 's annál többször előadják magokat, minél gyakoriabbak lesznek a' választások.

Ezek kétségkivül nagy bajok, de mulékonyak, midőn ellenben a' belölök származó hasznok maradandók.

A' megválasztatásra vágyás némelly embereket egy pillantatig háborúba keverhet egymással; de ugyane' vágy utóbb minden embert kölcsönös segélyre bir; és ha megesik, hogy valamelly választás szakadást talál okozni két barát köztt, a' választó rendszer némi állandó közelségbe hoz sok polgárokat, kik különben mindig idegenek fogtak volna lenni egymás között. A' szabadság egyes gyülölségeket szül; de a' despotismus átalános részvétlenséget okoz.

Az amerikaiak az egyenlőségtől okozott egyediség ellen a' szabadság által harczoltak és meggyőzték azt.

Az amerikai törvényhozók nem voltak azon hiedelemben, hogy a' társasági állapot' e' gyászos és democrata időkben természetes nyavalyájának megorvoslására elég egész nemzetnek képviselést engedniek; ők azt tartották, hogy ezenkivül politicai életet illő adniok a' tartomány' mindegyik részének, hogy így a' polgárokra nézve az együttmunkálás' alkalmait végetlenül szaporítsák 's velek egymástóli függésöket mindennap' éreztessék.

Ez bölcs egy intézkedés vala.

Az ország' átalános ügyei csak a' főbb polgárokat foglalják el. Ezek csak néha gyülnek össze egy helyen; és mivel gyakran megesik, hogy azután elvesztik egymást szem elöl, közttök tartós összeköttetés nem alapulhat. De midőn valamelly vidéknek saját ügyeiről a' benne lakó emberek rendelkeznek, ugyanazon személyek mindig érintkezésben vannak egymással 's mintegy kénytelenek ösmerni és szeretni egymást.

Az embert nehéz önköréből kivonni 's egész status' sorsa iránt résztvevővé tenni, mert nem igen fogja fel azon befolyást, mellyet sorsára a' status' sorsa gyakorolhat. De ha egy útat kell húzni birtoka határán, első pillanatra átlátja, hogy e' csekély közügy viszonyban áll, az ő leg-

nagyobb magános ügyeivel, 's a' nélkül, hogy mutassák, észreveszi ama' szoros kötelet, melly itt a' magános érdeket az általános érdekhez csatolja.

És így a' polgárokat inkább az apróbb ügyek' kezelésével megbizás, mintsem a' nagyok' kormányzására szorítás által, lehet a' közjó iránt részvételre birni 's velök azt, hogy annak eszközlése végett egymásra szüntelen szükségök van, átláttatni.

Lehet valami ragyogó tett által egyszerre megnyerni a' nép' tetszését, de hogy a' körültetek levő sokaságnak szeretetére 's becsülésére szert tehessetek, ahoz sok apró szolgálatoknak 's szerény szivességeknek hosszú sora, állandóan gyakorlott jóakarat, 's részrehajlatlanságtok felől meggyökerezet jó hírnév kivántatik.

És így a' helybeli szabadságok, mellyek a' polgárok' nagy részével szomszédaik' 's rokonaik' hajlandóságát becsben tartják, az embereket, az őket elválasztó ösztönök daczára is, szüntelen egymáshoz vonsszák 's egymás' segítésére kényszerítik.

Az Egyesült-Statusokban a' leggazdagabb polgárok igen ovakodnak magokat a' néptől elszigetelni; sőt inkább hozzá szüntelen közelítnek, reá örömest hallgatnak 's vele naponkint beszélnek. Tudják, hogy democratiákban a' gazdagoknak mindig szükségök van a' szegényekre és hogy democrata időkben a' szegényt inkább bánásmódok, mint jótétemények által lehet meghódítni. Maga a' jótétemények' nagy volta, melly az állapotok' különbségét kitünteti, némi titkos ingerültséget okoz az azokban részesülőknél; de az egyszerü bánásmódnak majdnem ellenállhatlan bájai vannak; nyájassága hódít és még durvasága sem bánt mindig.

Ez igazság nem hat egyszerre a' gazdagok' lelkébe. Ellene vannak rendszerint addig, míg a' democrata forradalom tart, sőt még e' forradalom' bevégződése után sem mindjárt fogadják azt el. Készek jót tenni a' néppel; de azt

magoktól tovább is gondosan távol akarják tartani. Azt hiszik, hogy ez elég; de csalatkoznak. Ez úton tönkre juttatnák magokat, a' nélkül, hogy a' körültök levő sokaság' szivét felmelegítsék. Ez velek nem pénzöket kivánja feláldoztatni, hanem kevélységöket.

Azt mondhatni, hogy az Egyesült-Statusokban nincs egy elme, melly a' gazdagság' eszközeinek találgatásában 's a' közönség' szükségeinek kielégítésében ne fáradoznék. A' megyék' legtanultabb lakosai tudományaikat szüntelen olly uj titkok' felfedezésére használják, mellyek a' közboldogság' gyarapítására szolgáljanak; és mihelyt afféléket találtak, azonnal sietnek azokat a' közönségnek általadni.

Ha jól megvizsgáljuk azon vétkeket 's gyarlóságokat, mellyeket sokszor Amerikában a' kormányon levők mutatni szoktak, bámulunk a' népnek nevekedő boldogságán, pedig nincs igazunk. Az amerikai democratia nem a' választott tisztviselőségtől boldogittatik, hanem azért boldog, mert a' tisztviselőség választatik.

Igaztalanság volna azt hinni, hogy az amerikaiaknak azon hazafiságában 's buzgalmában, mellyet közülök mindenki polgártársainak jóléte iránt mutat, semmi valóság nincsen. Ámbár az Egyesült-Statusokban is, mint másutt, a' magános érdek vezérli az emberi cselekedetek' nagy részét, de mindnyáját nem az intézi.

Meg kell vallanom, hogy én sokszor láttam az amerikaiaktól nagy és igazi áldozatokat hozatni a' közügynek 's százszor tapasztaltam, hogy szükség' esetén majd soha el nem mulasztották hü segítséggel lenni egymás iránt.

A' szabad intézetek, mellyekkel az Egyesült-Statusok' lakói birnak, 's a' politicai jogok, mellyeket gyakorolnak, minduntalan 's ezerféle módon eszébe juttatják minden polgárnak azt, hogy társaságban él. Azok' lelkét minden pillanatban azon gondolatra vezetik, hogy az embereknek valamint kötelességökben úgy érdekökben is áll használni fe-

lelknek; és miután gyülölésökre semmi különös okot nem lát, miután nekik soha sem szolgájok, sem urok, szive könnyen hajlik a' jóakaratra. Az ember a' közérdekkel eleinte szükségből, azután szabad akaratból foglalkozik; a' mi elöbb nála számolás volt, ösztönné válik 's folyvást dolgozván polgártársainak javán, végre megszokja és kedveli a' nekik szolgálást.

Sokan Francziaországban az állapotok' egyenlöségét első, a' politicai szabadságot második rosznak nézik. Az elsönek hódolni kénytelenek levén, iparkodnak legalább megmenekedni a' másodiktól. Én pedig azt mondom, hogy azon roszaknak, mellyeket az egyenlöség szülhet, legyözésére nincs több egy hathatós orvosszernél: és ez a' *politicai szabadság*.

V. FEJZET.

Mint használják az amerikaiak a' társulatot, a' polgári életben.

Nem azon politicai társulatokról akarok szólani, mellyek segítségével az emberek magokat valamelly többségnek önkényes bánásmódja, vagy a' királyi hatalom' erőszakoskodásai ellen igyekeznek védeni. E' tárgyról már értekeztem másutt. Nyilvánvaló, hogy ha minden polgár ahozképest, a' mint személy szerint függetlenebbé 's következőleg szabadságának külön megörzésére tehetetlenebbé válik, meg nem tanulná, mint kell annak ótalmazása végett feleivel egyesülni, a' zsarnokság szükségképen nevekedne az egyenlőséggel. Itt csak olly társulatokról van szó, mellyek a' polgári életben képződnek, 's mellyeknek tárgyuknál fogva politicával semmi közük.

Az Egyesült-Statusokban fennálló politicai társulatok csak egy kis részletét teszik azon roppant képnek, mellyet ott a' társulatok' egyeteme mutat.

Amerikában mindenféle korú, állapotú, szellemű emberek egyesülnek minduntalan. Nemcsak kereskedés-'s iparbeli társulataik vannak, mellyekben mindenki részt vesz; hanem vannak ezer másfélék is: vallásbeliek, erkölcsiek, komolyak, hiábanvalók, igen átalánosak 's igen részletesek, roppant nagyok és szörnyű kicsinyek; az amerikaiak társulatba állnak, ünnepek' adása, nevendékházak' alapí-

tása, fogadók' építése, templomok' felállítása, könyvek terjesztése, térítőknek az ellenlábosokhoz küldése végett; ez úton hoznak létre kórházakat, börtönöket, iskolákat. Ha végre valamelly igazság' napfényre hozásáról, vagy valamelly érzeménynek egy nagy példa általi kifejtéséről van kérdés, hasonlókép egyesülnek. Mindenütt, hol valami uj vállalatot Francziaországban a' kormány, Angolországban egy nagy úr által láttok vezettetni, bizonyosan az Egyesült-Statusokban társulatot fogtok észrevenni.

Én találtam Amerikában olly nemü társulatokat, minőkről megvallom, képzeletem sem volt, 's gyakran bámultam ama' véghetetlen mesterséget, melly által az Egyesült-Statusok' lakóinak sikerült, nagy számú embereknek egy közös czélt tűzni ki 's őket a' felé szabadon haladásra birni.

Azóta megjártam Angolországot, honnét az amerikaiak némelly törvényeiket és számos szokásaikat kölcsönözték, 's úgy tetszett előttem, hogy itt a' társulatnak olly állandó 's olly ügyes alkalmazása korántsem találtatik fel.

Megtörténik gyakran, hogy az angolok magoktól igen nagy dolgokat visznek véghez, de majd alig van olly csekély vállalat, melly végett az amerikaiak ne egyesülnének. Bizonyos, hogy amazok a' társulatot a' cselekvés' hatalmas eszközeül tekintik; de emezek úgy tetszik, abban egyedüli cselekvő eszközüket nézik.

És így a' föld legdemocrataibb országa az, minden országok közt, hol az emberek korunkban azon mesterséget, mint kelljen közös vágyaik' tárgyáért közösen dolgozni, legnagyobb tökélyre vitték, és hol ez uj tudományt legnagyobb számú dolgokra alkalmaztatták.

Valljon történetből van-e ez így, vagy valóban létezik valami szükséges viszony a' társulatok és egyenlőség között?

Aristocrata társaságok' kebelében mindig találkoznak, a' magoktól semmit nem tehető egyedek' sokaságának kö-

zepette, egy kis számú igen hatalmas és igen gazdag polgárok; ezeknek mindegyike nagy vállalatokat véghez vihet önmagától.

Aristocrata társaságokban az embereknek nem szükség egyesülniek a' cselekvésre, minthogy erösen össze vannak foglalva.

Itt minden gazdag és hatalmas polgár mintegy fejét képezi némi állandó 's erőltetett társulatnak, melly áll mind azokból, kiket magától függésben tart 's kiket czéljainak kivitelében segítségül használ.

Democrata népeknél ellenben, minden polgárok függetlenek és gyengék; ők magokban majd semmit nem tehetnek és senki közülök arra feleit nem kötelezheti, hogy neki segítségére legyenek. És így mindnyájan tehetetlenségbe esnek, ha egymáson szabadon segítni meg nem tanulnak.

Hahogy democrata országokban élő embereknek sem joguk, sem kedvök nem volna politicai czélokból egyesülni, függetlenségök nagy veszélyeknek lenne kitéve: de gazdagságukat 's miveltségöket sokáig megtarthatnák; ellenben ha a' közönséges életbeni társulatba állást meg nem szoknák, maga a' polgárisulás is veszedelemben fogna forogni. Az olly nép, mellynél egyes emberek nagy dolgoknak magoktóli véghezvitelére a' hatalmat elvesztenék, a' nélkül, hogy afféléknek közösen eszközlésére tehetséget nyernének, csak hamar vadságba fogna visszaesni.

Szerencsétlenségre ugyanazon társas állapot, melly az egyesületeket democrata népeknek olly szükségesekké teszi, egyszersmind nehezebbekké is teszi azokat nekiek, mint bármi más népnek.

Midön valamelly aristocratia' tagjai akarnak társulatba lépni, ők ebben könnyen boldogulnak. Minthogy kiki közülök nagy erőt hoz a' társulatba magával, a' részvényesek' száma igen csekély lehet, és mikor a' részvényesek

csekély számmal vannak, egymást ösmerniök, megérteniek 's állandó szabályokat alapítniok könnyü.

Ezen könnyebbség fel nem találtatik democrata nemzeteknél, hol a' részvényeseknek mindig számosoknak kell lenniek, hogy a' társulat valami hatással birhasson.

Jól tudom, hogy sokan vannak kortársaim közül, kik ezen meg nem ütköznek. Ők azzal állnak elő, hogy a' melly mértékben a' polgárok erötlenebbekké 's tehetetlenebbekké válnak, azon mértékben kell a' kormányt tehetősbbé 's munkásabbá tenni, hogy így a' társaság vihesse végbe azt, mire többé az egyedek nem képesek, 's úgy hiszik, ezt mondván, mindenre megfeleltek. De én azt tartom, csalatkoznak.

Egy kormány meg tudna felelni néhányért a' legnagyobb amerikai társulatok közül, és az Egyesület' kebelében azt több külön statusok már meg is kisértették. De mellyik politicai hatalom lenne képes valaha megfelelni ama' számtalan sokaságú apró vállalatoknak, mellyeket az amerikai polgárok naponkint végbevisznek a' társulat' segedelmével?

Könnyü elörelátni, hogy közelget azon idö, mellyben az ember mind inkább-inkább tehetetlenné válik az életre legszükségesb és legközönségesb dolgoknak magától elöállítására. A' társas hatalom' munkája tehát egyre nöni fog, 's azt még iparkodásai is naponkint roppantabbá teszik. Minél inkább maga fogja elfoglalni a' társulatok' helyét, az egyeseknek, kik a' társulatba-állás' eszméjét elvesztik, annál több szükségök leend segítségére: ezek olly okok és eredmények, mellyek egymást minduntalan kölcsönösen fogják nemzeni. Valljon végre a' közigazgatás maga fog-e intézni minden ipart, mellynek egyes polgár meg nem felelhet? És ha végre elérkezik azon időpont, midön a' földbirtok' szertelen felosztásának következésében, a' föld olly végetlenül eldarabolva leszen, hogy már csak szántóvető társulatok által miveltethetik, valljon az igazgatás' fejé-

nek oda kell-e hagyni a' status' kormányát 's megfogni az eke' szarvát?

Egy democrata nép' erkölcse 's értelmisége nem csekélyebb kárt szenvedne, mint ipara 's kereskedése, ha nála mindenben a' kormány foglalná el helyét a' társulatoknak.

Az érzemények és eszmék ujjá nem születnek, a' szív fel nem emelkedik, 's az emberi elme ki nem fejlik máskint, mint az embereknek egymásra való kölcsönös hatása által.

Megmutattam, hogy illy hatás democrata országokban majd épen semmi sincs. Azt hát itt mesterséggel kell előteremteni. És azt egyedül a' társulatok eszközölhetik.

Mikor az aristocratia' tagjai valami uj eszmét elfogadnak, vagy valami uj érzeményt felfognak, azokat némileg önszemélyök mellé helyezik, azon nagy szinpadra, mellyen magok állnak, és igy kifüggesztvén azokat a' sokaság' szemei elébe, könnyen útat készítnek nekiek mind azok' eszéhez és szivéhez, a' kik körülöttök vannak.

Democrata országokban csak a' társasági hatalom bír, természeténél fogva, imígy cselekedni, de könnyü átlátni, hogy az ő cselekvése mindig elégtelen 's gyakran veszedelmes.

A' kormány szintugy nem volna képes fentartani 's megujítni magától az érzeményeket és eszméket egy nagy népnél, mint nem képes nála intézni minden szorgalmi vállalatokat. Mihelyt politicai köréből kilépni próbálna, hogy magát ez uj ösvényre vesse, azonnal akaratja' ellenére is, elviselhetlen zsarnokságot fogna gyakorolni; mert egy kormány csak szigorú szabályokat tud dictálni; ő az általa kedvelt érzeményeket és eszméket parancsolja, 's nem szereti soha tanácsait rendelményeitől megkülönböztetni.

Még roszabbúl lenne a' dolog, ha valóban érdekében levönek hinné, hogy semmi ne mozduljon. Ekkor mozdúlatlanúl maradna 's magát önkénytes álomtól elnyomatni hagyná.

Ennélfogva szükség, hogy magától ne munkálkodjék. Democrata népeknél a' társulatoknak kell elfoglalni azon hatalmas magánosok' helyét, kiket az állapotok' egyenlősége elenyésztetett.

A' mint az Egyesült-Statusok' lakói közül néhányan felfogtak valami érzeményt vagy eszmét, mellyet a' világba behozni akarnak, egymást mindjárt felkeresik és midőn találkoztak, egyesülnek. Ettől fogva többé nem elszigetelt emberek ők, hanem olly hatalmat képeznek, melly messze meglátszik, 's mellynek cselekedetei példaúl szolgálnak; melly szól és mellyre hallgatnak.

Mikor az Egyesült-Statusokban elöször hallottam, hogy százezer ember nyilván fogadást tett, nem élni szeszes italokkal, a' dolog elöttem inkább tréfának mint valóságnak tetszett, 's eleinte nem értettem jól, miért ez olly mértékletes polgárok meg nem elégedtek azzal, hogy vizet ittak családjok körében.

Végre általláttam, hogy ez a' százezer amerikai, megijjedvén a' részegségnek körültök tapasztalt elharapózásán, a' józanságot akarta pártfogása alá venni. Épen úgy tettek ők, mint az a' nagyúr tenne, a' ki igen egyszerüen öltözködnék, csak azért, hogy a' közönséges polgárokba a' fényüzés' megvetését oltsa. Hihetőnek tarthatni, hogy ha ez a' százezer ember Franczia-országban lakott volna, mindegyik közülök személy szerint folyamodék vala a' kormányhoz, hogy vigyázzon a' csapszékekre az egész országban.

Nincs semmi, véleményem szerint, mi figyelmünket inkább megérdemelné, mint Amerikának értelmi 's erkölcsi társulatai. Politicai 's szorgalmi egyesületeiket az amerikaiaknak könnyü észrevennünk; de a' többi elkerüli szemeinket; és ha rájok találunk, nem fogjuk jól fel azokat, minthogy mi valami hasonlót soha nem láttunk. Pedig meg kell vallani, hogy ezek az amerikaiaknak szintolly szükségesek 's talán még szükségesebbek, mint amazok.

Democrata országokban a' társulat' tudománya az anyatudomány; minden egyéb tudomány' elömenetele, ennek elömenetelétől függ.

Az emberi társaságokat igazgató törvények köztt van egy, melly szabatosbnak és világosbnak látszik valamenynyinél. Hogy az emberek polgárisultak maradjanak, vagy azokká lehessenek, szükség, hogy nálok az egyesülés' mestersége azon mértékben fejlödjék 's tökéletesedjék, a' mint az állapotok' egyenlösége nevekedik.

VI. FEJZET.

A' társulatok 's hirlapok közötti viszonyról.

Midőn az emberek egymással többé némi szilárd és tartós összeköttetésben nincsenek, nehéz volna közülök sokat rávenni, hogy közösen dolgozzanak, ha csak mindegyike azoknak, kiknek segélyére szükség van, arról meg nem győzetik, hogy magános érdeke kivánja erejének a' többiek' erejével egyesítését.

Ezt rendszerint 's jó móddal csak hirlap által eszközölhetni, csak a' hirlap teheti ezer lélekbe le egyszerre azonegy gondolatot.

A' hirlap olly tanácsadó, kinek nem szükség utánajárni, hanem a' ki magától megjelenik 's mindennap beszél veletek röviden a' közügyről, a' nélkül, hogy magános ügyeitekből kizavarna benneteket.

És így a' hirlapok annál szükségesebbek lesznek, minél egyenlőbbek az emberek 's mennél inkább félhetni az egyediségtől. Lehuznánk fontosságukból, ha azt hinnők, hogy azok csak a' szabadság' megőrzésére szolgálnak, mert fentartói a' müveltségnek is.

Nem tagadom, miképp democrata országokban a' hirlapok gyakran arra viszik a' polgárokat, hogy közerővel igen megfontolatlan vállalatokat tegyenek; de ha ott hirlapok nem volnának, majd semmi közös cselekvés sem fogna létezni. És így a' baj, mellyet szülnek, sokkal csekélyebb annál, mellyet megorvosolnak.

Egy hirlapnak nem csupán az sikere, hogy számos emberekkel azonegy czélt fogadtatja el; az nekik eszközöket szolgáltat közeröveli kivitelére olly czéloknak is, melyeket netalántán magok gondoltak ki.

Az aristocrata országban lakó főbb polgárok távolról észreveszik egymást; és ha erejöket egyesíteni akarják, elmennek egymáshoz, nagy sokaságot vivén magokkal.

Ellenben democrata országokban gyakran megesik, hogy nagy számú emberek, kiknek társulatba-állásra vágyódásuk 's szükségök van, arra rá nem mehetnek, minthogy igen kicsinyek levén 's a' sokaságban elenyészvén, egymást nem látják és feltalálni nem tudják. Most jön egy hirlap, melly a' magát előadott érzeményt, vagy eszmét egyszerre szeme elébe állítja kinek kinek, különösen. Ekkor valamennyien ezen világosság felé tartanak és e' tévelygő lelkek, mellyek egymást a' sötétben régóta keresték, végre találkoznak és egyesülnek.

A' hirlap összehozta őket 's továbbá is szükséges lesz együttartásokra.

Hogy a' társulatnak democrata népnél valami hatása legyen, számos tagokból kell állania. És így azok, kik azt képezik, nagy darab téren vannak elszórva, 's kiki közülök lakhelyéhez van kötve középszerü tehetsége 's az azzal együtt járó sok apró gondok miatt. Szükség módját találniok, hogy egy mással látatlanul is naponkint beszélhessenek 's összegyülés nélkül is egyetértve haladhassanak. Ennélfogva nehezen van olly democrata társulat, melly hirlap nélkül ellehetne.

Azért is a' társulatok 's hirlapok között szükséges viszony létezik, a' hirlapok szerzik a' társulatokat, 's a' társulatok szerzik a' hirlapokat; és a' melly méltán mondottuk, hogy a' társulatoknak azon mértékben kell szaporodniok, a' mint az állapotok egyenlőbbek lesznek: szint olly

bizonyos az is, hogy a' hirlapok' száma a' szerint nő a' mint a' társulatok szaporodnak.

A' honnét Amerika a' világon azon ország, hol legtöbb társulatot 's egyszersmind legtöbb hirlapot találhatni.

E' viszony a' hirlapok' és társulatok' száma közt, egy másiknak felfedezésére vezet bennünket, melly van t. i. az időszaki sajtó' állapotja 's az ország' igazgatásának formája közt 's mellyből azt tanuljuk, hogy a' hirlapok' számának democrata népnél a' szerint kell nöni vagy fogynia, a' mint az igazgatásbeli központosítás kisebb vagy nagyobb. Mert democrata népeknél nem bízhatni a' helybeli hatóságok' gyakorlatát előkelőbb polgárokra, mint aristocratiákban. Vagy el kell törülni e' hatóságokat, vagy igen nagy számú emberekre szükség bízni azok' gyakorlatát. Ezek egy olly valóságos társulatot képeznek, mellyet a' törvény a' birodalom' egy részének igazgatása végett mintegy állandóan megalapított, 's szükségök van reá, hogy valami hirlap öket apró foglalatosságaiknak közepette naponkint felkeresse és a' közügy' minő karban létéről értesítse. Minél számosabbak a' helybeli hatóságok, minél nagyobb a' törvény által azok' gyakorlására hivottak' száma, annál inkább szaporodnak a' hirlapok, magát e' szükség minden pillanatban éreztetvén.

Az igazgató hatóság' rendkivüli eldarabolása még inkább oka Amerikában a' hirlapok' e' különös szaporodásának, mintsem a' nagy politicai szabadság 's a' sajtó' korlátlan függetlensége. Ha az Egyesület' minden lakói választók volnának, olly rendszer' uralkodása mellett, melly választói jogukat a' status' törvényhozóinak választására szorítaná: akkor csak kevés számú hirlapokra lenne szükségök, mert csak némelly nagy fontosságu de igen ritka alkalmaknál volna módjuk együtt munkálkodni; de a' törvény, a' nagy nemzeti társulatnak kebelében, minden tartományban, minden városban, sőt úgy szólván, minden faluban

apró társulatokat alapított, mellyeknek tárgya a' helybeli igazgatás. Ez által a' törvényhozó minden amerikainak kötelességévé tette, hogy néhány polgártársával, naponkint dolgozzék egy közös munkán 's mindegyiknek szüksége van valamelly hirlapra, mellyből megtudhassa, mit csinálnak a' többiek.

Én azt tartom, hogy egy democrata nép [1]), melly nemzeti képviselettel nem birna, de sok apró helybeli hatóságai volnának, végre több hirlapra fogna szert tenni, mintsem olly nép, mellynél központosított igazgatás léteznék, választott törvényhozás mellett. Előttem az magyarázza meg leginkább ama' bámulandó fejlődést, mellyet az Egyesült-Statusokban a' napi sajtó mutat, hogy az amerikaiaknál a' legnagyobb nemzeti szabadságot mindennemü helybeli szabadságokkal egyesítve lenni látom.

Franczia- és Angolországban azt hiszik közönségesen, hogy a' hirlapok' végtelenre szaporíthatása végett, elég a' a' sajtót nyomó adózásokat eltörölni. Ez az efféle ujítás' sikerének szertelen nagyítása. A' hirlapok nem csupán olcsóságuk által szaporodnak; hanem azon többé kevesbbé előfordúló szükségnél fogva is, melly nagy számú embereket egymással közlekedésre 's közösen munkálásra kényszerít.

Úgy szintén a' hirlapok' nevekedö hatását én átalánosb' okoknak tulajdonítanám, mint a' minök azok, mellyeket annak megfejtésére gyakran használni szoktak.

Egy hirlap csak olly feltétel alatt állhat fen, ha valamelly tant, vagy közérzeményt nagy számú embereknek

[1]) *Democrata népet* mondok. Aristocrata népnél lehet az igazgatás igen decentralisált, a' nélkül, hogy a' hirlapok' szüksége magát éreztetné, minthogy itt illyenkor a' helybeli hatóságok csekély számú emberek' kezei közti vannak, kik különválva munkálkodnak, vagy kik egymást ösmerik, egymást könnyen láthatják és hallhatják.

hirdetget. A hirlap tehát mindig némi társulat, mellynek tagjai a' rendes olvasók.

Lehet e' társulat kisebb nagyobb mértékben meghatározott, szorosabb vagy tágabb, többé vagy kevesbbé számos; de ott van legalább csirája a' lelkekben, már csak az által is, mert a' hirlap meg nem hal.

Ez bennünket egy utolsó észrevételre vezet, mellyel e' fejzetet bezárandjuk.

Minél egyenlőbbek lesznek az állapotok, annál erőtlenebbek az emberek egyenkint, annál könnyebben hagyják magokat a' sokaság' árjától vitetni, 's bajjal birják magokat olly véleményben, mellyet az elhagy, fentartani.

A' hirlap képviselője a' társulatnak; mondhatni, hogy mindegyik' olvasójához a' többinek nevében szól 's őket annál könnyebben megnyeri magának, minél erőtlenebbek külön-külön.

A' hirlapok' hatalmának tehát azon mértékben kell nöni, a' mint az emberek egyenlőbbekké válnak.

VII. FEJZET.

A' polgári társulatok 's politicai társulatok közötti viszony.

Egy nemzet van csak a' földön, mellynél az emberek mindennap határtalan szabadsággal gyakorolják a' társulatba-lépést politicai czélokból. Ugyane' nemzet maga csak az a' világon, hol a' polgároknak a' társulatba-lépés' jogát polgári életben is széltére gyakorolni eszökbe jutott, és ez uton magoknak mind azon jókat, mellyeket a' miveltség nyujthat, megszerezniek sikerült.

Minden népeknél, hol a' politicai egyesülés tiltva van, ritka a' polgári társulat.

Alig hihető, hogy ez valami véletlen körülménynek volna eredménye; sőt inkább azt kell belőle következtetni, hogy valami természetes, és talán szükségképi viszony létezik e' kétféle társulat között.

Az embereknél közérdek adja elő magát történetből egy bizonyos ügyben. Szó van valami kereskedési vállalat' vezetése, valamelly iparbeli foglalkozás' végrehajtása felöl; összetalálkoznak és egyesülnek; ez úton megbarátkoznak lassankint a' társulattal.

Minél inkább szaporodik ez apró közügyek' száma, annál inkább képesekké teszik az emberek magokat tudtok nélkül is a' nagyoknak közösen vitelére.

A' polgári társulatok tehát könnyítik a' politicai társulatokat; de másfelöl a' politicai társulat különösen elősegíti kifejlödését 's tökélyesülését a' polgári társulatnak.

Polgári életben, szorosan véve, minden ember képzelheti azt, hogy képes magáért eleget tenni. Politicában soha ezt nem képzelheti. Mikor tehát valamelly népnek nyilvános élete van, a' társulat' eszméje 's egyesülés' vágya naponként megjelenik minden polgár' lelke előtt; bár melly természeti idegenségök legyen is az embereknek a' közös cselekvéshez, még is mindig készek lesznek azt tenni, valamelly pártnak érdekében.

És így a' politica átalánositja az egyesülethez való kedvet és szokást; megkivántatja az egyesülést 's megtanultatja annak mesterségét számos emberekkel, kik különben mindig magokban fogtak volna élni.

A' politica nemcsak sok társulatokat szül, hanem igen roppantokat is hoz létre.

Polgári életben ritka dolog, hogy azonegy érdek nagy számú embereket természettel valami közös cselekvésre birjon. Affélét előteremteni csak nagy mesterséggel lehet.

Politicában erre minden pillanatban önként kinálkozik az alkalom. Immár a' társulat' átalános becse csak nagy társulatokban mutatja ki magát. Az egyenkint erőtlen polgárok nem tudnak magoknak előre tiszta fogalmat szerezni azon erőről, mellyre egyesülés által szert tehetnek; meg kell azt nekik mutatni, hogy felfoghassák. Ebből az következik, hogy gyakran könnyebb valami közczélra egész sokaságot, mint néhány embert összegyüjteni, ezei polgár át nem látja az egyesülésből származó hasznot; tizezer észreveszi. Politicában az emberek nagy vállalatokra egyesülnek, és a' nyereség, mellyet a' társulatból, fontos ügyekben húznak, gyakorlati úton megtanítja őket, melly hasznos rájok nézve segítni egymást a' kisebbekben.

Egy politicai társulat egyszerre sok személyt kiragad köréből; bármint el legyenek is természettel választva egymástól, kor, ész vagy szerencse által, az őket össze-

hozza s érintkezésbe teszi egymással. Találkoznak egyszer 's megtanulják mindig fellelni egymást.

Nagy részében a' polgári társulatoknak nem állhatni a' nélkül, hogy az ember vagyonának egy részét koczkáztassa; igy van a' dolog minden ipar és kereskedésbeli egyesületeknél, Mikor az emberek még kevessé jártasok az egyesülés' mesterségében 's annak főbb szabályait nem ösmerik, első illyféle egyesülésöknél félnek, nehogy drágán fizessék meg tapasztalásukat. Azért is készebbek megfosztani magokat a' boldogulás' egy hatalmas eszközétől, mintsem szembeszállni az azt kisérő veszélyekkel. Hanem a' politicai társulatokban részt venni kevesbbé vonakodnak, azok előttök veszély nélkül levőknek tetszenek, minthogy ott pénzöket nem koczkáztatják. Immár e' társulatokhoz nem sokáig járulhatnának a' nélkül, hogy kitanulják, mint tarthatni fen a' rendet nagy számú emberek közt, 's mi bánásmód által lehet őket egyesülten 's módszeresen azon egy czél felé menésre birni. Itt akaratjokat a' többiek' akaratjának alávetni, 's magános igyekezeteiket a' közös cselekvésnek alárendelni megtanulják, melly dolgokat szintolly szükség tudni polgári társulatokban, mint politicai társulatokban.

A' polgári társulatokat tehát úgy tekinthetni, mint nagy ingyen iskolákat, hová minden polgárok a' társulatok' átalános theoriáját tanulni járnak.

Még ha a' politicai társulat nem egyenesen segitné is elő a' polgári társulatot, akkor is ártalmára fogna ennek válni amannak lerontása.

Midőn a' polgárok csak bizonyos esetekben egyesülhetnek, a' társulatot mint valami ritka és különös módot úgy tekintik 's nem igen jut eszökbe róla gondolkodni.

Mikor meg van engedve nekiek szabadon egyesülni minden dologra nézve, a' társulatban egy olly átalános 's úgy szólván egyedüli eszközt látnak, mellyen kivül mást

nem használhatni a' magoknak feltett különböző czélok' elérhetésére. Minden uj szükség azonnal felkölti annak eszméjét. Ekkor a' társulat, mint fölebb mondottam, anyatudománnyá válik; mindenek tanulják 's alkalmazzák.

Mikor némelly társulatok tiltva, mások megengedve vannak, nehéz amazokat ezektől előre megkülönböztetni. A' kétkedés közben valamennyitől tartózkodnak az emberek, 's némi közvélemény kap lábra, melly bármi társulatot is, mint valami vakmerő és tilalmas vállalatot úgy tekintet *).

Ábrándozás tehát azt hinni, mintha a' társulati szellem, ha egy ponton megszorítva van is, azért a' többin egyenlő élénkséggel fogna kifejlödni és mintha elég volna bizonyos vállalatok' közös kivitelét az embereknek megengedni, hogy azt azonnal megkisértni siessenek. Mikor a'

*) Főkép igaz ez akkor, midőn a' végrehajtó hatalomra van bizva, hogy a' társulatokat szabad tetszése szerint megengedhesse vagy eltilthassa.

Mikor a' törvény csak bizonyos társulatokat tilalmaz, 's a nem engedelmeskedők' megbüntetésének gondját a' törvényszékekre hagyja, a' baj sokkal kisebb, illyenkor minden polgár jóformán előre tudja, mire tarthat számot; magát úgy szólván, előbb megitéli, mintsem a' biró, 's tartózkodván a' tilos társulatoktól, csak a' megengedettekbe avatkozik. A' társulati jognak illy módoni megszoritását mindig lehetőnek tartották minden szabad népek. De ha a' törvényhozó egy emberre bizná annak előre való meghatározását, mellyek legyenek ártalmas, mellyek hasznos társulatok 's szabadságára hagyná, hogy csirájokban elölhessen, vagy létre jöni engedhessen minden társulatokat; ekkor senki előre nem tudhatván, melly esetben lehet egyesülni 's mellyben nem, az egyesülés' szelleme egészen tehetetlenségre juttattatnék. Az első törvény csak bizonyos egyesületeket támad meg, a' második maga ellen a' társaság ellen fordul és ezt sérti. Megengedem, hogy egy szabályos kormány használhatja az elsőt, de a' másodikkal élés' jogát semmiféle kormánynak el nem ösmerem.

polgároknak szabadságukban 's szokásukban van mindenféle dologra egyesülni, szintolly örömest egyesülnek a' kicsiny, mint a' nagy dolgokra. De ha csak kis dolgokban lehet egyesülniek, arra sem vágyódásuk, sem képességök nem lesz. Hiában fogtok nekik teljes szabadságot engedni arra, hogy ügyeikkel közösen foglalkozhassanak: az engedett jogokat csak immel-ámmal használandják; és miután abbeli erőlködéseitekben, hogy öket a' tiltott társulatoktól eltartóztassátok, kifáradtatok, meglepetve tapasztalandjátok, mikép öket a' szabad társulatok' alkotására rá nem birhatjátok.

Nem mondom, hogy nem lehetnek polgári társulatok olly országban, hol a' politicai egyesülés tilos; mert az emberek soha nem tudnának társaságban élni, a' nélkül, hogy valami közös vállalatra adják magokat. Hanem azt állítom, hogy egy illy országban a' polgári társulatok mindig felette csekély számúak, gyarló alkotásuak 's ügyetlenül intézettek lesznek és hogy vagy soha nagyszerü terveket fel nem fognak, vagy ha efféléknek kivitelébe kapnak, bukniok kell.

Ez engem természetesen azon gondolatra visz, hogy a' politicai tárgyú egyesülés' szabadsága épen nem olly veszedelmes a' közcsendességre nézve, mint képzelik, és hogy miután a' statust egy ideig megrázkódtatta, meg is erősítheti ezt.

Democrata országokban a' politicai társulatokat majd úgy szólván csak azon hatalmas egyedek alkotják, kik a' status' szabályozására vágynak. Azért a' korukbeli kormányok az efféle társulatokat épen olly szemmel is nézik, mint nézték a' középkorbeli királyok a' korona' nagy vazallusait; némi ösztönszerü borzalommal viseltetnek irántok 's harczolnak ellenök minden alkalommal.

Ellenben némi természeti jószivüséget mutatnak a' polgári társulatok iránt, mivel könnyü észrevenniek, miké-

pen ezek, a' helyett, hogy a' polgárok' figyelmét a' közügyekre vinnék, azoktól inkább elvonják 's öket mind inkább-inkább, közbéke nélkül ki nem vihető tervekre szorítván, a' forradalmaktól eltávoztatják. De azt meg nem gondolják, hogy a' politicai társulatok csodálatosan szaporítják 's könnyítik a' polgári társulatokat és hogy midön egy veszedelmes dolgot elkerülnek, egy sikeres orvosszertől fosztják meg magokat. Midön látjuk, mint egyesülnek szabadon az amerikaiak mindennap' olly czélból, hogy valami politicai véleménynek utat nyissanak, valami statusférjfiut kormányra emeljenek, vagy egy másiktól a' hatalmat elvegyék, majd alig foghatjuk meg, mint nem esnek illy független emberek minden nyomon zabolátlanságba.

Ha tekintjük más részről, végetlen számát azon iparbeli vállalatoknak, mellyek az Egyesült-Statusokban közerővel folytattatnak, 's látjuk mindenfelé mint dolgoznak az amerikaiak szünet nélkül valami nagy fontosságu 's nehéz tervnek, mellyet legkisebb forradalom zavarba hozhatna, végrehajtásán, könnyü lesz megértenünk, miért nem jönek illy igen elfoglalt emberek kisértetbe, hogy a' statust megháborítsák, vagy a' köznyugalmat, mellynek hasznát veszik, felforgassák.

Valljon nem elég-e e' dolgokat egyenként észrevennünk, hogy az öket összekötö titkos kapcsot felfedezhessük? Minden statusbéli, mindenféle eszü 's koru amerikaiak, a' politicai társulatok' kebelében kapnak naponként általános kedvet az egyenlöséghez 's szokják meg annak alkalmazását. Itt egymást nagy számmal látják, értesítik, megértik 's közösen buzdítgatják mindennemü vállalatokra. Az igy szerzett ismereteket majdan a' polgári életbe átviszik 's ezer meg ezerféle haszonra fordítják.

És igy az amerikaiak egy veszedelmes szabadsággal élés által megtanulják kisebbítni a' szabadság' veszélyeit,

Ha valamelly nemzet' életében bizonyos időpontot veszünk fel, könnyü megmutatnunk, hogy a' politicai társulatok a' statust felzavarják 's az ipart csökkentik; de ha egy népnek egész életét tekintjük, talán nem nehéz lesz bebizonyitanunk, hogy a' társulati szabadság politicai tárgyban, kedvező a' polgárok' jólétére sőt békességére nézve is.

E' munka' első részében *) azt mondottam volt; „A' korlátlan társulati jogot, politicai tárgyban nem lehet egészen egy karba tenni az irásbeli szabadsággal. Az egyik kevesbbé szükséges és sokkal ártalmasb mint a' másik. Amannak egy nemzet korlátokat szabhat, a' nélkül, hogy uraságáról lemondania kellessék, sőt néha épen ennek fentarthatása végett szükség azt cselekednie." Tovább pedig azt adtam még hozzá. „Nem lehet eltitkolni, hogy a' politicai társulat' határtalan szabadsága legyen minden szabadság köztt az utolsó, mellyet valamelly nép elviselhet. Ha a' népet anarchiába nem süllyeszti is, de ezt vele minden pillanatban megérinteti."

Ennélfogva nem hiszem, hogy valamelly nemzetnek mindig hatalmában állhasson, korlátlan társulati jogot engedni politicai tárgyban a' polgároknak, sőt kétlem, hogy bár melly országban 's bár melly időszakban is okosság volna korlátokat nem szabni ki a' társulati szabadságnak.

Azt mondják, némelly nép nem volna képes keblében a' békét fentartani, a' törvények iránti tiszteletet terjeszteni, sem tartós kormányt alapítani, ha a' társulati jogot szoros határok közé nem foglalná. E' javak kétségkivül becsesek, 's elhiszem, hogy megszerezhetésök vagy tartások végett kész valamelly nemzet pillanatonként nagy

*) Lásd II. köt. 30 és 33 lapon.

megszoritásokat elszivelni; hanem jó is világosan tudnia, mennyibe kerülnek neki e' javak.

Hogy az embernek, élete' megmentéseért néha egy karját elvágják, tudom; de előttem senki ne állítsa, hogy az illy ember tovább is olly épnek látszik, mintha béna sem volna.

VIII. FEJZET.

Mint harczolnak az amerikaiak az egyediség ellen a' jól értett érdek' tudománya által.

Mikor a' világ csak néhány hatalmas és gazdag egyed által igazgattatott; ezek szerettek magoknak fenséges eszmét formálni az ember' kötelességei felöl; szerették hirdetni melly dicső az embernek megfelejtkezni önmagáról, 's melly illendő a' jót haszonkeresés nélkül teljesitni, mint azt maga az isten is cselekszi. Ez akkor hivatalos tan volt az erkölcstudomány' tárgyában.

Én kétlem, hogy az emberek erényesebbek voltak volna az aristocrata századokban, mintsem egyébkor; hanem az bizonyos, hogy ott szüntelen az erény' szépségeiről beszéltek; azt, hogy mennyiben lehetne hasznos is, csak titkon vizsgálgatták; hanem a' mint a' képzelődés alább szárnyal, 's kiki önmagában központosúl, az erkölcstanitók azonnal megrettennek az önfeláldozás' ezen eszméjétől, 's azt többé az emberi léleknek ajánlgatni nem merik; azért is annak vizsgálására szoritkoznak, valljon a' polgárok' személyes haszna nem hozza-e magával, mindnyájok' javán dolgozni és midőn találtak egy olly pontot, hol a' magános érdek a' közérdekkel találkozik 's összeolvad, sietnek azt kitüntetni; az illy tapasztalatok lassanként meg-

szaporodnak. A' mi csak magában álló észrevétel volt, általános tanná válik, 's végre, mindenki előtt világosnak lenni látszik, hogy az ember, midőn feleinek szolgál, magának szolgál és hogy személyes érdekében áll jót cselekedni.

Több helytt e' munkában megmutattam már, mint tudják az Egyesült-Statusok' lakói saját jólétüket majd mindig összeegyeztetni polgártársaikéval. Itt csak azon általános theoriáról akarok emlékezni, mellynek segitségével ők ezt eszközölni szokták.

Az Egyesült-Statusokban majd sohasem mondják, hogy az erény szép. Róla azt állitják, hogy hasznos 's ezt mindennap megbizonyítják. Az amerikai erkölcstanitók nem kivánják, hogy az ember azért áldozza fel magát feleiért, mert ezt tenni nagylelküség; hanem kimondják bátran, hogy az illy áldozattételek szintolly szükségesek annak, ki azokat magára veszi, valamint annak ki belőlök hasznot húz.

Tapasztalták, mikép országukban és korukban az ember ellenállhatlan erővel vonatik maga felé 's nem reménylvén, hogy feltarthassák, egyedül vezetéséről gondoskodnak. Azt hát nem kivánják, hogy kiki saját érdekét ne kövesse, hanem annak megmutatásában fáradnak hogy kinek kinek érdekében áll becsületesnek lenni.

Itt okaik' fejtegetésébe bocsátkozni nem akarok, mert ez félrevinne tárgyamtól; elég legyen mondanom, hogy e' részben meggyőződést eszközöltek polgártársaiknál.

Montaigne rég megmondotta már: „Ha az egyenes ösvényt, egyenessége végett nem követném is, követni fognám azért, mert tapasztalás után úgy találtam, hogy mindent felvéve, ez közönségesen a' legszerencsésebb és leghasznosabb."

E' szerint a' jól értett érdek' tana nem épen uj tan, hanem a' korunkbeli amerikaiaknál közönségesen be van véve; az nálok népszerüvé lett: feltalálható minden cse-

lekedetek' belsejében; 's kisül minden beszédekből. Rátalálunk a' szegény' szájában szintúgy valamint a' gazdagéban.

Európában az érdek felőli tan sokkal durvább, mint Amerikában, hanem egyszersmind nincs is úgy elterjedve, kivált pedig nincs úgy kitüntetve, és nálunk még ma is szinlenek nagy áldozatokat, mellyek többé nem léteznek.

Ellenben az amerikaiak szeretik a' jól felfogott érdek által magyarázni meg életök' minden cselekedeteit; egész szivességgel mutogatják meg, mint birja őket a' felvilágosult önszeretet szüntelen egymás' segitésére 's mint teszi hajlandókká arra, hogy a' status' javáért, idejök' és gazdagságuk' egy részét örömest feláldozzák. Én úgy vélem, hogy e' tekintetben nem mindig igazak magok iránt; mert láthatni ollykor az Egyesült-Statusokban, szintúgy mint másutt, hogy a' polgárok olly haszonvágynélküli 's ki nem számított ösztönöknek engednek, mellyek az embernek természetében vannak; de az amerikaiak nem igen vallják meg, hogy ők efféle inditóokokra hajlanak; inkább szeretnek becsületet szerezni philosophiájoknak, mintsem önmagoknak.

Itt meg lehetne állapodnom, a' nélkül, hogy a' mit most leirék, arról itéletet hozni megkisértsem. A' tárgy' rendkivüli nehézsége mentségemre szolgálhatna. De nem akarom ezt hasznomra forditni, 's jobb szeretem, hogy olvasóim, világosan látván czélomat, ne kövessenek, mintsem hogy őket kétkedésben hagyjam.

A' jól értett érdek nem igen fenséges tan, de világos és biztos. Nagy tárgyakat elérni nem törekszik; hanem sok fáradság nélkül eléri mind azokat, mellyeket czélba vesz. Minthogy minden ész hozzá férhet, kiki könnyen felfogja és megtartja azt. Csodálatosan alkalmaztatván magát ez emberek' gyarlóságaihoz, könnyen nagy hatalomra tesz szert 's azt megőriznie nem nehéz, minthogy a' személyes

érdeket önmaga ellen fordítja és a' szenvedélyek vezetésére az azokat izgató sarkantyukat használja.

A' jól értett érdek' tana nem szül nagy önfeláldozásokat; de eszközöl naponként apró áldozatokat; magában egy erényes embert sem tudna képezni, hanem formál sok rendes, mértékletes, szelid, előrelátó, magokon uralkodó polgárokat; és ha az erényre egyenesen az akarat által nem vezet is, eljuttat hozzá észrevétlenül a' szokások által.

Ha az erkölcsi világban a' jól értett érdek' tana fogna uralkodni, a' rendkivüli erények minden bizonnyal ritkábbak lennének. Hanem úgy hiszem, hogy akkor a' durva feslettségek sem lennének olly közönségesek. A' jól értett érdek' tana talán gátol néhány embert az emberiség rendes egyarányuságán igen fölül emelkedni; de sok egyebek, kik azon alul estek, feltalálják azt 's rajta megmaradnak. Ha néhány egyedet nézünk: azokat lealázza. Nézzük a' nemet, azt felemeli.

Én nem félek kimondani, hogy a' jól értett érdek' tana előttem minden philosophiai theoriák közt, legjobban alkalmazhatónak tetszik a' korunkbeli emberek' szükségeihez és hogy én abban látom a' leghatalmasb biztositékot, melly még számokra magok ellen fenmaradott. És így a' korunkbeli erkölcstanitóknak erre kell főkép fordítniok figyelmöket. Még ha azt tökéletlennek itélnék is, el kellene mint szükségest fogadniok.

Átaljában nem hiszem, hogy közttünk több önzés volna, mintsem az amerikaiaknál; a' különbség csak abban áll, hogy az ott felvilágosult, nálunk pedig nem. Minden amerikai ember fel tudja áldozni személyes érdekei' egy részét, hogy a' többit megmenthesse. Mi valamennyit meg akarjuk tartani 's gyakran valamennyit elszalasztjuk.

Én körülttem mind csak olly embereket látok, kik arra látszanak naponként kortársaikat tanítani, szóval és példával, hogy a' hasznos sohasem tisztességtelen. Valljon

nem fogok-e hát végre találni ollyanokat is kik azt kezdjék tanítni, mint lehet a' tiszteséges dolog hasznos?

Nincs a' földön olly hatalom, melly azt gátolhassa, hogy az állapotok' nevekedő egyenlősége az emberi lelket a' hasznosnak keresésére ne vezesse 's minden polgárt a' magába zárkozásra hajlandóvá ne tegyen.

És így bizonyosnak kell tartanunk, hogy a' személyes érdek, inkább mint valaha fő — ha nem egyetlenegy — indítóoka lesz az emberi cselekedeteknek; hanem még azt szükség tudnunk mint fogja érteni minden ember a' maga személyes érdekét.

Ha a' polgárok, egyenlőkké válván, tudatlanok 's bárdolatlanok maradnának, nehéz volna előre látni, mi ostoba tulságig vihetné magát nálok az önzés, 's meg nem lehetne előre mondani, melly gyalázatos nyomoruságokba fognák buktatni magokat, abbeli féltökben, nehogy a' magok' jólétéből polgártársaik' jólétének valamit feláldozni találjanak.

Azt nem hiszem, hogy az érdek' tana, úgy mint azt Amerikában hirdetik tiszta legyen minden részben; de foglal magában sok olly tiszta igazságokat, mellyeknek átláttatása végett elég az embereket felvilágosítni. Világosítsátok hát fel öket minden áron; mert a' vak önfeláldozások 's ösztönszerü erények' százada már messze futott tőlünk. 's látom közelgetni azon időt, mellyben a' szabadság, közbéke, 's maga a' társasági rend is, világosság nélkül el nem lehetnek.

IX. FEJZET.

Mint alkalmazzák az amerikaiak a' jól értett érdek' tanát, vallási tárgyban.

Ha a' jól értett érdek' tana csak ezt a' világot venné czélba, korántsem fogna kielégítő lenni; mert számos olly áldozatok vannak, mellyek csak a' más világon találhatják fel jutalmukat; 's bár mint erölködjék is az ész megmutatni az erény' hasznos voltát, mindig nehéz lesz az olly embert jó életre birni, ki meghalni nem akar.

Tudni kell tehát, valljon a' jól értett érdek' tanát könnyü-e összeegyeztetni a' vallásbeli hitekkel.

A' philosophusok, kik e' tant hirdetik, azt mondják az embereknek, hogy ki ez életben boldog akar lenni, annak szenvedélyeire vigyáznia és azok' túlságát mérsékelnie szükség; hogy állandó boldogságra csak úgy lehet szert tennünk, ha magunktól ezer múlandó gyönyörüségeket megtagadunk, és hogy végre szüntelen meg kell győznünk magunkat, hogy magunknak annál jobban szolgálhassunk.

Majd minden vallások' alapitói körülbelől illy nyelven szólottak. A' nélkül, hogy az embereknek más ösvényt jeleltek volna ki, csak a' czélt vetették hátrább; a' helyett, hogy az áldozatok' jutalmát e' világba helyheztették volna, a' más világba tették azt által.

Mind e' mellett én nem akarom hinni, hogy mind azok, kik az erényt vallásos szellemből gyakorolják, csupán jutalom' reményében tennék azt.

Találtam olly buzgó keresztyéneket, kik feledték magokat mindig, csak hogy a' többiek' boldogságán annál nagyobb hévvel dolgozhassanak, 's hallottam őket állítani, hogy ezt a' más világi jók' megérdemléséért cselekszik; de kénytelen vagyok azt gondolni, hogy e' részben megcsalták magokat. Többre becsülöm őket, mintsem itt nekik hihessek.

Igaz, hogy a' keresztyén vallás azt mondja: előnkbe kell tennünk másokat, hogy a' mennyországot megnyerhessük; de a' keresztyén vallás azt is mondja, hogy jól kell tennünk felebarátinkkal isten iránti szeretetből. Ez egy felséges kifejezés; az ember, elméjével az isteni gondolatba hat; látja hogy istennek czélja a' rend; egyesül szabadon e' nagy czélra 's feláldozván személyes érdekeit ezen minden dolgok' csodálatos rendének. nem vár értte más jutalmat, mint azon gyönyörüséget, hogy azt szemlélhesse.

És igy nem hiszem, hogy a' vallásos embereknek egyedüli ösztönük az érdek volna; hanem azt tartom, hogy az érdek ama' fő eszköz, mellyet magok a' vallások is használnak az emberek' vezetésére 's nem kételkedem a' felöl, hogy azok a' sokaságot ez oldalról hatják meg, 's ez által lesznek népszerüekké.

Azért is ált nem látom, miért idegenítné el a' jól értett érdek' tana az embereket a' vallásbeli hitektől, sőt úgy vélem, kimagyarázhatom, mint vonszsza őket ezek felé.

Felteszem, hogy egy ember, e' világi boldogság' elérhetése végett, mindig ellentáll a' természeti ösztönnek 's hidegen megfontolja életének minden cselekedeteit; hogy nem engedve vakon első vágyai' hevének, azok' zabolázá-

sát megtanulta 's a' pillanat' gyönyörüségét egész élete' állandó javának könnyen feláldozni megszokta legyen.

Ha egy illy ember hiszi a' vallást, mellyet követ, nem sokba fog neki kerülni hódolnia azon megszorításoknak, mellyeket az tőle kiván. Maga az okosság tanácsolja neki azt tenni, a' szokás pedig már előre elkészitette annak elviseléséhez.

Ha reményeinek tárgya iránt kétségei támadtak, nem igen hagyja magát azokban megtartatni, 's azt fogja gondolni, okosabb dolog koczkáztatnia némellyeket e' világi javak közül, hogy megtarthassa jogait ama' roppant örökséghez, melly neki a' másikban igértetik.

„Ha a' keresztyén vallást — úgy mond Pascal — igaznak hivén, csalatkozunk, vele nem nagyot vesztünk; de melly boldogtalanság, ha azt hamisnak hivén, csalatkozunk!"

Az amerikaiak nem fitogtatnak valami durva részvétlenséget a' más élet iránt; nem mutatnak gyermekies kevélységet olly veszélyek' megvetésével, mellyekről magokat megovhatni reménylik.

Ők hát vallásukat szégyen és hiuság nélkül gyakorolják, hanem rendszerint még legnagyobb buzgóságukban is, olly nem tudom miféle nyugalmas, módszeres és kiszámított valamit látunk, hogy úgy tetszik, mintha inkább az ész, mintsem a' sziv vezetné őket az oltár' zsámolyához.

Az amerikaiak nemcsak érdekből követik vallásukat, hanem sokszor e' világba helyheztetik azon érdeket, melly annak követéséből származhatik. A' közép korban a' papok csak a' más világról beszéltek; annak megmutatásával nem sokat gondoltak, hogy egy kegyes keresztyén itt a' földön is boldog lehet.

De az amerikai hitszónokok szüntelen a' földre térnek vissza, 's arról csak nagy bajjal vonhatják el tekintetei-

ket. Hogy hallgatóikat jobban megillessék, mindennap láttatják velek, mint kedvez a' vallásbeli hit a' szabadságnak és nyilvános rendnek, és öket hallgatván, gyakran nehéz tudnunk, valljon a' vallásnak fö czélja a' más világi örök boldogság-e, vagy e' földi jólét.

X. FEJZET.

Az anyagi jólét' szeretetéről Amerikában.

Amerikában az anyagi jólét' szenvedélye nem mindig kizárólagos, de átalános; ha nem minden ember egyformán érzi is azt, de érzi mindenki. Itt a' test' legkisebb szükségei' kielégítésének 's az élet' apró kényelmei' megszerzésének gondja, közönségesen elfoglalja az elméket.

Valami hasonló mutatkozik mind inkább-inkább Európában.

Azon okok köztt, mellyek az egyenlő okozatokat a' két világrészben szülik, van egynehány, melly közel jár tárgyamhoz 's mellyeket kimutatnom szükség.

Midön a' gazdagságok örökség szerint meg vannak állapítva ugyanazon családoknál, nagy számú embereket találunk, kik anyagi jólétben részesülnek, a' nélkül, hogy a' jólét iránt kizárólagos szeretetet éreznének.

Mi az emberi szivet legélénkebben el szokta foglalni, az nem valami becses tárgynak békességes birása, hanem az azt birhatás' vágyának tökéletlen kielégítése 's annak elvesztésétőli szüntelen rettegés.

Aristocrata társaságokban, a' gazdagok, soha sem ösmervén más állapotot a' magokénál, annak megváltozásától nem félnek; mást magoknak képzelni is alig tudnak. Rájok nézve tehát az anyagi jólét nem életczél, hanem

életmód. Ők azt némileg úgy tekintik, mint a' lételt, 's élvezik, a' nélkül, hogy reá gondolnának.

Így azon természeti 's ösztönszerü szeretet, mellyet az emberek a' jólét iránt érzenek, fáradság és félelem nélkül kielégítve levén, lelkök másfelé szállong és magát olly valami nehezebb és nagyszerübb vállalatra adja, mellytől lelkesittetik 's elragadtatik.

Innét van, hogy az aristocratia' tagjai még az anyagi élvezeteknek közepette is, gyakran némi büszke megvetést mutatnak ugyanezen élvezetek iránt 's különös lelki erőt fejtenek ki, midőn végre tőlök meg kell válniok. Minden forradalmak, mellyek által az aristocratiák megháborittattak vagy eltöröltettek, megmutatták, milly könnyen el tudnak lenni a' felesleghez szokott emberek, a' szükséges nélkül is, míg ellenben olly emberek, kik a' vagyonossághra fáradsággal jutottak el, élni is alig tudnak, minekutána azt elvesztették.

Ha a' főbb ranguaktól az alsóbb osztályokra megyek által, hasonló okozatokat tapasztalok különböző okokból eredni.

Olly nemzeteknél, hol a' társaságon aristocratia uralkodik, és azt mozdulatlanságban tartja, a' nép végre megszokja a' szegénységet, valamint a' gazdagok a' bővölködést. Ezek nem foglalkoznak az anyagi jóléttel, minthogy azt fáradság nélkül birják; amaz nem töri rajt' fejét, mert nem reményli, hogy megszerezhesse, 's mert nem ösmeri eléggé, hogy kivánhassa.

Az efféle társaságokban a' szegény' képzelődése a' más világra van függesztve; a' valódi élet' inségei szorongatják őt; de kiszökik alólok 's kivül keresi élvezeteit.

Ellenben mikor a' rangok összevegyültek 's a' kiváltságok eltöröltettek, mikor az örökségek feloszlanak 's a' tudomány és szabadság elterjednek: a' jólét' megszerzésé-

nek félelme a' gazdag' lelkében előterem. Számos középszerü szerencsék keletkeznek. Kik azokkal birnak, részesülnek annyi anyagi élvezetben, hogy ez élvezeteket megízleljék, de nem annyiban, hogy velek megelégedjenek. Azokat mindig nagy erőlködéssel szerzik 's velek csak remegve élnek.

Azért szüntelen azon vannak, hogy ez olly becses, olly hiányos és olly múlékony élvezeteket magoknak megszerezhessék vagy megtarthassák.

Ha egy olly szenvedélyt akarok keresni, melly természetökben legyen azon embereknek, kiket homályos származásuk, vagy középszerü értékök izgat és korlátol, nem találok alkalmasabbat a' jólét' szereteténél. Az anyagi jólét' szenvedélye, lényeges szenvedélye a' közép osztálynak; ez osztálylyal nő 's terjed az, ezzel leszen túlnyomóvá. Innét szállja az meg a' társaság' főbb osztályait 's hat le a' nép' kebelébe.

Nem találtam Amerikában olly szegény polgárt, ki a' gazdagok' gyönyörüségeire reményteljes és irígy tekintetet ne vetett volna, és kinek képzelődése előre meg ne ragadá vala azon javakat, mellyeket tőle a' sors makacsul megtagadott.

Más részről soha az egyesült-statusokbeli gazdagok közül az anyagi jólét iránt azon kevély megvetést nem tapasztaltam, melly néha még a' leggazdagabb 's legfelsettebb aristocratiák' kebelében is mutatkozik.

E' gazdagok többnyire szegények voltak; érezték a' szükség' szorongatásait; a' mostoha szerencse ellen sokáig harczoltak, 's küzdéskori szenvedélyeik most, midőn a' győzedelmet megnyerték is, megmaradtak; mintegy részegülten állanak ez apró élvezeteknek közepette, melyek után negyven évig fáradtak.

Találkoznak az Egyesült-Statusokban is, valamint másutt, számos gazdagok, kik jószágaikat örökség' utján

nyervén, fáradság nélkül birnak olly gazdagsággal, melylyet nem magok szereztek. De ezek is szintolly ragaszkodóknak mutatják magokat az anyagi élet' élvezeteihez. A' jólét' szeretete nemzeti 's uralkodó szenvedélylyé vált; az emberi szenvedélyek' nagy árja e' felé tódúl, ez ragadja magával valamennyit.

XI. FEJZET.

Azon különös következményekről, mellyeket az anyagi élvezetek' kedvelése szül democrata századokban.

A' fent mondottak után, azt hihetné az ember, hogy az anyagi élvezetek' szeretete az amerikaiakat szükségkép mindig az erkölcsök' rendetlenségére viszi, a' családokat megháborítja 's végre magának a' társaságnak sorsát is koczkáztatja.

De a' dolog épen nincs így; az anyagi élvezetek' szenvedélye, democratiák' kebelében más következményeket szokott szülni, mintsem aristocrata népeknél.

Megtörténik néha, hogy az ügyek' lassusága, gazdagságok' szertelensége, a' hitvallások' romlása, 's ország' hanyatlása egyedül az anyagi élvezetek felé terelik az aristocratia szivét. Máskor a' fejedelem' hatalma, vagy nép' gyengesége, a' nélkül, hogy a' nemesektől szerencséjöket elragadoznák, kényszerítik öket elvonulni a' hatalom elől 's elzárván az útat elöttök nagy vállalatokra, öket vágyaik' nyugtalanságának hagyják martalékul; ekkor egész súlyukkal önmagokra esnek vissza 's a' test' éldeletei köztt igyekeznek feledni eltünt nagyságukat.

Midön valamelly aristocrata testület' tagjai imígy kizárólag az anyagi éldeletek' kedvelésére adják magokat, rendszerint ez egy körben gyüjtik össze minden erejöket, mellyet nekik a' hatalom' hosszas megszokása adott.

Illy embereknek a' jólét' keresése nem elég; nekik költséges feslettség és lármás romlottság kell. Az anyagot pompás tisztelettel illetik 's mintegy vetélkedve akarnak kitünni az elbaromiasodás' mesterségében.

Minél dicsőbb 's szabadabb volt valamelly aristocratia, annál romlottabbnak fog illyenkor mutatkozni, 's bármelly fényesek voltak legyen is erényei, azt merem jövendölni, hogy azokat vétkeinek csillogása mindig fölül fogja mulni.

Az anyagi éldeletek' szeretete democrata népeket illy kicsapongásokra nem ragad. A' jólét' kedvelése ezeknél némi tartós, kizárólagos, általános, de mérsékelt szenvedély. Nálok nincs szó roppant paloták' építéséről, vagy arról, mint kell meggyőzni, vagy megcsalni a' természetet 's kiürítni a' mindenséget egy ember' szenvedélyeinek betöltése végett; itt a' kérdés a' körül forog, hogy lehessen valakinek, telkét néhány öllel megtoldani, egy gyümölcsös kertet ültetni, egy hajlékot megnagyobbítni, az életet minden pillanatban könnyebbé 's kényelmesebbé tenni, a' szorultságnak elejét venni 's kielégíteni a' legkisebb szükségeket, fáradság és csaknem költség nélkül. Ezek csekély tárgyak, de a' lélek ragaszkodik hozzájok; közelről látja azokat mindennap 's végre azok előle a' világ' többi részét elfedik 's köztte és az isten között fognak néha helyet.

De — azt mondja valaki — ezt csak olly polgárokra lehet alkalmazni, kiknek szerencséje középszerü, és hogy a' gazdagok épen olly hajlamokat fognak mutatni, minőket mutattak az aristocratia' századaiban. Én ezt tagadom.

Anyagi éldeletek' tárgyában, a' democratia' leggazdagabb polgárai sem mutatnak a' népétől különböző ízléseket; akár azért, mert magok is a' nép' kebeléből kerülvén ki, azokat valóban érezik, akár azért, mert azt hiszik, alá kell azoknak vetniek magokat. Democrata társaságokban, a' közönség' érzékisége bizonyos mérsékelt és csendes já-

rást vett fel, mellyhez minden lélek tartozik magát alkalmaztatni. Az embernek szintolly nehéz vétkei, mint erényei által a' közönséges szabály alól kibuvni.

A' democrata nemzetek' kebelében élö gazdagok tehát inkább legcsekélyebb szükségeik' kielégítését, mintsem a' rendkivüli éldeleteket veszik czélba; betöltik számos apró vágyaikat és semmi nagy kicsapongó szenvedélynek át nem adják magokat. E' szerint inkább elpuhultságba, mintsem feslettségbe esnek.

E' különös kedv, mellyet az emberek democrata századokban az anyagi éldeletek iránt kapnak, nincs természeti ellentétben a' renddel; söt sokszor a' rendre szüksége van, hogy magát kielégíthesse. Épen úgy nem ellensége az erkölcsök' szabályszerüségének is; minthogy a' jó erkölcsök hasznosak a' közcsendességre nézve 's elösegítik az ipart. Söt gyakran még némi vallásos erkölcsiséggel is megférhet; az ember lehető legjobban akar e' világon élni, a' nélkül, hogy a' másiknak javairól lemondana.

Az anyagi javak köztt, van ollyan, mellynek birása vétkes dolog; ettöl az emberek gondosan szoktak ovakodni. Vannak ismét ollyanok, a' mellyekkel élést a' vallás és erkölcstan megengedik; ezeknek tartózkodás nélkül átengedik szívöket, eszöket, életöket; és midön ezek után esengenek, elvesztik szemök elöl ama' becsesebb javakat, mellyek az emberi nemzet' dicsöségét és nagyságát teszik.

Én az egyenlöséget nem azzal vádolom, hogy az embereket tiltott élvezetek' hajhászására viszi; hanem azzal, hogy öket egészen a' szabados élvezetek' keresésébe meríti el.

Ez úton a' világban könnyen olly tisztességes materialismus kaphatna lábra, melly a' lelkeket meg nem rontaná ugyan, de elpuhítná 's végre halkal minden rugóikat meglankasztaná.

III. K.

XII. FEJZET.

Miért mutatnak némelly amerikaiak tulságos szellemiséget.

Ámbár e' világi javak' megszerzésének vágya, uralkodó szenvedélye is az amerikaiaknak, vannak olly szünpillanatok, midön lelkök az anyagi kötelékeket, mellyek által fogva tartatik, egyszerre eltépni 's egész hévvel az ég felé száguldani látszik.

Találni néha az Egyesület' minden statusaiban, de főkép a' keleti félig népesült tájakon, olly vándor hitszónokokat, kik az isten' igéjét házrul házra árulgatják.

Egész családok, öregek, asszonyok és gyermekek, a' legnehezebb helyeket keresztülbarangolják 's rengeteg erdőkön áttörnek, hogy öket messziről jöve hallgathassák; és midön rájok találtak, öket hallván, több napok- 's éjszakákon át elfelejtik dolgaikat, söt legsürgetőbb testi szükségeiket is.

Találni az amerikai társaság' kebelében itt ott, némi tulságos 's majdnem vad spiritualismussal eltelt lelkeket, minőkre Európában nem igen akadhatni. Támadnak ott néha csodálatos felekezetek, mellyek rendkivüli utakat igyekeznek nyitni az örök boldogság felé. Ott a' vallásos balgatagságok igen közönségesek.

Ezen csodálkoznunk nem kell.

Az ember nem maga adta magának a' végetlen' kedvelését 's halhatatlanság' szeretetét. E' fenséges indulatok nem akaratjának valami szeszélyéből erednek; azoknak

mozdulatlan alapja a' természetben van; léteznek azok akaratja' ellenére is. Lehet őket korlátolnia, átformálnia, de nem lerontania.

A' léleknek szükségei vannak, mellyeket ki kell elégíteni; 's bármi gonddal igyekezzünk is őt magától elvonni, csak hamar unatkozik, nyugtalankodik 's hánykolódik az érzéki élvezeteknek közepette.

Ha az emberi nemzet' nagy többségének lelke magát valaha egyedül az anyagi javak' keresésére szorítaná, bizonyosnak tarthatnók, hogy ez által csodálatos visszahatást fogna okozni némelly emberek' lelkében. Ezek hanyathomlok rohannának a' szellemi világba, félvén, nehogy azon szoros békókban, mellyeket rájok a' test vetni készül, fogva maradjanak.

Azért nem kellene csodálkoznunk, ha egy csupán földiekről gondolkodó társaság' kebelében, néhány személyt találnánk, kik egyedül az égre akarnak tekintni. Rám nézve az fogna lenni meglepő, ha valamelly, kizárólag a' maga jólétével foglalkozó népnél a' *mysticismus* hamar lábra nem kapna.

Azt mondják, az imperatorok' üldözései 's circusbeli halálos büntetések népesítették meg Thebae pusztáit; én pedig azt tartom, inkább Roma' bujálkodásai 's Görögország' epicuri philosophiája.

Ha a' társasági állapot, körülmények és törvények, az amerikai lelket a' jólét' kereséséhez olly szorosan lekötve nem tartanák, hihető volna, hogy midőn szellemi tárgyakkal kezdene foglalkozni, több tartózkodást 's több tapasztalást mutatna, és hogy magát könnyen tudná mérsékelni. De most magát olly határok közé elzáratva érezi, honnét úgy tetszik ki nem akarják ereszteni. Mihelyt e' határokon túl lép, nem tud hol megállapodni, 's gyakran, a' nélkül, hogy megállna, túl szökik a' józan ész' korlátain.

XIII. FEJZET.

Miért mutatkoznak az amerikaiak olly nyugtalanoknak, a' jólétnek közepette.

Találni néha a' régi világ' némelly félre eső vidékein, olly kis népségeket, mellyek a' közönséges forrongásnak közepette mintegy elfelejtettek, 's mellyek mozdulatlanúl maradtak, midőn körülöttök minden mozgott. E' népek többnyire igen tudatlanok és nyomorultak; magokat a' kormány ügyeibe nem avatják 's gyakran a' kormányok által elnyomatnak. Mégis rendszerint derült képet mutatnak 's gyakran vidám kedvet látni nálok.

Amerikában a' legszabadabb 's legfelvilágosultabb embereket láttam, a' legboldogabb állapotban, minő csak a' világon lehet; mégis úgy találtam, hogy arczvonásaikat közönségesen némi felleg borítja, ők előttem komolyaknak 's majdnem szomorúaknak tetszettek, még mulatságaikban is.

Ennek fő oka az, hogy amazok nem gondolkodnak azon roszakról, mellyeket szenvednek, ezek pedig szüntelen azon jókról gondolkodnak, mellyekkel nem birnak.

Különös dolog látni, minémű lázas hévvel hajhásszák az amerikaiak a' jólétet 's mint gyötri őket némi bizonytalan aggodalom a' miatt, hogy talán nem a' legrövidebb útat találták választani annak elérhetésére.

Az Egyesült-Statusok' lakója úgy ragaszkodik e' világi jókhoz, mintha arról biztosítva volna, hogy meg nem hal, 's olly hányathomlok rohan azok' megragadására, mellyeket elérhet, hogy az ember majd azt mondaná, minden pillanatban attól fél, nehogy előbb megszünjék élni, mintsem azokat kóstolhatná. Megragadja valamennyit, a' nélkül' hogy jól markába szorítná, 's azonnal kiszalasztja kezéből, hogy uj éldeletek után fusson.

Az egyesült-statusokbeli ember nagy gonddal épít magának hajlékot, hogy abban tölthesse öreg napjait, 's eladja míg még fedelét készítik; ültet egy kertet, 's haszonbérbe bocsátja, mikor épen már gyümölcseit kóstolhatná; feltör egy mezőt 's másoknak engedi a' termés' betakarításának gondját. Bele kezd valami mesterségbe és abban hagyja azt. Megtelepszik valami helyen 's nem sokára elköltözik onnét, hogy másfelé vigye változékony kívánságait. Ha magános dolgai egy kis ürességet engednek neki, azonnal a' politica' örvényébe veti magát. És midőn egy munkával töltött esztendőnek vége felé, még valami üres ideje marad, nyugtalan kíváncsiságát az Egyesült-Statusok' roppant határai között szerteszét jártatja. Így nehány nap alatt ötszáz mértföldet is beutazik, hogy magát szerencséjével annál jobban mulathassa.

Végre a' halál elérkezik 's megállítja öt, mielőtt kifáradt volna hasztalan keresésében azon tökéletes boldogságnak, melly előtte mindig szalad.

Az ember eleinte elbámul, látván e' különös nyugtalanságot, mellyet annyi boldog ember mutat, még a' bőségnek közepette is. E' látvány azonban ollyan régi, mint a' világ; uj benne csak az, hogy azt egy egész nép mutatja előttünk.

Az anyagi éldeletek' szeretetét kell első forrásaúl tekintenünk e' titkos nyugtalanságnak, melly az amerikaiak'

cselekedeteiben mutatkozik, és azon állhatatlanságnak, mellynek naponkint példáját adják. —

Az, ki szivét egyedül a' világi javak' keresésére szorította, mindig szorgoskodik, mert ideje ki van mérve azok feltalálására, megnyerésére 's élvezhetésére. Az élet' rövidségére emlékezés szüntelen sarkantyuzza öt. Nem tekintve a' javakat, mellyeket bír, képzetét minden pillanatban ezer másféléken jártatja, mellyeknek megkóstolásában a' halál gátolandja, ha nem siet. E' gondolat, aggodalmakkal, félelmekkel 's panaszokkal tölti el öt és lelkét szüntelenül némi rettegésben tartja, melly vele minden pillanatban terveket és helyet cseréltetget.

Ha az anyagi jólét szeretetéhez olly társasági állapot járúl, mellyben többé sem törvény, sem szokás senkit helyéhez le nem köt, ez is egy nagy inger lesz a' lélek' ezen nyugtalanságára: ekkor az emberek mindegyre változtatni fogják ösvényöket, abbeli féltökben, nehogy azon legrövidebb útat, mellynek öket a' szerencsére szükségkép el kell vezetnie, elhibázták legyen.

Egyébiránt könnyü átlátni, hogy az olly embereknek, kik az anyagi élvezeteket keresik, ha élénk vágygyal birnak hamar meg kell félemleniek; végczéljok az élvezés levén, szükség, hogy az azt elérhetés' eszköze szapora és könnyü legyen, mi nélkül a' keresés' fáradsága az élvezetet fölülmulná. Itt tehát a' lelkek többnyire hevesek és puhák is, erőteljesek és elgyengültek is egyszersmind. Itt a' halál gyakran nem olly félelmes, mint a' folytonos törekvés azonegy czél felé.

Az egyenlőség még egyenesebb úton is szokta az embereket vezetni, némellyekre azon következmények közül, mellyeket most említettem.

Mikor a' születés- 's vagyonbeli kiváltságok mind eltörölvék, mikor minden életmód kinek kinek nyitva áll 's kiki önmagától mindegyiknak tetőpontjára juthat: végetlen

és könnyü pálya látszik nyilni az emberek' nagyravágyása előtt, 's örömest azt képzelik, hogy nagy rendeltetések' betöltésére vannak elhíva. De e' hibás nézetet a' tapasztalás mindennap megigazgatja. Ugyanazon egyenlőség, melly minden egyes polgárt nagy reményekkel álmodozni hagy, valamennyi polgárt egyenkint erőtlenné teszen. Ugyanakkor midőn kiterjeszkedni engedi, korlátozza is mindenfelől tehetségeiket.

Nemcsak hogy magokban tehetetlenek, de minden lépten szörnyü akadályokra botlanak, mellyeket előre észre nem vettek.

Lerontották feleik közül néhányak nyomasztó szabadékait; 's mindnyájak' csödülését látják magok előtt. A' korlát inkább csak alakját változtatta, hogy sem helyét. Midőn az emberek majdnem egyenlők 's ugyanazon ösvényt követik, igen nehéz közülök akárkinek is szaporán mennie 's az őt elölutól körülvevő sokaságon keresztül törnie. —

Ez állandó ellentét, melly az egyenlőségből születni szokott hajlamok 's azok' kielégítésére általa szolgáltatott eszközök közt uralkodik, gyötri 's fárasztja a' lelkeket.

Lehet képzelni olly embereket, kik a' szabadság' bizonyos fokára jutottak, mellyel egészen megelégesznek. Ez esetben az illyenek nyugtalanság és hevesség nélkül élvezik függetlenségöket. Hanem soha az emberek olly egyenlőséget, mellyel beérjék, nem fognak alapítani.

Bármint erölködjék is valamelly nép, azt soha el nem éri, hogy nála az állapotok tökéletesen egyenlők legyenek; -és ha szerencsétlenségére, ez átalános és teljes egyarányuságra eljuthatna is, fenmaradna mégis az észbeli egyenlőtlenség, melly egyenesen az istentől jövén, mindig ki fogna buvni a' törvények alól.

Bármelly democratiai legyen is hát társas állapotja

's politicai alkotmánya valamelly népnek, bizonyosnak tarthatjuk, hogy minden polgár mindig fog maga körül észrevenni több olly körülményeket, mellyek rajta uralkodnak, 's előre láthatni, hogy szemeit makacsúl csak ezek felé fogja fordítani. Midőn az egyenlőtlenség, közönséges törvénye valamelly társaságnak, a' legnagyobb egyenlőtlenségek sem szúrnak szemet; mikor csaknem minden egyarányu, a' legcsekélyebbek is sértik azt. Innét van, hogy az egyenlőségre vágyás annál telhetetlenebb lesz, minél nagyobb az egyenlőség.

Democrata népeknél az emberek könnyen szert tesznek bizonyos egyenlőségre: de azt el nem érhetnék, a' melly után vágynak. Ez előttök mindennap hátrál, a' nélkül, hogy valaha szemeik elől elvesszen 's hátrálása közben maga után csalja őket. Szüntelen azt hiszik, most mindjárt megragadhatják; és az szüntelen elillan kapásuk elől. Elég közel látják azt, hogy ösmerhessék bájait, de nem jutnak olly közel hozzá, hogy élvezhessék, 's meghalnak, mielőtt tökéletesen izlelhették volna kellemességeit.

Ez okoknak kell tulajdonítni ama' különös búskomorságot, mellyet a' democrata vidékek' lakói gyakran mutatnak bőségöknek közepette; és amaz életuntságot, melly őket néha meg szokta szállani a' kényelmes és csendes állapot' ölében.

Panaszkodnak Franciaországban, hogy az öngyilkosság szaporodik; Amerikában az öngyilkosság ritka, hanem azt állítják, hogy az őrülés közönségesebb, mint akárhol másutt.

Ezek azonegy nyavalyának különböző kórjelei.

Az amerikaiak meg nem ölik magokat, ha még olly háborodottak is, mert azt nékik a' vallás tiltja, 's mivel nálok a' materialismus, úgy szólván, nem létezik, bár az anyagi jólét' szenvedélye átalános is.

Akaratjok ellent áll, de okosságuk gyakran meghajol. Democrata időkben az élvezetek élénkebbek, mintsem az aristocratia' századaiban, és kivált az azokat kedvelők' száma végetlenül nagyobb; hanem másfelöl meg kell vallani, hogy ott a' remények és vágyak többször megcsalatvák, a' lelkek izgatottabbak 's nyugtalanabbak 's a' gondok égetőbbek.

XIV. FEJZET.

Mint egyesül az amerikaiaknál az anyagi áldeletek' kedvelése a' szabadság' szeretetével 's a' közügyekről gondoskodással.

Midőn valamelly democrata status korlátlan monarchiára tér által, azon munkásság, melly előbb a' közügyekre és magános dolgokra alkalmaztatott, egyszerre ez utolsókon központosulván, ebből egy ideig nagy anyagi jólét következik; de a' mozgás csakhamar meglassúl és a' tenyésztés' kifejlése megállapodik.

Nem tudom, hozhatunk-e fel csak egy kézmüves és kereskedő népet is a' tyrusoktól fogva a' florentinokig 's angolokig, melly szabad nép ne lett volna. És így e' két dolog között: *szabadság* 's *ipar* szoros összeköttetés és szükséges viszony létezik.

Általában igaz ez minden nemzetekről, de különösen a' democrata nemzetekről.

Megmutattam fölebb, mikép az egyenlőség' századaiban élő embereknek állandó szükségök van a' társulatra, majd mind azon javak' megszerzéséhez, mellyek után vágynak; 's megmutattam másfelől azt is, mint tökélyesítette 's átalánosította nálok a' nagy politicai szabadság az egyesülés' mesterségét. E' századokban tehát a' szabadság különösen elősegíti a' gazdagságok' szerzését. Ellenben úgy tapasztaljuk, hogy ennek a' despotismus különösen ellensége.

A' korlátlan hatalom' természete, democrata századokban, nem vad, sem kegyetlen, de szörszálhasgató 's kötekedő szokott lenni. Az illy despotismus, ha lábbal nem tapodja is az emberiséget, egyenesen ellene van a' kereskedési szellemnek 's iparbeli hajlamoknak.

E' szerint a' democrata korbeli embereknek szükség szabadoknak lenniek, hogy magoknak könnyebben megszerezhessék amaz anyagi élvezeteket, mellyek után szüntelen sohajtoznak.

Megtörténik néha, hogy azon tulságos szeretet, mellyet ugyanez élvezetek iránt érzenek, őket mindjárt az először fellépő urnak hatalmába veti. Ekkor a' jólét' szenvedélye önmaga ellen fordul, 's a' nélkül, hogy észrevenné, távolejti magától vágyódásainak tárgyát.

Van valóban egy igen veszedelmes szakasz a' democrata népek' életében.

Midőn az anyagi élvezetek' kedvelése egy illy népnél hirtelenebben kifejlik, mintsem a' tudományok és szabadság' ismérete, jön olly időpont, mellyben az emberek elragadtatva 's mintegy magokon kivül vannak, látván ez uj jókat, mellyeket megragadni készek. Egyedül a' szerencseszerzés' gondjától levén elfoglalva, nem veszik többé észre ama' szoros köteléket, melly közülök kinek kinek szerencséjét mindnyájok' jólétével összeköti. Illy polgároktól nem szükség úgy ragadozni el az általok birt jogokat; készek azokat magok kiereszteni kezeikből. Politicai kötelességeik' gyakorlata olly alkalmatlanságnak tetszik előttök, melly elvonja őket iparbeli dolgaiktól. Ha képviselőik' választásáról, a' hatóságnak nyujtandó erős segédkézről, a' közügynek közös intézéséről van a' kérdés, nincs rá idejök; illy haszontalan munkákra a' drága időt vesztegetni nem tudnák. Ezek nekik henyélőknek való időtöltések, mellyek az élet' fontos érdekeivel foglalkozó komoly emberekhez nem illenek. Az illy emberek hiszik, hogy az érdek' tanát

követik, csak hogy arról vastag képzelődésök van, és hogy arra, mit dolgaiknak neveznek, jobban gondot viselhessenek elmulasztják a' legfőbbet, mi is abból áll, hogy magok' urai maradjanak.

A' polgárok, kik dolgoznak, a' közügygyel vesződni nem akarván, olly osztály pedig, melly a' gondot időtöltésből magára vehetné, többé nem létezvén, a' kormány' széke mintegy üresen áll.

Ha e' csiklandós pillanatban, valami ügyes nagyravágyó jön elő a' hatalmat elfoglalni, nyitva találja az útat mindenféle bitorlásra.

Csak arra legyen gondja egy darabig, hogy minden anyagi érdekek virágzó karban tartassanak; a' többire nézve könnyen meg fognak vele egyezni. Csak a' jó rendet biztosítsa mindenek fölött. Az olly emberek, kik az anyagi élvezetek iránt szenvedélylyel viseltetnek, rendszerint előbb átlátják, hogy a' szabadság' lázongásai a' jólétet megzavarják, mintsem észrevennék, mennyire alkalmas a' szabadság azt magának megszerezni. 'S a' nyilvános szenvedélyek' legcsekélyebb zajára, melly apró élvezeteiknek közepette hozzájok elhat, fölrettennek és nyugtalankodnak; az anarchiától félelem őket sok ideig aggódásban 's arra mindig készen tartja, hogy az első rendetlenségnél, magokat a' szabadságból azonnal kivetkeztessék.

Könnyen megengedem, hogy a' közbéke nagy jótétemény; de azonban el nem akarom felejteni, hogy a' zsarnokságra minden népek a' jó rend' ösvényén jutottak. Ebből semmi esetre sem következik, hogy hát a' népeknek meg kell vetniök a' közbékét; hanem nem kell azzal beérniök. Az olly nemzet, melly kormányától a' rend' fentartásánál egyebet nem kiván, már szivében kész rabszolga; rabszolgája saját jólétének; 's jöhet ember, a' ki lánczokra fogja füzni.

Itt a' pártok' kényuraságától szintúgy félhetni, valamint egyes emberétől.

Midőn a' polgárok' tömege csupán magános dolgokkal akar foglalkozni, akkor a' legkisebb pártok is reménylhetik, hogy a' közügyeknek uraivá lehetnek.

Illyenkor nem ritka dolog, a' világ' nagy szinpadán, valamint játékszineinkben, nagy sokaságot képviselve látni néhány ember által. Ezek magok beszélnek a' távollevő, vagy nem figyelmező csoport' nevében; magok munkálkodnak az általános mozdulatlanságnak közepette; ők intézkednek szeszélyök szerint minden dologról; változtatják a' törvényeket 's kedvökre hatalmaskodnak az erkölcsökön; és az ember elálmélkodik, látván melly kevés gyáva 's méltatlan kéz közé eshetik egy nagy nép.

Még eddig az amerikaiak szerencsésen kikerülték mind azon' szirteket, mellyeket most említék 's e' részben valóban megérdemlik csodálkozásunkat.

Talán nincs olly tartomány a' földön, hol kevesebb henyélőt lehetne találni mint Amerikában és hol mind azok, kik dolgoznak, buzgóbbak volnának a' jólét' keresésében. De ha az amerikaiak' szenvedélye az anyagi élvezetek iránt tüzes is, legalább nem vak, 's az okosság, mérsékelni képes nem levén, igazgatja azt.

Az amerikai ember úgy foglalkozik személyes érdekeivel, mint ha csak maga volna a' világon, 's egy pillantat múlva úgy neki fekszik a' közügynek, mintha amazokat egészen elfelejtette volna. Őt majd a' legönzőbb haszonvágy, majd a' legélénkebb hazafiuság lelkesiti. Az emberi sziv majd alig képes magát imigy felosztani. Az Egyesült-Statusok' lakói olly egymást felváltó erős és egyenlő szenvedélyt mutatnak jólétök és szabadságuk iránt, hogy azt kell hinnünk, e' szenvedélyek egyesülve 's összeolvadva vannak lelkök' valamelly rejtekében. Valósággal az amerikaiak, szabadságukban jólétök' legjobb eszközét 's legna-

gyobb biztositékát látják. Szeretik e' két dolgot, egyiket a' másikért. És igy nem tartják azt, hogy a' közügybe avatkozás nem az ő dolguk; söt inkább azt hiszik, legfőbb dolguk az, hogy magok biztosítsanak magoknak olly kormányt, melly nekik az általok ohajtott javakat megszerezni engedje 's melly a' megszerzettekkel békében élhetést ne tilalmazza.

XV. FEJZET.

A' vallásbeli hitek mint fordítják koronkint az amerikaiak' lelkét a' szellemi élvezetek felé.

Az Egyesült-Statusokban, mikor a' hét' utolsó napja elérkezik, a' nemzet' kereskedő 's iparbeli élete megakadni látszik, minden lárma lecsendesül. Mély nyugalom, vagy inkább némi ünnepélyes magábaszállás követi azt; a' lélek végre ön birtokába lép 's magáról elmélkedik.

E' napon a' kereskedésnek szentelt helyek puszták; minden polgár, körülvéve gyermekétől, templomba megy; ott előtte különös értekezéseket tartanak, mellyek nem igen látszanak füleihez alkalmazva lenni. Emlegetik neki a' kevélység és telhetetlenség által okozott számtalan rószakat. Beszélnek előtte a' kivánságok' zabolázásáról, azon nemes élvezetekről, mellyek csak az erénynyel vannak összekötve 's amaz igazi boldogságról, melly ezt kísérni szokta.

Haza menvén hajlékába, nem látjuk őt kereskedési jegyzékét venni elő. Kinyitja a' szentirás' könyvét; mellyben fenséges vagy érzékeny rajzolatokat talál, a' teremtő' nagyságáról és jóságáról, az isten' munkáinak véghetetlen dicsőségéről, az emberek' számára kiszabott magas rendeletésről, az ő kötelességeikről 's halhatatlanságot illető jogaikról.

Igy az amerikai ember néha-néha megválik, úgy szólván magától, 's kifejtözvén egy pillanatig az éltét izgató apró szenvedélyek 's azt elfoglaló múlékony érdekek közül, egyszerre egy képzeleti világba lép által, hol minden nagy, tiszta 's örökkévaló.

E' munkának egy más helyén, megvizsgáltam azon okokat, mellyeknek kell tulajdonitni az amerikaiak' politicai intézeteinek fenmaradását, 's azok köztt a' vallás előttem egyiknek tetszett a' főbbek közül. Most midőn egyedekkel van dolgom, ismét feltalálom azt, 's úgy tapasztalom, hogy az szintolly hasznos az egyes polgárnak, valamint a' statusnak.

Az amerikaiak tetteikkel bizonyítják, hogy egész mértékben érezik, mennyire szükséges a' democratiát vallás által erkölcsössé tenni. Mit e' tekintetben magokra nézve tartanak, olly igazság, mellyről minden democrata nemzetnek meg kell győződve lennie.

Én nem kétlem, hogy valamelly népet társasági 's politicai alkotmánya hajlandóvá tesz bizonyos hitekre 's bizonyos izlésekre, mellyekkel azután könnyü bővölködnie; mig ugyanez okok megovják őt bizonyos véleményektől 's bizonyos hajlamoktól, a' nélkül, hogy maga azon dolgoznék, vagy úgy szólván azt csak sejtené is.

A' törvényhozó' egész mestersége abban áll, hogy az emberi társaságok' ezen természeti hajlandóságait előre jól megkülönböztesse, hogy tudhassa, hol kell a' polgárok' igyekezetét elősegíteni, vagy hol volna inkább szükség mérsékelni azt. Mert e' kötelességek különböznek az erőkhöz képest. Csak a' czél, melly felé az emberi nemnek folyvást törekednie kell, maga állandó; az eszközök mellyek által arra elvezettethetik, szüntelen változnak.

Ha én aristocrata században születtem volna, egy olly nemzetnek közepette, hol némellyeknek örökség szerinti gazdagsága, másoknak orvosolhatlan szegénysége az em-

bereket a' jobbnak eszméjéről egyaránt elvonnák 's a' lelkeket egy más világ' szemlélésében mintegy elámulva tartanák, azt ohajtanám, hogy illy népnél a' szükségek' érzetét felizgatnom lehessen, — azon igyekezném, hogy szapora 's könnyü módokat fedezzek föl kielégítésére amaz uj vágyaknak, mellyeket fel fogtam volna költeni, és az emberi ész' legnagyobb törekvéseit a' természeti tudományokra térítvén, iparkodnám azt serkenteni a' jólét' keresésére.

Ha némelly emberek oktalanul neki találnának bőszülni a' gazdagság' keresésének, 's túlságos szeretetet mutatnának az anyagi élvezetek iránt, azon meg nem ijednék; az egyes vonások csak hamar el fognának enyészni a' közös ábrázaton.

A' democratiák' törvényhozóinak másféle gondjaik vannak.

A' democrata népeknek adjatok felvilágosodást és szabadságot 's a' többit bizzátok magokra. Ők baj nélkül reá fognak menni arra, hogy kivesznek e' világból minden jót, mit csak ez nekik igérhet; tökéletesítendik a' hasznos mesterségek' mindegyikét 's az életet naponként kényelmesebbé, könnyebbé, édesebbé teendik; társas állapotjok természettel ösztönzi erre öket. Nem félek, hogy megállapodjanak.

De míg az ember a' jólét' e' tisztességes és törvényes kere ésében gyönyörködik, félő, nehogy végre legfelsőbb tehetségeinek használásából kiessék 's nehogy midőn maga köral mindent javítani akar, önmagát végre lealacsonyítsa. Itt a' veszedelem és nem másutt.

Azért is szükség, hogy democratiákban a' törvényhozók 's minden becsületes és tanúlt emberek szüntelen azon igyekezzenek, hogy ott a' lelkeket felmagasztalják 's ég felé emelkedve tartsák. Mind azoknak, kiket a' democrata társaságok' jövendője érdekel, egyesülniek 's egyetértve

III. K.

arra kell folyvást törekedniek, hogy e' társaságok' kebelében, a' végetlennek kedvelését, nagy iránti vonszalmat 's szellemi gyönyörök' szeretetét elterjesszék.

Ha valamelly democrata nép' véleményei köztt találtatik némelly ama' gonosz theoriák közül, mellyek azt akarják elhitetni, hogy a' testtel együtt minden elvesz, az illyeket hivő embereket úgy nézzétek, mint e' nép' természeti ellenségeit.

Sok van, mi engem a' materialistáknál botránkoztat. Tanaik előttem veszélyeseknek tetszenek, gögjökön pedig boszankodom. Ha rendszerök használhatna valamit az embernek, azt csak az által tehetné, ha neki maga felől tisztességes fogalmat nyujtana. De ők ezt nem mutatják; és midőn azt hiszik, eléggé bebizonyították, hogy nem egyebek barmoknál, olly kevélyen viselik magokat, mintha bennünket arról győztek volna meg, hogy ők istenek.

A' materialismus minden nemzeteknél ártalmas betegsége az emberi léleknek; de kiváltképen kell töle félni democrata népnél, mivel a' szív azon vétkével, melly e' népnél honos, csodálatosan összeegyezik.

A' democratia elősegíti az anyagi élvezetek' szeretetét. E' szeretet, ha tulságossá válik, az embereket csak hamar annak hivésére vezeti, hogy minden nem egyéb, mint anyag; a' materialismus azután némi bőszült hévvel egészen ez élvezetek felé ragadja őket. Ez ama' kárhozatos tekervény, mellybe a' democrata nemzetek lökve vannak. Jó látniok a' veszélyt 's ovakodniok attól.

A' vallások többnyire csak általános, egyszerü 's gyakorlati eszközök arra, hogy az embereket a' lélek' halhatatlanságára megtanítsák. Ez a' legnagyobb nyereség, mit egy democrata nép a' vallásokbul vehet és mi azokat illy népnél szükségesebbekké teszi, mintsem egyebeknél.

Midőn tehát bármelly vallás mély gyökeret vert valami democratia' kebelében, ovakodjatok azt megingatni;

hanem tartsátok inkább fen gondosan az aristocrata századok' legbecsesb öröksége gyanánt; ne próbáljátok kitépni az emberekből régi vallásos véleményeiket, hogy helyökbe ujakat ültessetek, nehogy a' lélek egy hitről másikra áttérte' közben, egy pillanatig magát hittől megfosztva érezvén, benne az anyagi élvezetek' szeretete kiterjeszkedni 's azt egészen maga betölteni találja.

Bizonyos, hogy a' metempsychosis nem észszerűbb a' materialismusnál; még is ha a' democratiának átaljában választnia kellene a' kettő közül, én habozás nélkül azt itélném, hogy polgárai kevesebbet vesztenének azzal, ha azt tartanák, hogy lelkök egy disznó' testébe költözik, mintsem ha azt hinnék, hogy semmivé válik.

Hinni egy olly szellemi 's halhatatlan elvet, melly ideiglen egyesülve van az anyaggal, olly szükséges az ember' méltóságához, hogy e' hit szép eredményeket szül még akkor is, midőn vele a' megjutalmazás' és büntetés' eszméje összefoglalva nincs, és midőn e' hit csak annyira terjed, hogy az emberbe zárt isteni szikra halál után istenbe foly vissza, vagy egy más teremtményt lelkesítend.

Még az efféle hitü emberek is a' testet természetünk' másodrendü 's aljasabb részének nézik; 's megvetik azt még akkor is, midőn befolyásának engednek; holott az ember' szellemi része iránt természeti tisztelettel 's titkos csodálkozással vannak eltelve akkor is, midőn néha magokat hatalmának alávetni vonakodnak. Ez elég a' végre, hogy eszméiknek 's izléseiknek némi fölemelkedett irányt adjon 's őket arra birja, hogy haszonkeresés nélkül 's mintegy önmagoktól, tiszta érzésekre 's nagyszerü gondolatokra törekedjenek.

Nem bizonyos, hogy Socrates és iskolája jól megállapított véleményekkel birtak legyen a' felöl, minek kell az emberrel történni a' más életben; de azon egyetlenegy hit, mellyben meg voltak erösödve, hogy t. i. a' léleknek a'

testtel semmi köze nincs és hogy az ezt túléli, elegendő volt arra, hogy Plato' philosophiájának ama' magas szárnyalást adja, melly azt megkülönbözteti.

Midőn Platót olvassuk, azt vesszük észre, hogy az őt megelőző időkben 's korában is sok irók voltak, kik a' materialismust magasztalták. Ez irók nem jutottak, vagy csak igen hiányosan jutottak el hozzánk. Épen úgy volt a' dolog majd minden századokban: az irodalom' nagy hirü emberei többnyire a'*spiritualismus*mellé szegődtek. E' tant az emberi nemzet' ösztöne 's izlése ápolja: ezek azt gyakran az emberek' ellenére is megtartják 's fenhagyják neveit követőinek. És igy nem kell hinni, hogy bármikor és bármelly politicai állapotban, az anyagi élvezetek' szenvedélye 's azzal együtt járó vélemények egy népet kielégíthessenek. Az ember' szive tágasabb, mintsem gondolnók; benne a' földi javak' kedvelése 's az égiek' szeretete együtt elfér; néha magát vakon az egyiknek engedi át, de soha sokáig a' másikról meg nem felejtkezik.

Ha könnyü átlátnunk, hogy különösen democrata korban szükség a' szellemi véleményeket uralkodásra kapatni: nem könnyü megmondami, mint vihetik végre a' democrata népeket kormányzók azt, hogy azok nálok uralkodhassanak.

Én a' hivatalos philosophiáknak sem virágozhatását, sem állandóságát nem hiszem, és mi a' status-vallásokat illeti, mindig azt tartottam, hogy ha azok ollykor tehettek is pillantatokig jó szolgálatot a' politicai hatalom' érdekeinek, végre előbb-utóbb kárhozatosakká váltak az egyházra nézve.

Azok' számából sem vagyok, kik azt itélik, hogy ha a' vallást a' népek' szemében felemelni és az általa vallott spiritualismust becsületbe hozni akarjuk, jó megadnunk szolgáinak mellesleg azon politicai befolyást, mellyet tőlök a' törvény megtagad.

Én annyira meg vagyok győződve azon majdnem ki-

kerülhetlen veszélyek felől, mellyek a' vallásokat fenyegetik akkor, ha hirdetőik a' közügyekbe avatkoznak, 's elannyira hiszem, hogy a' keresztyén vallást az uj democratiák' kebelében minden áron megtartani kell, hogy inkább szeretném a' papokat az oltárhoz lelánczolva látni, mintsem onnét kiereszteni.

Mi eszközök maradnak hát fen a' hatalom' számára, mellyek által az embereket a' szellemi vélemények felé visszavihesse, vagy a' vallásban, melly azokat becsepegteti, őket megtarthassa?

Azzal, mit most mondandó vagyok, ártani fogok magamnak a' politicusoknál. Én úgy hiszem, az egyetlen sikeres eszköz, mellyet a' kormányok használhatnak a' végre, hogy a' lélek' halhatatlanságának hitágazatát becsületbe hozzák, abban áll, hogy mindennap úgy cselekedjenak, mint ha azt magok is hinnék: 's azt tartom, csak ha magok nagy dolgokban szigoruan a' vallásos morálhoz ragaszkodnak, fogják reménylhetni azt, hogy annak ösmerésére, szeretésére 's apró dolgokban is tisztelésére a' népet megtaníthatják.

XVI. FEJZET.

Mint árthat a' jólét' tulságos szeretete a' jólétnek.

A' lélek' tökéletesitése 's testi jók' gyarapitása köztt sokkal nagyobb az összeköttetés, mintsem gondolnók; az ember különhagyhatja e' két dolgot 's felváltva vizsgálhatja, a' nélkül, hogy végre mind egyiket, mind a' másikat szeme elől elveszessze.

A' barmoknak ugyanazon érzékeik vannak, mellyek nekünk, 's kivánságaik is majdnem ugyanazok, nincs olly anyagi indulatunk, melly velek közös ne volna 's mellynek magva egy kutyában szintúgy fel ne találtatnék, mint bennünk.

Honnét van tehát, hogy az állatok csupán első 's legdurvább szükségeikről tudnak gondoskodni, mig mi élvezeteinket végtelenül változtatjuk 's szüntelenül szaporítjuk?

Mi bennünket e' részben a' barmoknak fölébe emel az, hogy mi lelkünket használjuk azon anyagi jók' keresésére, mellyek felé öket az ösztön vezeti. Az embernél angyal tanítja az állatot a' maga kielégitésének mesterségére. Innét van, hogy az ember képes fölülemelkedni a' testi javakon 's megvetni még az életet is, miről a' barmoknak fogalmok sincs, és hogy ugyane' javakat annyira tudja szaporítani, hogy azt emezek nem is képzelhetik.

Mind az, mi a' lelket felemeli, erősíti 's kiterjeszti,

képesebbé teszi öt még olly vállalatok' kivihetésére is, mellyeknél nem róla van szó.

Ellenben valami a' lelket gyengíti, vagy lealacsonyítja, erőtlenné teszi öt minden dolgokra, nagyokra úgy mint kicsinyekre, 's majdnem egyenlő tehetetlenséggel fenyegeti öt, mind egyikre, mind másikra nézve. És igy szükség, hogy a' lélek nagy 's erös maradjon, ha egyébért nem, csak azért is, hogy néha erejét és nagyságát a' test' szolgálatára fordithassa.

Ha az emberek valaha arra jutnának, hogy magokkal az anyagi jókkal beérnék, hihetöleg lassanként elfelejtnék azok' megszerzésének mesterségét 's végre velek megválasztás és tökéletesités nélkül élnének valamint a' barmok.

XVII. FEJZET.

Miért kell az egyenlőség' és kétkedés' időszakában távolabb helyheztetni az emberi cselekedetek' czélját.

A' hivés' századaiban az élet' végczélját az életen túl szokás helyheztetni.

Az illy időkben élő emberek tehát természettel, és úgy szólván, akaratjok nélkül megszoknak hosszas évekig nézni egy mozdulatlan tárgyat, melly felé szüntelen mendegélnek 's megtanulnak, észrevehetlen előmenetellel, elfojtani ezer apró mulékony kivánságokat, hogy ez öket győtrő nagy 's állandó kivánságnak annál jobb sikerrel megfelelhessenek. Midőn ugyanez emberek földi dolgokkal foglalkozni akarnak, akkor is megvannak ezen szokásaik. Szeretnek ide lent is egy átalános és bizonyos czélt tüzni ki cselekedeteiknek, melly felé irányozzák minden törekvéseiket. Nem látjuk öket mindennap uj probatételekre vetemülni; hanem megállapított terveik vannak, mellyeknek eszközlésébe bele nem fáradnak.

Ebből megmagyarázhatni, miért vittek véghez gyakran a' vallásos népek olly tartós dolgokat. A' tapasztalás azt mutatta, hogy a' más világgal foglalkozásuk közben, megtalálták a' jelenbeni boldogulhatás' nagy titkát.

A' vallások átalános szokásává teszik az embernek, hogy magaviseletét a' jövendő élet' szempontjából intézze.

E' tekintetben azok szintolly hasznosak a' jelen élet' szerencséjére, mint a' jövőnek boldogságára nézve. Ez nekik a' legfontosabb politicai oldalok.

De a' mint a' hit' világa behomályosúl, az emberek' nézőpontja is összébb szorul, 's azt mondanók, hogy hozzájok az emberi cselekedetek' czélja naponként közelebb lenni látszik.

Midön már egyszer megszokták, nem gondolni azzal, mi történik velek ez élet után, könnyen visszahanyatlani látjuk őket ama' teljes és baromi részvétlenségbe a' jövendő iránt, melly az emberi nem' bizonyos ösztöneivel igen is megegyezik. Mihelyt azon szokásokból, mik szerint főbb reményeiket messzire helyheztették, kivetköztek, azonnal természettel hajlandók haladék nélkül valósitni legkisebb vágyaikat is, 's úgy tetszik, hogy azon pillanattól fogva, mellyben az örök élet' reményéről lemondottak, a' szerint kivánnak cselekedni, mint ha csak egy nap kellene élniek.

A' vallástalanság' századaiban tehát mindig félhetni, nehogy az emberek magokat szüntelen vágyaik' mindennapi játékának tegyék ki, 's nehogy lemondván egészen annak megnyeréséről, mit csak hosszas igyekezetek által lehet megszerezni, minden nagy, békességes és tartós dolognak létesitésére alkalmatlanokká váljanak.

Ha egy illy hajlandóságú népnél a' társasági állapot democrataivá talál lenni, általa a' tőlem kijelelt veszély nagyobbodik.

Midön helyét kiki szüntelen változtatni igyekszik, midön iszonyú csődület áll nyitva minden előtt, midön a' gâzdagságok, a' democratia' tolongásában, kevés pillantatok alatt összehalmoztatnak és szétszóratnak: a' hirtelen és könnyű szerencsének, könnyen szerzett és vesztett nagy javaknak eszméje 's a' vaktörténetnek mindenféle alakba öltözött képe, tünnek fel az emberi lélek előtt. A' társa-

ságí állapot' változandósága elősegíti a' vágyak' természeti változandóságát. A' sors' ez örökös hullámzásainak közepette, a' jelen megnagyobbodik; befedi a' jövendőt, melly elenyészik 's az emberek csupán a' holnapról akarnak gondolkodni.

Az illy országokban, hol szerencsétlen összejövetel által, a' vallástalanság 's democratia egymással találkoznak, a' philosophusok és kormányzók szüntelen azon legyenek, hogy az emberek' szemei elől az emberi cselekedetek' czélját messze helyheztessék, ez az ő legfőbb feladatuk.

Az erkölcstanitó azon igyekezzék, hogy százada' 's hazája' szellemének körében maradván, magát attól megovni tanulja. Hogy mindennap iparkodjék kortársainak megmutatni, miképen az őket körülvevő örök mozgalomnak közepette is könnyebb, mintsem vélik, kigondolni és kivinni hosszas vállalatokat. Hogy velek általláttassa azt, mikép az emberiség' ábrázatjának megváltozása mellett is, azon módszerek, mellyeknek segitségével az emberek e' világi jólétet magoknak megszerezhetik, a' régiek maradtak, és hogy democrata népeknél, valamint egyebütt, csupán az ezer apró mindennapi személyes szenvedélyek' legyőzése által, lehet a' jólétnek általános gyötrő szenvedélyét kielégiteni.

A' kormányzók' munkája szintúgy ki van jelelve.

Minden időben fő dolog az, hogy a' kik igazgatnak, magokviseletét a' jövendő' szempontjából intézzék. Hanem még szükségesb democrata 's vallástalan századokban, mintsem egyébkor. Ezt cselekedvén, a' democratiák' főnökei nemcsak a' közügyeket virágoztatják, hanem egyszersmind példájok által, az egyes polgárokat is magános ügyeik' vezetésének mesterségére megtanítják.

Főkép szükség azon igyekezniek, hogy a' vak sze-

rencsét mennyire csak lehet, a' politicai világból kirekeszszék.

Egy udvari ember' sebes és érdemetlen felkapása csak múlékony hatást szül aristocrata országban, minthogy itt az intézetek' és hitek' öszvege szokás szerint arra kényszeríti az embereket, hogy halkal menjenek azon ösvényeken, mellyekből kilépniek nem lehet.

De nincs semmi veszedelmesebb, mint ha illy példák democrata népnél adják elő magokat. Ezek szivét hanyathomlok ragadják azon hajlandóságra, mellyre különben is minden vonssza. Azért is főkép a' kétkedés' 's egyenlőség' korában kell gondosan távoztatni azt, hogy a' nép, vagy fejedelem' kedvezése, mellyet vakszerencse szokott adni 's elvenni, a' tudomány' és érdemek' helyét el ne foglalja. Ohajtandó, hogy itt minden előmenetel valami iparkodás' gyümölcsének tekintessék, úgy, hogy könnyen elérhető nagyságok ne legyenek 's a' nagyravágyás kénytelenittessék sokáig a' czélra függesztni szemeit, mielőtt azt elérhetné.

A' kormányoknak igyekezniek kell visszahozni az emberekbe a' jövendő' szeretetét, mellyet többé a' vallás és társasági állapot beléjek nem csepegtet; 's szükség naponkint, a' nélkül, hogy mondanák, gyakorlatilag megtanítni a' polgárokat arra, hogy a' gazdagság, hírnév, hatalom, jutalmai a' munkának; hogy a' nagy szerencsék a' hosszú ohajtások' végére helyezvék és hogy tartós csak az szokott lenni, mit az ember fáradsággal szerez.

Mikor az emberek megszokták, messze előrelátni, minek kell velek történni ide lent, 's magokat reményekkel táplálgatni: nehezen tudják elméjöket mindig az élet' kiszabott korlátain belöl tartóztatni 's szeretik annak határait átlépni 's szemeiket a' más világra vetni.

Én bizonyosnak tartom, hogy ha a' polgárokat e' földön a' jövendőröli gondolkodásra szoktatjuk, ez által öket

lassankint, a' nélkül hogy magok észrevennék, a' vallásossághoz közelebb vezetjük.

És így, utoljára, talán épen azon eszköz, melly az embereknek a' vallást bizonyos pontig elmellőzni megengedi, marad csak fel számunkra, egyedüli eszközül arra, hogy az emberi nemzetet hosszú tekervényes úton a' hitre visszavezethessük.

XVIII. FEJZET.

Miért vannak az amerikaiaknál minden tisztességes mesterségek becsületben.

Democrata népeknél, hol örökségszerinti gazdagságok nincsenek, minden ember dolgozik, hogy élhessen, vagy dolgozott, vagy olly emberektől született, a' kik dolgoztak. És így a' munka' eszméje, az emberiségnek szükséges, természetes és tisztességes feltétele gyanánt tünik fel minden oldalról az emberi lélek előtt.

A' munka nemcsak nem becstelen e' népeknél, hanem inkább becsben tartatik; az előitélet nem ellene, hanem mellette van. Az Egyesült-Statusokban, egy gazdag ember azt hiszi, a' közvéleménynek tartozik azzal, hogy üres idejét valami ipar- vagy kereskedésbeli foglalatosságra vagy közkötelességekre áldozza. Ő magát rosz hírben állónak tartaná, ha életét csak arra használná, hogy éljen. A' dolgozás' ezen kötelessége alóli kibúhatás' kedveért jönnek annyi gazdag amerikaiak Európába: itt az aristocrata társaságok' némelly töredékeire találnak, mellyeknél a' henyesség még tiszteletben tartatik.

Az egyenlőség nemcsak visszaállítja a' munka' eszméjét, hanem fel is emeli azt, nyereség-szerzés által.

Aristocratiákban nem épen a' munkát vetik meg, hanem a' nyerészkedés' szempontjából üzött munkálkodást. A' munka dicsőségnek tartatik, midőn a' nagyravágyás, vagy

az erény maga veszi azt magára. Azonban aristocratiában mégis mindig megtörténik, hogy a' ki becsületért dolgozik, nem érzéketlen a' nyereség' ingere iránt. Hanem e' két vágy csak lelkének titkos rejtekében találtatik fel. Igyekezik gondosan eltakarni minden szem elől a' helyet, hol azok egyesülnek, szereti azt titkolni önmaga előtt is. Aristocrata országokban nincsenek olly közhivatalosak, kik azt ne állítnák magokról, hogy a' statusnak haszonkeresés nélkül szolgálnak. Fizetésök előttök csekélység, mellyel ollykor keveset gondolnak 's mellyel nem gondolásukat mindig szeretik szinleni.

És így a' nyereség' eszméje el van különözve a' munka' eszméjétől. Bár tettleg összekötvék is egymással, a' gondolat elválasztja őket.

Ellenben democrata társaságokban e' két eszme mindig láthatólag egyesülve van. Minthogy a' jólét' vágya általános, a' szerencsék középszerüek és mulandók, 's kinek kinek szükséges gyarapítnia segédforrásait, vagy ujakat készítnie gyermekei' számára: minden emberek világosan látják, hogy ha nem egészen is, legalább egy részben a' nyereség az, melly őket a' munkára birja. Még azok is, kik főkép a' dicsőség' tekintetéből tesznek valamit, nehezen barátkoznak meg azon gondolattal, hogy ők egyedül e' szempontból cselekesznek 's azt mutatják, bármint legyen is a' dolog, hogy nálok az élet' vágya oda vegyül életök' fényessé tételének vágya közé.

Mihelyt, egyfelől, a' munkát minden polgár az emberi állapot' tisztességes szükségének nézi, másfelől a' munka, egészen, vagy részben mindig láthatólag a' fizetés' tekintetéből üzetik: ama' roppant tér, melly aristocrata társaságokban a' különböző életmódokat egymástól elválasztotta, azonnal elenyészik. Ha ezek nem mind egyenlők is, de legalább egymáshoz hasonló vonásaik vannak.

Nincs olly életmód, mellyben pénzért ne dolgoznának.

A' fizetés, melly valamennyivel közös, mindnyájokra némi családi ábrázatot ruház.

Ebből megmagyarázhatók azon vélemények, mellyekkel az amerikaiak vannak különböző életmódok felől.

Az amerikai cselédek nem tartják magokat lealacsonyítottaknak az által, hogy dolgoznak; mert minden dolgozik körülöttök. Nem hiszik magokat lealázva lenni azon gondolattól, hogy fizetést kapnak; mert még az Egyesült-Statusok' elnöke is fizetésért dolgozik. Ezt fizetik azért, hogy parancsoljon, valamint öket azért, hogy szolgáljanak.

Az Egyesült-Statusokban az életmódok többé, kevesbbé fáradságosak, kisebb nagyobb mértékben nyereségesek, de soha sem nem felmagasztaltak, sem nem lealázottak. Minden tisztességes életmód becsületben tartatik.

XIX. FEJZET.

Mi tesz hajlandóvá majd minden amerikait az iparbeli életmódokra.

Nem tudom, ha minden hasznos mesterségek közt, nem a' földmivelés-e az, melly leglassabban tökélyesül democrata nemzeteknél. Sőt gyakran majd tespedőnek mondhatnók, minthogy a' többiből számosan futni látszanak.

Ellenben majd mind azon hajlamok és szokások, mellyek az egyenlőségből származnak, természettel az ipar és kereskedés felé vezetik az embereket.

Képzelek magamnak egy munkás, tanult, szabad, jómódu, vágyakkal tele levő embert. Szegényebb, mintsem dologtalanságban élhetne; elég gazdag, hogy magát a' szükség' közvetlen félelmén fölül emelkedve érezze — 's azon van, hogy sorsát jobbítsa. Ez az ember megszerette az anyagi élvezeteket; ezer mások e' szeretetnek adják át magokat szeme előtt, maga is annak kezdte magát átadni, 's ég a' vágytól, szaporíthatni az eszközöket, mellyek által annak jobban eleget tehessen. Azonban az élet teldegél, az idő sietést parancsol. Mitevő legyen?

A' földnek mivelése csaknem bizonyos, de lassú sikert igér igyekezeteinek. Általa csak lassankint és fáradsággal lehet meggazdagodni. A' földmivelés csak gazdagoknak való, kik már nagy fölöslöggel birnak, vagy szegényeknek, kik csupán élni akarnak. Választása kész: eladja telkét,

oda hagyja hajlékát 's megy hogy magát valami vakmerő de nyereséges mesterségre adja.

Immár a' democrata társaságok bővölködnek efféle emberekkel; 's a' mint az állapotok' egyenlösége nagyobb lesz, számuk ahoz képest nevekedik.

És így a' democratia nemcsak a' dolgozók' számát szaporítja, hanem az embereket hajlandóbakká is teszi egy dologra mintsem a' másikra; és míg kedvöket a' földmivelés-től elveszi, öket a' kereskedés 's ipar felé tereli [1]).

E' szellem észrevehető még a' leggazdagabb polgároknál is.

Democrata országokban az ember, bármelly gazdagnak tartassék is, majd mindig megelégületlen szerencséjével, mert magát nem látja olly gazdagnak mint apja volt, 's fél, nehogy a' fiai nálánál még kevesebbé gazdagok legyenek. Azért democratiákban a' gazdagok többnyire min-

---

[1]) Gyakran tapasztaltatott, hogy az ipart és kereskedést üzök mértéktelen szeretettel vannak eltelve az anyagi élvezetek iránt, 's ezért az ipar és kereskedés kárhoztatva lön; én azt hiszem, e' részben felcserélték az okozatot az okkal.

Nem az ipar és kereskedés oltják az emberekbe az anyagi élvezetek' szeretetét, hanem inkább e' szeretet viszi az embereket az ipar- és kereskedésbeli pályákra, hol kívánságaikat teljesebben 's gyorsabban kielégíthetni reménylik.

Hogy az ipar és kereskedés nevelik a' jólét' vágyát onnét van, mert minden szenvedély annál inkább erősül, minél többet foglalkoznak vele, 's gyarapodik minden igyekezetek által, mellyek kielégítése végett tétetnek.

Mind azon okok, mellyek az emberi szivben e' világi jók' szeretetét uralkodóvá teszik, elősegítik az ipart és kereskedést. Az egyenlőség egy ez okok közül. Ez a' kereskedést előmozditja nem közvetlenül az által, mintha az emberekbe a' kereskedés iránt kedvet öntene, hanem közvetve az által; hogy lelkeikben a' jólét' szeretetét megerősiti 's átalánositja.

dig a' gazdagság-szerzés' eszközeiről gondolkodnak, 's szemeiket természettel az ipar és kereskedés felé fordítják, mint a' mellyek legszaporább 's leghathatósb eszközöknek tetszenek előttök azok' megszerzésére. E' részben osztoznak a' szegény hajlandóságaiban, a' nélkül, hogy annak szükségeit érzenék, vagy is inkább izgattatnak a' szükségek' leghatalmasbika által, mi abból áll, hogy alább ne találjanak szállani.

Aristocratiákban a' gazdagok egyszersmind a' kormányzók is. Azon figyelem, mellyel szüntelen a' nagy közügyek iránt viseltetnek, elvonja őket amaz apró gondoktól, mellyeket az ipar és kereskedés kíván. Ha mind e' mellett is, közülök némellyiknek akaratja a' kereskedést találja czélba venni, az egész testület' akaratja azonnal elzárja előtte az útat; mert bár feltámadjon is valaki a' sokaság' uralkodása ellen, annak járma alól soha egészen ki nem bujhat; és még az aristocrata testületek' kebelében is, hol a' nemzeti többség' jogait elösmerni legmakacsabbúl vonakodnak, képződik egy különös többség, a' melly kormányoz [1]).

[1]) Vannak azonban aristocratiák, mellyek a' kereskedést buzgóan űzték és az ipart sikerrel folytatták. A' világ' története több fényes példákat mutat erre. Hanem általában azt kell mondani, hogy az aristocratia nem kedvező az ipar' és kereskedés' kifejlésére nézve. Csupán a' pénzbeli aristocratiák tesznek kivételt e' szabály alól.

Ezeknél nem igen van vágy, mellynek a' maga kielégítése végett gazdagságra ne volna szüksége. A' gazdagság' szeretete, itt úgy szólván, fő ösvényévé lesz az emberi szenvedélyeknek. Minden egyéb ösvények ebbe szakadnak, vagy ezen vágnak keresztül.

A' pénz' kedvelése, tekintet' és hatalom' szomjuhozása, ez esetben, annyira összeolvadnak ugyanazon lelkekben, hogy nehéz lesz megkülönböztetni, valljon az emberek nagyravágyásból kíváncsiak-e, vagy kíváncsiságból nagyravágyók. Így van

Democrata országokban, hol a' pénz a' vele bírót nem vezeti hatalomra, hanem attól gyakran elzárja, a' gazdagok nem tudják mire fordítni üres idejöket. Vágyaik' nyugtalansága és nagysága, segédforrásaik' terjedelme, a' rendkivülinek szeretete, mellyet majd mindig érzeni szoktak azok, kik a' sokaságon bármi módon is fölülemelkednek, cselekvésre kényszerítik őket. Egyedül a' kereskedés' ösvénye áll nyitva előttök. Democratiákban semmi sincs nagyobb, sem ragyogóbb, mint a' kereskedés; ez vonja magára a' közönség' tekintetét 's ez foglalja el a' sokaság' képzelődését; e' felé irányozvák minden lelkes szenvedélyek. Semmi a' gazdagokat attól, hogy magokat erre szánják, meg nem gátolhatná, — nem saját előitéleteik, sem bár kiéi is. A' democratiabeli gazdagok nem képeznek soha olly testületet, mellynek saját érkölcsei 's rendörsége volnának; osztályuk' különös eszméi nem hátráltatják, országuk általános eszméi pedig ösztönzik őket. Azon nagy szerencsék továbbá, mellyeket egy democrata nép' kebelében látunk, majd mindig kereskedésből vevén eredetöket, több nemzedékeknek kell egymást felváltaniok, mielőtt azok' birtokosai a' kereskedés szokásaiból egészen kivetkeznének.

A' democratiák' gazdagjai tehát azon szük körben, mellyet a' politica számukra enged, korlátolva levén, magokat seregesen a' kereskedésre adják; itt kényökre kiterjeszkedniek 's természeti elsőbbségeiket használniok lehet; 's épen iparbeli vállalataik' merészségéből 's nagyságából

---

a' dolog Angolországban, hol az emberek gazdagok akarnak lenni, hogy hivatalokra juthassanak, és hol kivánják a' hivatalokat mint a' gazdagság' jelenségeit. Illyenkor az emberi lélek minden oldalról el van ragadtatva, 's vonzódást érez kereskedésre és iparra, mint a' mellyek a' gazdagságra legrövidebb úton elvezetnek.

lehet némileg megitélnünk, melly kevésre fogták volna becsülni az ipart, hahogy aristocratia' kebelében születének vala.

Ugyanazon észrevétel alkalmazható továbbá minden democratiai emberekre, akár szegények legyenek, akár gazdagok.

A' democratiai állhatatlanságnak közepette élők, szüntelen látják szemök előtt a' vakszerencse' képét; 's végre megszeretnek minden vállalatot, mellyben a' vakszerencse szerepet játszik.

Ők tehát mind hajlandók a' kereskedésre, nemcsak a' nyereségért, mellyet az nekik igér, hanem azon kedvelt izgattatások végett is, mellyekkel reájok hatni szokott.

Az Egyesült-Statusok csak egy fél század óta jöttek ki azon gyarmati függésből, mellyben őket Angolország tartotta; a' nagy gazdagságok' száma ott még csekély 's a' tőkepénzek még ritkák. Még sincs olly nép a' földön, melly az iparban 's kereskedésben olly gyors előmeneteleket tett volna, mint az amerikaiak. Ők már ma második kereskedő nemzetét teszik a' világnak, 's ámbár kézmüveiknek majdnem meggyőzhetlen természeti akadályokkal kell is küzdeniek, azok naponkint uj kifejlődéseket tenni meg nem szünnek.

Az Egyesült-Statusokban a' legnagyobb iparbeli vállalatok fáradság nélkül hajtatnak végre, minthogy egész nép iparral foglalkozik 's valamint a' legszegényebb úgy a' legdúsabb polgárok készek e' részben egyesítni törekvéseiket. Azért is naponkint roppant munkákat látunk végbevitetni fáradság nélkül, egy olly nemzet által, melly, úgy szolván, gazdagokkal nem is bir. Az amerikaiak még csak tegnap érkeztek a' földre, mellyen laknak, 's ott már is a' természet' egész rendét saját hasznukra forgatták ált. A' Hudsont egyesítették a' Mississipivel 's az atlanti tengert közösülésbe hozták a' mexicoi öböllel, több mint ötszáz

mértföldnyi szárazon keresztül, melly e' két tengert külön választotta. A' leghosszabb vasútak, mellyek korunkban készittettek, Amerikában vannak.

De mi rám nézve az Egyesült-Statusokban legmeglepőbb, az nem némelly iparbeli vállalatok' rendkivüli nagyszerüsége, hanem a' sok apró vállalatok' megszámlálhatlan sokasága.

Majd minden földmivelői az Egyesült-Statusoknak kötöttek össze némi kereskedést a' földmiveléssel, nagy részök pedig kereskedést csinált a' földmivelésből.

Ritkaság, hogy valamelly amerikai szántóvető állandóan megtelepedjék a' földön, mellyet elfoglal. Kivált a' nyúgoti uj tartományokban, csak azért törik fel a' mezőt, hogy ujra eladják, nem hogy rajta arassanak, hajlékot azon előrelátással épitenek, hogy ha maholnap a' tartomány' állapotja, lakóinak megszaporodása által változni fog, érte jó árt kaphassanak.

Évenkint egész raj száll át éjszak' lakóiból dél felé 's megtelepül azon vidékeken hol a' pamut és czukornád terem. Ez emberek olly czélból mivelik a' földet, hogy terméséből kevés év alatt meggazdaguljanak 's előrelátják a' pillanatot, mellyben ismét honukba visszatérhetnek, az ekkép szerzett értéket élvezendők. Az amerikaiak tehát beviszik a' földmüvelésbe a' kereskedés' szellemét 's iparbeli szenvedélyeik itt is szintugy kimutatják magokat, mint egyébütt.

Az amerikaiak szörnyü előmeneteleket tesznek az iparban, minthogy az iparral valamennyien egyaránt foglalkoznak; és ugyanez okból igen véletlen és félelmes iparbeli veszélyeknek vannak is kitéve.

Mivel mindnyájan kereskedést üznek, a' kereskedés nálok olly számos és olly szövevényes befolyások alá van vetve, hogy lehetetlen előrelátni a' támadható zavarokat. Mivel kiki közülök többé kevesbbé bele van keveredve az

iparba, a' legcsekélyebb lökődésre, melly itt az ügyeket érheti minden magános vagyon megrendül 's a' status ingadozik.

Én úgy hiszem, hogy az iparbeli crisisek' előfordulása honos nyavalya korunkban a' democrata népeknél. Kevesbbé ártalmassá tehetni azt, de meggyógyítni nem lehet, mert nem történettől függő, hanem magában e' népek' véralkatában gyökerezik.

XX. FEJZET.

Mint támadhatna aristocratia az iparból.

Megmutattam, mint kedvez a' democratia az ipar' kifejlésének 's mint szaporítja vég nélkül az iparüzők' számát; most lássuk, mi mellékes úton fogná viszont az ipar visszavihetni az embereket az aristocratia felé.

El van ismerve, hogy ha a' kézmüves valamelly munkának mindennap ugyanazonegy részén dolgozik, könnyebben, gyorsabban 's gazdaságosabban eszközölhetni a' munka' átalános kiállítását.

Ugyszintén el van ismerve az is, hogy az ipar minél inkább nagyban, nagy tökékkel 's nagy hitellel kezdetik, annál olcsóbbak készítményei.

Ez igazságok régóta észrevétettek, de be csak korunkban bizonyíttattak. Már ma azokat több igen fontos iparágra alkalmazzák, 's lassankint a' legcsekélyebbek is magokévá teendik.

Én nem látok a' politicai világban semmit, mi a' törvényhozó' figyelmét inkább megérdemelné, mint az ipartudománynak e' két uj axiomája.

Mikor a' kézmüves szüntelen csak azonegy tárgynak készitésével foglalkozik, utoljára e' munkát különös ügyességgel fogja végrehajtani. Hanem egyszersmind megfosztatik azon átalános képességtől, minél fogva eszét a' munka' kormányzására alkalmazhatná. Naponkint ügyesebbé

de kevesbbé iparkodóvá válik 's azt mondhatni, hogy benne az ember azon mértékben száll alá, mellyben a' kézmüves tökéletesül.

Mit várhatunk olly embertől, ki életéből husz esztendöt gombostü-fök' készitésére fordított? 's mire fogja ennél alkalmazhatni magát ezentul azon hatalmas emberi ész, melly gyakran a' világot megingatta, ha csak arra nem, hogy a' gombostü-fök' készitésének legjobb módját keresgesse!

Mikor egy dolgozó ember, életének nevezetes részét ekkép töltötte el, esze örökre meg van állapodva munkájának mindennapi tárgya mellett; teste bizonyos állandó szokásokat vett fel, mellyektől többé meg nem lehet válnia. Szóval ő többé nem maga embere, hanem azon mesterségé, a' mellyet választott. Hiában igyekeztek a' törvények és erkölcsök lerontani illy ember körül minden korlátokat, 's ezer különböző ösvényt nyitni neki mindenünnen a' szerencse felé; egy az erkölcsök- és törvényeknél hatalmasabb iparbeli theoria olly mesterséghez, 's gyakran olly helyhez is kötötte öt, mellyeket el nem hagyhat. Számára a' társaságban egy bizonyos álláspontot mutatott ki, honnét távoznia nem lehet. Az átalános mozgalomnak közepette, mozdulhatlanná tette öt.

Minél teljesb alkalmaztatást fog a' munka' felosztásának elve nyerni, a' kézmüves annál tehetetlenebbé, korlátoltabbá 's függöbbé leend. A' mesterség elöre-, a' mesteremberhátramegy. Másfelöl a' mint világosabban ki fog tetszeni az, hogy az iparbeli készitmények annál tökéletesebbek 's olcsóbbak, minél terjedelmesb a' gyártás és nagyobb a' töke, azonnal igen gazdag és tanult emberek fognak elöállani azon iparágak' folytatására, mellyek eddig tudatlan, vagy vagyontalan mesteremberekre hagyva voltak. A' megkivántató igyekezetek' nagy volta 's a' nyerhető eredmények' roppantsága egybecsödíti öket.

És igy az ipar-tudomány midön a' munkások' osztá-

lyát folyvást alább süllyeszti, ugyanakkor a' gazdákét felemeli.

Míg a' munkás a' maga eszét, mind inkább-inkább csak egy részlet' kitanulására fordítja, az alatt a' gazda, szemeit naponkint roppantabb egészen jártatja 's esze azon mértékben terjeszkedik, mellyben amazé összébb szorúl. Maholnap amannak csupán physicai erő kell, minden értelmesség nélkül; emennek tudományra 's majdnem lángészre van szüksége, hogy boldogulhasson. Az egyik mind inkább hasonlít egy nagy birodalom' igazgatójához, másik pedig a' baromhoz.

Itt hát a' gazda 's munkás köztt semmi hasonlatosság nincs, ők egymástól naponkint jobban különböznek. Közttök csak olly összeköttetés van, mint egy hosszú láncznak két végső szemei között. Kiki a' számára készített helyen áll, honnét ki nem léphet. Az egyik állandó, szoros és szükséges függésben van a' másiktól 's úgy látszik arra született, hogy engedelmeskedjék, valamint amaz, hogy parancsoljon.

Mi egyéb ez, ha nem aristocratia?

Midőn az állepotok mind inkább-inkább egyenlőkké válnak a' nemzet' testében, a' kézműczikkelyek' szüksége átalánossá lesz és szaporodik; 's az olcsó ár, melly e' czikkelyeket a' középszerű értéküekre nézve megszerezhetőkké teszi, egyik nagyobb elemévé válik a' sikernek.

Azért is naponkint találkoznak gazdagabb és tanultabb emberek, kik gazdagságukat és tudományukat az iparra szánják 's nagy műhelyek' nyitása 's a' munkának szoros felosztása által, a' mindenfelől mutatkozó uj vágyakat kielégíteni igyekeznek.

Ennél fogva a' mint a' nemzet' tömege a' democratia felé siet, az iparral foglalkozó külön osztály aristocrataibbá válik. Az emberek mind inkább hasonlóknak mutatják magokat egyben, 's mind inkább különbözőknek másban, és

az egyformátlanság azon arány szerint nő a' kis társaságban, melly szerint fogy a' nagyban.

És így ha a' dolog' eredetére visszamegyünk, úgy tetszik, mintha az aristocratiát mintegy természetes úton látnók előjöni, még a' democratia' kebeléből is.

Hanem ez az aristocratia épen nem hasonlít az őt meg előzöttekhez.

Elsöben is azt vesszük észre rajt', hogy magát csupán az iparra 's némelly iparbeli életmódokra alkalmazván, nem egyéb mint kivétel 's némi csodaállat a' társas állapot' öszvegében.

Azon apró aristocrata társaságok, mellyeket képeznek bizonyos iparágak a' korunkbeli roppant democratia' kebelében, szintugy, valamint a' régi idök' nagy aristocrata társaságai, néhány igen gazdag és sok igen szegény embert foglalnak magokban. E' szegényeknek kevés módjok van állapotjokból kilépni 's meggazdagodni, hanem a' gazdagok egyre elszegényülnek, vagy abban hagyják a' nyerészkedést, miután általa czéljokat érték. E' szerint *a'* szegények' osztályát képző elemek majdnem megállapodottak; de a' gazdagok' osztályát alkotó elemek nem azok. Igazán megmondván, ámbár itt gazdagok vannak is, gazdagok' osztálya nem létezik; mert a' gazdagoknak sem szellemök, sem czéljok, sem hagyományaik, sem reményeik közösek nincsenek. És így vannak tagok, de testület nincs.

Nemcsak a' gazdagok egymás közt szilárdúl egyesülve nincsenek, hanem azt mondhatni, hogy a' szegény és gazdag közt sem létezik semmi igazi összeköttetés.

Ők egymáshoz örökre lekötve nincsenek; a' haszon minden pillanatban összehozza 's ismét elválasztja öket. A' munkás átaljában a' gazdagoktól függ, de nem egy bizonyos gazdától. E' két ember csak a' gyárban találkozik egymással, másutt nem ösmerik egymást, és míg egy ponton érintkeznek, a' többin igen távol maradnak egymástól. A' gyár-

tulajdonos a' munkástól nem kiván egyebet, mint munkáját, 's a' munkás sem vár mást amattól, mint fizetést. Sem az egyik pártfogásra, sem a' másik segítségre magát le nem kötelezi, 's egymással tartósan összekapcsolva nincsenek sem szokás, sem kötelesség által. Az olly aristocratia, mellyet a' kereskedés alapít, magát majd soha állandóan meg nem fészkeli az iparüző népség között, a' mellyet igazgat; czélja nem az, hogy ezt igazgassa, hanem hogy használja.

Az illy alkotású aristocratia nem nagy hatalmat birna gyakorolni azokon, a' kiket használ: és ha őket egy pillanatig kézre találja is kerítni, csak hamar ismét elszalasztja. Akarni nem tud 's cselekedni nem bir.

A' múlt századok' földesúri aristocratiája törvény által kötelezetett, vagy magát az erkölcsök által kötelezetve lenni hitte, szolgáinak segélésére vagy inségeik' enyhítésére. De a' mi korunkbeli kézmüves aristocratia, miután az embereket, kiknek szolgálatával él, elszegényítette 's baromiasította volna, őket inség' idején a' közalamizsnálkodásnak adja át, táplálás végett. Ez a' fönt előadottakból természetesen következik. A' munkás és gazda köztt sokféle viszony van, de igazi összeköttetés nincsen.

Egy szóval én azt tartom, hogy azon kézmüves aristocratia, mellyet magunk előtt felemelkedni látunk, egyike a' legkegyetlenebbeknek, mellyek valaha a' földön megjelentek, hanem hogy egyszersmind a' korlátoltabbak 's legkevesbbé veszedelmesek közül való is.

Mind a' mellett még is ez oldalra kell a' democratia' barátinak szüntelen fordítni aggodó tekinteteiket, mert ha valaha az állapotok' állandó egyenlőtlensége és az aristocratia még egyszer a' világba útat találnak, előre megmondhatni, hogy azok oda ezen a' kapun fognak bejutni.

MUTATÓ

A' III. KÖTETBEN FOGLALT TÁRGYAKRÓL.

lap.

FIGYELMEZTETÉS 5

ELSŐ RÉSZ.

Befolyása a' democratiának az értelembeli mozgásra, az Egyesült-Statusokban.

I. FEJZET.

Philosophiai módszere az amerikaiaknak 8

II. FEJZET.

A' hitek' fő forrásáról democrata népeknél 15

III. FEJZET.

Miért mutatnak az amerikaiak több képességet és kedvet az általános eszmékre, mintsem atyáik az angolok 21

IV. FEJZET.

Miért nem voltak az amerikaiak soha olly szenvedélyesek politicai tárgyban az általános eszmék iránt, mint a' franczíák 28

V. FEJZET.

Mint tudja használni a' vallás a' democrata ösztönöket az Egyesült-Statusokban 31

VI. FEJZET.

A' catholicismus' gyarapodásáról az Egyesült-Statusokban 43

VII. FEJZET.

Mi teszi a' democrata népeket hajlandokká a' pantheismusra 45

lap.

VIII. FEJZET.

Mint oltja az egyenlőség az amerikaiakba az ember' végnélküli tökélyesülésének eszméjét 47

IX. FEJZET.

Az amerikaiak' példája nem bizonyitja azt be, hogy democrata népnek ne lehetne képessége 's kedve a' tudományokra, irodalomra és müvészetekre 50

X. FEJZET.

Miért ragaszkodnak az amerikaiak a' tudományoknak inkább gyakorlati mint elméleti részéhez 58

XI. FEJZET.

Minő szellemben mivelik az amerikaiak a' mesterségeket..... 68

XII. FEJZET.

Miért emelnek az amerikaiak azon egy időben olly kis és olly nagy emlékeket 75

XIII. FEJZET.

Irodalmi ábrázatjok a' democrata századoknak..... 78

XIV. FEJZET.

Az irodalmi iparról..... 86

XV. FEJZET.

A' görög és latin irodalom' tanulása miért hasznos különösen democrata társaságokban 87

XVI. FEJZET.

Mint módositotta az amerikai democratia az angol nyelvet..... 90

XVII. FEJZET.

A' költészet' némelly forrásairól democrata népeknél 99

XVIII. FEJZET.

Az amerikai irók és szónokok miért sokszor dagályosak..... 108

XIX. FEJZET.

Némelly észrevételek a' democrata népek' játékszinéről..... 110

lap.

XX. FEJZET.

A' történetirók' némelly különös hajlamairól democrata századokban 117

XXI. FEJZET.

Az egyesült-statusokbeli parlamenti ékesszólásról..... 123

MÁSODIK RÉSZ.

Befolyása a' democratiának az amerikaiak' érzeményeire.

I. FEJZET.

Miért mutatnak a' democrata népek tüzesb és tartósb szeretetet az egyenlőség, mintsem a' szabadság iránt 130

II. FEJZET.

Az egyediségről democrata országokban..... 137

III. FEJZET.

Miért nagyobb az egyediség egy democrata forradalomból kilépéskor, mint más időszakban 140

IV. FEJZET.

Mint győzik le az amerikaiak az egyediséget szabad intézetek által 142

V. FEJZET.

Mint használják az amerikaiak a' társulatot a' polgári életben 148

VI. FEJZET.

A' társulatok 's hirlapok köztti viszonyról..... 155

VII. FEJZET.

A' polgári társulatok 's politicai társulatok köztti viszony..... 160

VIII. FEJZET.

Mint harczolnak az amerikaiak az egyediség ellen a' jól értett érdek' tudománya által..... 168

IX. FEJZET.

Mint alkalmazzák az amerikaiak a' jól értett érdek' tanát vallási tárgyban..... 173

lap.

X. FEJZET.

Az anyagi jólét' szeretetéről Amerikában 177

XI. FEJZET.

Azon különös következményekről, mellyeket az anyagi élvezetek' kedvelése szül democrata századokban 181

XII. FEJZET.

Miért mutatnak az amerikaiak tulságos szellemiséget 184

XIII. FEJZET.

Miért mutatkoznak az amerikaiak olly nyugtalanoknak a' jólétnek közepette 186

XIV. FEJZET.

Mint egyesül az amerikaiaknál az anyagi éldeletek' kedvelése a' szabadság' szeretetével 's a' közügyekről gondoskodással 192

XV. FEJZET.

A' vallásbeli hitek mint fordítják koronkint az amerikaiak' lelkét a' szellemi élvezetek felé 297

XVI. FEJZET.

Mint árthat a' jólét' tulságos szeretete a' jólétnek 203

XVII. FEJZET.

Miért kell az egyenlőség' és kétkedés' időszakában távolabb helyheztetni az emberi cselekedetek' czélját 206

XVIII. FEJZET.

Miért vannak az amerikaiaknál minden tisztességes mesterségek becsületben 211

XIX. FEJZET.

Mi tesz hajlandóvá majd minden amerikait az iparbeli életmódokra 214

XX. FEJZET.

Mint támadhatna aristocratia az iparból 221

SAJTÓ-HIBÁK

A' III. KÖTETBEN.

6 *l.* 3. *s.* (alól) hivém *h.* hivén; 6 *l.* 2 *s.* (alól) felfedeztem *h.* felfedezhetem; 14 *l.* 5 *s.* sontani *h.* sonlani; 20 *l.* 2 *s.* uralkokása *h.* uralkodása; 40 *l.* 16 *s.* még *h.* meg; 43 *l.* 7 *s.* (alól) 's majd *h.* 's ott majd; 51 *l.* 15 *s.* (alól) délyeikkel *h.* délyeikkel,; 57 *l.* 1 *s.* (alól) hibákak *h.* hibákat; 72 *l.* 4 *s.* országban *h.* országba; 81 *l.* 14 *s.* (alól) tűnhetnek *h.* tűnhetnék; 88 *l.* 16 *s.* ez *h.* az; 93 *l.* 13 *s.* funan- *h.* funam-; 96 *l.* 15 *s.* efféle *h.* afféle. 99 *l.* 12. *s.* ábrázolathoz *h.* ábrázolathoz,; 104 *l.* 5 *s.* (alól) vulasztották *h.* választották; 111 *l.* 12 *s.* (alól) tarmészeti *h.* természeti; 113 *l.* 11 *s.* (alól) játészin *h.* játékszin; 113 *l.* 3 *s.* (alól) is *h.* és; 114 *l.* 2 *s.* lyébe *h.* lyökbe; 124 *l.* 15 *s.* szemtelen *h.* szertelen; 139 *l.* 11 *s.* meg is *h.* még is; 142 *l.* 10 *s.* alávalóinak *h.* alattvalóinak; 145 *l.* 14 *s.* meggyökerezet *h.* meggyökerezett; 145 *l.* 17 *s.* tartják *h.* tartatják; 146 *l.* 3 *s.* (alól) Azok' *h.* Azok; 162 *l.* 3 *s.* részében *h.* részébe; 162 *l.* 12 *s.* (alól) polgári *h.* politikai; 163 *l.* 1 *s.* (alól) kormánynak *h.* kormánynál; 164 *l.* 7 *s.* (alól) korukbeli *h.* korunkbeli; 165 *l.* 7 *s.* (alól) egyenlőséghez *h.* egyesűléshez; 170 *l.* 13 *s.* igazak *h.* igazságosak; 170 *l.* 2 *s.* (alól) ez *h.* az; 179 *l.* 13 *s.* alkalmasabbat *h.* természetesbet; 197 *l.* 11 *s.* gyermekétől *h.* gyermekeitől; 197 *l.* 2 *s.* (alól) rendeletésről *h.* rendeltetésről; 202 *l.* 14 *s.* egy népet *h.* egy egész népet; 208 *l.* 13 *s.* magát attól *h.* magát ott; 209 *l.* 2 *s.* (alól) En *h.* Én hát; 211 *l.* 6 *s.* (alól) nyesség *h.* nyeség; 214 *l.* 2 *s.* (alól) fölöslöggel *h.* fölösleggel; 223 *l.* 14 *s.* (alól) állepotok *h.* állapotok; 224 *l.* 4 *s.* gazdagoktól *h.* gazdáktól; 229 *l.* 2 *s.* Nint *h.* Mint.

A'

DEMOCRATIA AMERIKÁBAN.

TOCQUEVILLE ELEK,

PÁRIZSI KIRÁLYI TÖRVÉNYSZÉKI ÜGYVÉDTŐL.

A' FRANCZIA EREDETIBŐL FORDÍTOTTA

FÁBIÁN GÁBOR,

A' MAGYAR ACADEMIA' RENDES TAGJA.

IV. KÖTET.

BUDÁN,

A' MAGYAR KIRÁLYI EGYETEMNÉL.

—

1843.

HARMADIK RÉSZ.

BEFOLYÁSA A' DEMOCRATIÁNAK A' TULAJDONKÉP' ÚGY NEVEZETT ERKÖLCSÖKRE.

I. FEJZET.

Mint szelidűlnek az erkölcsök azon mértékben, mellyben az állapotok egyenlőbbekké válnak.

Vesszük észre több század óta, hogy az állapotok egyenlökké lesznek, 's tapasztaljuk egyszersmind, hogy az erkölcsök is szelídűlnek. Valljon e' két dolog csupán egykorú-e, vagy létezik közttök valami titkos kötelék, minél fogva egyik nem mehet előre a' nélkül, hogy a' másikat is előre menni kényszerítse.

Vannak többféle okok, mellyek valamelly nép' erkölcseit simábbakká tehetik; de nekem mind ez okok közt az állapotok' egyenlősége látszik leghathatósabbnak. Nézetem szerint tehát az állapotok' egyenlősége 's erkölcsök' sze-

lídsége nem csupán egykorú események, hanem egymással viszonyban álló lettdolgok is.

Mikor a' meseszerzők érdekessé akarják 'ránk nézve tenni az állatok' cselekedeteit, ezekre emberi eszméket 's indulatokat ruháznak. Így tesznek a' költők is, mikor nemtőkről 's angyalokról beszélnek. Nincsenek olly nagy nyomorúságok, sem olly tiszta boldogságok, mellyek lelkünket elfoglalni 's szivünket meghatni képesek legyenek, ha bennünket más vonások alatt nem mutatnak föl előttünk.

Ez igen rá illik azon tárgyra, mellyel jelenleg dolgunk van.

Midőn minden emberek, változhatlan módon vannak elrendezve életmódjok, értékök és születésök szerint valamelly aristocrata társaság' kebelében: akkor minden külön osztály' tagjai egymást azonegy család' gyermekei gyanánt tekintik, egymás iránt állandó 's munkás rokonszenvet érzenek, mit is soha azon mértékben egy democratia' polgárai között fel nem találhatni.

De nem így van a' dolog a' különböző osztályokkal, egymás ellenében.

Aristocrata népnél minden felekezetnek saját véleményei, érzeményei, jogai, erkölcsei 's külön létezése vannak. És így az azt alkotó emberek épen nem hasonlók a' többiekhez; sem gondolkozásuk', sem érzésök' módja nem egy, 's alig hiszik, hogy azonegy emberiséghez tartoznak.

Következőleg ezek azt, mit mások érzenek, megfogni, vagy őket önmagok után megitélni képesek nem volnának.

Mind e' mellett gyakran látjuk őket buzgóan segítni kölcsönösen egymást; de ez nem ellenkezik a' fönt mondottakkal.

Ugyánezen aristocrata intézetek, mellyek azonegy nembeli lényeket annyira különbözőkké tették egymástól, őket mégis egyesítették szoros politicai kötél által.

Ha mindjárt a' jobbágy nem vesz is részt természettel a' nemesek' sorsában, azért szintolly kötelesnek érzi magát feláldozni személyét közülök azért, a' ki neki ura; 's ámbár a' nemes magát más természetünek hiszi is, mintsem a' jobbágyokat, azért mégis azt tartja, kötelessége 's becsülete hozza magával védelmezni saját élete' koczáztatásával is azokat, a' kik urasága alatt élnek.

Látni való, hogy e' kölcsönös kötelességek nem a' természeti, hanem a' politicai jogból származnak; és hogy itt a' társaság többet birt végbevinni, mintsem mire maga az emberiség képes lehetett volna. Az emberek nem az ember iránt hitték magokat segítséggel tartozni, hanem a' vazall, vagy úr iránt. A' hübéri intézetek igen érzékennyé tették az embert bizonyos személyek' szenvedései iránt, de nem az emberi nemzet' nyomorúságai iránt. Az erkölcsöket nagylelkűekké képezték inkább, hogysem szelídekké és bár nagy önfeláldozásokat eszközöltek is, igazi rokonszenveket nem szültek; mivel valódi rokonszenvek csak hasonló emberek köztt léteznek; aristocrata századokban pedig hasonló embereket csak azonegy felekezet' tagjaiban láthatni.

Midőn a' középkorbeli krónikák' irói, kik születésökvagy szokásaiknál fogva, mind az aristocratiához tartoztak, valamelly nemesnek tragicai végsorsát adják elő, sopánkodásaik végnélküliek; míg ellenben a' köznépen végbevitt mészárlást és kinzásokat minden lélekzetvétel 's meghunyorodás nélkül beszélik el.

Ez nem onnét van, mintha ezen irók megrögzött gyülölséggel, vagy rendszeres megvetéssel viseltettek volna a' nép iránt. A' status' különböző osztályai ekkor még nem izentek volt hadat egymásnak. Ők e' részben inkább bizonyos ösztönnek, mintsem valamelly szenvedélynek engedtek; miután magoknak a' szegény' szenvedéseiről semmi

tiszta fogalmat nem szereztek, gyenge részvéttel voltak sorsa iránt.

Épen így volt a' dolog a' köznép' embereinél is, mihelyt a' hübéri kapcsolat elszakadt. Ugyanazon századok, mellyek annyi bajnoki elszánásokat tapasztaltak a' vazallok' részéről uraik iránt, hallatlan kegyetlenségeknek voltak tanúi, mellyeket koronkint az alsóbb osztályok a' felsőbbeken elkövettek.

Nem kell hinni, mintha a' kölcsönös érzéketlenség egyedül a' rend' és felvilágosultság' hiányából eredett volna; mert feltalálni annak nyomát a' későbbi századokban is, mellyek a' mellett, hogy rendezettek 's felvilágosultak lettek, még aristocrataiak maradtak.

1675-ben Bretagne' al néposztályai fellázadtak valami uj adó miatt. E' lázadási mozgalmak példátlan kegyetlenséggel nyomattak el. Im' Sevigné asszony, ki e' szörnyüségeknek tanúja volt, így adja elő azokat maga leányának.

Rochers, october 3 1675.

„Az istenért, leányom, be furcsa a' leveled. Legalább olvasd ujra egyszer a' mit irtál, mielőtt elküldenéd. Rá hagyod magad' szedetni az ő kedvökért 's ez öröm a' vigasztalásod, azon fáradságért, mellybe kerül róla annyit irnod. Összecsókolád hát az egész Provence-ot? Bretagnet összecsókolni nem igen nagy gyönyörüség lenne, hacsak valakinek a' borszag nem kedves. Akarsz tudni ujságokat Rennes-ről? Száz tallérnyi adó van kivetve 's ha e' somma huszonnégy óra alatt elő nem lesz teremtve, kétszeresztetni fog 's katonák által behajtatni. Elkergettek, kiüztek egy egész nagy utczát 's a' lakosok' visszafogadását életvesztés' büntetése alatt megtiltották; úgy, hogy a' városból kiköltöző sok nyomorultat, gyermekágyas asszonyokat, véneket és csecsemőket sírva látjuk bolygani, nem tudván merre menjenek, nem levén sem mit enniek, sem

min feküdniek. Tegnap előtt kerékben törték azt a' hegedüst, ki a' tánczot 's bélyegpapiros-rablást kezdette: felnégyelték őt 's testének négy darabját a' város' négy szegletére függesztették ki. Hatvan polgárt elfogtak 's holnap kezdik őket akasztani. E' tartomány szép példa gyanánt szolgál a' többinek, főkép abban, mint kell megbecsülni a' kormányzókat és kormányzónékat 's nem hajigálni köveket a' kertjökbe [1]).

Tarente-né asszonyság tegnap itt az erdőn volt, gyönyörü szép időben. Szobáról vagy ozsonáról szó sincs. A' mint bejön a' sorompón épen úgy megy vissza ..."

Egy másik levelében ezt adja hozzá:

„Igen furcsa hogy te nekem a' mi nyomoruságainkról beszélgetsz; már nem törnek úgy kerékben bennünket; csak egyet hetenkint, az igazságszolgáltatás' fentartása végett. Valóban most nekem azt akasztás felviditásomra szolgál. Egészen más fogalmam van az igazságszolgáltatásról, mióta e' tartományban vagyok. A' ti gályarabjaitokat olly becsületes emberek' társaságának nézem, kik a' világtól azért vonultak félre, hogy jámbor életet éljenek."

Igaztalanság volna azt hinni, mintha Sevigné asszony, ki e' sorokat irta, valami önző 's vad teremtés lett volna; ő hévvel szerette gyermekeit 's igen érzékenynek mutatta magát barátjainak szenvedései iránt; sőt ha őt olvassuk, úgy tapasztaljuk, hogy még vazalljaival és szolgáival is szívesen 's engedékenyen bánt. Hanem Sevigné asszony nem látta ált tisztán, mit teszen szenvedni annak, ki nem nemes ember.

Már ma a' legdurvább ember, még ha legérzéketlenebb emberhez irna is, nem merne hideg vérrel olly kegyetlen

[1]) Hogy ez utolsó enyelgésben a' czélzást megérthessük, tudnunk kell, hogy Grignan asszony (az iró' leánya) volt a' provence-i kormányzóné.

enyelgésre vetemülni, mint a' minőt itt felhoztam, és még ha illyesmit tennie saját erkölcsei megengednék is, a' nemzet' általános erkölcsei meg fognák azt neki tiltani.

Valljon honnét van ez? Több érzékenységgel birunk-e mi, mintsem apáink? Nem tudom; de az bizonyos, hogy a' mi érzékenységünk több tárgyakra terjed.

Midőn valamelly népnél a' rangok csaknem egyenlők, majd minden ember ugyanazon módon gondolkodván 's érezvén, kiki közülök egy pillantat alatt itéletet hozhat a' többiek' érzéséről: csak egy futó tekintetet vet magára 's ez neki elég. És így nincs olly nyomoruság, mit könnyen felfogni ne tudna, 's mellynek egész terjedelmét vele némi titkos ösztön át ne láttatná. Legyen bár szó idegenről, vagy ellenségről: képzelődése öt tüstint azok' helyzetébe teszi által. E' képzelődés némi személyességet vegyít szánakozása közé 's fájdalmasan érezteti vele is, midőn embertársának teste marczongoltatik.

Democrata századokban az emberek ritkán áldozzák fel magokat egymásért; hanem némi általános könyörületességet mutatnak az emberi nemzet minden tagjai iránt. Általok másokat szükségtelen szenvedésekkel illettetni nem látunk és midőn más ember' fájdalmait, a' nélkül, hogy vele magoknak sokat ártanának, enyhíthetik, örömmel teszik azt; nem menttek ugyan a' haszonkereséstül, de szívesek.

Ámbár az amerikaiak az önzést, úgy szólván, társasági 's philosophiai theoriává tették is, azért magokat nem kevesbbé fogékonyaknak mutatják a' szánakozásra.

Nincs olly ország, hol a' büntető igazságszolgáltatás több szelídséggel gyakoroltatnék, mint az Egyesült-Statusokban. Míg az angolok, fenyítő törvényhozásukban, a' középkor' vérengző nyomait nagy gonddal fentartogatni láttatnak, az alatt az amerikaiak majdnem egészen eltüntették törvénykönyvükből a' halálos büntetést.

Úgy tartom, éjszaki Amerika e' földön az egyetlen tartomány, hol ötven év óta, csak egy polgárt is életétől meg nem fosztottak, politicai vétségek miatt.

Mi azt teljesen bebizonyítja, hogy az amerikaiaknak e' különös szelídsége főkép az ő társasági állapotjokból származik, az azon mód, mellyel bánnak rabszolgáikkal.

Alkalmasint, mindent felvéve, nincs az uj világban olly europai gyarmat, hol a' szerecsenek' physicai állapotja kevesbbé sanyarú volna, mint az Egyesült-Statusokban. Pedig a' rabszolgák még itt is borzasztó inségeket szenvednek, 's folyvást igen kegyetlen büntetések alá vetvék.

Könnyü általlátni, hogy e' szerencsétlenek' sorsa kevés szánakozást önt gazdáikba; és hogy ezek a' rabszolgaságban nemcsak egy rájok nézve nyereséges körülményt látnak, hanem egyszersmind olly roszat, melly őket nem igen hatja meg. E' szerint ugyanazon ember, ki tele van emberiséggel fehéi iránt, midőn ezek vele egyszersmind egyenlők, érzéketlenné válik szenvedéseik iránt, mihelyt az egyenlőség megszünik. És így inkább az egyenlőségnek kell az ő szelídségét tulajdonítni, mintsem miveltségének 's felvilágosultságának.

Mit most a' személyekről mondék, illik bizonyos pontig a' népekre is.

Midőn valamelly nemzetnek saját véleményei, meggyőződései 's szokásai vannak, magát úgy tekinti, mintha ő képzené az egész emberiséget és csupán saját szenvedései által érzi magát megilletődve lenni. Ha két illy érzésü nép közt háború talál kiütni, az bizonyosan kegyetlenkedéssel fog folytattatni.

A' rómaiak, legnagyobb felvilágosultságuk' korában, megfojtogatták az ellenség' hadvezéreit, miután őket szekér' farkához kötve diadalmeneten meghurczolták volna, 's fenevadak elébe hányták a' foglyokat a' nép' mulattatására. Cicero, ki olly nagy sopánkodásokat tesz, egy keresztre

feszített polgárról emlékezése közben, semmit megemlítendőnek nem talál a' győzedelem' e' vad visszaélései felől. Látni való, hogy az ő szemében egy idegen nem azon emberi nemzetből való, mellyből a' római.

Ellenben a' mint a' népek hasonlóbakká lesznek egymáshoz, magokat egymás' nyomoruságai iránt kölcsönösen résztvevőbbeknek mutatják 's a' nemzetek' joga megszelídül.

II. FEJZET.

Mint teszi a' democratia az amerikaiak' megszokott viszonyait egyszerűbbekké 's könnyebbekké.

A' democratia nem köti az embereket erősen egymáshoz; de szokott viszonyaikat megkönnyíti.

Két angol, találkozik történetesen az ellenlábuaknál; körül vannak véve idegenektől, kiknek nyelvét 's erkölcseit majd alig ösmerik.

E' két ember először igen kiváncsian 's némi titkos nyugtalansággal tekint egymásra; de azután félre fordúl mindenik, vagy ha közelítnek egymáshoz, azon vannak, hogy egymáshoz csak erőltetett 's szórakozott képpel szóljanak, 's csak csekély fontosságú dolgokról beszéljenek.

Pedig közttök semmi ellenségeskedés nincs; egymást soha nem látták 's egymást kölcsönösen igen becsületes embereknek tartják. Miért iparkodnak tehát ennyire kerülni egymást?

Angliába kell visszamennünk, hogy ezt megérthessük.

Midön, nem véve tekintetbe a' gazdagságot, egyedül a' születés osztályozza az embereket, kiki jól ösmeri a' pontot, mellyet a' társasági lajtorján elfoglal; fölebb emelkedni nem vágyik, alább szállani nem fél. Egy ekkép szerkeztetett társaságban a' különböző felekezetbeli emberek keveset közlekednek egymással; de ha a' történet őket

érintkezésbe hozza, szivesen közelítenek egymáshoz, az összeelegyedés' minden reménye, vagy félelme nélkül. Viszonyaik nem az egyenlőségre vannak építve; de nem erőltetettek.

Mikor a' születési aristocratia' helyébe pénzbeli aristocratia következik, nem így van többé a' dolog.

Néhányak' kiváltságai ekkor is még igen nagyok, hanem azok' megszerzésének lehetősége minden ember előtt nyitva áll; honnét az következik, hogy kik affélékkel birnak, folyvást attól rettegnek, nehogy azokat elveszejtsék, vagy bennek másokat is osztozni lássanak; kik pedig még velek nem birnak, azokat minden áron megszerezni, vagy ha erre rá nem mehetnek, színleni akarják; mi is nem lehetetlen. Minthogy az emberek' társasági becse, a' vérség által többé szembetünő 's tartós módon meghatározva nincs, és a' gazdagsághoz képest végtelenül változik, a' rangok folyvást fennállanak, csakhogy nem lehet tisztán 's első tekintetre mindjárt látni azokat, kiktől elfoglalva vannak.

Ekkor némi alattomos háború üt ki minden polgárok közt; némellyek ezerféle mesterséggel iparkodnak, igazán, vagy csak színre is bejutni azok közé, kik fölöttük vannak, mások szüntelen harczolnak, hogy jogaik' ezen bitorlóit visszaverhessék, vagy is inkább ugyanazon ember mind a' kettőt cselekszi és míg magát egyfelől a' felsőbb körbe befurni igyekszik, más felől szünet nélkül küzd az alolról jövő törekvések ellen.

Illyen már ma Angolország' állapotja 's én úgy vélem ezen állapotnak kell főkép azt tulajdonítani, a' mit fölebb mondék.

Az aristocrata gőg az angoloknál még nagy levén, az aristocratia' határai pedig már kétesekké válván, kiki attól fél minden pillanatban, nehogy nyájassága felötlő legyen. Meg nem itélhetvén az ember első tekintetre, minő legyen társasági helyzete azoknak, kikkel találkozik, gon-

dosan ovakodik, hogy velek érintkezésbe ne jöjjön. Fél, nehogy apró szolgálatok' tétele által akaratja ellenére, roszul illő barátságba keveredni találjon; tartózkodik a' szivességektől 's az ösmeretlennek szerénytelen hálátlanságát, valamint gyülölségét egyaránt kerülni iparkodik.

Vannak sokan, kik merő physicai okokból magyarázzák e' különös barátságtalanságát 's e' tartózkodó és hallgató kedélyét az angoloknak. Megengedem én is, hogy van valósággal itt a' vérnek némi befolyása; de úgy hiszem sokkal több van a' társasági állapotnak. Az amerikaiak' példája bizonyítja ezt.

Amerikában, hol a' születésbeli elsőbbségek soha nem léteztek, és hol a' gazdagság semmi különös jogot birtokosának nem ad, az ösmeretlenek örömest összejönek azonegy helyen, 's nem látnak sem hasznot, sem kárt gondolataik' szabad közlésében. Ha történetesen találkoznak, egymást sem nem keresik, sem nem kerülik; azért is egymást természetes módon, őszintén és nyiltan fogadják; látni, hogy egymástól semmit nem várnak 's majd semmit nem félnek és hogy a' helyzetet, mellyben vannak, sem fitogatni, sem titkolgatni nem igyekeznek. Ha tartózkodásuk gyakran hideg és komoly is, soha sem fenhéjázó, sem nem erőltetett; és mikor szóba ereszkedni nem akarnak, annak jele, hogy nincs kedvök beszélni, nem pedig annak, mintha érdekökben állónak tartanák hallgatni.

Idegen országokban, két amerikai ember, tüstint barátja lesz egymásnak, egyedül azért, mert mind ketten amerikaiak. Semmi előitélet vissza nem tartóztatja, a' közös hon pedig egymáshoz vonszsza őket. Két angolnak az egy vérből eredés nem elég: szükség, hogy azon egy rang hozza őket össze.

Az amerikaiak szintúgy észreveszik mint mi, az angoloknak ez egymás közti barátságtalan kedélyét 's azon nálunknál nem kevesbbé csodálkoznak. Pedig az amerika-

iak Angolországgal összeköttetésben vannak eredetök, vallásuk, nyelvök 's némi részben erkölcseik által is; 's tőlök egyedül társasági állapotjuknál fogva különböznek. Azt lehet tehát mondanunk, hogy az angolok' magokba vonultsága inkább az országnak, mintsem a' polgároknak alkotásukból folyik.

III. FEJZET.

Miért olly kèvessé ingerlékenyek az amerikaiak otthon, 's miért mutatják magokat olly ingerlékenyeknek nálunk.

Az amerikaiaknak boszúálló természetök van, valamint minden komoly és gondolkodó népeknek. Ők a' megbántást majd soha el nem felejtik; de nem könnyü öket megbántani 's haragjokat szintolly későn lehet felgyújtani, mint eloltani.

Aristocrata társaságokban, hol kevés számú egyedek igazgatnak minden dolgot, az emberek egymás közötti külső viszonyaik majdnem állandó, kialkudt szabályok alá vannak vetve. Ennélfogva kiki azt hiszi, egész szabatossággal tudja, minő jel által illik kimutatnia tiszteletét, vagy bebizonyítni jóakaratját; és az udvariság olly tudomány, mellynek nem tudását senkiről fel sem teszik.

A' főbb osztálynak ezen szokásai aztán mintaúl szolgálnak a' többieknek, sőt ezeknek is mindegyike külön törvénykönyvet csinál magának, mellyhez minden tagjai tartoznak magokat alkalmazni.

E' szerint az udvariság' szabályai egy szövevényes törvény-gyüjteményt képeznek, mellyet egészen birni nehéz, 's mellyről még is veszély nélkül eltávozni nem lehet; úgy hogy az emberek mindennap folyvást kitétetvék annak, hogy akaratjok ellen, nagy megbántásokat okozzanak vagy szenvedjenek.

De a' mint a' rangok megszünnek, és a' nevelésökre 's születésökre nézve egymástól különböző emberek elvegyülnek 's ugyanazon helyeken összekeverednek, majdnem lehetetlen lesz az udvariság' szabályai fölött egyetérteni. A' törvény bizonytalan levén, annak nem engedelmeskedni nem vétek még azok' szemében is, kik azt ösmerik; azért az ember a' cselekedeteknek inkább velejéhez, mintsem alakjához ragaszkodik és kevesbbé udvarias 's kevesbbé goromba is egyszersmind.

Van sok olly apró tekintet, mellyekre egy amerikai ember semmit nem ad; azt hiszi, nem tartozik velek neki senki vagy azt képzeli, nem tudják, hogy azok öt megilletik. Észre sem veszi tehát, ha valaki azokat elmulasztja, vagy is inkább megbocsát érette; ez által bánásmódjai kevesbbé udvariasak, erkölcsei pedig egyszerübbek 's férjfiasabbak lesznek.

E' kölcsönös engedékenység, mellyet az amerikaiak mutatnak, 's e' férjfias bizodalom, mellyet kitüntetnek, még egy átalánosabb 's mélyebben fekvő okból is veszi eredetét. Érintém vala már azt az előbbi fejezetben is.

Az Egyesült-Statusokban, a' rangok egymástól a' polgári társaságban csak igen keveset, az egész politicai világban pedig épen semmit nem különböznek; az amerikai ember tehát nem hiszi, hogy felei közül bárkinek is különös figyelmekkel tartoznék 's maga' részére sem jut eszébe efféléket követelni. Mivel nem látja érdekében állónak, igen esengeni néhány polgártársainak barátsága után, nehezen képzeli magának, hogy valaki az övét megvetné; nem nézvén le senkit állapotja végett, nem gondolja, hogy valaki ugyanazon okból öt lenézze, 's mind addig, míg a' megbántást világosan nem látja, nem hiszi, hogy sérteni akarták.

A' társasági állapot természettel hajlandókká teszi az amerikaiakat arra, hogy egymást apró dolgokban egy

könnyen meg ne bántsák. Másfelöl pedig a' democrata szabadság, mellyel élnek, egészen átviszi e' szelidséget nemzeti erkölcseikbe.

Az Egyesült - Statusok' politicai intézetei szüntelen érintkezésbe hoznak minden osztálybeli polgárokat 's öket nagy vállalatok' közerövel folytatására kényszeritik. Az ekkép elfoglalt embereknek nem igen van idejök az udvariság' apróságaira ügyelni, 's ezenkivül sokkal inkább érdekökben áll egyességben élniek, mintsem efféléken fennakadjanak. Ők tehát könnyen megszokják azoknál, kikkel találkoznak, inkább az érzeményeket és gondolatokat venni tekintetbe, mintsem a' külső bánásmódokat 's hiábanvalóságok által meg nem hagyják magokat indittatni.

Sok izben tapasztaltam, mikép az Egyesült - Statusokban nem könnyü megtudatnunk valakivel, hogy jelenléte alkalmatlanságunkra van. Ennek elérhetésére a' tekervényes utak nem mindig elégségesek.

Ellentmondok az amerikainak minden alkalommal, hogy vele éreztessem, melly fárasztók rám nézve beszédei; 's minduntalan uj erölködéseket látok általa elkövettetni, csak hogy valamiről meggyözhessen; most makacsúl hallgatok és ő azt képzeli, a' töle elömbe rakott igazság fölötti elmélkedésbe merültem el; ha végtére egyszerre elfutok üldözése elöl, az gondolja, valami sürgetös dologban kell másfelé mennem. Ez az ember át nem látja, hogy terhemre van, ha csak azt neki meg nem mondom, 's töle menekednem nem lehet, ha csak halálos ellenségévé lenni nem akarok.

A' mi eleinte különösnek tetszik, az, hogy ugyanezen ember, ha Európába vetödik, itt egyszerre félénk és nehéz társalkodóvá válik, elannyira, hogy sokszor szintannyi fáradságomba kerül meg nem bántani, mint a' mennyibe elöbb került kedvét elvesztenem. E' két olly igen különböző eredmények azonegy okból származnak.

A' democrata intézetek az embereket átaljában igen roppant képzelödéssel töltik el hazájok és önmagok felöl. Az amerikai ember gögtől felfuvalkodott szivvel lép ki országából. Eljö Európába 's azt veszi észre mindjárt, hogy itt az emberek koránt sincsenek úgy elfogúlva, mint ö képzelte, az Egyesült - Statusok és azokat lakó nagy nemzet iránt. Ez öt boszantani kezdi.

Hallotta mondatni, hogy az állapotok a' mi fél tekénken nem egyenlök. 'S valóban úgy találja, hogy az európai nemzeteknél a' rangbeli különbségek' nyoma még nem enyészett el egészen; hogy itt a' gazdagság és születés holmi bizonytalan kiváltságokat tartanak fen, mellyeket neki észre nem venni szintolly nehéz, mint meghatározni. E' látvány meglepi és nyugtalanná teszi öt, minthogy rá nézve egészen uj; semmi abból, mit otthon látott, nem segiti öt ennek megértésében. Ennél fogva egyátaljában nem tudja, melly helyet illik elfoglalnia e' félig lerontott rangfokozatban és ez osztályok köztt, mellyek elég különváltak, hogy egymást gyülöljék és megvessék, 's elég közel esnek egymáshoz, hogy öket minden lépten összezavarhassa. Fél, nehogy magát igen magasra helyheztesse, és fökép, hogy igen alá ne sorozza; e' kettös veszély lelkét állandó szorongásban tartja 's szüntelen habozásba hozza mind cselekedeteit, mind beszédeit.

A' hagyományból megtanulta, hogy Európában a' czeremoniák végetlenül különböznek az állapotokhoz képest; e' más idöbeli emlék egészen összezavarja öt 's annál inkább fél, nehogy töle az illetö figyelmeket megtagadni találják, mivel nem tudja pontosan, miböl állnak azok. Azért mindig úgy jár, mint egy kelepczékkel körülvett ember; neki a' társalgás nem mulatság, hanem komoly munka. Fontolgatja legcsekélyebb lépteiteket, kérdezgeti tekinteteiteket, gondosan fejtegeti szavaitokat, félvén, nehogy azok valami öt sértö titkos czélzásokat foglaljanak magokban. Én nem tudom

találkozott-e valaha olly falusi nemesember, ki nálánál az udvariság' tárgyában szőrszálhasogatóbb lett volna; ő az illendőség' legkisebb törvényeinek is hódolni igyekszik 's el nem türi, hogy azok' valamellyikét rá nézve elmellőzzék; tele van kétkedéssel és követeléssel egyiránt; szeretne eleget tenni, de fél, nehogy sokat tegyen, és mivel sem egyiknek, sem másiknak határait nem ösmeri, némi zavarodott és gögös visszatartózkodásban marad.

A' dolog még nem eddig van, 's im itt egy másik kicsapongása is az emberi szivnek.

Az amerikai ember, mindennap az Egyesült-Statusokban uralkodó csodálatra méltó egyenlőségről beszél; 's ezért főnen kevélykedik hazájával; de alattomban boszankodik, 's a' mennyire rajta áll, megmutatni vágyik, hogy ő az általa magasztalt általános rendtől önmagára nézve kivételt csinál.

Nem igen találni olly amerikai embert, ki születésénél fogva a' gyarmatok' alapitóival egy kis összeköttetésben állani ne kivánna, mi pedig az angolországi nagy családok' sarjadékait illeti, ezekkel Amerika nekem egészen tömve lenni látszott.

Mikor valamelly gazdag amerikai Europába érkezik, első gondja: körülrakni magát a' fényűzés' minden gazdagságaival; 's elannyira fél attól, nehogy öt a' democratia', valamelly egyszerű polgárának találják nézni, hogy magát százfélekép ürgeti forgatja, csak hogy előttünk gazdagságának, mindennap uj meg uj képét mutathassa. Szállást rendszerint a' város' legkitünőbb részében fogad; szolgái számosak, kik szüntelen körüllepik.

Hallottam egy amerikait azon panaszkodni, hogy Paris' legelső teremeiben csak elegybelegy társaságot találhatni. Az ott uralkodó izlés neki nem igen tisztának tetszett 's ügyesen értésemre adta, hogy ott, véleménye szerint, a' bánásmódokban különbséget tenni elmulasztottak. Ő a'

lelket illy népszerü formák alá rejtezve látni meg nem szokta.

Az efféle ellenkezeteken nem kell csodálkoznunk.

Ha a' régi aristocratai megkülönböztetések' nyoma nem volna olly teljesen eltörölve az Egyesült-Statusokban, az amerikaiak önhonukban kevesbbé egyszerüknek 's kevesbbé türelmeseknek, a' mienkben viszont kevesbbé követelöknek 's kevesbbé majmolóknak fognák mutatni magokat.

IV. FEJZET.

Következtetések a' három előbbi fejezetből.

Mikor az emberek természeti részvételt érzenek egymás' bajai iránt, midön őket naponkint eröltetés nélküli 's gyakori viszonyok hozzák érintkezésbe és semmi ingerlékenység közttök szakadást nem csinál, könnyü átlátni, hogy szükség idején kölcsönösen segitendik egymást. Mikor valamelly amerikai ember feleitől gyámolitást kiván, azt ezek töle igen ritkán tagadják meg 's gyakran tapasztaltam, hogy öt abban önként is nagy buzgalommal részeltetik.

Előadja magát valami előre nem látott baj az országúton, azonnal szaladnak mindenfelől segitni azt, ki annak áldozatja; valami nagy szerencsétlenség ér véletlenül egy családot, ezer ösmeretlen ember nyitja meg tüstint erszényét; mérsékelt, de számos ajándékok érkeznek legott nyomoruságának enyhitésére.

A' világ' legmiveltebb nemzeteinél sokszor megtörténik, hogy egy szerencsétlen olly elszigetelve látja magát a' sokaságnak közepette, mint a' vad az erdőben; ezt majd soha nem tapasztalni az Egyesült-Statusokban. Az amerikaiak, kik bánásmódjaikban mindig hidegek és gyakran durvák, magokat soha érzéketleneknek nem mutatják és ha nem sietnek is szolgálataik' kinálásával, azokat megtenni nem vonakodnak.

Mind ez nincs ellenkezésben azzal, mit föntebb az egyediségre nézve mondottam. Sőt ugy látom, hogy e' dolgok megegyeznek inkább, hogysem egymással ellenkeznének.

Az állapotok' egyenlősége, ugyanakkor midőn az emberekkel függetlenségöket érezteti, mutatja előttök erőtlenségöket is; szabadok ők ugyan, de ki vannak téve ezer szerencsétlenségnek, és a' tapasztalás csakhamar megtanitja őket arra, hogy bár rendesen más' segitségére szükségök nincsen is, majd mindig jő olly pillanat, mellyben a' nélkül el nem lehetnének.

Európában naponkint látjuk, hogy az egy osztályból való emberek örömest segitenek egymáson; mindnyájan ugyanazon bajoknak vannak kitéve; és ez elég arra, hogy azoktól egymást kölcsönösen megovni iparkodjanak, bármelly kemény szivüek, vagy önzők legyenek is egyébiránt. Midőn tehát valaki közülök veszélyben forog, 's öt a' többiek egy kis múlékony áldozattétel, vagy rögtöni részvét által megmenthetik, nem mulasztják el azt megkisérteni. Nem mintha sorsában mélyen részt vennének; mert ha történetből segitségére szánt igyekezeteik sikeretlenek, öt azonnal elfelejtik és visszahúzódnak; hanem közttök némi alattomos és majdnem akaratlan egyetértés jött létre, mellynél fogva kiki tartozik a' többinek pillantatnyi segitséggel, 's azt viszont maga részére is követelheti.

Terjesszétek egész népre ki azt, mit csak egy osztályról mondok 's meg fogjátok érteni gondolatomat.

Valóban, a' democratiának minden polgárai közt, van valami ollyan egyetértés, mint a' minőről szólok, mindnyájan ugyanazon erőtlenségnek 's ugyanazon veszélyeknek vannak ők kitéve 's mind érdekök, mind rokonszenvök törvényökké teszi, hogy szükség' idején egymásnak kölcsönös segitségére legyenek.

Minél egyenlőbbek lesznek az állapotok, annál inkább kimutatják az emberek ez egymást lekötelező kölcsönös hajlandóságot.

Democratiákban, hol nagy jótetényeket nem igen osztogatnak, apró szivességeket szüntelen gyakorolnak. Ritkaság, hogy itt valaki magát feláldozni kivánja, de szolgálatra valamennyien készek.

V. FEJZET.

Mint módositja a' democratia a' cseléd és gazda közti viszonyokat.

Egy amerikai, ki Európában sokáig útazott, ezt mondá nékem egykor:

„Az angolok olly bizonyos gögös és parancsoló módon bánnak cselédeikkel, mellyen mi csodálkozunk; de a' francziák viszont, velek néha olly leereszkedést éreztetnek 's iránt olly udvariasággal viseltetnek, mellyet mi megfogni nem tudunk. Majdnem azt mondhatnók, félnek nekik parancsolni. A' felsőbbségi 's alattvalói helyzet roszul van feltartva."

Ez észrevétel helyes, és ezt magam is gyakran tapasztaltam.

Én Angolországot mindig a' világ' olly tartományának néztem, hol korunkban, a' cselédi állapot legszorongatottabb, Francziaországot pedig a' föld' azon vidékének, hol ugyanaz legtágultabb. Sehol előttem a' gazda magasabbnak 's alacsonyabbnak nem tetszett, mint e' két országban.

Az amerikaiak e' két tulság köztt állanak.

Imé ez a' felületes és látszó körülmény. Hogy okait kitalálhassuk, fölebb szükség mennünk.

Olly társaságokat még nem láttunk, hol az állapotok' annyira egyenlők voltak, hogy sem gazdagok, sem szegé-

nyek nem találtatták, következőleg sem urak sem szolgák nem léteztek volna.

A' democratia nem gátolja e' kétféle emberek' létezését; hanem megváltoztatja szellemöket 's módositja viszonyaikat.

Aristocrata népeknél a' cselédek egy különös osztályt képeznek, melly szintúgy nem változik, valamint a' gazdáké. Itt csak hamar állandó rend kap lábra; amabban is, valamint emebben nem sokára bizonyos rangfokozatot, számos osztályozásokat, kijelelt rangokat látunk előtünni 's ivadékok váltják fel egymást, a' nélkül hogy a' helyzetek változnának. Ez két egymás' fölébe helyhezett társaság, melly mindig elkülönözve, de hasonló elvek szerint igazgatva van.

Ezen aristocratai szerkezet szintolly befolyással van a' cselédek' eszméire 's erkölcseire, valamint a' gazdákéira 's ámbár az okozatok különbözők is, könnyü kiösmerni az ok' azonságát.

Mind ezek, mind amazok, apró nemzeteket képeznek a' nagynak kebelében; és végre közöttök bizonyos állandó fogalmak támadnak az igazság' és igaztalanság' tárgyában. Nálok az emberi élet' különböző dolgai saját szempontból tekintetnek, melly nem változik. A' cselédek' társaságában, valamint a' gazdákéban, az emberek nagy befolyást gyakorolnak egymáson. Megállapitott szabályokat ösmernek, és törvény' nem létében, előttök a' közvélemény, melly öket vezeti; közttök szabályozott szokások 's rendörség uralkodnak.

Ezen emberek, kiknek rendeltetésök az engedelmeskedés, kétségkivül nem olly értelemben vannak a' dicsőség, erény, tisztesség és becsület felől mint gazdáik. Hanem ők csináltak magoknak dicsöséget, erényeket és tisztessé-

get cselédeknek valókat, és ha szabad úgy kifejezni magamat, bizonyos *szolgai becsületet* gondoltak ki. *)

Azért mert valamelly osztály alacsony, nem kell hinni, hogy minden hozzátartozók' szive alacsony. Ez nagy tévelygés volna. Bár még olly alant álló legyen is, az, ki benne a' legelső 's belőle kilépni nem vágyik, magát némi aristocratai helyzetben találja, melly benne fölemelkedett érzeteket, büszke nagyralátást 's némi önmaga iránti tiszteletet gerjeszt, mik is őt nagy erényekre 's nem mindennapi cselekedetekre teszik képessé.

Aristocrata népeknél nem volt ritkaság a' nagyok szolgálatában olly nemes és bátor lelkeket találni, kik a' szolgaságot viselték, a' nélkül, hogy azt érezték, 's gazdájok akaratjának hódoltak, a' nélkül, hogy haragjától féltek volna.

Hanem a' dolog majd soha sem volt így a' cselédi osztály' alsóbb rangjaiban. Látni való, hogy az, ki a' szolgák' rangfokozatának legvégső lépcsőjét foglalja el, igen is alant áll.

A' franczíák egy egészen saját nevet adtak az aristocratia' e' legutolsó cselédének. Ők ezt *lokajnak* nevezték el.

A' *lokaj* szó, legutolsó elnevezésül szolgált, mikor már a' többi mind elégtelen volt az emberi alacsonyság' kifejezésére; a' régi monarchiában, midőn valami hitvány lealacsonyitott lényt egy pillantattal lerajzolni akartak, azt

*) Ha közelről 's részletesen vizsgáljuk azon főbb véleményeket mellyek az embereket igazgatják, a' hasonlatosság még meglepőbbnek fog tetszeni 's csodálkozva fogjuk tapasztalni, miképnálok is, épen mint valami hűbéri hierarchia' legmagasabb tagjai közt, szintúgy feltaláltatik a' születésbeli gőg, az ősek és maradékok iránti tisztelet, az alábbvalónak megvetése, az érintkezéstőli félelem, az udvariság, hagyományok és régiség' kedvelése.

mondták róla, hogy *lokajos lelke van*. Ezzel meg volt mondva minden. Értelme teljes volt és megfogható.

Az állapotok' állandó egyenlőtlensége a' szolgákra nemcsak némi sajátságos erényeket, 's némi sajátságos vétkeket ruház; hanem őket gazdáik' ellenében némi különös állásba is teszi.

Aristocrata népeknél a' szegény, gyermekségétől fogva meg van barátkozva azon eszmével, hogy neki parancsolnak. Bár merre veti szemeit, legott mindenütt a' hierarchia' ábrázatját 's engedelmesség' képét látja.

Olly országokban tehát, hol az állapotok' tartós egyenlőtlensége uralkodik, a' gazdának könnyű cselédeit kész, tökéletes, tiszteletteljes és önkénytes engedelmességre birni, mert ezek benne nemcsak az urat, hanem az urak' osztályát is tisztelik egyszersmind. Ő akaratjoknak az aristocratia' egész sulyával fölötte ül.

Kormányozza cselekedeteiket 's igazgatja bizonyos pontig még gondolataikat is. Aristocratiákban a' gazda, gyakran tudtán kivül is, csodálatra méltó hatalmat gyakorol a' néki engedelmeskedők' véleményei, szokásai 's erkölcsei fölött 's befolyása még sokkal messzebb terjed, mintsem tekintélye.

Aristocrata társaságokban, nemcsak szintolly örökség szerinti inas-családok vannak, mint örökség szerinti úri családok; hanem ugyanazon inas-családok több nemzedékeken keresztül, ugyanazon úri családok mellett maradnak; (épen mint valami párhuzamos vonalok, mellyek sem össze nem érnek, sem egymástól el nem térnek) mi is rendkivül módositja a' kölcsönös viszonyokat e' kétféle rendü személyek köztt.

És igy ámbár az aristocratia alatt, gazda és szolga köztt semmi természeti hasonlatosság nincsen; söt inkább a' szerencse, nevelés, vélemények, és jogok őket a' személyek' lajtorjáján iszonyú távolságra helyhezik egymástól, az idö által még is utoljára összeköttetésbe jönek. A'

régi közös emlékeknél fogva ragaszkodnak egymáshoz, és bár mennyire különbözzenek is, összegyalúlódnak; mig ellenben democratiákban, hol egymáshoz természettel majdnem hasonlók, folyvást idegenek maradnak egymás köztt.

Aristocrata népeknél tehát, a' gazda végtére ugy tekinti szolgáit, mint egy alsóbb 's másod rendü részét önmagának; 's gyakran érdekeltetik sorsuktól, az önzésnek némi végső maga megeröltetése által.

A' szolgák is viszont magokat majdnem ugyanazon szempontból tekintik, 's ollykor a' gazda' személyével egygyé teszik, elannyira, hogy annak végre mellékrészeivé válnak, mind saját nézetök, mind az övé szerint.

Aristocratiákban a' szolga, alárendelt helyzetet foglal el, mellyből kilépnie nem lehet; mellette egy olly ember áll, ki felsőbb ranggal bir, mellyet el nem veszthet. Egyfelöl az örökös homály, szegénység, engedelmesség; másfelöl az örökös dicsőség, gazdagság, parancsolás. Ez állapotok folyvást különbözők és folyvást szomszédok 's az öket összefoglaló kötél szintolly állandó, mint magok.

E' szélsőségben a' szolga végre nem gondol magával; megválik személyétől 's elpártol némileg önmagától, vagy inkább egészen átülteti magát gazdájába; itt teremt ö magának egy képzelt személységet. Kedvtelve ékesitgeti magát azok' gazdagságával, a' kik neki parancsolnak; dicsekszik dicsőségökkel, kevélykedik nemességökkel 's magát szüntelen kölcsönözött nagysággal táplálja, mellynek gyakran nagyobb becset tulajdonit, mintsem azok, kik annak teljes és valódi birtokában vannak.

Valami megható 's egyszersmind nevetséges van e' két állapot' illy különös összevegyültében.

Ez úri szenvedélyek, átültetve az inasok' lelkeibe, ott az általok elfoglalt helynek természeti mértékeit veszik föl; összeszorulnak és eltörpülnek. Mi az egyiknél büszkeség volt, az gyermekes hiusággá 's élhetetlen követelés-

sé válik a' másiknál. Egy nagy úr' szolgái magokat rendszerint igen szigoruaknak mutatják a' gazdájokat illető figyelmek körül, 's jobban ragaszkodnak legcsekélyebb kiváltságaihoz mintsem önmaga.

Még nálunk találhatni néha az aristocratia' e' régi szolgái közül egyet; az illyen túlélte faját 's maholnap el fog enyészni vele együtt.

Az Egyesült-Statusokban semmi hozzá hasonlót nem láttam. Nemcsak hogy az amerikaiak az embert, kiről szó van, nem ösmerik, de bajosan lehet velek még annak létezését is felfogatni. Ezt nekik megfogniok majd olly nehéz mint nekünk képzelnünk, minő volt egy rabszolga a' rómaiaknál, vagy egy jobbágy a' középkorban. Ezek az emberek igazság szerint, bár különböző mértékben is, mind azonegy oknak szülöttei voltak. Valamennyien messze hátrálnak szemeink elől 's futnak naponkint a' mult idők' homályába, az öket létre hozott társasági állapottal egyetemben.

Az állapotok' egyenlősége a' szolgából és gazdából uj lényeket csinál 's közttök uj viszonyokat alapit meg.

Midön az állapotok csaknem egyenlők, az emberek szüntelen helyet változtatnak; van itt is osztálya mind a' szolgáknak, mind a' gazdáknak; hanem ezek nem mindig ugyanazon egyedekből és kivált nem ugyanazon családokból állanak 's valamint a' parancsolás, ugy az engedelmeskedés sem örökös.

A' szolgák nem képezvén külön népet, sajátságos szokásokkal, előitéletekkel vagy erkölcsökkel nem birnak; nálok az észnek bizonyos szabását, 's az érzésnek bizonyos modorát nem tapasztalni, ők rangbeli vétkeket, vagy erényeket nem ösmernek, hanem osztoznak kortársaik' tudományában, eszméiben, érzeményeiben, erényeiben és vétkeiben; 's vagy becsületes vagy gaz emberek ők is, mint gazdáik.

Az állapotok szintolly egyenlők a' szolgáknál, valamint a' gazdáknál.

Minthogy a' szolgák' osztályában kijelelt rangokat, vagy állandó rangfokozatot nem látni, itt azon alacsonyságot és nagyságot nem találjuk fel, mellyeket az inasok' aristocratiájában szintúgy, mint minden aristocratiákban tapasztalhatni.

Semmi affélét az Egyesült-Statusokban nem láttam mi eszembe hozta volna azon kiválasztott szolgát, mellynek emlékezete nálunk Europában fenmaradt; de hasonlóképp nem találtam fel a' lokajnak mintáját is. Ott mind egyiknek, mind a' másiknak nyoma elenyészett.

Democratiákban a' szolgák nemcsak egymás köztt egyenlök, hanem mondhatni, hogy egyenlök némiképen gazdáikkal is.

Ezt szükség magyaráznom, hogy jól megértessék.

A' szolga minden pillanatban gazdává válhatik 's azzá lenni vágyik is; és igy a' szolga nem másféle ember mint a' gazda.

Miért van hát egyiknek joga parancsolni, 's mi kényszeriti a' másikat engedelmességre? Ideigleni 's szabad egyetértése kettőjök' akaratjának. Természettel nem alábbvaló egyik a' másiknál, 's ideiglen csak alku' következésében válik azzá. Ezen alku' határai köztt, az egyik szolga, a' másik gazda; azokon kivül két polgár, két ember a' kettő.

Kérem az olvasót, jól megjegyezze magának, hogy e' fogalmat nemcsak a' szolgák képzik magoknak állapotjok felöl. A' gazdák a' cselédséget ugyanezen szempontból tekintik 's a' parancsolás' és engedelmesség' szabott határai szintolly tisztán ki vannak jelelve egyik', mint a' másik' elméjében.

Midön a' polgárok' nagy része már régóta csaknem hasonló állapotban részesül, és az egyenlőség régi 's elfogadott tény, a' közvélemény, mellyre semmi kivételek befolyással nincsenek, némi általánossággal, kijelel az ember

becsének hizonyos határokat, mellyeken fölül vagy alól nehezen lehet valakinek sok ideig maradnia.

Hiában okoz a' gazdagság és szegénység, parancsolás és engedelmesség történetből nagy távolságokat két ember közzt; a' közvélemény, melly a' dolgok szokott rendén alapúl, egyarányosságba hozza őket 's némi képzelt egyenlőséget szerez közttök, állapotjaik' valóságos egyelőtlenségének ellenére is.

E' mindenható vélemény végre átmegy azok' lelkébe is kiket saját érdekök ellene fölindithatna; megmódositja itéletőket is ugyanakkor, midőn akaratjokat hatalmába keriti.

Az ur és szolga, lelkök belsejében semmi nagy különbséget egymás közt többé nem sejtenek, 's annak egykori tapasztalhatása iránt sem reményt sem félelmet nem éreznek. Ennélfogva, megvetéstől és haragtól menttek 's magokat, ha megtekintik, sem alázatosoknak, sem kevélyeknek nem találják.

A' gazda azt tartja, hogy hatalmának egyedüli forrása a' szerződés; és a' szolga is ebben leli fel engedelmességének egyedüli okát. Ők az általok elfoglalt viszonyos helyzeten nem versenygenek; hanem mindenik jól látja a' magáét 's annál marad.

Hadsergeinknél a' közvitéz majdnem ugyanazon osztályokból kerül, mellyekből a' tisztek 's ugyanazon tisztségekre is juthat; a' rangot kivéve, magát tökéletesen egyenlőnek tartja főnökeivel és valóban az is; hanem a' zászló alatt semmit nem vonakodik engedelmeskedni 's engedelmessége azért, mert önkénytes és meghatározott, nem kevesbbé kész, pontos és könnyü.

Ez megfogást nyújt arról, mi democrata társaságokban a' szolga 's gazda közzt történik.

Balgatagság volna azt hinni, mintha e' kétféle ember közzt születhetnék valaha olly buzgó 's mély hajlandóság, minő néha az aristocratiai cselédség' kebelében támad, vagy

hogy itt az önfeláldozásnak olly fényes példáira lehessen találni.

Arlstocratiákban a' szolga 's gazda csak néha néha látják egymást és gyakran csak közbenjárók által beszélnek egymással. Azonban rendszerint még is szorosan ragaszkodnak egymáshoz.

Democrata népeknél a' szolga 's gazda igen közel vannak egymáshoz; testeik szüntelen érintkeznek, lelkeik össze nem elegyednek; foglalatosságaik közösek, érdekeik majd soha nem közösek.

E' népeknél a' szolga magát mindig vándorkint tekinti gazdáinak hajlékában. Őseiket nem ösmerte, utódaikat nem látandja, nálok semmi tartósat nem reménylhet. Miért olvasztaná létét össze azokéval 's mi vihetné öt e' különös önfeláldozásra? A' kölcsönös helyzet megváltozott: meg kell változni a' viszonyoknak is.

Szeretnék mindent, mit fölebb említék, az amerikaik' példájával bizonyitni be; de azt, a' személyek' és helyek' gondos megkülönböztetése nélkül nem tehetem.

Az Egyesület' déli részén fennáll a' rabszolgaság. Mind az tehát, a' mit mondék, ide nem alkalmazható.

Éjszakon a' szolgák' nagy része felszabaditottakból, vagy felszabaditottak' fiaiból áll. Ezek az emberek a' közbecsületben bizonytalan lábon állanak; a' törvény által egy arányba tétetnek gazdájokkal, az erkölcsök makacsul viszszalökik öket onnét. Önmagok sem tudják helyzetöket tisztán felfogni 's majd mindig vagy szemteleneknek, vagy csúszómászoknak mutatkoznak.

De éjszak' ugyane' tartományaiban, különösen Új-Angliában, elég számos fehérek találtatnak, kik magokat, fizetésért, készek ideiglen alávetni feleik' akaratjainak. Azt hallottam, hogy e' szolgák rendszerint pontosan 's ügyesen teljesitik kötelességeiket, 's a' nélkül, hogy magokat

annál, ki nekik parancsol, természettel alábbvalóknak hinnék, iránta önként engedelmességgel viseltetnek.

Úgy tetszett előttem, hogy ezek átvittek a' szolgaságba némellyeket azon férjfias szokásokból, mellyeket a' függetlenség és egyenlőség szülni szokott. Miután magoknak egy terhes állapotot választottak, az alól mellesleg kibuvni nem iparkodnak, és sokkal többre becsülik magokat, mintsem gazdájoktól azon engedelmességet, mellyet neki szabadon fogadtak, megtagadnák.

A' gazdák viszont nem kívánnak szolgáiktól egyebet, mint a' szerződés' hü 's pontos teljesítését; elég nekik, ha őket pontosoknak és becsületeseknek ösmerik.

És így nem lehetne igazán mondani, hogy democratiában, a' szolga 's gazda közti viszonyok rendezetlenek; rendezve vannak azok, de más módon; a' szabály különböző, de létezik szabály.

Nem akarom itt vizsgálni, valljon ez uj állapot, mellyet most leirék, alábbvaló-e annál, melly azt megelőzte, vagy csak különböző. Elég róla annyit mondanom, hogy szabályos és állandó; mert a' fő dolog nem abban fekszik, hogy az emberek között egy bizonyos rendet, hanem hogy valami rendet találjunk.

De mit mondjak azon szomorú 's háborgó időszakokról, mellyek alatt az egyenlőség magát a' forradalom' zajának közepette megalapítni kezdi, midőn a' democratia, már lábra kapván a' társasági állapotban, még fáradságosan küzd az előítéletek és erkölcsök ellen?

A' törvény 's egyrészben a' közvélemény is már kimondták, hogy természeti 's állandó alábbvalóság a' szolga 's úr között nincsen. De ez uj hit nem hatott még lelke' mélyébe ez utóbbinak, vagy inkább elfordúl szíve attól. Az úr, lelke' belsejében most is azt tartja még, hogy ő egy különös és föntebbi nemből való; de mondani nem meri 's borzadva hagyja magát az arányosság felé vonatni. Paran-

csolása félénk is, durva is lesz egyszersmind; szolgái iránt többé nem érzi magában azon pártfogó és szives indulatokat, mellyeket a' kétségbe nem vont hosszas hatalom mindig szülni szokott, és csodálja, hogy maga megváltozván, szolgája is megváltozik; azt akarná, hogy midőn emez a' szolgaságon, úgy szólván, csak általmegy, benne még is szabályos és állandó szokásokat öltsön fel; hogy magát elégültnek 's büszkének mutassa olly szolgai helyzetben, mellyből előbb utóbb ki kell lépnie; hogy magát feláldozza egy olly emberért, ki őt sem nem védelmezheti, sem meg nem ronthatja és hogy végre örökös kötelék által csatlakozzék olly lényekhez, kik hozzá hasonlók 's nálánál nem állandóbbak.

Aristocrata népeknél gyakran megtörténik, hogy a' cselédi állapot nem aljasítja le azok' lelkét, kik annak magokat alávetik; minthogy annál egyéb állapotot nem ösmernek és nem is képzelnek és mivel ama' szörnyü egyenlőtlenség, melly közttök és gazdájok között mutatkozik, előttök az isteni gondviselés' valami titkos törvényének szükséges és kikerülhetlen okozata gyanánt tünik fel.

Democratia alatt, a' cselédi állapotban semmi lealázó nincs, mert az szabadon választatik, ideiglen vétetik föl, a' közvélemény által meg nem bélyegeztetik, és mivel az semmi állandó egyenlőtlenséget szolga 's úr között nem szül.

Hanem egy társasági állapotból másikba átlépéskor, majd mindig adja elő magát olly pillanat, mellyben az emberek' lelke tétováz az uralkodás' aristocratai fogalma 's az engedelmeskedés' democratai eszméje között.

Ekkor az engedelmeskedés elveszti erkölcsiségét annak szeme előtt, a' ki engedelmeskedik; ez azt többé istentől rendelt kötelesség gyanánt nem nézi, 's pusztán emberi szempontból sem tekinti; előtte sem nem szent, sem nem igazságos az, 's magát annak mint valami lealázó, de hasznos dolognak, úgy veti alá.

Ez időpontban az egyenlőség' zavart és tökéletlen képe lebeg a' szolgák' lelke előtt; eleinte megkülönböztetni nem tudják, valljon magában a' szolgai állapotban, vagy azon kivül van-e azon egyenlőség mellyhez jogot tartanak 's borzadnak szivökben azon alárendeltségtől, mellynek önmagok adták alá magokat 's mellynek hasznát veszik. Készek szolgálni 's szégyenlenek engedelmeskedni; szeretik a' szolgaság' hasznait, de nem az urat, vagy helyesebben mondva, nem tudják bizonyosan, valljon nem rajtok volna-e a' sor uraknak lenni 's hajlandók azt, ki nekik parancsol, jogaik' igazságtalan bitorlójaúl nézni.

Illyenkor minden polgár' házában valami hasonlót vehetni észre azon szomorú látványhoz, mit a' politicai társaság mutat. Egy alattomos belháború folyott az egymásra folyvást gyanakvó 's egymással versenyező hatalmak köztt; az úr magát roszakarónak és szelídnek, a' szolga roszakarónak és fejesnek mutatja; az egyik magát embertelen megszorítások által a' pártfogás' és jutalmazás', másik az engedelmesség' kötelessége alól igyekszik kivonni. Közttök a' házi igazgatás' gyeplöi ide 's tova hányatnak 's mindenik igyekszik azokat megragadni. Azon vonalok, mellyek a' tekintélyt a' zsarnokságtól; a' szabadságot a' féktelenségtől, a' jogot az esettől elválasztják, előttök összebonyolúltaknak 's elkeveredetteknek látszanak, és senki nem tudja sem azt micsoda, sem azt, mit tehet, vagy mivel tartozik.

Az illy állapot, nem democratai, hanem forradalmi állapot.

VI. FEJZET.

Mint szokták a' democrata intézetek 's erkölcsök felemelni a' haszonbéreket 's megrövidítni azok' idejét.

Mit a' szolgák- és gazdákról mondottam, alkalmazható bizonyos pontig a' tulajdonosokra 's haszonbérlőkre is. Azonban a' tárgy megérdemli, hogy külön vétessék vizsgálat alá.

Amerikában haszonbérlők, úgy szólván, nincsenek, itt minden ember tulajdonosa a' teleknek, mellyet mivel.

Meg kell vallani, hogy a' democrata törvények hatalmasan nevelik a' tulajdonosok' számát 's fogyasztják a' haszonbérlőkét. Mind e' mellett, mi e' részben az Egyesült-Statusokban történik, korántsem annyira az ország' intézeteinek, mint magának az országnak tulajdonítandó. Amerikában a' föld olcsó, 's kiki könnyen birtokossá lehet. A' föld keveset hoz be, 's jövedelmeit nem lehetne jó móddal tulajdonos és haszonbérlő köztt felosztani.

Amerika tehát e' tekintetben, mint sok egyéb dolgokban, egyetlenegy tartomány; 's azt venni fel példaúl, tévedés lenne.

Én azt tartom, democrata országokban is, valamint aristocratiákban, fognak lenni tulajdonosak és haszonbérlők; hanem, hogy a' tulajdonosak és haszonbérlők nem egyforma összeköttetésben lesznek mind a' két helyen.

Aristocratiákban a' haszonbéreket, nem csupán pénzzel hajtják le, hanem tisztelkedéssel, hajlandósággal 's szolgálatokkal is. Democrata országokban azokat csak pénzzel fizetik. Midön a' jószágok felosztatnak 's kézről kézre járnak, és midön a' családok és föld között létezett állandó viszony megszünik, azontúl csak a' vaktörténet hozza a' tulajdonost 's haszonbérlőt egymással érintkezésbe. Összejönek egy pillanatig a' szerződés' feltételeiről vitatkozni 's azzal eltávoznak egymás' szeme elől. Olly két idegenek ők, kiket az érdek hoz össze, és kik szigorúan értekeznek egymással olly ügy felől, mellynek egyedüli tárgya: *pénz*.

A' mint a' javak eloszlanak 's a' gazdagság szerteszétszoródik az egész országon, a' status azonnal tele lesz olly emberekkel, kiknek hajdani vagyonossága hanyatlásban van, és ollyan uj meggazdagultakkal, kiknek szükségeik gyorsabban szaporodnak, mintsem segédforrásaik. Ezekre mindnyájokra nézve, a' legcsekélyebb nyereség is fontos, 's egy sem érzi közülök magát hajlandónak arra, hogy bármiféle hasznot is elszalasszon, vagy jövedelmének bármi részétől is elessék.

Midön a' rangok összevegyülnek, 's valamint az igen nagy, úgy az igen kis vagyonok is rikábbak lesznek, naponkint kisebb a' távolság a' tulajdonos' társasági állapotja 's a' haszonbérlőé között; egyik sem bir természettel valami kétségtelen felsőbbséggel a' másik fölött. Immár két egyenlő és szükölködő ember között, mi szolgálhat a' bérbeli szerződés' tárgyaúl egyéb, mint a' pénz?

Egy olly ember, ki egy egész vidéket bir, 's kinek száz majorja van, általlátja, hogy fő dolog az, mint nyerhesse meg egyszerre több ezer ember' szivét; úgy tetszik előtte, hogy érdemes ezen iparkodnia. Hogy hát e' nagy czélt elérhesse, kész tenni áldozatokat.

Ki csak száz holddal bir, az efféle gondot magára nem

vesz, 's nem igen van rá szüksége, hogy haszonbérlőjének különös hajlandósága után esenkedjék.

Az aristocratia nem hal meg egy nap, mint az ember. Elve lassankint szokott leromlani az emberek' lelkeiben, mielőtt a' törvények által megtámadthatnék. És így sokkal előbb, mintsem ellene a' harcz kiütne, már látszik lassankint tágulni a' kötél, melly eddigelé a' magasb osztályokat egyesítette az alsóbbakkal. Elárúlják magokat, egyfelől a' részvétlenség és megvetés, másfelől a' féltékenység és gyülölség; a' szegény és gazdag közti viszonyok ritkábbak 's barátságtalanabbak lesznek; a' haszonbér' értéke felemelkedik. Ez még nem eredménye a' democrata forradalomnak, hanem csak bizonyos előjele annak. Mert a' melly aristocratia kezéből egyszer a' nép' szivét végkép kiszalasztotta, épen ollyan, mint egy gyökerestül kihalt fa, mellyet a' szelek annál könnyebben ledöntenek, minél magasabb.

Ötven év óta a' haszonbér' értéke szörnyet nött nemcsak Franciaországban, hanem Europa nagyobb részében. Azon különös előmenetelek, mellyeket a' földmivelés és ipar ugyanazon idő alatt tettek, e' tünemény' megfejtésére, véleményem szerint nem elegendők. Valami ennél hatalmasb és rejtettebb okhoz szükség folyamodnunk. Én az tartom, hogy ez okot ama' democrata intézetekben kell keresnünk, mellyeket sok europai népek felvettek, és azon democrata szenvedélyekben, mellyektől a' többiek kisebb nagyobb mértékben izgattatnak.

Gyakran hallottam nagy angol birtokosokat dicsekedni azzal, hogy ők ma sokkal több pénzt vesznek be uradalmaikból, mintsem apáik vettek.

Meglehet, van okuk örülni, de az bizonyos, hogy nem tudják minek örülnek. Ők azt hiszik, tiszta nyereség a' mit kapnak, pedig csak csere az. Befolyásukat adják oda kész pénzért; és a' mit pénzben nyernek, csakhamar elvesztik hatalomban.

Van még más jel is, minél fogva könnyü megösmerni, hogy nagy democrata forradalom ment végbe, vagy készül végbemenni.

A' középkorban, majd minden földek örökre, vagy legalább igen hosszú időre voltak haszonbérbe adva. Midön az ez időbeli házi gazdálkodást vizsgáljuk, úgy találjuk, hogy akkor a' 99 éves haszonbérlések gyakoriabbak voltak, mintsem ma a' 12 évesek.

Akkor a' családokat halhatatlanoknak hitték; az állapotok örökre megüllepedteknek látszottak és az egész társaság olly mozdúlatlannak tetszett, hogy abban valami egykor történhető mozgást nem is képzelhettek.

Az egyenlőség' századaiban az emberi lélek más fordúlatot vett. Könnyen azt képzeli magának, hogy semmi nem maradandó. Rajta az állhatatlanság' eszméje uralkodik.

Illy gondolkozás mellet, mind a' tulajdonos, mind a' bérlő némi ösztönszerű irtózást éreznek a' hosszas idejü kötelezésektől; félnek, nehogy egykor korlátolva lássák magokat azon alku által, mellyből ma nyereséget húznak. Állapotjoknak valami rögtöni 's előre nem látott megváltozhatására homályosan számolnak. Magok magoktól tartanak; félnek, nehogy izlésök megváltozni találván, bajos legyen elhagyniok azt, mi vágyaiknak tárgyul szolgált vala, 's attól félni van is okuk; mert mi democrata századokban, minden dolgok' mozgalmának közepette legingatabb, az: *az ember' szive.*

VII. FEJZET.

Befolyása a' democratiának a' munkabérekre.

Nagy része azon észrevételeknek, mellyeket föntebb tettem, midön a' szolgákról és gazdákról szólottam, a' gazdákra 's munkásokra is alkalmazható.

A' mint a' társasági rangfokozat' szabályai kevesbbé tartatnak meg, és a' nagyok alászállnak, a' kicsinyek felemelkednek 's mind szegénység, mind gazdagság örökségszerinti lenni megszünik, naponkint fogyni látszik a' tettleges és képzeletbeli különbség, melly a' munkást a' gazdától különválasztotta.

A' munkás magasb fogalmat nyer jogai, jövendője 's önmaga felöl; uj nagyravágyással, uj kivánságokkal telik el 's uj szükségektől ostromoltatik. Minduntalan irígy szemeket vet annak nyereségeire, ki vele dolgoztat; hogy azokban osztozhassék, munkájának magasb árt szabni igyekszik 's azt végre rendszerint el is szokta érni.

Democrata országokban, valamint másutt, az iparágak' nagy része kevés költséggel folytattatik, olly emberek által, kiket a' gazdagság és tanultság nem emelnek fölül az azokkali közegyarányúságon, kiknek munkájával élnek. Az illy iparbeli vállalkozók felette számosak; érdekeik különbözök; ennélfogva egyetérteniek 's igyekezeteiket egyesítniek nem könnyü dolog.

Másrészről, a' munkások majd mind birnak olly biztos segédforrásokkal, mellyek mellett meg lehet szolgálatukat tagadniok ollyankor, midőn meg nem akarják nekik adni azt, mit ők munkájok' illendő díjának tekintenek.

Azon folytonos harczban tehát, mellyet e' két osztály a' munkabérek végett egymás ellen folytat, az erők megoszlanak 's a' győzedelmek felváltva ütnek ki.

Söt hinni lehet, hogy idővel a' munkások' érdekének kell győzni; mert a' felemelt munkabérek, miket már kieszközöltek, őket naponkint kevesbbé függőkké teszik gazdáiktól 's minél függetlenebbek lesznek, béreik' fölemelésére annál könnyebben rámehetnek.

Felveszem példaúl azon iparágat, melly korunkban nálunk is, mint a' világ' majd minden nemzeteinél leginkább üzetik: a' *földmivelést*.

Franczia-országban azok, kik a' földet napszámban mivelik, többnyire magok is birnak apró telkecskékkel, mellyek mellett, ha épen kell, megélhetnek a' nélkül, hogy másnak dolgozzanak. Midőn ezek kézi munkájokkal valami nagy földesurat, vagy szomszéd haszonbérlöt megkinálnak, és nekik bizonyos munkabér meg nem adatik, kis birtokukba visszavonulnak 's várják míg más alkalom adatik.

Úgy vélem, mindent egybevéve, azt mondhatni, hogy a' munkabérek' lassankinti 's nevekedő felemelkedése egyike a' democrata társaságokon uralkodó általános törvényeknek. A' mint az állapotok egyenlőbbek lesznek, a' munkabérek felemelkednek, 's a' mint a' munkabérek magasabbak, az állapotok egyenlőbbekké válnak.

De korunkban egy nagy és veszedelmes kivételre találunk.

Egy föntebbi fejezetben megmutattam, miképen a' politicai társaságból kiüzött aristocratia magát az iparvilág' némelly részeibe furván be, ott uraságát uj alakban alapította legyen meg.

Ez a' munkabérek' drágítására nagy befolyást gyakorol.

Miután az embernek már igen gazdagnak kell lennie, hogy azon nagy iparágakba, mellyekről szóltam, beléjek vághasson, az effélékbe kezdők nagyon csekély számmal vannak. Kevesen levén, összeszövetkezniek 's a' munkának tetszésök szerinti bért szabniok könnyű.

Ellenben munkásaik igen nagy számmal vannak 's egyre szaporodnak; mert adatnak ollykor elő olly rendkivüli szerencsés körülmények, mellyek míg tartanak, a' munkabérek szertelenül fölhágnak 's az egész körülbelől levő népséget a' műgyárakba csalják. Mihelyt immár az emberek e' pályára léptek, úgy tapasztaljuk, hogy abból kimenekedni többé nem igen tudnak, minthogy ott magokra csakhamar olly testi 's lelki szokásokat öltenek, mellyek öket minden egyéb munkára alkalmatlanokká teszik. Az illy emberek átaljában kevés tanultsággal, szorgalommal és értékkel birnak, 's így majdnem egészen gazdájok' önkényének vannak kitéve. Midőn valami csődület vagy más véletlen eset csökkentni találja ez utóbbinak nyereségeit, munkabéreiket csaknem tetszése szerint alábbszállíthatja 's így rajtok azt, mit tőle a' szerencse elhúz, könnyen kivásárolhatja.

Ha közegyetértéssel megtagadják a' munkát; a' gazda, mint tehetős ember, a' nélkül, hogy magát megrontsa, könnyen elvárhatja, míg öket a' szükség hozzá visszavezeti; de nekik dolgozniok kell mindennap, hogy el ne veszszenek; minthogy ők két karjokon kivül egyéb tulajdonnal nem igen birnak. Az elnyomatás rég szegényekké tette öket, 's elnyomatniok annál könnyebb, minél szegényebbek lesznek. Ez azon circulus vitiosus, mellyből sehogy ki nem menekhetnek.

Azért nem kell csodálni, ha itt a' munkabérek, miután néha egyszerre felemelkedtek volna, állandóan alászál-

lanak, míg ellenben más mesterségeknél, a' munka' bére, melly közönségesen csak lassankint szokott emelkedni, folyvást nevekedik.

E' függő és szegény állapot, mellyben már ma az iparüző népség' egy része van, kivételes 's mindennel, mi körültte találtatik, ellenkezésben álló esemény; de épen azért nincs nála fontosabb, vagy a' törvényhozó' különös figyelmét inkább megérdemlő dolog; mivel nehéz akkor, midőn egész társaság mozog, egy osztályt mozdulatlanúl tartani és midőn a' nagyobb szám szüntelen uj meg uj ösvényeket nyit magának a' szerencséhez, akkor a' dolgot oda vinni, hogy néhányan békével türjék szükségeiket 's vágyaikat.

VIII. FEJZET.

Befolyása a' democratiának a' családra.

Megvizsgáltam, mint módosítja democrata népeknél és különösen az amerikaiaknál, az állapotbeli egyenlöség a' polgárok' egymás köztti viszonyait.

Most még tovább akarok menni 's magának a' családnak kebelébe hatni. Nem czélom itt, uj igazságokat keresni, hanem megmutatni, minő összefüggésben vannak tárgyammal a' már ösmert körülmények.

Egész világ észrevette azt, hogy korunkban a' családnak különböző tagjai köztt uj viszonyok alapúltak; hogy azon távolság, melly hajdan az apát fiaitól elválasztá, megrövidült és hogy az apai tekintély ha egészen le nem rontatott is de legalább nagyot csökkent.

Valami hasonló, de még felötlöbb dolgot tapasztalni az Egyesült-Statusokban.

Amerikában *család*, — e' szót római és aristocratiai értelemben véve — nem létezik. Annak némi nyomát csak a' kisdedek' születését követő első években találjuk. Ekkor az apa, akadály nélkül gyakorolja a' házi dictaturát, mint a' mellyet gyermekeinek gyengesége szükségessé tesz és mind ezek' érdeke, mind ön felsöbbsége igazolnak.

Hanem a' mint az amerikai ifju emberedni kezd, a' fiúi engedelmesség' kötelékei naponkint tágulnak. Ura levén gondolatainak, ura lesz csakhamar magaviseletének is. Amerikában, igazán szólván, fiatalkor nincs is. Az ember

első éveiből kiléptével mindjárt megérettnek mutatkozik 's maga kezd magának ösvényt szabni.

Hibáznánk, ha azt hinnök, hogy ez valami belharcz' következtében történik, mellyben talán a' fiú némi erkölcsi erőszak' utján tesz szert az apja által töle megtagadott szabadságra. Ugyanazon szokások, ugyanazon elvek, mellyek egyiket a' szabadság' megszerzésére ösztönzik, másikat hajlandóvá teszik annak használatát kérdés alá nem vehető jog gyanánt tekintni.

Ennélfogva amannál nem venni észre egyet is azon ellenséges és féktelen indúlatok közül, mellyek az embereket, azután is, mikor már magokat a' megalapított hatalom alól kivonták, még sokáig izgatják. Emez nem érzi magában azon keserüséggel 's boszusággal teljes bánatokat, mellyek rendszerint a' megbukott hatalmat túlélni szokták: az apa messziről észrevette a' határokat, hol tekintélyének megszünni kell; és midőn öt az idö e' határokhoz eljuttatta, könnyen lemond. A' fiú előre látta azon kiszabott időszakot, mellyben saját akaratja váland szabályává; 's megszerzi a' szabadságot hirtelenkedés 's erőlködés nélkül, mint olly jót, melly öt illeti 's mellytől senki megfosztani nem törekszik [1]).

[1]) Mind e' mellett az amerikaiaknak még nem jutott eszébe, mint mi tettünk Francziaországban, elvenni az apáktól a' hatalom' legfőbb elemeit, megfosztváu őket a' javaik felől halálok után rendelkezhetés' szabadságától. Az Egyesült-Statusokban a' végintézet-tétel' joga nincsen korlátolva.

Ebben, valamint majd minden egyébben, könnyű észrevenni, hogy ha az amerikaiak' politicai törvényhozása sokkal democrataibb a' mienknél, nekünk viszont polgári törvényhozásunk végtelenül democrataibb az övéknél. Ezt megfejteni könnyű.

A' mi polgári törvényhozásunk' szerzője egy olly ember volt, ki érdekében fekvőnek látta, kielégíteni kortársainak democrata szenvedélyeit minden affélében, mi csak hatalmával egyenesen

Talán nem lesz haszontalan dolog, megmutatni, hogy a' családi körben tapasztalható ezen változások mi szoros összefüggésben vannak a' szemeink előtt egészen végbemenő társasági 's politicai forradalommal.

Vannak némelly nagy társasági elvek, mellyeket egy nép mindenüvé bevisz, vagy sehol meg nem szenved.

Az aristocratai- 's hierarchiailag szerkeztetett országokban, a' hatalom soha sem járul egyenesen a' kormányzottak' egyeteméhez. Minthogy az emberek egymástól függök, elég igazgatni az elsöket. A' többi utánok megy. Alkalmazhatni azt a' családra is, mint minden olly testületekre, mellyeknek főnökük van. Aristocrata népeknél, a' társaság, igazán szólván, csak atyát ösmer. A' fiúkat csak apjok' kezénél fogva tartja hatalmában; ő kormányozza az apát, és ez kormányozza a' fiakat. Itt hát az apa nem csupán természeti joggal bír. Adnak neki politicai jogot is a' parancsolásra. Ő alkotója 's gyámola családának és birája is annak.

Democratiákban, hol a' kormány' karja minden embert egyenkint keres föl a' sokaságban, hogy öt külön a' köztörvények alá hajtsa, nincs szükség efféle közbenjáróra; itt az apa, a' törvény' szeme előtt, csak egy, fiainál idősb és gazdagabb polgár.

és közvetlen' nem ellenkezett. Kész volt megengedni, hogy némelly népszerű elvek uralkodjanak a' jószágokon 's kormányozhassák a' családokat, csakhogy azokat a' status' igazgatásába bevinni ne kivánják. Azt reménylte, hogy mig a' democratia' árja a' polgári törvényeken túl csapna, könnyű lesz magát a' politicai törvények' árnyékában megovnia. E' nézet ügyes és önző is volt egyszersmind, hanem az illy alku tartós nem lehetett. Mert végre a' politicai társaságnak a' polgári társaság' kinyomásává és képévé kell válni, és ez értelemben azt lehet mondani, hogy semmi nem politicaibb egy népnél, mint a' polgári törvényhozás.

Midőn az állapotok' nagy része igen egyenlőtlen, és az állapotbeli egyenlőtlenség állandó, a' felsőbbség' eszméje nagyra nő az emberek' képzelődésében; ha mindjárt annak a' törvény előjogokat nem adna is, a' szokás és közvélemény megadják neki azokat. Ellenben mikor az emberek keveset különböznek egymástól, 's nem maradnak mindig egyenlőtlenek, a' felsőbbség' átalános fogalma gyengébbé 's homályosabbá válik; hiában igyekszik a' törvényhozó' akaratja igen aláhelyezni az engedelmeskedőt a' parancsolónak, az erkölcsök közel viszik e' két embert egymáshoz 's őket naponkint ugyanazon egyarányosság felé vonják.

Ha tehát nem látok is valamelly aristocrata nép' törvényhozásában a' család fejének engedett különös kiváltságokat, azért szintúgy meg vagyok győződve a' felől, hogy ott annak hatalma nagy tiszteletben tartatik 's kiterjedtebb, mintsem egy democratia' kebelében; mert tudom, hogy bárminők legyenek is a' törvények, a' följebbvaló, mindig magasabb és az alábbvaló mindig alacsonyabb állásban van aristocratiákban, mintsem democrata népeknél.

Midőn az emberek inkább a' multnak emlékezetében, mintsem a' jelen iránti elfogultságban élnek, 's midőn inkább azon törődnek, mikép gondolkodtak legyen apáik, mintsem magok gondolkodni iparkodnának, akkor az apa természetes és szükséges kapocs a' mult és jelen között; egy olly karika, mellynél e' két láncz végződik és összekötődik. Aristoacratiákban tehát az apa nemcsak politicai főnöke a' családnak, hánem egyszersmind tolmácsa a' hagyománynak, magyarázója a' szokásnak 's birálója az erkölcsöknek. Reá szivesen hallgatnak; hozzá tisztelettel közelítnek, és az iránta mutatott szeretet mindig félelem által van mérsékelve.

Mikor a' társasági állapot democrataivá vált és az emberek átalános elvül vették fel azt, hogy jó 's törvényes

minden dolgot kinek kinek magának ítélni meg, a' régi híteket csak oktatásúl, nem pedig szabályúl tekintvén; az atyának a' fiakon gyakorlott véleménybeli hatalma, valamint törvényes hatalma is, csekélyebb lesz.

Az örökségek' felosztása, mit a' democratia magával hoz, talán minden egyébnél, nagyobb befolyással van az atya 's gyermekek közötti viszony' megváltoztatására.

Mikor a' családatyának kevés vagyona van, maga 's fia mindig egy helyen élnek, és közösen folytatják ugyanazon dolgokat. A' szokás és szükség összekötik őket 's kényszerítik minden pillanatban az egymással közlekedésre; minélfogva közttök mulhatlanúl bizonyos belső bizodalmasságnak kell támadni, mi is a' tekintélyt kevesebbé korlátlanná teszi, és a' tiszteletnek külső formáival nem igen egyezik össze.

Immár democrata népeknél, épen az illy csekély értékkel biró osztály az, melly az eszméknek hatalmat 's az erkölcsöknek saját szabást adni szokott. Ez a' maga véleményeit akaratjaival együtt, mindenfelé uraságra emeli, és még azok is, kik parancsolatinak ellenszegülni leghajlandóbbak, elhagyják végre magokat példái által ragadtatni. Én láttam a' democratiának dühös ellenségeit, kik magokat tégettették gyermekeik által.

És így ugyanakkor, midőn az aristocratia a' hatalmát elszalasztja, eltünni látjuk azt is, mi nála az atyai hatalomban szigorú, udvarias és törvényes volt, 's némi egyenlőség kap lápra a' házi tűzhely körében.

Mindent felvéve, nem tudom, valljon a' társaság vesztе valamit e' változással; de azt hajlandó vagyok hinni, hogy az egyes ember nyer általa. Én azt vélem, minél democrataibbakká válnak az erkölcsök és törvények, az apa és fiú közti viszonyok annál bizodalmasbbak 's szelídebbek lesznek: a' szabály és tekintély ritkábban fordulnak elő: a' bizodalom és szivesség gyakran nagyobb 's a' természeti

kötelék szorosbra húzódni a' polgári kötelék pedig megtágulni látszik.

Democrata családban az apa nem igen gyakorol más hatalmat, mint a' mellyet szivességből egy öreg gyengédségének 's tapasztalásának adni szoktunk. Meglehet, hogy rendelményei elmellőztetnek, de tanácsai közönségesen hatás-teljesek. Ha kötelességbeli tisztelgésektől körül nem vétetik is, fiai legalább bizodalommal közelitnek hozzá. Nincs bizonyos bevett forma, mellyben hozzá szólni kell; de beszélnek vele mindig 's örömest kérnek tőle minden nap tanácsot. Az úr és tisztviselő benne eltünt: az apa megmaradt.

Elég a' két társasági állapot közttlevő különbség megítélésére, betekintnünk azon házi levelezésekbe, melyek reánk az aristocratiákból maradtak. Azokban a' nyelv mindig csinos, ünnepélyes, komoly és olly hideg, hogy a' szivnek természeti melege alig érzik a' szavakon.

Ellenben mind azon szavakban, mellyeket democrata népeknél a' fiú atyjához intéz, valami szabad, nyájas és gyengéd hang uralkodik, mellyek első tekintettel észrevétetik, hogy a' család kebelében uj viszonyok alapúltak.

Egy efféle változás megmódositja a' gyermekek közti kölcsönös viszonyokat is.

Aristocrata családban, valamint az aristocrata társaságban, minden helyzet ki van jelelve. Ott nemcsak az apa külön rangot foglal el, 's szertelen kiváltságokban részesül, hanem magok a' gyermekek sem egyenlők egymás között; a' kor és nem változhatlanúl kiszabják rangját kinek kinek 's bizonyos előjogokról biztositnak mindenkit. A' democratia nagy részét e' korlátoknak felforgatja, vagy alábbszállitja.

Aristocrata családban, a' legidősb fiú a' jószág' nagy részét 's majd minden jogokat maga örökölvén, testvérei-

nek fejévé 's bizonyos pontig urává lesz. Övé a' nagyság és hatalom; ezeké a' középszerüség és függés. Mind e' mellett igaztalanság volna azt hinni, mintha aristocrata népeknél az idösb fiú' kiváltságai csak magának volnának hasznára és körültte csak irigységet 's gyülölséget gerjesztnének.

Az idösb testvér rendszerint azon van, hogy testvéreinek gazdagságot és hatalmat szerezzen, mert a' család' általános fénye az azt képviselöre hárul vissza; 's az ifjabb testvérek igyekeznek a' legidösbiknek minden vállalatait könnyitni, mert a' család' fejének nagy és tehetös volta öt mind inkább képessé teszi arra, hogy minden sarjadékokat felemelhessen.

Az aristocrata család' különböző tagjai tehát igen szorosan összekötvék egymással; érdekeik összefüggök, szellemeik egybehangzók, de szivek ritkán értik egymást.

A' democratia is összefüzi a' testvéreket egymással; de ebben más modort követ.

Democrata törvények alatt, a' gyermekek tökéletesen egyenlök; következöleg egymástól nem függök; semmi öket szorosan össze nem köti, de el sem szakasztja; és miután származások közös, miután azonegy fedél alatt nönek fel, ugyanazon gondoknak tárgyai, és semmi személyes kiváltság által sem megkülönböztetve, sem elválasztva nincsenek: úgy látjuk, könnyen létre jö közttök az első kor' nyájas és ifjúi bizodalmassága. Arra, hogy az élet' kezdetén képzödött illy szövetkezés felbomoljon, nem igen adatik alkalom; mert az atyafiság öket mindennap érintkezésbe hozza, a' nélkül, hogy ez terhökre volna.

És igy a' democratia nem az érdekek, hanem a' közös emlékek 's a' vélemények' és izlések' szabad rokonsága által köti a' testvéreket egymáshoz. Elosztja örökségüket, de megengedi hogy lelkeik összeolvadjanak.

E' democrata erkölcsök' kellemetessége olly nagy, hogy azt még magok az aristocratia' pártolói is kedvelik, és ha egy ideig kóstolták, nem igen jut eszökbe az aristocrata család' tisztelgő és hideg formáira visszatérni. Ők a' democratia' házi szokásait örömest megtartanák, csakhogy társas állapotján 's törvényein adhatnának tovább. De e' két dolog összefügg 's nem élhetni egyikkel úgy, hogy a' másikat is el ne kelljen szivelni.

Mit a' fiúi szeretetről 's testvéri gyengédségről mondék, érteni kell mind azon szenvedélyekre is, mellyek magából a' természetből, mint forrásukból önként erednek.

Mikor valami bizonyos gondolkodás - vagy érzés - mód az emberiség' egy különös állapotjának szüleménye, belőle ez állapot' megváltoztával, semmi sem marad meg. Igy példaul a' törvény szorosan összeköthet két polgárt egymással; de ha a' törvény eltörültetik, széllyelválnak azok. Semmi sem volt szorosabb, mint azon csomó, melly a' vazallt urával egyesítette a' hübéri korban. Már ma e' két ember nem ösmeri egymást többé. A' félelem, hála és szeretet, mellyek őket hajdan összekötötték, elenyésztek. Nyomaikat sem találjuk.

De nem igy van a' dolog az emberi nemzet' természeti érzeményeivel. Ritkaság, hogy a' törvény ezeket, ha rajtok némi csavarást tenni igyekszik, el ne gyengitse; hogy hozzájok valamit adni akarván, belölök valamit el ne vegyen, és hogy ezek magokra hagyatva mindig erösebbek ne legyenek.

A' democratia, melly majd minden régi társas conventiokat leront, vagy homályba dönt és az embereket ujak mellé állani nem könnyen engedi, nagy részét e' conventiokból születő érzeményeknek egészen eltünteti. Hanem a' többieket csupán módosítja 's rájok olly erőt és szelidséget ruház, mellyekkel előbb nem birtak volt.

Úgy vélem, nem lehetetlen ezen fejzetnek, és több előbbieknek is egész értelmét egyetlenegy mondatba foglalni. *A' democratia tágítja a' társasági köteleket, de összébbszoritja a' természeti köteleket. Közel hozza a' rokonokat 's szétválasztja a' polgárokat.*

IX. FEJZET.

A' fiatal leánykák' neveléséről az Egyesült-Statusokban.

Szabad országok erkölcsök nélkül soha sem voltak, és, mint e' munkának első részében már mondottam, *az erkölcsöket az asszony teremti.* És igy valami csak az asszonyoknak állapotjára, szokásaikra 's véleményeikre befolyással van, mind az nagy politicai érdekkel bir az én szemem előtt.

A' nevendék-leányok majd minden protestans nemzeteknél végtelenül jobban urai cselekedeteiknek, mintsem a' catholicus népeknél.

E' függetlenség még nagyobb olly protestans országokban, mellyek, mint Angolország, magoknak az önkormányzás' jogát megtartották, vagy megszerezték. Illyenkor a' szabadság átmegy a' családba a' politicai szokások és vallásbeli hitek által.

Az Egyesült-Statusokban, a' protestantismus' tanai egy igen szabad alkotmánynyal 's igen democratai társas állapottal vannak összekötve; és sehol a' nevendék-leányt olly könnyen és teljesen önmagára nem hagyják, mint itt.

Az amerikai leányt sokkal előbb, mintsem férjhez menő volna, elkezdik lassanként felszabaditni az anyai gyámság alól: a' gyermekkorból még alig lépett ki egészen, mikor már magától gondolkodik, szabadon beszél 's önként

cselekszik; előtte a' nagy világ' képe mindig kitéve áll; nem hogy attól szemeit elvonni igyekeznének, sőt inkább azt vele naponként többet láttatják; 's megtanitják, mint tekintse azt bátor és nyugodt szemekkel. E' szerint azon vétkek és veszélyek, mellyeket a' társaság mutat, csak hamar felfedezvék előtte; azokat világosan látja, csalódás nélkül megitéli 's velek félelem nélkül szembeszáll; mert el van telve bizodalommal saját ereje iránt 's bizodalmában osztozni látszanak minden körülötte levők.

Azért is az amerikai nevendék-leánynál soha sem kell keresni a' születő vágyaknak közepette ama' szüzi nyiltságot, sem azon mesterkéletlen 's őszinte kecseket, mellyek rendszerint egy európai hölgynél a' gyermekkorból serdültkorba átlépést kisérni szokták. Az amerikai leány, bárminő korú legyen is, ritkán mutat valami gyermeki félénkséget és tudatlanságot. Valamint az europai szüz, ugy ő is tetszeni kiván; de tudja szabatosan, hogy mi áron. Ha roszra nem veteműl is, legalább ösmeri azt 's inkább tiszta erkölcscsel, mintsem szüz gondolattal bir.

Én gyakran megütköztem 's csaknem megijedtem azon különös ügyességnek és szerencsés merészségnek látásán, mellyel az amerikai szüzek gondolataikat 's szavaikat intézni tudták holmi enyelgő társalgás' szirtjei között; egy philosophus százszor meg fogott volna botlani azon szoros ösvényen, mellyen ezek minden baj és fáradság nélkül áthaladtak.

Valóban könnyü észrevenni, hogy az amerikai leány, azon függetlenségének közepette is, mellyel első ifjuságától fogva bir, soha magának egészen ura lenni meg nem szünik; él minden megengedett gyönyörüségekkel, a' nélkül, hogy valamellyiknek magát neki adná, 's okossága nem tágit a' féken, bár azt gyakran megereszteni látszik is.

Francziaországban, hol mi véleményeinkbe 's izléseinkbe minden idők' maradványaiból, csodálatosan oda szok-

tunk még keverni valamit, gyakran megtörténik rajtunk, hogy a' nöknek félénk, elzárkozott 's csaknem kolostori nevelést adunk, mint az aristocratia' idejében szokták, és aztán egyszerre kalaúz és támasz nélkül hagyjuk öket, a' democratia társaságtól elválhatlan rendetlenségeknek közepette.

Az amerikaiak következetesebbek magokkal.

Ők átlátták, hogy democratia' kebelében minden bizonynyal a' személyes függetlenség igen nagy, az ifjuság koránérö, az izlés zabolátlan, a' szokás változó, a' közvélemény gyakran bizonytalan, vagy erötlen, az atyai tekintély gyenge és a' férj' hatalma kétes leend.

A' dolgok' illy állapotjában, úgy vélték, ritkán sikerülend, elfojthatni a' nönél az emberi sziv' legzsarnokibb szenvedélyeit, és hogy biztosabb öt megtanitni azón mesterségre, mint győzze le azokat önmaga. Mivel azt, hogy erénye gyakran veszélybe ne jöjjön meg nem gátolhatták, akarták, hogy meg tudja azt védeni 's többet biztak akaratjának szabad törekvésében, mintsem holmi megrenditett vagy lerontott korlátokban. A' helyett tehát, hogy öt maga iránt bizodalmatlanságban tartanák, szüntelen igyekeznek nevelni önerejében bizodalmát. Sem nem birván, sem nem kivánván a' fiatal leányt örökös és teljes tudatlanságban tartani, siettek öt minden dolognak koráni ösméretébe juttatni. Nem hogy elötte a' világ' romlottságait eltitkolták volna, sőt inkább akarták, hogy azokat eleinte mindjárt lássa 's magát azoknak elkerülésében gyakorolja; és jobb szerették becsületét biztositni inkább, mintsem ártatlanságát igen kimélni.

Bár az amerikaiak igen vallásosak is, azért nem támaszkodtak egyedül a' vallásra az asszony' erényének megörzésében; okosságát igyekeztek felfegyverkeztetni. Itt is, mint sok egyéb körülményekben, azonegy ösvényt követték ők. Eleinte hihetlen törekvéseket követtek el a' végre, hogy a' személyes függetlenség maga szabályozza magát,

és csak midőn az emberi erőnek utolsó határaira jutottak, hivták végre a' vallást segítségül.

Jól tudom, hogy az illy nevelés nincs minden veszély nélkül; tudom azt is, hogy ez az itélő-tehetséget a' képzelődés' kárával fejti ki, 's inkább tisztességes és hideg asszonyokat, mintsem gyengéd hitveseket 's férj' szeretetére méltó nőket képez. Ha általa a' társaság csendes és szabályosabb lesz, a' magános élet viszont miatta gyakran kevesebb bájjal birand. Hanem ezek csak másod rendü bajok, mellyekkel egy nagyobb érdek' tekintetéből szembe kell szállani. Azon ponton, hová már jutottunk, nem lehet többé választanunk; democrata nevelésre van szükségünk, hogy az asszonyt azon veszélyektől, mellyek a' democratia' erkölcseivel 's intézeteivel együttjárnak, megóvhassuk.

X. FEJZET.

Minőnek mutatja magát a' fiatal hölgy mint házastárs.

Amerikában a' nőszemély' függetlenségének örökre vége van a' házasélet' kötelékei közt. Ha ott a' hajadon leány kevesbbé korlátolt, mint bárhol másutt, a' feleség viszont sokkal szorosabb kötelességeknek van alá vetve. Amaz az atyai házat szabadság' és gyönyörüség' helyévé teszi, emez úgy él férje hajlékában, mint egy kolostorban.

Talán e' két olly igen különböző állapot nem ellenkezik annyira egymással, mint gondolnók, 's talán az amerikaiaknak természetesen át kell esniek az egyiken, hogy a' másikra juthassanak.

A' vallásos népek 's iparüző nemzetek a' házasságról igen komoly fogalommal birnak. Némellyek az asszony' rendes életét erkölcsei' tisztaságának legjobb biztositéka 's legbizonyosb jele gyanánt tekintik. Mások abban a' házi rendnek és boldogságnak bizonyos zálogát látják.

Az amerikaiak puritanus nemzetet 's egyszersmind kereskedő népet képeznek; és igy őket mind hitvallásaik, mind iparbeli szokásaik hajlandokká teszik arra, hogy a' nőtől magamegtagadását 's örömeinek dolgaiért való folyvásti feláldozását követeljék, mit tőle Európában ritkán kivánnak. E' szerint az Egyesült-Statusokban egy olly hajthatatlan közvélemény uralkodik, melly az asszonyt gondosan házi érdekeinek 's kötelességeinek kis körébe zárja 's neki az abból kilépést tiltja.

Az amerikai fiatal nö, világba léptekor, e' fogalmakat erösen megalapitottaknak találja; látja a' belölök folyó szabályokat; 's csakhamar meggyözödik a' felöl, hogy magát kortársainak szokásai alól egy pillantatig is ki nem huzhatná, a' nélkül, hogy legott békességét, becsületét 's még társasági létét is veszélynek tegye ki, és okosságának állhatatosságában 's azon férjflas tulajdonokban, mellyeket nevelés által kapott, felleli a' lelki erőt azok' elviselésére.

Azt lehet mondani, hogy ö a' függetlenség' használatából meríttette magának azon elszántságot, minélfogva e' függetlenséget vonakodás és zúgolódás nélkül fel tudja áldozni annak idejében.

Továbbá az amerikai nö sohasem úgy kerül a' házasság' kötelékeibe, mint valami együgyüségének 's tudatlanságának kihányt törbe. Előre megtanitották arra, mit töle várni fognak; és ö önként és szabadon búvik ez igába. Uj állapotját elszántan viseli, mert azt maga választotta.

Minthogy Amerikában az atyai fenyiték igen tág, a' házassági kötél pedig igen szoros, ez utóbbira a' hajadon leány csak ovakodva 's félve adja magát. Itt koránvaló összekeléseket nem igen láthatni. Az amerikai hölgyek nem mennek előbb férjhez, mint mikor már eszök gyakorlott és érett; holott másutt a' nök rendszerint csak a' házasságban kezdik eszöket gyakorolni 's megérlelni.

Egyébiránt korántsem hiszem azt, mintha azon nagy változást, melly az Egyesült-Statusokban, az aszszonyok' minden szokásain a' férjhez menéskor legott történik, egyedül a' közvélemény' erejének kellene tulajdonitani. Sokszor magok viszik azt végbe magokon csupán önakaratjoknál fogva.

Midön a' férj-választás' ideje eljött, azon hideg és szigorú okosság, mellyet a' világnak szabad szemlélése felvilágositott és megerösitett, tudtára adja az amerikai hölgynek, hogy a' könnyelmü 's független lélek a' házas-

ságí szövetségben örökös háborúságnak és nem gyönyörűségnek szerző oka; hogy a' leánykori örömök egy feleségnek mulatságai nem lehetnek, és hogy az asszonyra nézve a' boldogság' forrásai a' házassági hajlékban vannak. Előre tisztán látván azonegy ösvényt, melly a' házi jólétre vezethet, először mindjárt ez ösvényre lép 's követi azt végig, a' nélkül hogy megfordúlni igyekezzék.

Egyébiránt ugyanezen lelkes akarat, mellyet az amerikai fiatal nők mutatnak midőn magokat uj állapotjok' szígorú kötelességeinek egyszerre minden zúgolódás nélkül alávetik, tapasztalható életöknek minden nagy kisértetei között is.

Nincs a' világon olly ország, hol a' magánosok' szerencséje változandóbb volna, mintsem az Egyesült-Statusokban. Nem ritkaság, hogy ugyanazonegy ember élete' folytában fel és alá végigjárja mind azon lépcsőket, mellyek a' gazdagságból szegénységre visznek.

Az amerikai asszonyok e' változásokat csendes és hajthatatlan lelkülettel viselik. Majd azt lehetne mondani, hogy vágyaik szerencséjökkel együtt szintolly könnyen összébbszorúlnak, mint kiterjeszkednek.

Nagy része azon kalandoroknak, kik évenkint kelet' pusztáinak benépesitésére mennek — mint már előbbi munkámban mondottam volt — éjszak' régi angol-amerikai fajához tartoznak. Az emberek kik olly merészséggel futnak a' gazdagság után, többnyire már szép vagyonnal birtak honukban. Magokkal viszik hitvestársaikat, 's részeltetik őket azon számtalan veszélyekben és nyomoruságokban, mellyek az illy vállalatok' kezdetét mindig kitüntetni szokták. Gyakran találkoztam még a' sivatag' szélein is olly fiatal nőkkel, kik Uj-Anglia nagy városainak mindenféle kényelmei köztt nevekedvén fel, apjok' gazdag hajlékából majd minden lépcsőzet nélkül egyszerre egy hitvány keritésü kunyhóba költöztek az erdő' közepébe. A

láz, magány, unalom meg nem törték lelki erejök' rugóit. Arczaik elváltozottak és hervadtak, de tekinteteik bátrak voltak. Szomoúaknak is, elhatározottaknak is látszottak egyszersmind. A)

Én nem kételkedem a' felöl, hogy e' fiatal amerikai nök első nevelésökben gyüjtötték legyen magoknak ama' benső erőt, mellyet ekkor használtak.

És igy az Egyesült-Statusokban a' növendék-leányt a' feleség' vonásai alatt is feltaláljuk; szerepe megváltozott, szokásai különbözők, de szelleme a' régi.

XI. FEJZET.

Mint segíti az állapotok' egyenlősége fentartani Amerikában a' jó erkölcsöket.

Vannak philosophusok és történetirók, kik azt mondották, vagy azt adták értésünkre, hogy az asszonyok' erkölcsi szigorusága ahozképest szokott nagyobb, vagy kisebb lenni, a' mint az egyenlitőhöz távolabb vagy közelebb laknak. Ez annyi, mint a' kérdéstől jó móddal megmenekedni, 's illyenformán elég volna egy földteke és compasz, hogy valaki az emberiség által nyujtott legnehezebb feladatok' egyikét egy pillanat alatt megfejthesse.

Részemről nem látom, hogy e' materialista tan tényeken alapulna.

Ugyanazon nemzetek, történetök' különböző időszakaiban magokat majd erkölcsösöknek, majd fesletteknek mutatták. Erkölcseik' rendes vagy rendetlen volta tehát, holmi változó okoktól függött, nem pedig egyedül a' tartomány' természetétől, mint a' melly nem változott.

Nem tagadom, hogy bizonyos éghajlatok alatt, a' nemek' kölcsönös vonzalmából születő szenvedélyek különösen hevesek, hanem úgy vélem, e' természeti hevet elészteni vagy mérsékelni lehet mindig a' társas állapot és politicai intézetek által.

Ámbár azon utazók, kik éjszaki Amerikát meglátogatták, több pontokban különböznek is egymástól, ez egy észrevételben mindnyájan megegyeznek, hogy *itt az erkölcsök végheteulül szigorúbbak, mint akárhol másutt.*

Bizonyos, hogy e' tekintetben az amerikaiak igen fölülmulják apáikat az angolokat. Egy futó tekintet a' két nemzetre eléggé meggyöz erről bennünket.

Angolországban, mint Europa' minden más vidékein, a' közönség' rosz nyelve, szüntelen gyakorolja magát az asszonyok' gyarlóságain. Gyakran hallik philosophusok- és status-férjfiaktól azon panasz, hogy az erkölcsök nem eléggé rendesek, és az irodalom naponként azt hiteti el velünk.

Amerikában minden könyvek, még a' regények is, az asszonyokról ártatlanságot tesznek fel és itt senki szerelmes kalandokról nem beszélget.

Az amerikai erkölcsök' e' nagy rendessége kétségkivül egy részben az országtól, fajtól és vallástól ered. De mind ez okok, mellyek másfelé is feltalálhatók, még annak megmagyarázására nem elegendők. E' végett szükség valamelly különös okhoz folyamodnunk.

Nézetem szerint ez ok: az egyenlőség és az ebből folyó intézetek. B.)

Az állapotok' egyenlősége magától nem hozza elő az erkölcsök' szabályosságát; de kétséget nem szenved, hogy azt könnyiti 's elömozditja.

Aristocrata népeknél a' születés és szerencse sokszor a' férjfiuból és nőből olly különböző lényeket csinálnak, hogy azok soha az egyesülésre reá nem mehetnének. Az indulatok vonsszák őket egymáshoz, de a' társas állapot és ez által szült eszmék gátolják őket az állandó 's kitünő szövetségtül. Ebből szükségképen számos mulékony és alattomos egybeköttetések származnak. Itt a' természet titokban kármentesiti magát azon kényszeritésért, mellyet rajta a' törvények elkövetnek.

Ezt nem tapasztalni akkor, midőn az állapotok' egyenlősége lerontotta mind azon képzelt vagy valóságos korlátokat, mellyek az embert az asszonytól elválasztották. Ilyenkor nincs olly hajadon leány, ki ne hinné, hogy nejévé lehet azon férjfiúnak, ki őt a' többinek eleibe teszi; mi is az erkölcsök' rendetlenségét házasság előtt igen akadályoztatja. Mert bármelly könnyenhivők legyenek is a' szenvedélyek, nem igen képzelhető, mikép valamelly nőszemély elhitesse magával azt, hogy valaki szereti őt akkor, midőn teljes szabadsága levén őt feleségül venni, azt még sem cselekszi.

Ugyanez ok dolgozik, noha nem olly közvetlenül, a' házasságban is.

Semmi nem törvényesiti úgy a' törvénytelen szerelmet az azt érzők' vagy azt látó sokaság' szemében, mint az eröltetett vagy vaktában tett összekelések. [1])

---

[1]) Ez igazságról könnyü meggyőződnünk, ha vizsgáljuk Europa' különböző irodalmait.

Mikor valamelly europai ember rajzolni akarja költeményeiben valamellyikét ama' nagy szerencsétlenségeknek, mellyeket nálunk a' házasélet' kebelében olly gyakran láthatni, először is az olvasóban az által igyekszik szánakozást gerjeszteni, hogy össze nem illő, vagy kényszeritve összeadott lényeket mutat fel előtte. Ámbár a' hosszas türelmesség rég megtátágitotta is erkölcseinket, nehezen fogna bennünket résztvevőkké tehetni e' személyek' szerencsétlenségei iránt, ha hibájok mentésével nem kezdené a' dolgot. E' fogás nem igen marad siker nélkül. A' mindennapi látvány, mellynek tanúi vagyunk, elkészit jó előre az engedékenységre bennünket.

Az amerikai irók efféle mentségeknek nem birnának olvasóik előtt hitelt szerezni; ebben szokásaik, törvényeik ellentállanának 's nem reménylvén, hogy a' feslettséget szeretetreméltóvá tehessék, nem is rajzolják azt. Ez oknak kell egy részben tulajdonitni csekély számát az Egyesült-Statusokban kiadatni szokott regényeknek.

Olly országban, hol a' nőszemély mindig szabadon teheti választását, és hol a' nevelés olly karba helyheztette öt, hogy jól választhat, a' közvélemény kérlelhetlen szokott lenni hibái iránt.

Az amerikaiak' szigorusága egy részben innen származik. Ők a' házasságot olly szerződésnek tekintik, melly gyakran terhes ugyan, de mellynek mégis minden záradékait szoros kötelesség teljesiteni, minthogy ezeket előre ösmerni lehetett 's egészen szabadságában állott az embernek nem kötelezni magát semmire is.

Mi a' hüséget kötelezőbbé teszi, meg is könnyiti azt.

Aristocrata országokban, a' házasságnak inkább czélja javakat, mintsem személyeket egyesitni; a' honnét itt megesik néha, hogy a' férj az iskolában, a' nő a' nevelőintézetben választatik. Épen nem lehet csodálni, hogy a' házassági kötél, melly e' két hitvestárs' javait egyesitve tartja, sziveiket vaktában kalandozni hagyja. Ez természettel foly a' szerződés' szellemében.

Midőn ellenben, kiki maga választja társát, a' nélkül hogy külsőleg valami által kényszerittessék, vagy csak igazgattassék is, illyenkor rendesen az izlések' és eszmék' hasonlatossága hozza össze a' férjet és nőt 's ugyane' hasonlatosság öket együtttartja 's egymás mellé lekötözi.

Apáink különös fogalmat szereztek magoknak a' házasság' tárgyában.

Miután úgy tapasztalták, hogy azon csekély számú hajlandósságbeli házasságoknak, mellyek az ő idejökben köttettek, majd mindig szomorú kimenetelök lett, ebből elhatározottan azt következtették, hogy efféle tárgyban igen veszedelmes az embernek saját szivétől kérni tanácsot. Előttök a' vakszerencse szemesebbnek látszott lenni, mintsem a' választás.

Azonban nem nehéz volt általlátni, hogy a' szemeik előtt álló példák semmit nem bizonyitanak.

Először is azt jegyzem meg, hogy ha a' democrata népek jogot adnak a' nőknek szabadon választhatni férjöket, gondjok is van előre felruházni lelköket olly átlátással 's akaratjokat olly erővel, minők az illy választáshoz megkivántathatnak: holott azon hajadon leányok, kik aristocrata népeknél, az atyai hatalom alól lopva kibújnak, hogy magokat önként olly férjfiú' karjaiba vessék, kinek kiösmerhetésére neki időt 's megitélésére tehetséget nem adtak, mind ezen biztosítékok nélkül szükölködnek. Meg sem lehet rajt' ütköznünk, ha hogy szabad akaratjokat először is mindjárt, midőn vele élnek, olly roszúl használják; 's olly szomorú tévedésekbe esnek; midőn férjhezmentők' alkalmával, a' nélkül, hogy democratai nevelést kaptak volna a' democratia' szokásait akarják követni.

De még többet is mondhatok.

Midőn egy férjfiú 's egy asszony, az aristocratai társas állapot' egyenlőtlenségein keresztül akar közelítni egymáshoz, szörnyü akadályokat kell legyőzniek. Miután a' gyermeki engedelmesség' kötelékeit eltépték vagy felóldották volna, szükség egy végső erőlködés által a' szokás' hatalma 's közvélemény' zsarnoksága alól is kibújniok; és midőn végre e' sanyarú vállalattal készen vannak, magokat, mint idegeneket úgy látják, természeti barátaiknak 's rokonaiknak közepette; az előitélet, mellyet általhágtak, elválasztja öket azoktól. E' helyzet csak hamar leveri bátorságukat 's elkeseríti sziveiket.

Ha tehát két, illy módon összekötött házastárs először szerencsétlen, azután vétkes életet talál élni, azt nem annak kell tulajdonítani, hogy egymást szabadon választották, hanem inkább annak, hogy olly társaságban élnek, melly az illy választásokat meg nem engedi.

El nem kell továbbá feledni, mikép ugyanazon törekvés, melly az embert valami közönséges tévelygésből erőszakosan kilépteti, öt majd mindig az okosság' határain túl

ragadja; mikép arra, hogy az ember századának és honának eszméi ellen hadat, ha bár törvényszerüt is, izenjen, lelkében némi erőszakos és vakmerő hajlamnak kell lenni, 's hogy az efféle jellemü emberek, bármilly irányt vegyenek is, az erényre 's boldogságra ritkán jutnak el.

Ha tehát aristocrata században valamelly embernek eszébe jut, nem nézni a' házassági összekelés körül egyéb szabályokra, mint saját véleményére 's izlésére; és ha aztán a' rendetlenség 's nyomor csak hamar beköszöntnek házánál, azon épen nem kell csodálkozni. Hanem midön ugyanezen cselekvésmód a' dolgok' természeti 's szokott rendében fekszik; midön a' társas állapot könnyíti; az atyai hatalom elősegíti, és a' közvélemény dicséri azt: kétséget nem szenved, hogy általa a' családok' belső békéje csak nagyobb és a' házassági hűség csak biztosítottabb leszen.

A' democratiákban majd minden ember megfut valami politicai pályát, vagy üz valamelly mesterséget, az asszonyt viszont a' középszerü érték naponkint hajléka' belsejébe szorítkozásra kényszeríti, hogy a' házi gazdálkodás' részleteit önmaga 's legközelebbről intézhesse.

E' különböző 's kénytelen foglalatosságok mind meg annyi természeti korlátok, mellyek a' két nemet elválasztván, egyiknél a' kisértéseket ritkábbakká 's kevesbbé élénkekké, másiknál az ellentállást könnyebbé teszik.

Az állapotok' egyenlősége ugyan soha az embert szüz életüvé nem teszi; de erkölcsei' rendetlenségére kevesbbé ártalmas jellemet ruház. Minthogy ekkor senkinek sem ideje, sem alkalma arra nincs, hogy ostromolja az olly erényeket, mellyek magokat megvédni akarják, mind szabad személyek, mind becsületes asszonyok nagy számmal találtatnak.

A' dolgok' illy állapotja egyes nyomorúságokat siralmasakat okoz, de a' társasági testnek jó kedvben és erőben létét nem gátolja; a' családi kapcsokat el nem rontja,

's a' nemzeti erkölcsöket el nem puhítja. A' társaságot nem néhányak' feslettsége, hanem az egész polgárság' könnyelműsége veszélyezteti. A' törvényhozó' nézete szerint, a' fajtalanság nem olly félelmes, mint a' kaczérkodás.

Azon zajos és izgatott élet, mellyet az emberek az egyenlöség mellett élnek, öket a' szerelemtöl nemcsak az által vonja el, hogy nekik arra idöt nem enged, hanem attól egy titkosabb de biztosabb úton is eltávolítja.

Mind azon emberek, kik democrata idökben élnek, felveszik kisebb nagyobb mértékben az ipar- 's kereskedésbeli osztályok' szellemi szokásait; elméjök komoly, számoló 's elhatározott bélyeget ölt fel; szeret az ideáltól távozni 's egy olly látható és közelesö czélt venni irányba, melly a' vágyaknak mintegy természetes és szükséges tárgyakint mutatkozik. Ezzel az egyenlöség le nem rontja a' képzelödést, hanem korlátozza 's csupán földszint repülni engedi.

Nincsenek kevesbbé ábrándozó emberek, mint a' democratia' polgárai; 's alig találkoznak közttök ollyanok, kik magokat ama' henye és magános szemlélödésekre adnák, mellyek rendszerint a' szív' nagy mozgalmait megelözni 's elöhozni szokták.

Igaz, hogy igen becses dolognak tartják megszerezhetni az indulatnak ama' mély, szabályos és csendes nemét, melly az életnek örömét 's biztosítékát teszi, de az olly erószakos és szeszélyes felhevülések után, mellyek azt megháborítni 's rövidítni szokták, nem igen kapkodnak.

Tudom, hogy az eddig mondottak, tökéletesen csak Amerikára illenek, és hogy még most egész Europára átalánosan ki nem terjeszthetök.

Azon fél századtól fogva, mióta a' törvények és szokások páratlan buzgalommal kergetnek több europai népeket a' democratia f. lé, nem tapasztaljuk, hogy e' nemzeteknél a' férj és feleség közti viszonyok szabályosabbakká 's tisztábbakká lettek volna. Söt némelly helyeken épen

ellenkezőt lehet észrevenni. Bizonyos osztályok jobban rendezvék; az általános erkölcsiség alábbszálltnak lenni látszik. Nem félek ezt megjegyezni, mert kortársaim iránt sem hizelgő sem rágalmazó lenni hajlandó nem vagyok.

E' látvány minden esetre szomorító, de meglepő nem. Azon szerencsés befolyás, mellyel a' democratiai társas állapot a' szokások' szabályszerüségére nézve birhat, egy ama' tények közül, mellyeket csak sokára lehet felfödözni. Ha az állapotok' egyenlősége kedvező a' jó erkölcsöknek, azon társasági müködés, melly az állapotokat egyenlőkké teszi, ugyanazokra nézve igen gyászos.

Azon ötven év óta, hogy Francziaország átalakulásban van, ritkán volt részünk szabadságban, hanem mindig rendetlenségben. Az eszmék' e' közönséges zavarának 's a' vélemények' ez általános megrendülésének közepette, a' helyesnek 's helytelennek, az igaznak és hamisnak, a' jognak 's ténynek ez össze nem függő zagyvalékában a' közerény bizonytalanná 's a' magános erkölcsiség indagozóvá lönek.

Hanem minden forradalmak, bárminémü tárgygyal 's ügyviselőkkel birtak is, kezdetben hasonló okozatokat szültek. Még azok is, mellyek utóbb az erkölcsi kötelékeket szorosabbra hurzták, megtágították azokat eleinte.

Azon rendetlenségeket tehát, mellyeknek gyakran tanúi vagyunk, én tartós körülménynek nem tekintem. Némelly különös jelenségek már is mutatják ezt.

Nincs olly szánandó romlottsága semminek, mint azon aristocratiának, melly elvesztvén hatalmát, megtartotta gazdagságát, és melly aljas élvezetekre szorulva, még sok üres idővel bir. Ennél amaz erőteljes szenvedélyek 's nagyszerü gondolatok, mellyek által hajdan lelkesittetett, immár elenyésztek, 's nála egyebet nem találni, mint számos apró rongáló vétkeket, mellyek rajta, mint férgek a' dögön úgy csüngenek.

Senki sem fogja kétségbe hozni, hogy a' franczia aristocratia az utóbbi században igen feslett volt legyen; míg ellenben a' régi szokások 's hajdani hitek az erkölcsök iránti tiszteletet a' többi osztályokban még fentartották.

Hasonlókép mindenki meg fogja engedni azt is, hogy korunkban ugyanezen aristocratia' töredékeinél bizonyos elvbeli szigorúság mutatkozik, midőn viszont a' társaság' közép 's alsóbb osztályaiban erkölcsi feslettség látszik terjedezni. Úgy hogy, ugyanazon családok, mellyek ötven év előtt a' legkicsapongóbbak voltak, ma a' legpéldásabbaknak mutatják magokat, 's azt mondhatni, hogy a' democratia csupán az aristocrata osztályok' erkölcseit javította.

A' forradalom a' nemesek' javait elosztván, őket folyvást magok' és családaik' ügyeivel foglalkozni kényszerítvén 's gyermekeikkel azonegy fedél alá zárván, végre gondolataiknak okosabb és komolyabb szabást adván, belé-jek, a' nélkül, hogy magok észrevették volna, a' hitvallások iránti tiszteletet, a' rendnek, csendes gyönyörüségeknek, házi örömöknek és jólétnek szeretetét becsepegtette; míg a' nemzet' többi része, melly természettel ugyane' hajlamokkal birt, a' feslettség felé ragadtatott, még azon törekvés által is, mellyet a' politicai törvények' 's szokások' felforgatására elkövetni kellett.

A' régi franczia aristocratia a' forradalom' eredményeiben részesült, de a' forradalmi szenvedélyeket nem érzette, sem azon gyakran anarchiai elragadtatásban, melly azt előhozta, nem osztozott; könnyü tehát átlátni, miért e' forradalom üdvös befolyását hamarább tapasztalja erkölcsein, mintsem azok kik a' forradalmat előhozták.

És igy, bár a' dolog első tekintettel meglepőnek tetszik is, azt mondhatjuk, hogy már ma a' nemzetnek legantidemocrataibb osztályain láthatni meg legjobban az erköl-

cslség' azon nemét, mellyet a' democratiától okszerüleg várni lehet.

Én meg nem tartóztathatom magamat annak hivésétől, hogy ha egykor a' democrata forradalom' minden következményeivel birni fogunk, miután az általa okozott zavarból kiléptünk, az, mi már ma csak néhányakról igaz, igaz fog lenni lassankint mindenekről.

XII. FEJZET.

Minő fogalmuk van az amerikaiaknak a' férfi 's nő közti egyenlőségről.

Megmutattam, mint rontotta le, vagy módosította a' democratia azon különbféle egyenlőtlenségeket, mellyeket a' társaság szülni szokott; de valljon ebből áll-e egész munkája, 's valljon végre nem fog-e hatással lenni a' férj 's nő közti azon nagy egyenlőtlenségre is, mellyről ekkorig azt hittük, hogy annak örök alapjai magában a' természetben vannak?

Én úgy vélem, azon társasági mozgalom, melly a' fiút 's atyát, a' szolgát 's urat, és átaljában az alább- 's fölebbvalót azonegy arányba hozza, felemeli az asszonyt és öt szükségkép mind inkább egyenlővé teszi a' férjfiúval.

Hanem ha valahol, itt ugyan szükségesnek látom, hogy jól megértessem; mert nincs olly tárgy, melly körül századunk' vastag és rendetlen képzelődése szabadabb ösvényt engedett volna magának.

Vannak Európában olly emberek, kik a' nemek különböző sajátságait összekevervén, a' férfiból 's nőből nemcsak egyenlő, hanem hasonlatos lényeket is akarnak csinálni. Egynek, mint a' másiknak ugyanazon foglalatosságokat adják, elébek ugyanazon kötelességeket szabják 's rájok ugyanazon jogokat ruházzák; öket mindenféle dolgokban, munkákban, gyönyörüségekben és ügyekben összevegyítik.

Könnyü átlátni, hogy kik így akarják egyik nemet a' másikkal egyenlövé tenni, mindeniket lealacsonyítják; és hogy a' természet' müveinek e' durva elkeveréséből csak hitvány férfiak 's becstelen nök fognának származni.

Az amerikaiak nem így fogták fel a' democratai egyenlöség' azon nemét, melly az asszony 's férjfi köztt alapulhat. Ők úgy gondolkodtak, hogy miután a' természet olly nagy különbféleséget állított fel a' férjfi' és nö' physicai 's erkölcsi alkotása között, világosan kijelelt czélja volt, különböző tehetségeiknek, különböző használatot szabni ki; 's azt ítélték, az elöhaladás nem abban áll, hogy különböző lényeket majdnem ugyanazon dolgokkal foglalkodtassanak, hanem annak elérésében, hogy mindegyik közülök lehető legjobban végezze a' maga munkáját. Az amerikaiak a' két nemre a' politicai gazdaságnak ama' nagy elvét alkalmazták, melly korunkban az ipar' tárgyában uralkodik. Gondosan felosztották a' férjfi 's nö foglalatosságait, hogy a' társasági nagy munka annál jobban menjen véghez.

Amerika a' világon az az ország, hol legállandóbb gond van arra, hogy a' két nem' számára pontosan elválasztott cselekvési vonalok jeleltessenek ki; és hol azt akarták, hogy mindenik egyenlő lépéssel haladjon, de mindig külön ösvényeken. Amerikában nem láttok nöket, kik a' család' kül ügyeit igazgatnák, kereskedést folytatnának, vagy végre a' politicai körbe is beférkőznének; de nem fogtok ott találni ollyanokat is, kik magokat a' földmivelés' durva munkáira, vagy bármi, testi erö' kifejtését megkivánó foglalatosságokra adni kénytelenek volnának. Nincs olly szegény család, melly e' szabály alól kivételt szenvedne. Ha az amerikai nö a' házi foglalatosságok' csendes köréből ki nem bújhatik, abból kilépni soha sem is kénytelen.

Innét van, hogy az amerikai nök, kik gyakran igen férjfias észt 's egészen férjfias lelkületet mutatnak, finom külsejöket általjában megtartják 's modorjaikban mindig nök

maradnak, ámbár néha észre 's szivre nézve férjfiasaknak látszanak is.

Az sem fordult meg az amerikaiak' eszében soha, hogy a' democrata elveknek következménye volna felforgatni a' férj' hatalmát 's összezavarni a' tekintélyeket a' család' kebelében. Ők azt tartották, minden társulatnak, hogy sikerrel birjon, fejének kell lenni, és hogy a' házassági társulat' természeti feje a' férj. Ettől hát meg nem tagadják azon jogot, hogy társát igazgathassa; 's azt hiszik, a' férj' 's feleség' kis társaságában is, valamint a' nagy politicai társaságban, a' democratia' fő czélja a' szükséges hatalmak' szabályozásában 's törvényesítésében, nem pedig minden hatalom' lerontásában áll.

E' vélemény nem ollyan, melly csak egyik nemnek volna sajátja, a' másiktól pedig kérdésbe vonatnék.

Én nem tapasztaltam, hogy az amerikai nők, a' férj' tekintélyét, jogaik' szerencsés bitorlása gyanánt nézték, vagy, hogy az annak hódolást önmegalacsonyításuknak lenni hitték volna. Söt inkább úgy tetszett előttem, hogy némi dicsőségöknek tartották akaratjok' önkéntes' feláldozását és mintha a' becsületet a' járomnak önkéntes felvételében, nem az alóla kibuvásban keresték volna. Ez érzeményt fejezik ki legalább az erényesebbek; a' többiek hallgatnak 's az Egyesült-Statusokban nem haljuk nősparázna hitvestől lármásan követeltetni vissza az asszony' jogait a' legszentebb kötelességek' lábbal taposása közben.

Gyakran vesszük észre, hogy Európában némi megvetés árulja el magát még azon hizelgéseknek közepette is, mellyekkel a' férjfiak az asszonyokat elhalmozni szokták; jóllehet az európai ember magát sokszor az asszonynak rabszolgájává teszi is, látjuk, hogy azt soha igazán magával egyenlőnek nem hiszi.

Az Egyesült-Statusokban az asszonyokat nem dicsérgetik; hanem mindennap kimutatják, hogy becsülik őket.

Az amerikai férjek mindig teljes bizodalommal lenni láttatnak hitvestársaik' okossága iránt 's mély tiszteletben tartják szabadságukat. Ők azt hiszik, hogy a' nő' esze szintolly képes, mint a' férjfié, felfedezni a' meztelen igazságot, szive pedig elég erős azt követni; 's nem is igyekeztek soha inkább védni egyik' erényét, mintsem a' másikét az előítéletektől, tudatlanságtól vagy félelemtől.

Úgy tetszik, Európában, hol az ember magát olly könnyen aláveti az asszonyok' zsarnoki uralkodásának, tölök mind a' mellett is az emberi nem' több fő sajátságai megtagadtatnak; és hogy ők némi csábító 's tökéletlen lényeknek tekintetnek, 's ebből, (min eléggé csodálkozni nem lehet) az következik, hogy végre az asszonyok magok is e' szempontból nézik magokat és hogy majd szinte hajlandók mintegy kiváltság gyanánt tekinteni azon tehetséget, minél fogva semmirekellőknek, gyarlóknak és gyáváknak mutatkozniok megengedtetik. Az amerikai nők efféle jogokat nem követelnek.

Másfelől majd azt lehetne mondani, hogy erkölcsi tekintetben a' férjfinak különös mentességet engedtünk; olly formán, hogy van erény neki való, van ismét más, hitvesének való; és hogy közvélemény szerint, ugyanazon cselekedet, felváltva most bün, majd ismét csak hiba lehet.

Az amerikaiak a' jogok' és kötelességek' ez igazságtalan felosztását nem ösmerik. Nálok a' csábító szintolly becstelen, valamint áldozatja.

Igaz, hogy az amerikai férjfiak ritkán mutatják az asszonyoknál azon sürgölődő kedvkereséseket, mellyekkel öket Európában körülvenni szeretik; de kitüntetik magokviselete által mindig, hogy öket erényeseknek és gyengédérzetüeknek tartják; 's erkölcsi szabadságuk iránt olly nagy tisztelettel viseltetnek, hogy jelenlétökben kiki gondosan vigyáz szavaira, nehogy olly beszédet legyenek kénytelenek hallani, melly öket sértené. Amerikában egy

nevendék-leány, magában, félelelem nélkül megindúl hosszú útra is.

Az Egyesült-Statusok' törvényhozói, kik a' fenyítő törvénykönyv' majd minden rendeleteit megszelidítették, az erőszaktételt halállal büntetik; 's nincs bün, mellyet a' közvélemény kérlelhetlenebb haraggal üldözne, mint ezt. Ez magától értetik; miután az amerikaiak semmit az asszony' becsületénél drágábbnak, semmit függetlenségénél tiszteletre méltóbbnak nem tartanak; azt vélik, nincs eléggé kemény büntetés azokra nézve, kik tőle ezeket akaratja ellen elveszik.

Francziaországban, hol ugyane' vétek szelídebb büntetésekkel sulytatik, gyakran nehéz eszküttszéket találni, melly kárhoztató ítéletet hozzon. Valljon ez a' szemérem-nek megvetése-e, vagy az asszonyé? Meg nem tartóztathatom magamat annak hivésétől, hogy megvetése mind egyiknek, mind a' másiknak.

És így az amerikaiak nem hiszik azt, hogy a' férjfinak 's asszonynak kötelessége, vagy joga volna ugyanazon dolgokat tenni; hanem ugyanazon becsületben tartják mindegyiknek szerepét 's öket úgy tekintik, mint olly lényeket, kiknek értékök egyenlő, ámbár rendeltetésök különbözik is. Nem is adják a' nő' bátorságának azon alakot 's azon alkalmaztatást, mint a' férjfiénak; de nem kételkednek soha bátorsága felöl; és midőn azt tartják, hogy a' férjnek és hitvestársának nem kell mindig eszöket azonegy módon használni, legalább olly véleményben vannak, hogy egyiknek okossága, valamint a' másiké, szintolly biztos és értelmessége szintolly világos.

Az amerikaiak tehát, kik a' társaságban az asszonynak alárendeltségét fenmaradni hagyták, öt a' szellemi 's erkölcsi világban a' mennyire csak hatalmokban állt, a' férjfival egyarányba emelték; és nekem úgy tetszik, hogy e'

tekintetben csodálatosan felfogták a' democrata haladás' igazi értelmét.

Mi engem illet, minden tartózkodás nélkül azt mondom: hogy bár az Egyesült-Statusokban a' nő a' házi körből ki nem igen lép is, 's bár ott, bizonyos tekintetekben, nagy függésben van is, előttem helyzete sehol fensőgesbnek nem tetszet; és ha, most, midőn közelitek végéhez e' munkának, mellyben az amerikaiaktól létrehozott annyi nevezetes dolgokat mutattam, azt kérdi tőlem valaki, minek kell tulajdonítni véleményem szerint e' nép' különös virágzását 's nöttön növő erejét, azt felelem: *az asszonyok' felsőbbségének.*

XIII. FEJZET.

Az egyenlőség mint osztja természetesen fel az amerikaiakat sok apró külön társaságokra.

Majd hajlandók volnánk az hinni, hogy a' democrata intézeteknek végső eredményök és szükséges okozatuk: a' polgárokat valamint a' magános életben, úgy a' nyilvános életben is összevegyítni 's mindnyájokat egy közös állapot' viselésére kényszerítni.

De így a' democratia által okozott egyenlőséget igen durva és zsarnoki alakban képzelnök magunknak.

Nincs olly társas állapot, sem olly törvények nem léteznek, mellyek az embereket annyira egyenlőkké tehetnék, hogy közttök a' nevelés, szerencse 's izlések semmi különbséget ne okoznának, és ha egymástól különböző emberek néha érdekökben fekvőnek találhatják is, közösen végezni ugyanazon dolgokat, el kell hinnünk, hogy benne örömüket soha nem fogják találni. És így bármit tegyünk, mindig ki fognak ök illanni a' törvényhozó' keze közül; 's kiszökvén valamelly ponton a' körből, hová öket bezárni akarjuk, a' nagy politicai társaság mellett, apró magános társaságokat fognak alapítni, mellyeket az állapotok' szokások' 's erkölcsök' hasonlósága kötend össze.

Az Egyesült-Statusokban, a' polgárok egymás felett semmi kitünő elsöbbséggel nem birnak; egymásnak kölcsönös engedelmességgel, vagy hódolással nem tartoznak;

együtt szolgáltatják ki az igazságot, kozmányozzák a' statust, 's átaljában a' közállapotra befolyó ügyek' intézése végett mindnyájan kezet fognak; de soha sem hallottam őket arra birni akarni, hogy mind egyképmulassanak, vagy hogy elvegyülve ugyanazon helyeken vigadozzanak.

Söt inkább az amerikaiak, kik a' politicai gyülések' 's törvényszékek' körében olly könnyen összeelegyednek, nagy gonddal igyekeznek magokat igen megkülönböztetett apró társulatokra osztani fel, hogy a' magános élet' örömeit különválva élvezhessék. Kiki kész polgártársait magához hasonlóknak ösmerni, hanem közülök csak keveset fogad be barátjai' vagy vendégei' sorába.

Ez előttem igen természetesnek tetszik. Bizonyosnak tarthatni, hogy a' mint a' nyilvános társaság' köre tágul, a' magános összeköttetések' köre azon arányban szükebbre szorúl; részemről ugyan korántsem képzelem, hogy az uj társaságok' polgárai végre mind közösen fognak élni, söt inkább attól félek, hogy utóbb csak igen apró társasági körökre fognak oszlani.

Aristocrata népeknél a' különböző osztályok ollyanok, mint valami roppant keritések, mellyeken sem ki- sem bejárni nem lehet. Az osztályok nem közlekednek egymással, hanem mindeniknek belsejében az emberek naponkint kénytelenek egymással társalkodni. Még ha természettel nem találkoznának is egymással, a' hasonló állapotnak átalános egyezése összehozza őket.

De midőn sem törvény, sem szokás nem dolgoznak azon, hogy bizonyos emberek közt gyakori 's megszokott viszonyok alapittassanak, illyenkor a' vélemények' és hajlamok' történetes hasonlatossága szokott e' részben határozni. Mi is a' külön társulatokat végetlenül szaporítja.

Democratiákban, hol a' polgárok soha egymástól nagyon nem különböznek, 's magokat természettel olly közel látják egymáshoz, hogy minden pillanatban valamennyien

egy köztömegbe olvadhatnak össze, sok mesterséges és önkényszerinti osztályozások támadnak, mellynek következésében mindenki félrevonúlni igyekszik, félvén, nehogy akaratja ellen a' sokaság közé vonassék.

A' dolognak mindig szükségkép így kell lenni; mert az emberi intézeteket megváltoztathatni, de nem az embert; bármelly átalános törekvéssel igyekezzék is valamelly társaság egyenlőkké 's hasonlókká tenni a' polgárokat, az egyedek' személyes kevélysége mindig azon leend, hogy az egyarányosságból kibujjék és valahol olly egyenlőtlenséget képezzen, melly neki hasznára válik.

Aristocratiákban az emberek magas, mozdulatlan korlátok által vannak elválasztva egymástól; democratiákban sok vékony majdnem láthatatlan fonalak által osztatnak el, mellyek minden pillanatban elszakasztatnak 's szüntelen más,- meg máshová helyheztetnek.

És így az egyenlőség bármelly előhaladásokat tegyen is, democrata népeknél mindig sok apró magános társulatok fognak képződni a' nagy politicai társaság' kebelében. De egy sem fog közülök hasonlítni modorjaira nézve azon felsőbb osztályhoz, melly az aristocratiákat igazgatja.

XIV. FEJZET.

Némelly észrevételek az amerikai modorokról.

Nincs semmi, mi első tekintetre kevesbbé fontosnak láttassék, mint az emberi cselekedetek' külső formája 's még is nincs semmi, minek az emberek nagyobb becset tulajdonítnának; hozzá szoknak mindenhez, csak olly társasághoz nem, mellynek saját modorjai nincsenek. Azon befolyás tehát, mellyel van a' társas és politicai állapot a' modorokra, megérdemli a' komoly vizsgálatot.

A' modorok általjában magoknak az erkölcsöknek velejéből származnak, 's ezenkivül eredetöket veszik néha bizonyos emberek köztt létező önkényszerinti egyetértésből is. Természetiek és mesterséggel szerzettek is egyszersmind.

Midön az emberek észreveszik, hogy ök minden kérdés és nehézség nélkül az elsők; midön mindennap nagy tárgyak vannak szemeik előtt, mellyekkel foglalkoznak, másokra hagyva az apróságokat; és midön olly gazdagságnak közepette élnek, mellyet nem magok szereztek 's mellynek elvesztésétől nem félnek: tudni való, hogy némi kevély megvetéssel viseltetnek az élet' apró érdekei 's anyagi gondjai iránt, és hogy gondolkozásukban némi természetes nagyszerüség uralkodik, mellyet szavaik és modorjaik kitüntetnek.

Democrata országokban a' modorok rendszerint kevés nagyszerüséggel birnak, minthogy itt a' magános élet igen kicsinyes. Söt gyakran pórias is, mivel itt a' gondolatnak kevés alkalma van kiemelkedni a' házi érdekektöli elfoglaltatásból.

A' modorok' igazi méltósága abban áll, ha valaki magát mindig saját helyén, sem föntebb, sem alantabb nem mutatja; ezt a' paraszt úgy megteheti, valamint egy herczeg. Democratiákban minden hely kétségesnek lenni látszik; miből az következik, hogy a' melly modorok ott kevélyek, ritkán méltányosak. Söt mi több, soha sem nem szabályozottak, sem nem okszerüek.

A' democratiákban élö emberek sokkal mozgékonyabbak, hogysem közülök egynémellyek a' becsülettudásnak valami törvénykönyvét alkotni, 's annak megtartásáról gondoskodni birnának. Azért is itt majd mindenki saját módja szerint cselekszik és itt a' modorokban mindig bizonyos öszszenemfüggés uralkodik, minthogy azok magokat kinek kinek személyes érzelmeihez 's fogalmaihoz alkalmazzák inkább, mintsem egy mindenek' számára utánzásul elöre kitüzött idealis mintához.

Ez azonban sokkal észrevehetöbb, azon pillanatban, mikor az aristocratia épen megbukott, mintsem mikor már rég lerontva van.

Illyenkor az uj politicai intézetek 's uj erkölcsök ugyanazon helyeken gyüjtnek össze 's gyakran egymással élni is kényszerítnek olly embereket, kik közt nevelésre és szokásokra nézve még szertelenek a' különbségek; mi is minden pillanatban nagy tarkaságokat hoz elö. Az emberek még emlékeznek rá, hogy létezett volt az udvariságnak egy szabatos törvénykönyve; de többé sem azt nem tudják, mit foglal magában, sem hogy fel hol található. Elvesztették a' modorok' közönséges törvényét és még nem határozták el magokat, hogy arról lemondjanak; hanem kiki azon

van, hogy a' régi szokások' töredékeiből bizonyos önkényszerinti 's változó szabályt alkosson; úgy, hogy aztán a' modorok nem birnak sem azon szabályossággal 's nagyszerűséggel, mellyet rajtok sokszor aristocrata népeknél látunk, sem azon egyszerű és szabad mineműséggel, mellyet néha mutatnak democratiákban, erőltetettek 's erőltetésnélküliek is egyszersmind.

Ez nem a' rendes állapot.

Mikor az egyenlőség teljes és régi, minden emberek majdnem ugyanazon eszmékkel bírván, majdnem ugyanazon dolgokkal foglalkozván, szükségtelennek látják egyetérteni, vagy egymást utánzani, hogy egyformán cselekedjenek 's beszéljenek; modorjaikban szüntelen látni sok apró eltéréseket, de nagy különbségeket észre nem vehetni. Egymáshoz soha tökéletesen nem hasonlítnak, minthogy mintájok nem ugyanaz; egymástól soha nagyon nem különböznek, minthogy állapotjuk ugyanaz. Első tekintettel majd azt mondanók, minden amerikaiak' modorjai pontban egyenlők. Csak ha igen közelről nézzük azokat, veszszük észre a' sajátságokat, mellyeknél fogva egymástól mind különböznek.

Az angolok nagy tréfát üztek az amerikai modorokból; 's ebben az a' különös, hogy nagy része azoknak, kik e' modorokról előttünk olly furcsa rajzolatot tettek, épen Angolország' azon közép osztályaihoz tartozott, mellyekre e' rajzolat igen alkalmazható. Úgy, hogy rendszerint ez irgalmatlan becsmérlők, magok mutatnak példát abban, mit az Egyesült-Statusoknál ócsárolnak; nem veszik észre, mikép önmagokat csufolják ki, a' hazájokbeli aristocratiának legnagyobb örömére.

Semmi sem tesz a' democratiának több kárt, mint erkölcseinek külső alakja. Sok ember ki magát vétkeihez kész volna alkalmaztatni, modorjait el nem szivelheti.

Azt mégis meg nem engedhetem, hogy a' democrata népek' modorjaiban semmi dicséretre méltó nincsen.

Aristocrata nemzeteknél mind azok, kik az első osztálylyal szomszédságban vannak, ehez rendszerint hasonlók lenni igyekeznek, mi is felette nevetséges 's felette otromba majmolásokat szül. Ha a' democrata népeknek nincs otthon mintájok nagyszerü modorokra, legalább megmenekülnek azon kénytelenségtől, hogy azoknak mindennap holmi rosz másolatait kelljen látniok.

Democratiákban a' modorok sohasem olly finomak, mint aristocrata népeknél; de sohasem is olly gorombák. Ott sem a' köznép' trágár beszédeit, sem a' nagyurak' nemes és válogatott kifejezéseit nem hallani. Aljasság van az erkölcsökben gyakran, de durvaság 's alacsonyság soha nincsen.

Mondottam, hogy democratiákban sohasem lehetne a' becsülettudásról szabatos törvénykönyvet készíteni. Ennek megvan a' maga kára és haszna is. Aristocratiákban, az illedelem' szabályai mindenre ugyanazon külszint ruházzák; azonegy osztálynak minden tagjait egyenlökké teszik, saját hajlamaik' ellenére is; azt mi természetes, ékesítik 's elrejtik. Democrata népeknél a' modorok sem nem olly betanúltak, sem nem olly szabályosak, de gyakran öszintébbek. Azok itt némi vékony és rosz szövedékü fátyolt képeznek, mellyen keresztül minden embernek valódi érzeményei 's személyes eszméi könnyen meglátszanak. És így itt az emberi cselekedetek' formája 's alapja gyakran benső viszonyba jő egymással és ha az emberiség' nagy rajza kevesbbé ékes is, de hivebb. Ennélfogva, bizonyos értelemben mondhatni, miképen a' democratiának egyenes következménye nem az, hogy az embereknek bizonyos modorokat ad, hanem az, hogy őket bármi modorok' feltételében gátolja.

Fel lehet néha democratiában találni az aristocratiának érzeményeit, szenvedélyeit, erényeit és vétkeit: de

nem modorjait. Ezek elvesznek 's enyésznek örökre, mihelyt a' democrata forradalom véget ért.

Úgy tetszik semmi nem tartósabb, mint valamelly aristocrata osztály' modorjai; mert az ezeket megtartja még egy ideig, mikor már javait és hatalmát elvesztette is; sem semmi nem olly múlandó, mert ezek alig hogy eltüntek, már többé nyomuk sem látszik, 's azonnal nehéz megmondani miből álltak legyen, mihelyt többé nem léteznek. Egy változás a' társasági állapotban végbeviszi e' csodát, néhány nemzedék elégséges reá.

Az aristocratia' fővonásai a' történetirásban bevésve maradnak, az aristocratia' eltörlése után is; de erkölcseinek finom 's gyengéd alakjai eltünnek az emberek' emlékezetéből, megbukása után mindjárt. Azokat magoknak képzelni nem tudják, mihelyt többé szemeik előtt nincsenek. Elillanak azok elölök, a' nélkül, hogy látnák, avagy megéreznék. Mert az olly finom gyönyürüségnek élvezhetésére, minőt a' modorok' különbsége 's megválasztása szerezni szokott, szükség a' szívnek szokás és nevelés által elkészítve lenni 's annak kedvelését az ember, ha egyszer használatából kiesett, könnyen elveszeszti.

És így a' democrata népek nemcsak nem birhatnak az aristocratia' modorjaival, hanem azokat nem is értik, és nem is kivánják; rólok képzeletök sincsen, 's azok rájok nézve ollyanok, mintha soha nem léteztek volna.

E' veszteséget nagyra venni nem kell; de sajnálni lehet.

Tudom, mikép nem egyszer történt már, hogy ugyanazon emberek igen jeles erkölcsökkel 's igen aljas érzeményekkel birtak egyszersmind; az udvarok' belseje elégszer megmutatta, hogy a' kivülről nagy emberek gyakran igen alávaló szivet rejthettek magokban. De ha az aristocratia' modorjai erényt nem szültek is, ékesítették néha az erényt is. Nem valami közönséges jelenet volt még is,

látni egy számos és hatalmas osztályt, mellyben az élet' valamennyi külső tettei, minden nyomon az érzemények' 's gondolatok' fenségét, az izlések' finom és szabályos voltát 's az erkölcsök' udvariságát látszattak kitüntetni.

Az aristocratia' modorjai gyönyörű ábránd képeket szolgáltattak az emberi természet felöl; 's bár néha a' kép hazug volt is, az ember nemes gyönyört érzett annak szemléletén.

XV. FEJZET.

Az amerikaiak' komolyságáról, és hogy miért nem gátolja ez gyakran őket megfontolatlan lépések' tételében.

Democrata országokban élő emberek nem becsülik az afféle tartózkodás nélküli, zajos és durva mulatságokat, minőkbe a' nép aristocratiákban elmerülni szokott; ők ezeket gyermekeseknek 's izetleneknek találják. Nem igen mutatnak nagyobb kedvet az aristocrata osztályok' szellemi 's mesterkélt időtöltéseihez is; ők valami nyereségest 's lényegest keresnek mulatságaikban, és élvezeteket akarnak vegyíteni örömeik közé.

Aristocrata társaságokban a' nép örömest átengedi magát holmi zajos és lármás vígság' izgatásainak, mi őt egyszerre elvonja inségeinek szemlélésétől; a' democratiák' lakói nem szeretik magokat magokból illy erőszakosan kiragadtatva érzeni 's tekintetöket önszemélyökről mindig sajnálkozva fordítják el. E' hijábanvaló vigalmaknál többre becsülik ők ama' komoly és hallgató mulatságokat, melylyek foglalatosságokhoz hasonlítnak 's azokat egészen el nem felejtetik.

Van olly amerikai ember, ki a' helyett, hogy üres óráiban közhelyre menne vigan tánczolni, mint azt vele egy rendű emberek Europa' nagy részében folyvást tenni szokták, hajléka belsejébe vonúl, hogy ott iddogáljon. Ez

ember egyszerre két örömben részesül: gondolkodik dolga felöl 's tiszteségesen megrészegszik otthon.

Azt hittem volt, az angol a' legkomolyabb nép a' föld' szinén; de látván az amerikaiakat, megváltoztattam véleményemet.

Nem akarom állítni, hogy a' véralkat nagy befolyással nincs az Egyesült-Statusok' lakóinak jellemére. De mégis azt tartom, a' politicai intézetek még nagyobbal vannak.

Én úgy hiszem, az amerikaiak' komolysága, egy részben kevélységökből ered. Democrata országokban még a' szegénynek is fenhéjázó képzelődése van személyes becséről. Megelégedéssel tekint magára 's szereti hinni, hogy mások öt nézik. E' helyzetben gondosan vigyáz szavaira 's tetteire és ki nem ereszkedik, nehogy elárulja mi hiányzik nála. Azt képzeli, hogy ha érdemesnek akar látszani, mindig komolynak kell maradnia.

De veszek észre egy más mélyebb 's hatalmasb okot is, melly az amerikaiaknál ösztönszerüleg szokta eszközölni ez előttem csodálatos komolyságot.

Despotismus alatt, a' népek néha némi böszült vígság' zajaiba merülnek el; de általjában komorak 's összebúvók szoktak lenni, minthogy félnek.

Korlátlan monarchiákban, mellyeket a' szokás és erkölcsök mérsékelnek, gyakran bizonyos egyforma 's derült kedvet mutatnak, mert némi szabadsággal 's igen nagy bátorsággal birván, magoktól az élet' legnagyobb gondjait eltávoztatták; hanem a' szabad népek mind komolyak, minthogy lelkök szokás szerint valami veszélyes vagy nehéz tervnek szemlélésében van elmerülve.

Különösen igy van a' dolog, olly szabad népeknél, mellyek democratiává vannak alakítva. Itt minden osztályban számtalan emberek találkoznak, kiket szüntelen a' kormányzás' komoly ügyei foglalnak el; azok pedig, kik a' közjólét' intézésével nem vesződnek, egészen saját jólétök'

gyarapításának gondjaiba vannak elmerülve. Egy illy népnél a' komolyság nem bizonyos emberek' sajátja többé, hanem nemzeti szokássá változott.

Emlegetnek a' hajdankorból olly apró democratiákat, mellyeknek polgárai rózsa-koszorúkkal jelentek meg a' közpiaczon és kik majd minden idejöket tánczok és nézőjátékok között töltötték el. Én efféle köztársaságok' létezésének nem adok több hitelt, mint Platóénak; vagy ha a' dolgok csakugyan akkép történtek, mint elöttünk beszélik, nem félek azt állítni, hogy e' követelt democratiák, a' mieinktől igen is különböző elemekből alkottattak, és hogy azok emezekkel semmi másban nem egyeztek, mint a' névben.

Egyébiránt nem kell hinni, mintha a' democratiákban élő emberek, minden munkáiknak közepette is, magokat szánakozásra méltóknak tartanák; söt épen ellenkezőt tapasztalhatni. Nincsenek olly emberek, kik állapotjokhoz annyira ragaszkodnának, mint ezek. Ők az életet izetlennek fognák találni, ha valaki öket gyötrő gondjaiktól megszabadítaná, és ök szerelmesebbek gondjaikba, mintsem az aristocrata népek örömeikbe.

Most azt kérdem magamtól, hogy ugyane' democrata népek, mellyek olly komolyak, miért viselik néha magokat olly meggondolatlan módon?

Az amerikaiak, kik majd mindig nyugalmas és hideg ábrázatot mutatnak, mind e' mellett gyakran igen túl hagyják magokat ragadtatni az okosság' határain némi hirtelen indulat, vagy fontolatlan vélemény által 's megtörténik nálok, hogy egész komolysággal különös oktalanságokat követnek el. —

Ez ellentéten meg nem kell ütköznünk.

Van a' tudatlanságnak bizonyos neme, melly a' tulságos nyilvánosságból származik. Despota statusokban az emberek nem tudják, mikép cselekedjenek, mert semmit meg nem mondanak nekik; democrata nemzeteknél sokszor

vaktában cselekesznek, mert mindent meg akartak nekik mondani. Amazok nem tudják a' mi kell, emezek elfelejtik. Minden egyes kép' fő vonásai elenyésznek rájok nézve a' részletek' sokasága között.

● Elcsodálkozunk azon sok vigyázatlan beszéden, mellyet néha egy hivatalbeli ember szabad statusokban 's különösen democrata statusokban tesz, a' nélkül, hogy magát megszégyenítené; midőn ellenben, korlátlan monarchiákban, egy-két vaktában kiszalasztott szó elég reá, hogy az illy embert örökre elárulja 's végkép megbuktassa.

Ezt megmagyarázhatni abból, mi fölebb mondatott. Mikor valaki egy nagy sereg népnek közepette beszél, sok szava nem hallik meg, vagy legott kimegy emlékezetéből azoknak, a' kik hallották; de egy néma 's mozdulatlan sokaság' hallgatásában legkisebb susogás is meghatja a' fület.

Democratiákban az emberek sohasem állandók; ezer vak eset szüntelen cserélteti velek a' helyet, és majd mindig, nem tudom miféle előre nem látott 's rögtönös valami uralkodik életökön. Azért sokszor kénytelenek ollyat cselekedni, mit jól meg nem tanultak, ollyat mondani, mit nem igen értenek, 's olly dolgokba avatkozni, mellyekhez hosszas gyakorlat által el nem készültek.

Aristocratiákban minden ember előtt csak egy czél van, melly után törekszik szüntelen; de democrata népeknél az ember' léte szövevényesebb; ritkaság hogy itt ugyanazon lélek egyszerre több tárgyat 's gyakran egészen ellenkező tárgyakat ne fogjon fel. Mivel valamennyit jól nem ösmerheti, könnyen megelégszik tökéletlen ösmeretekkel is.

Ha a' democratiák' lakóját a' szükségek nem sürgetik, sürgetik legalább vágyai; mert a' körülte levő javak köztt egyet sem lát ollyat, mellyhez általjában hozzá ne lehetne férkeznie. Azért minden dolgot sietve tesz; a' *félig-meddiggel* mindig megelégszik és soha egy pillantatnál tovább meg nem áll tettei áttekintése végett.

Kiváncsisága telhetetlen is, könnyen kielégített is egyszersmind; mert a' fö dolog: sokat tudni hamar, nem pedig jól tudni.

Ideje nem igen van 's kedvét hamar elveszti a' mély vizsgálattól.

És így a' democrata népek komolyak, mert társasági 's politicai állapotjok szüntelen komoly dolgokkali foglalkozásra viszi öket; és megfontolatlanúl cselekesznek, mert minden dologra kevés időt 's figyelmet fordítanak.

A' figyelmetlenség' megszokását a' democrata szellem' legnagyobb vétkeül kell tekintni.

XVI. FEJZET.

Az amerikaiak' nemzeti hiusága miért nyugtalanabb 's házsártosabb mintsem az angoloké.

Minden szabad népek kérkedni szoktak magokkal, de a' nemzeti kevélység nem azonegy módon nyilatkozik mindnyájoknál.

Az amerikaiak, az idegenekkeli viszonyaikban, legkisebb megrovás iránt is türhetleneknek 's a' magasztalásokban telhetetleneknek lenni látszanak. A' legkisebb dicséret tetszik nekik és a' legnagyobbal is ritkán érik be; minden pillantatban rátok esnek, csakhogy tőletek egy kis dicséretet kapjanak; és ha unszolásaiknak ellentállatok, magok dicsérik magokat. Majd azt lehetne mondani, hogy kételkedvén saját érdemökről, minduntalan szemök előtt akarják annak képét látni. Hiuságuk nemcsak telhetetlen, de nyugtalan 's irigykedő is. Semmit nem ad, hanem szüntelen kér. Kunyoráló 's házsártos is egyszersmind.

Egy amerikainak azt mondám, hogy az ország, mellyben lakik, szép; ő arra így szóla: „Igaz, hogy annak nincs párja a' világon!" ‚Csodálom a' szabadságot, mellyben lakosai részesülnek' 's ő ezt feleli: „Becses ajándék a' szabadság, de kevés nép van, melly arra érdemes volna." Említém előtte az Egyesült-Statusokban uralkodó tiszta erkölcsöket, 's ő azt mondja: „Elhiszem, hogy egy idegen,

ki a' minden más nemzeteknél tapasztalt romlotságon megütközött, bámulja a' tüneményt." Végre elhagyom öt, hadd elmélkedjék önmagáról; de ő hozzám visszajő 's meg nem válik tőlem, míg csak velem nem ismételteti, a' mit már neki mondottam. Ennél alkalmatlanabb és fecsegőbb hazafiságot képzelni sem lehetne már. Kifárasztja még azokat is, a' kik becsülik.

Az angoloknál nem így van a' dolog. Az angol csendesen élvezi azon valódi, vagy képzelt elsőbbségeket, melylyekkel szemében, az ő hona bir. Ha más nemzeteknél semmit el nem ösmer, nem is követel semmit a' magáé' számára. Ő az idegenek' ócsárlásán meg nem indúl, dicséretökön pedig nem igen kap. Ő egész világgal szemköztt bizonyos visszatartózkodásban él, melly tele van megvetéssel 's ösmeretlenséggel. Kevélységének nincs szüksége táplálékra, önmagából él az.

Hogy két olly nép, melly azonegy törzsökből nem régóta származott, egymással érzés' és beszéd' módjában imígy ellenkezni látszik, az egy nevezetes dolog.

Aristocrata országokban a' nagyoknak szertelen kiváltságaik vannak, mellyekkel gögjök megelégszik, a' nélkül, hogy magát a' velek együttjáró apró nyereségekkel hizlalni igyekeznék. E' kiváltságok örökség' utján szálván rájok, azokat mint önmagoknak egy részét, vagy legalább mint egy személyökhöz ragadt természeti jogot, némileg úgy tekintik. És így felsőbbségöket csendesen érezik; nem jut eszökbe kérkedni olly előjogokkal, mellyeket minden észrevesz 's mellyeket senki tőlök meg nem tagad. Nem bámulgatják annyira azokat, hogy rólok még beszéljenek is. Magános nagyságuknak közepette mozdulatlanúl maradnak, tudván, hogy ott öket egész világ látja, ha magokat fitogatni nem akarják is, és hogy onnét senki által kiszorittatni nem fognak.

Mikor az aristocratia intézi a' közügyeket, nemzeti

gőgje természettel e' tartózkodó, figyelmetlen és fenhéjázó alakot ölti magára, 's a' nemzet minden egyéb osztályaitól utánoztatik.

Mikor ellenben az állapotok közt kevés különbség van, a' legcsekélyebb elsőbbségek is nagyot nyomnak. Az ember milliókat látván maga körül, kik az övével egészen egyenlő, vagy hasonló állapottal birnak, a' gőg követelőbb 's féltékenyebb leszen; ragaszkodik még hitványságokhoz is és makacsúl védelmezi azokat.

Democratiákban az állapotok igen változók levén, az emberek majd mindig csak ma szerzett elsőbbségekkel birnak: mi is azt okozza, hogy végetlen örömöt találnak benne, kitalálni azokat a' világ előtt, meg akarván mind másoknak mutatni, mind magoknak bizonyítani, hogy azokban részesülnek: és mivel az elsőbbséget minden pillantatban elszalaszthatják, szüntelen való aggódásban vannak, 's erővel akarják mutatni, hogy azokkal még birnak. A' democratiákban élő emberek épen olly formán szeretik hazájokat, mint önmagukat, 's átviszik magános hiuságuk' szokásait a' nemzeti hiuságba is.

A' democrata népek' nyugtalan és telhetetlen hiusága olly nagy összefüggésben van az állapotok' egyenlőségével 's változandóságával, hogy még a' legbüszkébb nemességnek tagjai is egyáltaljában ugyanazon indulatot tüntetik ki állapotjok azon apróbb részletei körül, mellyekben valami állhatatlanság 's bizonytalanság találtatik.

Az aristocrata osztály, a' nemzet' többi osztályaitól mindig nagyon különbözik, elöjogainak terjedelme 's örökétartósága által; de megtörténik néha, hogy több tagjai nem különböznek egymástól egyébben, mint holmi afféle csekély mulandó elsőbbségekben, mellyeket mindennap elveszthetnek 's megszerezhetnek.

Láttunk hatalmas aristocratia' tagjait egy fővárosban vagy udvarban egybegyülve, dühösen versenygeni olly hit-

vány elsőbbségek felett, mellyek a' divat' szeszélyétől, vagy az úr' akaratjától függnek. Illyenkor ők is egymás iránt épen azon gyermekes féltékenységeket mutatták, mellyek a' democratia' embereit izgatni szokták; szintazon hévvel kapkodtak a' feleik által kérdésbe vett legkisebb elsőbbségek után 's szintolly szükségesnek találták minden ember előtt fitogatni azokat, mellyeknek birtokában voltak.

Ha az udvaronczoknak valaha eszökbe jutna nemzeti büszkeséget ölteni fel, épen nem kétlem, hogy ők a' democrata népekéhez egészen hasonlót fognának mutatni.

XVII. FEJZET.

A' társaság' tekintete az Egyesült-Statusokban miért izgatott 's egyhangú is egyszersmind.

Úgy tetszik semmi sem képesb felébresztni és táplálni a' kiváncsiságot, mint az Egyesült-Statusok' tekintete. Itt a' szerencsék, eszmék, törvények szüntelen változnak. Majd azt mondanám, maga a' mozdulatlan természet is mozog, olly nagy átalakulásokat szenved naponkint az embernek keze alatt.

Azonban sokára ez ennyire izgatott társaság' látványa egyhangúnak tetszik, 's a' néző miután ez olly igen mozgó képet egy ideig szemlélte, rajta megunatkozik.

Aristocrata népeknél minden ember majdnem le van kötve köréhez; hanem az emberek csodálatosan különböznek egymástól; indulataik, eszméik, szokásaik és izléseik lényegesen különbözők. Itt semmi nem mozog, minden különbözik.

Ellenben democratiákban minden emberek egyenlők 's majdnem egyenlő dolgokkal is foglalkoznak. Igaz, hogy nagy és folytonos viszontagságoknak vannak alávetve; de mivel minduntalan ugyanazon szerencsék 's ugyanazon balesetek fordulnak elő, csak a' szerepvivők' neve különbözik, a' darab mindig ugyanaz. Az amerikai társaság' ábrázatja izgatott, minthogy az emberek és dolgok egyre változnak; 's egyhangú, mert a' változások mind egyenlők.

A' democrata időkben élő embereknek sok szenvedélyeik vannak; de nagy része szenvedélyeiknek a' gazdagság' szeretetére megy ki, vagy eredetét abból veszi. Ez nem onnét van, mintha ők kisebb lélekkel birnának, hanem onnét, mert nálok a' pénz' fontossága valósággal nagyobb.

Mikor a' polgárok mind függetlenek 's részvétlenek egymás közt, mindegyiktől csak fizetésért lehet nyerni segélyt; mi is a' gazdagság' használatát végetlenül szaporítja 's becsét neveli.

A' csáb, melly a' régi dolgokkal együttjárt, elenyészvén, a' születés, állapot, mesterség többé az embereket meg nem különbözteti, vagy csak alig különbözteti meg; a' pénznél egyéb nem marad fen, mi közttök igen látható különbségeket állíthatna fel, és mi közülök néhányat páratlanná tehetne. A' gazdagságból eredő megkülönböztetés nevekedik a' többiek elenyészése vagy megfogyatkozása által.

Aristocrata népeknél a' pénz a' vágyak' roppant körének csak némelly pontjaira vezet el; democratiákban mindenüvé elvezetni látszik.

A' gazdagság' szeretetét tehát rendszerint fel lehet találni az amerikaiak' cselekedeteinek belsejében, vagy fő, vagy mellékes dolog gyanánt; mi is minden szenvedélyeiknek némi atyafias tekintetet ad és azoknak képét csak hamar unalmassá teszi.

Ez örökös előfordulása ugyanazon szenvedélynek, egyhangúsággá lesz; 's a' részletes bánásmódok, mellyeket e' szenvedély maga kielégétése végett használ, hasonlókép azzá válnak.

Egy olly megalapított 's békés democratiában, minő az Egyesült Statusoké, hol sem háború, sem közhivatalok, sem politicai jószágelkobzások által meggazdagodni nem lehet, a' gazdagság' szeretete az embereket főkép az ipar felé viszi. De az ipar, melly sokszor olly nagy zavarokat 's szerencsétlenségeket hoz elő, nem virágozhatik máskint, mint

igen rendes szokások 's igen egyforma apró cselekedetek' hosszú sora által. A' szokások annál rendesebbek, a' cselekedetek annál egyformábbak, minél élénkebb a' szenvedély. Azt mondhatni, hogy az amerikaiakat maga vágyaik' erőszakos volta teszi olly módszeresekké.

Egyébiránt mit Amerikáról mondok, majd minden korunkbeli emberekre alkalmazható. A' különbféleség tünedezik az emberi nemzet' kebeléből; a' cselekvésnek, gondolkozásnak és érzésnek ugyanazon modorjaira találunk a' világ' mindegyik szegletében. Ez nem csupán onnét van, mert minden népek már ma nagyobb közlekedésben vannak 's egymást hivebben utánozzák, hanem onnét is, mert az emberek minden országban mind inkább távozván a' bizonyos felekezetet, mesterséget, családot illető részletes eszméktől, mindnyájan elérik azt, mi az embernek mindenütt egyenlő alkotásával közelebbi összefüggésben áll. Így egymáshoz hasonlokká lesznek, a' nélkül, hogy egymást utánozták volna. Ollyanok ők, mint egy nagy erdőben elszéledt útasok, kiknek minden ösvényeik azonegy pontnál végződnek. Ha a' középpontot mind látják 's lépteiket mind a' felé intézik, észrevétlenül közelítnek egymáshoz, a' nélkül, hogy egymást keresnék, észrevennék vagy ösmernék 's végre meglepetve ugyanazon egy helyen látják magokat összetalálkozni. Mind azon népek, mellyek vizsgálataik' 's utánzásuk' tárgyaúl nem ez, vagy amaz embert, hanem magát az embert teszik, végre ugyanazon erkölcsökben találják föl egymást, mint az útasok a' központban.

XVIII. FEJZET.

A' becsületről az Egyesült-Statusokban 's democrata társaságokban *)

Ugy látszik, az emberek két igen különböző módszert követnek azon nyilvános itéletnél, mellyet feleik' cselekedetei felöl hozni szoktak: majd a' méltányosság' 's méltánytalanság' egész világon elterjedt egyszerü fogalmai szerint ítélik meg azokat, majd olly részletes fogalmak' segitségével határozzák el becsöket, mellyek csak egy országnak, vagy egy időszaknak sajátai. Gyakran megesik, hogy e' kétféle szabályok különböznek; néha ellent is mondanak egymásnak; de soha egészen össze nem olvadnak, sem egymást le nem rontják.

---

*) E' szó *becsület* nem mindig azonegy értelemben vétetik a' franczia nyelvben.

1-ör Jelenti azon tiszteletet, dicséretet, mellyet az ember a' hozzá hasonlóktól kap: ez értelemben mondjuk valakiről, hogy *becsületre tesz szert.*

2-or Jelenti a' becsület azon szabályok' öszvegét is, melyek' segitségével az ember ezt a' tiszteletet, dicséretet, tekintetet megszerzi. Illyen formán szoktuk mondani, hogy *valaki magát mindig szorosan a' becsület' törvényeihez szabta;* hogy *vétkezett a' becsület ellen.* Midön a' jelen fejezetet irtam, a' *becsület* szót mindig ez utóbbi értelemben vettem.

A' becsület legnagyobb hatalmának korában, inkább az akaraton, mintsem a' hiten uralkodik, 's az emberek még akkor is, midön magokat parancsainak vonakodás és zúgolódás nélkül alávetik, érzik némi homályos de hatalmas ösztön által, hogy létezik egy átalánosb, régibb és szentebb törvény, mellyet néha általhágnak, a' nélkül, hogy ösmerni megszünnének. Vannak cselekedetek, mellyek becsületeseknek 's becsteleneknek is ítéltettek egyszersmind. A' bajvivás' megtagadásánál gyakran előfordúlt ezen eset.

Ugy hiszem, e' jeleneteket másként is megfejthetni, nemcsak bizonyos egyedek 's bizonyos népek' szeszélyéből, mint az eddig történt.

Az emberi nemzetnek állandó 's átalános szükségei vannak, és ezek olly erkölcsi törvényeket szültek, mellyek meg nem tartásával minden emberek, minden helyen és időben, a' kárhoztatás' és szégyen' eszméjét természetesen összekötötték. Az alólok kibúvást *rosz cselekedetnek*, a' nekik hódolást *jó cselekedetnek* nevezték.

Alapúltak továbbá a' nagy emberi társaság' kebelében szükebb társúlatok, mellyek népeknek hivatnak, és ez utóbbiaknak közepette még más kisebbek is, mellyeket osztályoknak vagy felekezeteknek nevezünk.

E' társulatok' mindegyike mintegy külön fajt képez az emberi nemzetben; 's ámbár lényegesen az emberek' tömegétől nem különbözik is, attól mégis egy kevéssé különválik, és olly szükségeket érez, mellyek csak magának sajátjai. E' különös szükségek módositják immár némileg bizonyos tartományokban az emberi cselekedetek' felfogását és a' becset, mellyet nekik tulajdonitni kell.

Az emberi nemzet' átalános és állandó érdekében fekszik, hogy az emberek meg ne öljék egymást; de megtörténhetik, hogy valamelly népnek, vagy osztálynak különös 'és pillantatnyi érdeke bizonyos esetben kimenti, sőt dicséri is az emberölést.

A' becsület nem egyéb, mint valamelly különös állapoton alapult azon különös szabály, melly szerint osztja valamelly nép a' kárhoztatást vagy dicséretet.

Nincs olly meddő dolog az emberi lélekre nézve, mint egy elvont eszme. Azért is sietek tényeket hozni elő. Egy példa fel fogja világositni gondolatomat.

Kiválasztom a' becsület' legrendkivülibb nemét, mi csak a' világon valaha létezett 's mellyet legjobban ösmerünk, t. i. a' hübéres társaság' kebelében született *aristocratai becsületet*. Meg fogom azt magyarázni a' mondottakból, 's meg fogom belőle magyarázni a' mondottakat.

Nem dolgom itt vizsgálni, mikor és mint született a' középkori aristocratia, miért szakasztotta magát olly igen el a' nemzet' többi részétől 's mi által alapitotta és erősitette meg hatalmát. Fennállva lelem azt 's azt akarom tudni, miért nézte legyen az nagy részét az emberi cselekedeteknek olly különös szempontból.

Először is az ötlik fel előttem, hogy a' hübéres világban, a' cselekedetek nem mindig bel becsök szerint dicsértettek, vagy roszaltattak; hanem néha megtörtént, hogy azokat egyedül azon ember iránti tekintetből magasztalták, a' ki szerzőjök vagy tárgyuk volt; mi is az emberi nemzet közönséges lelkiösméretével ellenkezik. És igy bizonyos cselekedetek közönbösek voltak egy polgárra nézve, mellyek egy nemest megbecstelenitettek; más cselekedetek ismét a' szerint változtatták természetöket, a' mint az, ki miattok szenvedett, az aristocratiához tartozott vagy abból kizárva volt.

Midőn e' különböző vélemények létre jöttek, a' nemesség külön testületet képzett a' nemzetben, 's rajt' ama' hozzáférhetlen magasságból, hová vonulva volt, uralkodott. Hogy e' külön helyzetét, mellyben ereje feküdt, megtarthassa, nemcsak politicai kiváltságokra volt szüksége, hanem saját használatára való erények és vétkek is kelletek neki.

Hogy egy, vagy más erény, vagy vétek inkább a' ne-

mességet mintsem a' polgárságot illesse; hogy e' vagy ama' cselekedet közömbös legyen, mikor tárgya egy paraszt, vagy kárhozatos legyen, midőn egy nemesről van szó — ezek gyakran önkénytől függöttek; hanem, hogy valamelly ember' cselekedeteivel, állapotjához képest, becsületet vagy szégyent kössenek össze, ez magából az aristocrata társaság' alkotásából folyt ki. Ezt valóban tapasztalni lehetett minden országban, mellynek aristocratiája volt. Mig csak annak valami nyoma marad, fel lehet találni e'különösségeket: elcsábitni egy fekete leányt majd semmit nem árt az amerikai embér' hirének, de ha feleségül veszi azt, megbecsteleniti magát.

Bizonyos esetekben, a' hübérkori becsület megkivánta a' boszúállást 's gyalázatot mondott a' megbántások' elengedésére; másszor hatalmasan szivökre kötötte az embereknek az önmeggyőzést 's parancsolta a' magokról megfeledkezést. Nem tette törvénnyé az emberiséget, sem a' szelidséget; de magasztalta a' nagylelküséget; a' bökezüséget többre becsülte a' jótékonyságnál; megengedte a' gazdagságszerzést játék, vagy háború, de nem munka által; a' nagy bünöket elébe tette az apró nyereségeknek. A' kiváncsiság nem boszontotta öt úgy, mint a' fösvénység, az eröszakban gyakran gyönyörködött, mig ellenben a' ravaszság és árulás mindig utálatosaknak tetszettek előtte.

E' furcsa fogalmak nem egyedül az azokat kigondolók' szeszélyéből származtak.

Az olly osztály, mellynek magát a' többinek elébe 's fölébe helyheztetni sikerült, és melly szüntelen azon van, hogy e' felső rangon megmaradhasson, kénytelen különösen az olly erényeket becsülni, mellyek nagysággal és fénynyel birnak, 's mellyek a' büszkeséggel és hatalom' szeretetével könnyen összeférnek. Az a' lelkiösméret természeti rendét felforgatni nem fél, hogy ez erényeket minden egyebeknek eleibek tegye. Sőt el lehet hinni, hogy kész némelly vakmerő és csillogó vétkeket is a' csendes és sze-

rény erényeken fölülemelni. Erre mintegy kényszeritve van állapotjánál fogva.

A' középkorbeli nemesek minden erénynek elébe, soknak pedig helyébe tették a' katonai vitézséget.

Ez is egy olly különös vélemény volt, melly a' társas állapot' különösségéből szükségképen származott.

A' hübéres aristocratia háborúból és háborúra született; hatalmát fegyverrel szerzette 's fegyverrel tartotta fen; e' szerint rá nézve semmi nem volt szükségesebb a' katonai vitézségnél; 's természetes, hogy azt magasztalta mindenek fölött. Mind az tehát, mi azt kivülről kitüntette, ha mindjárt az okosság' 's emberiség' rovására történt is dicsértetett, sőt gyakran parancsoltatott is általa. Az emberek képzelődése csak a' részletességen mulatott.

Hogy valaki szörnyü megsértésnek nézze, ha mástól orczáján egy ütést kapott, 's köteles legyen párviadalban megölni azt, ki öt illy gyengén meglegyintette, ez szabad kénytől függött; hanem hogy egy nemes békével ne türhessen semmi megbántást, és hogy becstelen legyen, ha magát párviadalon kivül megütni hagyja; ez magokból a' katonai aristocratia' elveiből és szükségeiből folyt ki.

És igy némi tekintetben, igazán azt lehetett mondani, hogy a' becsületnek szeszélyes szokásai voltak; hanem a' becsület' szeszélyei mindig bizonyos szükséges határok közé szorittattak. Azon különös szabály, mit apáink becsületnek hivtak, előttem elannyira nem látszik önkényszerinti törvénynek lenni, hogy én a' hübéres társaságnak egy két állandó 's változatlan szükségeivel könnyen kapcsolatba tudnám hozni annak legkövetkezetlenebb 's legfurcsább rendszabásait.

Ha a' hübérkori becsületet a' politica' mezején keresném föl, szintolly kevés fáradságomba kerülne itt is megmagyarázni lépéseit.

A' középkor' társas állapotja 's politicai intézetei oly-

lyanok voltak, hogy azok mellett a' nemzeti hatalom soha sem kormányozta egyenesen a' polgárokat. Söt e' hatalom, úgy szólván, nem is létezett az ö nézetök szerint; kiki csak egy személyt ösmert, kinek engedelmeskedni tartozott. Ez egy személy által az ember, a' nélkül, hogy tudta volna, függött a' többitöl is. A' hübéres társaságokban tehát az egész nyilvános rend még az uralkodó' személye iránti hüség' érzeményén is sarkallott. Ez lerontatván, anarchia következet be legott.

A' politicai fönök iránti hüség továbbá olly érzemény volt, mellynek becsét az aristocratia' minden tagjai naponként érezték, mert kiki közülök egyszersmind földesür, vagy vazall is volt, 's szintúgy parancsolhatott, mint engedelmeskedett.

Megörizni az embernek hüségét ura iránt, feláldozni magát értte szükség esetén, osztozni jó 's rosz szerencséjében, segitni öt bármiféle vállalataiban: im ezek voltak a' hübérkori becsület' első szabályai politicai tárgyban. A' vazall' hitszegését a' közvélemény rendkivüli szigorral rótta meg. Ennek egy különös becstelenitö nevet alkottak 's *árulásnak* keresztelték.

Ellenben, kevés nyomaira találni a' középkorban egy indúlatnak, melly a' hajdankori társaságok' lelkét tette. Értem a' *hazafiúságot*. A' hazafiúságnak neve sem régi nyelvünkben. [1])

A' hübéri intézetek elrejtették a' hazát szem elöl; szeretetét kevesbbé szükségessé tették. Elfeledtették a' nemzetet, hogy egy ember iránt gerjesszenek hajlandóságot. Azért nem is látjuk, hogy a' hübéri becsület valaha szoros törvénynyé tette volna a' honhozi hün maradást.

Nem, mintha a' haza' szeretete nem létezett volna a-

[1]) Magát e' szót *haza* csak a' 16-dik századtól fogva találjuk fel a' franczia iróknál.

tyáink' szivében; hanem az nálok csak gyenge és homályos ösztönből állott, melly azon mértékben vált tisztábbá 's erősebbé, a' mint az osztályok eltörölve 's a' hatalom központosulva lőnek.

Eléggé kitetszik ez azon ellenkező itéletekből, mellyeket Europa' népei történeteik' különbféle körülményeiről hozni szoktak, a' rólok itélő nemzedékek szerint. A' Bourbonok' korona-tábornokát, kortársainak szemében az becstelenitette meg leginkább, hogy királya ellen emelt fegyvert; a' mi szemeinkben pedig az becsteleniti meg őt, hogy hona ellen inditott háborút. Mi is gyalázattal bélyegezzük őt, valamint öseink, csakhogy más okokból.

Gondolatom' felvilágositására a'hübéri becsületet választottam ki, mert a' hübéri becsület kitünőbb és ösmertebb vonásokkal bir, mint a' többi; vehettem volna a' példát máshonnan is, 's ugyanazon czélt értem volna el egy másik ösvényen.

Ámbár a' rómaiakat sokkal kevesbbé ösmerjük, mintsem öseinket, azt mégis tudjuk, hogy nálok a' dicsőség' és becstelenség' tekintetében különös vélemények uralkodtak, mellyek nem egyedül a' jónak és rosznak általános fogalmaiból folytak. Nálok sok emberi cselekedetek különböző szempontból tekintettek, a' szerint a' mint egy polgárról, vagy idegenről, egy szabad emberről, vagy rabszolgáról volt a' szó; nálok dicsérettel illettek bizonyos vétkeket 's elébe tettek bizonyos erényeket minden egyéb erényeknek.

„Ez időben — igy szól Plutarch Coriolan' életében — a' bajnok-tett becsültetett 's magasztaltatott Rómában minden egyéb erények felett. Mit is bizonyit az, hogy azt *erénynek* nevezték el, magától az *erő*nek nevétől, a' nemnek általános nevét ruházván egy különös fajra, úgy, hogy latinúl erénynyel annyi volt mondva, mint *erősség*." Ki nem látja ebből egyenes szükségét ama' különös társulatnak, melly a' világ' meghóditása végett alkottatott.

Minden nemzet szolgáltat efféle észrevételeket; mert a' mint fölebb mondottam, valamikor az emberek külön társaságba állanak, legott keletkezik közttök valami becsület vagy is olly vélemény-öszveg, melly nekik szabályuk arra nézve, mit kelljen dicsérni, vagy kárhoztatni; és e' külön szabályok mindig a' társulat' különös szokásiból 's különös érdekéből veszik forrásukat.

Lehet ezt bizonyos mértékben alkalmazni a' democrata társaságokra szintúgy, valamint a' többiekre. Lássuk annak példáját az amerikaiaknál. [1])

Találni még az amerikaiak' véleményei közt elszórva némelly töredékes fogalmakat Európának hajdani aristocrata becsülete felől. E' hagyományos vélemények csekély számuak; kevés gyökerök és kevés hatalmuk van. Csak olylyan formák, mint az a' vallás, mellynek még egy ideig meghagyják templomait, de mellyett többé senki sem hisz.

Ez idegen becsület félig eltörlött fogalmainak közepette, előtünnek némelly uj vélemények, mellyek alkotják már ma azt, mit *amerikai becsületnek* nevezhetnénk.

Megmutattam, mint tolatnak az amerikaiak szüntelen az ipar és kereskedés felé. Eredetök, társasági állapotjok, politicai intézeteik, 's maga a' hely is, hol laknak, ellenállhatlanúl ezekfelé vonsszák őket. Ők tehát, legalább jelenleg, majdnem kizárólag iparüző 's kereskedő társaságot formálnak, kebelében egy uj és roppant országnak, mellyet kifürkészni legfőbb tárgyuk. Ez ama' jellemző vonás, melly korunkban legsajátságosabban megkülönbözteti az amerikai népet minden más népektől.

És igy mind azon békés erényeknek, mellyek a' társasági testületnek szabályos menetelt adni és a' kereske-

[1]) Itt azon amerikaiakat értem, kik olly tartományokban laknak hol rabszolgaság nincsen. Csupán ezek mutatják tökéletes képét a' democrata társaságnak.

dést elősegitni képesek, különös becsben kell állaniok e' népnél; 's azokat elhanyagolni nem lehetne nyilvános megvettetés nélkül.

Ellenben mind azon zajos erények, mellyek gyakran fényt árasztnak, de még gyakrabban zavart hoznak a' társaságra, e' nép véleményében alsóbb rangon állanak. Ezeket elmulaszthatni, a' nélkül, hogy valaki polgártársainak becsülését elveszejtse, sőt talán úgy veszejthetné el, ha azokat magának megszerezné.

Az amerikaiak nem kevesbbé önkényszerinti osztályozást tesznek a' vétkek között is.

Vannak a' közönséges okosság és az emberi nemzet' általános lélekösmérete által kárhoztatott bizonyos hajlandóságok, mellyek az amerikai társaság' különös és ideigleni szükségeivel összeférnek; azokat ez csak gyengén roszalja, sőt néha dicséri is; például hozom fel jelesen a' gazdagság' szeretetét 's azzal együtt járó mellékes hajlamokat. Az amerikainak, hogy ama' roppant, lakatlan földet, mellyet bir, felszánthassa, termékennyé tehesse 's átalakithassa, egy hatalmas szenvedély' mindennapi segitségére van szüksége; e' szenvedély nem lehet más, mint a' gazdagság szeretete; a' gazdagság iránti szenvedély tehát Amerikában nem gyalázatos, és csak a' nyilvános rend által számára kijelelt határokat át ne lépje, még becsültetik is. Az amerikai nemes és tiszteletre méltó nagyravágyásnak hivja azt, mit apáink a' középkorban szolgai kivánciságnak neveztek: úgy szintén ő vak és szilaj dühnek mondja azon hóditó buzgalmat 's hadakozó szeszélyt, mellyek ez utóbbiakat mindennap uj harczokba keverték volt.

Az Egyesült-Statusokban a' szerencsék könnyen alászállnak és fölemelkednek. Az ország határtalan 's tele kimerithetlen segédforrásokkal. A' nép egy növésben levő lénynek minden szükségeivel és vágyaival bir, 's mindig több javakkal van körülvéve, mintsem a' mennyit megsze-

rezhet. Egy illy népnél nem nehány egyednek csak hamar helyrehozható bukásától kell félni, hanem az egésznek munkátlanságától 's elpuhulásától. Sebes elöhaladásának, erejének 's nagyságának legfőbb oka az iparbeli vállalatok körül kimutatott vakmerőségben fekszik. Ő rá nézve az ipar ollyan, mintegy nagy sorsjáték, mellyben egy két ember mindennap veszt, de a' status szüntelen nyer; egy illy népnek tehát jó szemmel kell nézni, sőt becsülni az iparbeli merészséget. Immár minden merész vállalat koczkáztatja szerencséjét annak, ki magát rászánja 's mind azokét is, kik benne bizodalmokat helyheztetik. Az amerikaiak, kik a' kereskedésbeli vakmerőségből némi erényt csinálnak, semmi esetben sem illethetnék szégyennel a' vakmerőket.

Innét van az, hogy az Egyesült-Statusokban olly különös engedékenységgel viseltetnek a' megbukott kereskedő iránt: az illyennek becsülete semmit nem szenved efféle eset által. E' részben az amerikaiak különböznek nemcsak az europai népektől, hanem minden korunkbeli kereskedő nemzetektől is; valamint helyzetök- és szükségeiknél fogva sem hasonlitnak egyikhez is.

Amerikában, a' világ' egyéb részében ösmeretlen szigorúsággal fenyitnek minden olly vétkeket, mellyek a' tiszta erkölcsöket megvesztegetni 's a' házassági kötést megrontani szokták. Ez, első tekintetre, különösen ellenkezni látszik azon türelmességgel, mellyet ott egyéb pontokban mutatnak. Az ember megütközik, midön ugyanazon egy népnél olly tág és egyszersmind olly szigorú erkölcstant talál. E' dolgok nem épen olly megegyeztethetlenek, mint gondolnók. A' közvélemény az Egyesült-Statusokban, csak gyengén korlátozza a' gazdagság' szeretetét, melly a' nemzet' iparbeli nagyságára 's virágzására szolgál: különösen kárhoztatja a' rosz erkölcsöket, mint a' mellyek az emberi lelket a' jólét' keresésétől elfogják, 's a' család' belső rendét, mi az ügyek' sikerére olly szükséges, megzavarják. Az amerikaiak te-

hát hogy feleiktől becsültessenek, kénytelenek szabályos szokások alá vetni magokat. Ez értelemben azt mondhatni, hogy ők a' becsületet a' tiszta élethe helyheztetik.

Az amerikai becsület egy pontban megegyezik az europai régi becsülettel. Az a' bátorságot az erények közt első helyre teszi 's belőle az emberre nézve legnagyobb erkölcsi szükséget formál; hanem a' bátorságot nem ugyanazon szempontbol tekinti.

Az Egyesült-Statusokban a' hadi bátorság kevésre becsültetik; mit ott leginkább ösmernek 's legtöbbre becsülnek, az azon bátorság, melly az ocean' dühöngéseivel szembeszáll, csakhogy hamarább révbe érhessen, melly a' puszta inségeit 's a' minden inségnél kegyetlenebb magánosságot panasz nélkül elviseli; azon bátorság, melly a' keservesen gyüjtött szerencsének rögtöni felfordulása iránt csaknem érzéketlen, 's melly legott uj erőt ad, ujnak szerzésére. Az illy bátorság szükséges főképen az amerikai társaság fentartására, 's az illyen becsültetik és dicsértetik főképen általa. Azt mutatni az embernek, hogy ezzel nem bir, annyi volna, mint magát megbecstelenitni.

Találtam még egy vonásra: ez egészen kézzel foghatóvá teendi az e' fejzetbeli eszmét.

Egy olly democrata társaságban, minő az Egyesült-Statusoké, hol a' szerencsék csekélyek 's roszúl biztositvák, minden ember munkálkodik 's munka által érhetni el mindent. Ez a' becsület' pontján egy fordítást tett és a' henyeség ellen intézte azt.

Találtam néha Amerikában gazdag, fiatal emberekre, kik természetüknél fogva minden fáradságos igyekezetnek ellenségei voltak 's kik még is kénytelenittettek valami életmódot választani. Természetők, szerencséjök megengedte, hogy henyélők legyenek; a' közvélemény hatalmasan tiltotta azt nekik 's ennek engedelmeskedniek kellett. Ellenben gyakran láttam európai nemzeteknél, hol még az ari-

stocratia küzd az öt elragadó ár ellen, láttam mondom embereket, kiket szükségeik és vágyaik szüntelen ösztökéltek mind e' mellett hivalkodásban maradni, csak hogy feleiknél becsületöket el ne veszejtsék 's magokat inkább az unalomnak 's szorultságnak áldózni, mintsem a' munkának.

Ki nem vesz e' két ellenkező köteleztetésben két különböző szabályt észre, mellyeknek még is mind egyike, mind másika, a' becsületből veszi eredetét?

Az, mit apáink föntebb értelemben becsületnek neveztek, igazán szólván, nem volt egyéb, mint annak egyik alakja. Nemi nevet adtak annak, a' mi csak faj volt. A' becsület tehát feltaláltatik democrata századokban is, valamint aristocrata időkben. De nem nehéz megmutatni, hogy amazokban más ábrázatot tüntet elő.

Ott rendszabásai nemcsak különbözők, de meg fogjuk látni, hogy kevesbbé számosak is, és hogy törvényei lágyabban tartatnak meg.

Egy felekezet mindig sajátságosabb helyzetben van, mintsem egy nép. Nincs kivételesebb dolog a' világon egy olly kis társaságnál, melly mindig ugyanazon családokból van szerkesztve, mint például, a' középkorbeli aristocratia 's mellynek czélja: kizárólag 's örökösen maga kebelében találni 's tartani meg a' tudományt, gazdagságot és hatalmat.

Immár minél kivételesebb helyzete valamelly társaságnak, minél számosabbak külön szükségei, annál inkább szaporodnak e' szükségeknek megfelelő fogalmai becsülete felől.

És igy a' becsület' szabályai mindig kevesebbek lesznek olly népnél, melly felekezetekre oszolva nincs, mintsem a' másiknál. Ha olly nemzetek találnak támadni, mellyeknél még osztályokat is nehéz lelni, ezeknél a' becsület csekély számú szabályokra lesz szoritva 's e' szabályok mindig kevesbbé fognak eltávozni az emberiség által közönségesen bevett erkölcsi törvényektől.

E' szerint a' becsület szabályai nem lesznek olly kü-

lönösek 's olly számosak democrata nemzetnél, mint aristocratiában.

De homályosabbak is lesznek; mi szükségkép következik a' fönt mondottakból.

A' becsület' jellemző vonásai kevesebb számúak 's kevesbbé különösek levén, gyakran nehéz azokat megkülönböztetni.

Vannak még más okok is.

A' középkorbeli aristocrata népeknél a' nemzedékek hijában váltották fel egymást; nálok minden család olylyan volt mint egy halhatatlan és örökké mozdúlatlan ember; nálok az eszmék nem igen szenvedtek nagyobb változást, mint az állapotok.

Ott tehát minden embernek mindig ugyanazon tárgyak voltak szeme előtt 's azokat ugyanazon szempontból nézte; szeme behatott lassanként a' legkisebb részletekbe, 's fogalmának végtére világosnak és tisztának kellett lenni. Ennélfogva a' hübérkori embereknek nemcsak igen rendkivüliek voltak véleményeik a' becsületről, hanem e' vélemények' mindegyike tiszta 's szabatos alakban is állott lelkök előtt.

A' dolog sohasem lehetne igy olly országban, mint Amerika, hol minden polgárok mozognak; hol a' társaság magát mindennap módositván, változtatja véleményeit szükségeivel együtt. Egy illy országban a' becsület' szabályát csak felülegesen látják; az embernek ritkán van ideje azt tartósan szemügy alá venni.

Még ha a' társaság mozdulatlan volna is, akkor is nehéz lenne itt a' becsület szónak adandó értelmet megállapitani.

A' középkorban minden osztálynak saját becsülete levén, azonegy vélemény soha sem volt egyszerre nagy számú emberektől elfogadva; mi is lehetővé tette, hogy annak egy megállapitott és szabatos alak adassék; annál inkább,

mivel mind azok, kik azt elfogadták, tökéletesen azonos 's igen kivételes helyzettel birván, természettel hajlandók voltak egyetérteni egy olly törvény' szabályai felett, melly egyedül az ő számukra hozatott.

E' szerint a' becsület egy tökéletes és részletes törvénykönyvvé lön, mellyben minden előre kiszámitva, előre elrendelve volt, és a' melly az emberi cselekedeteknek egy meghatárzott 's mindig látható szabálylyal szolgált. Olly democrata nemzetnél, mint az amerikai nép, hol a' rangok összeolvadtak, és hol egész társaság csak egyetlen tömeget képez, mellynek minden elemei rokonok, a' nélkül, hogy teljesen egyenlők volnának, soha előre szorosan egyetérteni nem lehetne a' felett, mit enged, vagy tilt meg a' becsület.

Vannak ugyan e' nép' kebelében bizonyos nemzeti szükségek, mellyek a' becsület tárgyában közös véleményeket szülnek; de az efféle vélemények sem szoktak azonegy időben, azonegy módon 's egyenlő erővel tünni fel minden polgárok' lelke előtt; a' becsület' törvénye megvan de gyakran nincsenek magyarázói.

A' zavar még nagyobb olly democrata országban, mint a' mienk, hol azon különböző osztályok, mellyek a' régi társaságot alkották, egymással, a' nélkül, hogy összeolvadtak volna, elkeveredvén, becsületökröli különböző 's gyakra ellenkező fogalmaikat naponként átviszik egymás' kebelébe; hol minden ember, szeszélye szerint, atyjái' véleményeinek egy részét elhagyja, másikát megtartja; úgy hogy ennyi önkényszerinti szabályok közt, soha valami közönséges szabály meg nem alapúlhat. Illyenkor majdnem lehetetlen előre megmondani, miféle cselekedetek tisztességesek, vagy becstelenek. Ezek szomorú idők, de nem sokáik tartanak.

Democrata nemzeteknél, a' becsület, roszúl levén meghatározva, szükségképen keveshbé hatalmas; mert ne-

hez bizonyossággal 's biztossággal alkalmazni olly törvényt, melly tökéletlenül van ösmerve. A' közvélemény, melly természetes 's fejedelmi magyarázója a' becsület' törvényének nem látván tisztán, melly oldalra kelljen a' roszalást, vagy javallást helyezni, itéletét csak habozva mondja ki. Gyakran megesik rajta, hogy magának ellent mond; gyakran mozdúlatlan marad 's szabadon hagy mindent.

A' becsület' aránylagos gyengesége democratiákban, több más okoktól is származik.

Aristocrata országokban, azonegyféle becsület mindig csak kevés számú emberektől van bevéve, általok gyakran megszorittatik 's feleik' többi része elől állandóan elzáratik. Ezek' lelkében tehát a' becsület könnyen összeolvad mind annak eszméjével, mi őket megkülönbözteti. Az előttök úgy tünik fel, mint arczuknak egy megkülönböztető vonása; különbféle szabályait a' személyes érdek' egész hevével alkalmazzák, és ha szabad úgy szólanom, neki mintegy szenvedélyesen engedelmeskednek.

Tisztán kiviláglik ennek igazsága, ha a' középkor' országos törvénykönyvében az itélőszéki párviadalokról szóló czikket olvassuk. Látjuk ebben, hogy a' nemesek veszekedéseiknél lándzsát és kardot tartoztak használni, míg a' parasztok egymás közt bottal végezték a' dolgot „mivel — ezt teszi hozzá a' törvénykönyv — *a' parasztoknak becsületök nincsen.*" Ez nem azt tette, mint ma némellyek képzelik, hogy ezen emberek becstelenek voltak; hanem csak azt jelentette, hogy cselekedeteik nem ugyanazon szabályok szerint itéltettek meg, mint az aristocratiáéi.

A' mi első tekintetre meglep, az, hogy midőn a' becsület illy teljes hatalommal uralkodik, rendeletei általában igen különösek; ugy hogy az emberek annál inkább látszanak neki engedelmeskedni; minél inkább eltávozik az okosságtól; miből néha azon következtetés húzatott, hogy a' becsület épen kicsapongásánál fogva bir erővel.

E' két dolog valóban egy eredetü: de egyik a' másikból nem foly.

A' becsület annál különködőbb, minél sajátságosb 's minél kevesebb emberektől érzett szükségeket fejez ki; és mivel effélé szükségeket fejez ki, azért hatalmas. És így a' becsület nem azért hatalmas, mert különködő, hanem azonegy okból különködő 's hatalmas is.

Még egy más észrevételem van.

Aristocrata népeknél minden rang különbözik, de minden rang állandó; kiki a' maga körében olly helyet foglal el, mellyből ki nem léphet és hol olly emberek között él, kik körülte ugyanazon módon le vannak kötözve. E' nemzeteknél hát senki sem reménylheti, vagy tarthat töle, hogy meg nem látják; nincs olly alant helyheztetett ember, kinek a' maga szinpadá meg ne volna, és a' kinek, homályossága miatt ki kellene a' kárhoztatást vagy dicséretet kerülnie.

Ellenben democrata statusokban, hol minden polgárok azonegy csoportban vannak elvegyülve és ott szüntelen ide 's tova mozognak, a' közvéleménynek semmi hatalma nincs; tárgya minden pillanatban eltünik 's elillan elöle. Itt hát a' becsület mindig kevesebbé parancsoló 's kevesebbé zaklató lesz; mert a' becsület csak a' közönség' szeme előtt müködik, különbözvén e' részben az egyszerü erénytől, melly önmagából él 's öntanuságával megelégszik.

Ha az olvasó jól felfogta mind azt, mit mondottam, át kellett látnia, hogy az állapotok' egyformátlansága 's a' között, mit mi becsületnek neveztünk, szoros és szükséges viszony létezik, mi, ha nem csalatkozom, még eddig világosan ki nem volt mutatva. Kell hát még egy végső próbát tennem, hogy azt jól tisztára hozzam.

Egy nép külön helyzetet vesz magának az emberi nemzetben. Nem tekintvén bizonyos átalános szükségeket, mellyek az emberi nemmel közösek, vannak neki külön érdekei 's külön szükségei. Keblében azonnal a' javallás' és rosza-

lás' tárgyában bizonyos vélemények támadnak, mellyek neki sajátjai, 's mellyeket polgártársai *becsületnek* neveznek.

E' nemzet' kebelében támad egy felekezet, melly magát szintén minden más osztályoktól elválasztván, külön szükségeket vesz fel, 's ezek hasonlóúl különös véleményeket szülnek. E' felekezet' becsülete, melly a' nemzet' különös fogalmainak és a' felekezet' még különösb fogalmainak csodálatos összetétele, annyira el fog távozni, mennyire csak képzelhető, az emberek egyszerű 's átalános véleményeitől. Itt vagyunk a' végpontnál; most menjünk vissza.

A' rangok elkeverednek, a' kiváltságok eltörölvék. Az emberek, kikből a' nemzet áll, hasonlókká 's egyenlőkké válván, érdekeik és szükségeik összeolvadnak 's elenyészni látjuk egymás után mind azon külön fogalmakat, mellyeket mindegyik felekezet becsületnek nevezett volt; a' becsület már most csak magának a' nemzetnek saját szükségeiből foly ki; az neki egyediségét képviseli a' népek közt.

Ha végre szabad volna feltenni, hogy minden fajok összeolvadnak, 's a' világ' minden népei azon pontra jutnak, hogy ugyanazon érdekekkel, ugyanazon szükségekkel birnak' és többé egymástól semmi jellemző vonás által nem különböznek; akkor senki az emberi cselekedeteknek alkuszerinti becset többé nem tulajdonítna, azokat kiki azonegy szempontból nézné; az emberiség átalános szükségei, mellyeket a' lelkiösméret mindenkinek fölfedez, fognának a' közönséges szabály lenni. Akkor e' világon nem találnánk mást mint a' jónak és rosznak egyszerű 's átalános fogalmait, mellyekhez csatlakoznának aztán természetes és szükséges kötelék által a' dicséret' 's kárhoztatás' eszméi.

Hogy hát utóljára egyetlenegy alakba szorítsam egész gondolatomat, azt mondom: *a' becsületet az emberek' különbféleségei 's egyformátlanságai teremtették; a' szerint gyengül az, a' mint e' különbféleségek tűnnek 's velek együtt elenyészik.*

XIX. FEJZET.

Miért találni az Egyesült-Statusokban olly sok nagyravágyókat 's olly kevés nagyszerű becsületvágyakat.

Első mi az embert az Egyesült-Statusokban meglepi: számtalan sokasága azoknak, kik eredeti állapotjokból kilépni iparkodnak; második: csekély száma azon nagyszerű becsületvágyaknak, mellyeket a' nagyravágyás' ez általános mozgalmának közepette tapasztalni. Nincs olly amerikai ember, kin meg ne tetszenék, hogy a' felemelkedés' vágyától emésztetik: hanem ollyat majd egyet sem találni, ki keblében nagy reményeket táplálni vagy igen magasra törekedni láttatnék. Mind azon vannak szüntelen, hogy magoknak javakat, tekintélyt hatalmat, szerezzenek; de kevesen nézik e' tárgyakat nagyobb szempontból. És ez első tekintetre meglepő; miután Amerikának sem erkölcseiben, sem törvényeiben semmi affélét észre nem vehetni, mi ott a' vágyakat korlátolná, vagy minden felőli szárnyra kelhetésöket gátolná.

A' dolgok' e' különös helyzetét az állapotok egyenlőségének nem igen lehet tulajdonítani; mert a' midőn ugyanezen egyenlőség mi nálunk lábra kapott, itt azonnal majdnem határtalan nagyravágyásokat hozott elő. Azt hiszem mindazáltal, hogy a' fent mondottak' okát, főkép az ameri-

kaiak' társasági állapotjában 's democratai erkölcseikben kell keresni.

Minden forradalom neveli az emberek' nagyravágyását. Ez kiváltkép igaz olly forradalomról, melly valami aristocratiát forgat fel.

A' hajdani korlátok, mellyek a' sokaságot a' hirnévtől 's hatalomtól elzárták, egyszerre lehullván, némi dühös és általános emelkedő mozgás támad e' rég ásitott nagyságok felé, mellyeknek élvezése végre meg van engedve. A' győzelem' ez első fellengésében senki előtt semmi lehetetlennek nem látszik. Nemcsak a' vágyaknak nincsenek korlátai, de majd nincsenek az azokat kielégítő tehetségnek is. A' szokások' és törvények' ez általános és rögtöni ujjászületésében, minden emberek' 's minden szabályok' e' szörnyü összezavarodásában, a' polgárok hallatlan gyorsasággal szállnak fel és alá 's a' hatalom olly sebesen jár kézről kézre, hogy annak maga' során megragadhatását kiki reménylheti.

Azt sem kell továbbá elfelejteni, hogy azok, kik valamelly aristocratiát lerontottak, annak törvényei alatt éltek; látták ragyogásait 's be hagyták magokba férkezni tudtokon kivül, az általa létre hozott érzeményeket 's eszméket. Akkor tehát midőn valamelly aristocratia felbomlik, szelleme még lebeg a' tömeg felett 's ösztöneit, miután már legyőzetett volna is, még soká megtartják az emberek.

A' nagyravágyások tehát mindig fenhéjázóknak mutatkoznak, míg a' democrata forradalom tart; 's igy marad a' dolog még egy ideig, miután már be van is végezve.

Az emberek' elméjéből azon rendkivüli események' emlékezete, mellyeknek tanúi voltak, nem törlődik ki egy nap alatt. A' forradalom által gerjesztett szenvedélyek, nem enyésznek el vele együtt. Az állhatatlanság' érzete megörökül a' rendnek közepette. A' siker' könnyüségének eszméje túléli az azt előhozott különös viszontagságokat. A'

vágyak igen nagyok maradnak akkor is, midőn a' kielégítésökre szolgáló eszközök naponkint fogynak. A' nagy szerencsék' kedvelése fenvan, bár a' nagy szerencsék ritkúltak is, és mindenfelől aránytalan 's szerencsétlen nagyravágyásokat látunk fellobbanni, mellyek a' szivet, hová beférkeztek, titkon 's haszontalanúl égetik.

Azonban a' harcz' végső nyomai lassankint elenyésznek; az aristocratia' maradványai végkép eltünnek. A' nagy események, mellyek bukását kisérték, elfelejtetnek; a' háborút nyugalom váltja fel, a' rend' uralkodása helyre áll az uj világban; a' vágyak az eszközökhöz mérséklik magokat; a' szükségek, eszmék 's érzemények lánczolatba jönek, az emberek tökéletes egyarányuságra jutnak; 's végre a' democrata társaság meg van üllepedve.

Ha egy democrata népet, melly e' tartós és szabályos állapotra már eljutott, megtekintünk, az előttünk egészen más tüneményt mutat, mint a' mit most látánk, 's bizvást azt lehet itélnünk, hogy ha a' nagyravágyás nevekszik, még az állapotok egyenlőkké válnak, elveszti e' jellemét, midőn már egyenlők.

Minthogy ekkor a' nagy birtokok eloszolvák 's a' tudomány elterjedett, senki a' tudománytól és birtoktól egészen megfosztva nincs; az osztályok' kiváltságai 's tehetetlenségei megszünvén 's az emberek az őket mozdulatlanságban tartott köteleket örökre eltépvén, a' haladás' eszméje mindegyiknek lelkében felötlik; a' felemelkedés' vágya minden szivekben egyszerre lábra kap; minden ember ki akar lépni helyéből. A' nagyravágyás általános érzetté válik.

De ha az állapotok' egyenlősége minden polgárnak nyújt némi segédforrásokat, senkinek igen kiterjedt segédforrásokat nem enged; mi is a' vágyakat szükségképen elég szoros korlátok közé zárja. E' szerint democrata népeknél a' nagyravágyás heves ugyan és tartós, de természeténél fogva igen magasra nem törekedhetik; 's nálok az

élet rendszerint olly apró tárgyak utáni tüzes esengésben telik el, mellyekhez kiki hozzájok férhet.

Mi a' democratiabeli embereket főkép tartóztatja a' mértéktelen nagyravágyástól, az nem szerencséjök' kicsinysége, hanem az annak javítására naponkint fordított erőszakos törekedés. Ők lelköket minden erejének megfeszítésére kényszerítik, hogy középszerű dolgokat vihessenek végbe; mi is annak nézetét csak hamar megszorítja 's hatalmát korlátolja. Ők sokkal szegényebbek lehetnének és sokkal nagyobbak maradnának.

A' democratia' kebelében találtató gazdag polgárok' csekély száma nem tesz kivételt e' szabály alól. Az olly ember, ki a' gazdagságra 's hatalomra lépcsönkint emelkedik fel, e' hosszu útjában felveszi az előrelátás' és tartózkodás' szokásait, mellyeket azután el nem hagyhat. Az embernek nem lehet szakaszonkint bővítgetnie lelkét, mint hajlékát.

Hasonló észrevétel alkalmazható ugyanezen embernek fiaira is. Igaz, hogy ezek magas helyzetben születtek; de szüléik alacsonyak voltak; olly érzemények 's eszmék között nőttek ők fel, mellyektől később nehéz megválniok, és hinni lehet, hogy apjoknak javaival együtt hajlamait is örőklik.

Ellenben megtörténhetik, hogy valamelly hatalmas aristocratiának legszegényebb sarjadéka is szörnyü nagyravágyást tüntet ki, minthogy fajának hagyományos vélményei 's kasztjának általános szelleme öt még egy ideig szerencséjén fölül levő helyzetben tartják.

Gátolja még a' democrata korbeli embereket a' nagy dolgokra való vágyásban az is, mert előre látják, hogy idejök hamarább lejár, mintsem affélékbe kapni képesek lehetnének. „Nagy nyereség — úgymond Pascal — azon tulajdonság, melly valakit 18 éves korában olly állásba tesz, minőbe más csak ötven éves korában juthat; harmincz esztendei

könnyen szerzett nyereség ez.“ Ez a' harmincz esztendő hiányzik rendszerint a' democratiabeli nagyravágyóknál. Az egyenlőség, melly kinek kinek mindenféle dolog elérhetésére tehetséget ad, nem engedi, hogy az ember gyorsan felnöjjön.

Democrata társaságban is, mint másutt, csak kevés számú nagy szerencse áll az ember előtt; 's az oda vezető ösvények, különbség nélkül, minden polgárnak nyitva levén, szükség mindnyájok' haladásának meglassúlni. Miután a' jeleltek csaknem mind egyenlőknek tetszenek 's miután nehéz közttök választást tenni, a' nélkül, hogy az egyenlőség' elve, melly a' democrata társaságok' fő törvénye, megsértessék, az első eszme, melly magát előadja az, hogy mindnyájokkal egyenlő lépés tartassék, 's mindnyájan ugyanazon próbák alá vettessenek.

Minél egyenlőbbekké válnak tehát az emberek és minél csendesebben 's mélyebben hat az egyenlőség' elve az intézetekbe 's erkölcsökbe, az előmenetel' szabályai annál hajthatatlanabbak lesznek; az előmenetel meglassúdik és a' nagyság' bizonyos fokára hamar eljuthatás' nehézsége nevekedik.

A' kiváltság' gyülölése 's választásbeli nehézség végre oda viszik a' dolgot, hogy minden ember, bármi szabásu legyen is, kénytelen ugyanazon simító fogón keresztül menni, 's valamennyien, minden különbség nélkül, sok apró előleges gyakorlatok alá vettetnek; mi közben ifjuságuk lejár 's képzelődésök kialszik; úgy hogy elvesztik reménységöket a' felől, hogy valaha azon jókat, mellyekkel biztatva vannak, teljes mértékben élvezhessék; és ha végre olly karba jutnak, hogy rendkivüli dolgokat is kezdhetnének, már akkor ehez kedvöket elvesztették.

Chinában, hol az állapotok' egyenlősége igen nagy és igen régi, az ember egy nyilvános foglalatosságból a' másikba csak úgy mehet által, ha magát előbb csődület

alá veti. E' próbatét pályájának minden léptén előfordúl 's annak eszméje annyira átment az erkölcsökbe, hogy én emlékezem egy általam olvasott chinai regényre, mellynek hőse, sok viszontagságok után, végre azzal vette meg kedvesének szivét, hogy egy jó exament adott. Magas nagyravágyások egy illy légkörben nem igen szabadon lélekzenek.

Mit a' politicáról mondok, kiterjed minden dologra; az egyenlőség mindenütt ugyanazon okozatokat szüli; ott hol a' törvény nem kivánja szabályozni 's hátráltatni az emberek mozgását, végbeviszi azt a' csödület.

Egy jól megüllepedett democrata társaságban tehát a' nagy és gyors felemelkedések ritkák; azok csak kivételek a' közönséges szabály alól. Különös voltuk felejteti el csekély számukat.

A' democratia' emberei mind ezeket végre általlátják; észreveszik utóbb, hogy a' törvényhozó előttök határtalan mezőt nyitott, mellyen valamennyien könnyen tehetnek néhány lépést, de mellyet egy is közülök gyorsan be nem futhat. Ők magok és vágyaik' roppant 's végső tárgya köztt, számos közbeneső apró korlátokat látnak, mellyeken lassan kell átlépdelniek; e' látvány nagyravágyásukat előre kifárasztja 's elijeszti. Azért is e' messzeeső 's kétes reményekről lemondanak, hogy magokhoz közelebb kevesbbé magas 's könnyeb élvezeteket keressenek. A' törvény nem korlátolja látkörüket, hanem magok szorítják azt összébb.

Azt mondám, hogy a' magas nagyravágyások ritkábbak democrata századokban, mint aristocrata időkben; hozzá teszem, hogy ha azok e' természeti akadályok' daczára létre jöni találnak is, más ábrázattal birnak.

Aristocratiákban a' nagyravágyás' pályája gyakran terjedelmes; de határai megállapítottak. Democrata országokban rendszerint szük mezőn mozgolódik az; de ha abból

kilépni talál, majd azt mondanók, semmi határt többé nem ösmer. Minthogy itt az emberek erőtlenek, elszigeteltek 's mozgók; minthogy itt a' multak kevés hatalommal, a' törvények kevés állandósággal birnak: annál fogva itt az ujságok ellen szegülés gyenge 's a' társasági testület soha a' maga helyén erősen, egyenesen és szilárdan állani nem látszik. Ugy, hogy ha egyszer a' nagyravágyók a' hatalmat kézre kerítették, azt hiszik, mindent merhetnek; és ha azt elszalasztják, legott a' statust felforgatni akarják annak visszaszerzéseért. Ez a' magas politicai nagyravágyásra némi erőszakos és lázangó jellemet ruház, mellyet azon mértékben ritkán tapasztalni aristocrata társaságokban.

Számos apró igen eszes nagyravágyások, mellyek közt itt ott némelly szabálytalan nagyobb vágyak is feltünnek, alkotják rendesen azon képet, mit a' democrata nemzetek mutatnak. Nálok valami arányszeres, mérsékelt és fenséges nagyravágyás nem igen találtatik.

Megmutattam más helyen, minő titkos erő által tette az egyenlőség uralkodóvá az emberi szivben az anyagi élvezetek szenvedélyét 's a' jelen' kizáró szeretetét; e' különböző ösztönök a' nagyravágyás' érzetéhez vegyülnek 's azt, úgy szólván, saját színeikkel festik meg.

Én azt tartom, hogy a' democratiabeli nagyravágyók minden egyebeknél kevesbbé vannak elfogúlva a' jövendő' érdekei 's ítéletei által; őket csak a' jelen pillanat foglalja 's nyeli el. Inkább gyorsan végeznek számos vállalatokat, mintsem valami tartós emlékeket emelnének; sokkal jobb' szeretik a' szerencsét, mint sem a' dicsőséget. Mit mindenek fölött óhajtanak, az az uralkodás. Erkölcseik majd mindig alantabb állottak állapotjoknál; a' honnét igen sokszor a' nagy szerencsébe felette aljas izléseket visznek át, 's úgy tetszik, mintha a' felségi hatalomra csak azért emelkedtek volna fel, hogy magoknak holmi apró 's durva örömöket annál könnyebben megszerezhessenek.

Úgy hiszem, korunkban igen szükséges megtisztítni, szabályozni 's arányszeresítni a' nagyravágyás' érzetét, de hogy igen veszedelmes lenne azt elszegényítni 's mértéken túl megszorítni. Ki kell neki előre jelelni a' végső határokat, mellyeket soha ne legyen szabad átlépnie; de vigyázni kell, nehogy röpte a' megengedett határokon belöl nagyon gátoltassék.

Megvallom, hogy én kevesbbé féltem a' democrata társaságokat a' vakmerőségtől, mintsem a' vágyak' középszerűségétől; nálok, nézetem szerint, attól tarthatni leginkább, nehogy a' magános élet' szünetnélküli apró foglalatosságai köztt a' nagyravágyás a' maga rugalmasságát 's nagyságát elveszejtse; nehogy az emberi szenvedélyek lecsillapodván egyszersmind le is alacsonyuljanak és a' társasági testnek menetele naponkint csendesebbé 's alábbszállttá legyen.

Azért is úgy vélem, az uj társaságok' fejei roszúl tennének, ha bennek a' polgárokat némi nagyon biztos és csendes jólétben elaltatni akarnák, és hogy jó, ha nekik ottan-ottan nehéz 's veszedelmes feladásokat adnak, hogy az által a' nagyravágyást emeljék 's számára játszószint nyissanak.

Az erkölcstanítók mindig azon panaszkodnak, hogy korunknak kedvelt vétke a' kevélység.

Ez bizonyos értelemben igaz; alig van valóban olly ember, ki magát szomszédjánál különbnek ne tartaná 's elöljárójának örömest engedelmeskednék; de más értelemben viszont igen hamis; mert ugyanez ember, ki sem függést, sem egyenlőséget nem ösmer, magát mégis annyira lealázza, hogy személyét csak aljas örömök' élvezésére alkotottnak lenni hiszi. Kész megállapodni középszerű vágyaknál, a' nélkül, hogy magas vállalatokhoz közelítni merjen; ezeket képzelni is alig tudja.

Nemhogy tehát azt hinném, mintha kortársainknak az alázatosságot kellene ajánlgatni, sőt inkább azt akarnám, hogy beléjek magok és nemök felől magasabb eszmét önteni törekedjünk; nekik az alázatosság nem üdvösséges, mi nálok véleményem szerint leginkább hiányzik, az a' kevélység. Én örömest oda engednék apró erényeink közül sokat e' vétekért.

XX. FEJZET.

A hivatalra-vágyásról némelly democrata nemzeteknél.

Az Egyesült-Statusokban, mihelyt valamelly polgár némi tanultsággal és némi segédforrásokkal bir, azonnal ipar 's kereskedés által igyekszik meggazdagodni, vagy pedig egy erdöktöl ellepett földbirtokot szerez, és fairtóvá lesz. Mind az, mit a' statustól kiván, abból áll, hogy ne háborgassa földmivelésében 's biztosítsa számára annak gyümölcseit.

Nagy részénél az europai népeknek, midön valamelly ember erejét érezni 's vágyait kiterjeszteni kezdi, elöször is azon eszme támad fejében, hogy valami közhivatalt nyerhessen. Ez azonegy okból eredö különböző okozatok megérdemlik, hogy itt vizsgálatuk végett megállapodjunk.

Mikor a' közhivatalok csekély számuak, roszúl fizetettek, nem állandók, másrészről pedig az iparbeli pályák számosak 's jövedelmezök, akkor mindenfelöl az ipar és nem az igazgatás felé viszik irányukat mind azon uj 's türhetetlen vágyak, mellyeket az egyenlöség naponkint szülni szokott.

De ha ugyanakkor, midön a' rangok egyenlökké válnak, az ösmeretek hiányosak maradnak, vagy a' lelkek gyávák, vagy ha az ipar 's kereskedés, reptökben gátoltak levén, a' szerencsecsinálásra csak nehéz és lassú módokat nyújtanak: a' polgárok nem reménylvén, magoktól javít-

hatni sorsukat, csoportosan tódulnak a' status' fejéhez 's tőle kérnek segélyt. Magokat a' közkincstár' költségén segíteni föl, nekik ha nem is egyetlen, de legalább legkönnyebb 's minden előtt legnyiltabb útnak lenni látszik arra, hogy egy olly állapotból, mellyel többé be nem érik, kiléphessenek: a' hivatalkeresés legdivatosb leszen minden iparágak között.

Ennek így kell lenni, kivált nagy központosított monarchiákban, hol a' fizetéses hivatalok' száma iszonyú 's a' hivatalbeliek' állapotja eléggé biztosított; úgy, hogy itt mindennek lehet reménysége valami hivatalt nyerhetni 's belőle mint valami örökségből csendesen élhetni.

Nem szólok arról, hogy a' közhivataloknak az átalános és szertelen vágya nagy társasági veszély; hogy az minden polgárnál a' függetlenség' szellemét lerontja 's a' nemzet' egész testében némi árúba bocsátott 's szolgai kedélyt terjeszt el; hogy benne minden férjfias erényt elöl; azt sem említem, hogy az efféle ipar csak meddő munkásságot szül 's izgatja az országot, a' nélkül, hogy termékenyítené: mind ez könnyen átlátható.

Hanem csak azt akarom megjegyzeni, hogy az olly kormány, melly az efféle hajlamot elősegíti, saját nyugalmát koczkáztatja, sőt létét is veszélyezteti.

Tudom, hogy olly időben, mint a' miénk, midőn lassanként kialunni látjuk azon szeretetet 's tiszteletet, mellyek hajdan a' hatalmat kisérték, szükségesnek látszhatik a' kormányzók előtt, szorosabban lekötni saját érdeke által mindenkit, és hogy jól esik nekik, ha az embereknek még szenvedélyeit is használhatják és ez által őket rendben 's hallgatásban tarthatják: de ez sokáig nem tarthat így, és a' mi egy ideig az erőnek forrása gyanánt tünhetik fel, bizonyosan utóbb háborúságnak 's gyengeségnek fő tárgyává leend.

Democrata népeknél is, valamint a' többieknél, a' köz-

hivatalok' számának végre határai lesznek; de ugyane' népeknél a' nagyravágyók' számának nem lesz határa; hanem egyre fog az némi fokonkénti 's ellenállhatlan mozgás által nöni, a' szerint mint az állapotok egyenlöbbekké válnak, 's korlátot csak akkor ismer, mikor már ember több nincsen.

Még akkor is tehát, midön a' nagyravágyás csupán az igazgatás felé talál magának útat, szükségkép fog támadni végre a' kormány ellen egy állandó oppositio, miután feladata abban áll, hogy korlátolt eszközökkel korlátlanúl szaporodó vágyakat elégítsen ki. Meg lehetünk győződve a' felöl, hogy a' világ' minden népei közt légnehezebb féken tartani 's igazgatni egy, hivatalok után sovárgó népet. Ezt fönökei, bármint erölködjenek is, soha kielégítni nem fogják, 's mindig attól félhetni, nehogy utóbb az illy nép az ország' alkotmányát felforgatni 's a' status' ábrázatját megváltoztatni találja, csakhogy a' hivatalokban ürességeket csinálhasson.

Ennélfogva a' korunkbeli fejedelmek, kik az egyenlöség által gerjesztett minden uj vágyakat magok felé vonni 's kielégítni törekednek, utóbb, ha nem csalatkozom, meg fogják azt bánni, hogy magokat illy vállalatba avatták; majd egykor át fogják látni, hogy koczkáztatták hatalmukat, midön azt illy szükségessé tették, és hogy szebb is, tanácsosb is lett volna megtanítni inkább minden alattvalóikat azon mesterségre, mint elégítsék ki önmagok magokat.

XXI. FEJZET.

Miért lesznek ritkábbak a' nagy forradalmak.

Olly nép, melly századokig kasztok' és osztályok' uralkodása alatt élt, csak többé, kevesbbé bajos átalakulások' hosszú során keresztül, erőszakos törekvések által, és számos viszontagságok után, mellyek alatt a' vélemények 's hatalom gyorsan változtatgatják helyöket, jut el democratai társas állapotra.

Már mikor e' nagy forradalom véget ért is, még sokáig fenmaradni látjuk az általa szült forradalmi szokásokat, 's reá mély izgattatások szoktak következni.

Miután mind ez épen az állapotok' egyenlővé válásakor történik, innét azt következtetik némellyek, hogy az egyenlőség és forradalmak közt némi titkos viszony 's összeköttetés létezik, úgy hogy egyik a' másik nélkül létre sem jöhet.

E' pontban az okoskodás egyezni látszik a' tapasztalással.

Olly népnél, hol a' rangok majdnem egyenlők, semmi látszó kötelék az embereket nem egyesíti 's helyökön állandóan meg nem tartja. Senkinek közülök állandó joga vagy hatalma az uralkodásra nincs, és senkinek állapotjával az engedelmeskedés együtt nem jár; hanem kiki némi tanúltsággal 's némi segédforrásokkal birván, maga

választhat magának ösvényt és azon feleitől különválva járhat.

Ugyanazon okok, mellyek a' polgárokat egymástól függetlenekké teszik, öket naponkint új- meg új nyugtalan vágyak felé ragadják 's ösztökélik szüntelenül.

Azért természetesnek látszik azt hinni, hogy democrata társaságban az eszméknek, dolgoknak és embereknek örökké változtatniok kell alakjaikat 's helyeiket, és hogy a' democrata századok sebes és szüntelen való átalakulások' korszakai.

Valljon valóban így van-e ez? valljon az állapotok' egyenlösége az embereket némi szokásos és állandó módon vezeti-e a' forradalmakra? valljon nem rejt-e az magában bizonyos felforgató elvet, melly a' társaságot megüllepedni nem hagyja 's a' polgárokat törvényeik', tanaik' és erkölcseik' szünetnélküli változtatására készti? Én nem hiszem. A' tárgy fontos; kérem az olvasót, jól figyelmezzen reám.

Majd mind azon forradalmak, mellyek a' népek' ábrázatát megváltoztatták, az egyenlöség' megszentelése vagy lerontása végett tétettek. Mellözzétek ama' másod rendü okokat, mellyek az emberek' nagy izgásait elöhozták, majd mindig az egyformátlanságra fogtok bukkani. Vagy a' szegények akarták elragadozni a' gazdagok' vagyonait, vagy a' gazdagok próbálták lánczra füzni a' szegényeket. Ha tehát egy olly társasági állapotot tudtok alkotni, mellyben kinek kinek valami védeni 's kevés elvenni valója legyen, a' világ' békéjére nézve mindent megtettetek.

Tudom, mikép egy nagy democrata népnél mindig találni igen szegény 's igen gazdag polgárokat is; hanem itt a' szegények, a' helyett hogy a' nemzet' nagyobb részét képeznék, mint ez aristocrata társaságokban mindig történni szokott, csekély számmal vannak, és a' törvény öket orvosolhatlan 's örökségszerinti nyomoruság' kötelei által nem kapcsolta egymáshoz.

A' gazdagok viszont ritkán vannak elszórva 's tehetetlenek; kiváltságaik, mellyek a' szemet magokra vonnák, nincsenek; gazdagságuk is nem levén többé a' földdel összetestesülve 's általa képviselve, hozzáférhetetlen és mintegy láthatatlan. És valaminthogy szegények' faja nincs, úgy nincs többé gazdagok' faja is; ezek a' sokaság' kebeléből naponként kilépnek 's ide ismét visszatérnek. Olly külön osztályt tehát nem képeznek, mellyet könnyen meghatározni 's megfosztani lehetne; és egyébkint is ezer titkos fonál által polgártársaik' tömegével összeszöve levén, a' nép nem sujthatná öket a' nélkül, hogy önmagát is érje. A' democrata társaságok' e' két szélsőségei között, megszámlálhatlan sokaságu majdnem egyenlő emberek találtatnak, kik szorosan véve sem gazdagok, sem szegények nem levén, birnak annyira való vagyonnal, hogy a' rendet ohajtsák, 's nem birnak annyival, hogy irigységet gerjesztnének.

Ezek természettel ellenségei az erőszakos mozgalmaknak; mozdulatlanságuk nyugalomban tart mindent, mi fölöttük és alattok vagyon, 's biztositja helyén a' társasági testületet.

Nem mintha magok ezek is jelen szerencsejökkel megelégedve volnának, vagy természeti borzalmat éreznének olly forradalom iránt, mellynek zsákmányaiban osztozhatnának, a' nélkül hogy bajaiban részesüljenek; söt inkább páratlan hévvel meggazdagodni vágynak; csak az a' bökkenő, hogy nem tudják, kibe kapjanak belé. Ugyanazon társasági állapot, melly öket szüntelen vágyakkal tölti el, e' vágyakat szükséges határok közé is szoritja. Az embereknek szabadságot többet, érdeket kevesebbet ad a' változtatásra nézve.

Nemcsak hogy a' democratiabeli emberek nem kivánják természettel a' forradalmakat, söt inkább félnek azoktól.

Nincs olly forradalom, melly a' szerzett tulajdont kisebb vagy nagyobb mértékben ne fenyegetné. Nagy része

azoknak, kik democrata országokban laknak, tulajdonnal biró; söt nemcsak tulajdonnal birnak ök, hanem olly állapotban is élnek, mellyben az emberek a' tulajdonnak legnagyobb becset adnak.

Ha az ember figyelemmel megtekinti mindegyikét azon osztályoknak, mellyekből a' társaság alkotva van, könnyü észrevenni, hogy nincs azok közt egy is, mellynél a' tulajdon által szült szenvedélyek élesebbek 's makacsabbak volnának mintsem a' középosztályoknál.

Gyakran a' szegények nem igen gondolnak azzal, a' mit birnak, minthogy sokkal többet szenvednek a' miatt minek hiával vannak, mint a' mennyit élveznek azon kevésből, a' mijek van. A' gazdagoknak sok más kielégitni való szenvedélyeik is vannak, a' gazdagságon kivül; e' mellett néha a' nagy szerencsének hosszas és terhes használata végre mintegy érzéketlenné teszi öket annak kellemei iránt.

De az olly emberek, kik a' gazdagságtól és szegénységtől egyiránt távoleső jómódban élnek, szertelen becset tulajdonitnak vagyonuknak. Minthogy a' szegénységnek még igen szomszédságában vannak, közelről látják sanyarúságait és félnek azoktól; köztte 's közttök nincs egyéb mint egy csekély kis örökség, melly állandó tárgya aggodalmaiknak 's reményeiknek is egyszersmind. Minden pillanatban nagyobb részvéttel vannak az iránt, az általa okozott állandó gondoknál fogva, 's ragaszkodnak hozzá a' gyarapitására forditott mindennapi igyekezetek miatt. Azon gondolat, hogy belöle legkissebb részt is másnak engedjenek, elöttök kiállhatatlan, tökéletes elvesztését pedig szerencsétlenségök' legnagyobbikának tekintik. Immár éppen ez apró, heves és nyugtalan tulajdonosok' számát szokta az állapotok' egyenlösége szüntelen szaporitni.

E' szerint democrata társaságokban a' polgárok' nagy része nem látja tisztán mit nyerhetne egy forradalomból, de minden nyomon 's ezerféle módon érezi, mit veszthetne el általa.

Mondottam, e' munka' más helyén, mint tolja az állapotok' egyenlősége természet szerint az embereket az ipar' és kereskedés' pályáira 's mint neveli és szaporitja a' földbirtokbeli tulajdont; kimutattam végre, mint ólt az minden emberbe égő 's állandó vágyat jóléte' gyarapitására nézve. Semmi sem ellenkezik a' forradalmi szenvedélyekkel inkább mint mind ezen dolgok.

Meglehet, hogy valamelly forradalom, végső eredménye által az iparnak 's kereskedésnek hasznára válik; de első okozata majdnem mindig az iparűzők' 's kereskedők' megrontása szokott lenni, minthogy minden esetben, először is a' fogyasztás' átalános állapotját változtatja meg, 's egyszerre felforgatja azon arányt, melly a' termesztés és szükségek köztt létezett.

Továbbá nem tudok semmi ellenkezőbbet a' forradalmi erkölcsökkel, mit a' kereskedői erkölcsök. A' kereskedés természettel ellensége minden erőszakos szenvedélyeknek. Az szereti a' középutakat, kedveli az egyezkedéseket, 's nagy gonddal kerüli az indúlatoskodást. Az béketűrő, hajlékony, kedvkereső, 's tulságos eszközökhöz csak akkor nyúl, midőn arra a' legmúlhatlanabb szükség kényszeriti. A' kereskedés az embereket függetlenekké teszi egymástól; beléjek magas eszmét önt személyes becsök felől; őket saját ügyeikkeli foglalkozásra készti, 's az abban boldogulhatásra megtanitja; és úgy őket a' szabadságra hajlandókká teszi, de a' forradalmaktól tartóztatja.

Forradalom' alkalmával az ingó javak' birtokosainak inkább lehet félniek, mint a' többieknek; mert tulajdonuk egy részről gyakran könnyen elragadozható, más részről minden pillanatban egészen elenyészhető; mitől a' földbirtok' tulajdonosai kevesbbé félhetnek, kik ha földeik' jövedelmét elvesztik is, reménylik legalább, hogy magát a' földet a' viszontagságok köztt is megőrizhetik; úgy is ta-

pasztaljuk; hogy amazok sokkal inkább megrémülnek mint sem emezek a' forradalmi mozgalmak' látásánál.

E' szerint a' népek annál kevesbbé hajlandók forradalmakra, minél inkább nőnek 's szaporodnak nálok az ingó vagyonok 's minél nagyobb száma az azokkal bíróknak.

Egyébiránt bármi mesterséget üzzenek 's bárminémü javakkal birjanak is az emberek, egy vonásuk közös mindnyájokkal.

Senki jelen szerencséjével teljesen megelégedve nincs, 's kiki azon törekszik mindennap' ezer utakon - módokon hogy azt gyarapitsa. Nézzétek csak mindegyiket életének bármelly szakaszában, 's látni fogjátok, hogy mind el van foglalva néhány uj tervvel, mellyeknek czélja vagyonosságát gyarapitani; előtte az emberi nemzet' érdekei 's jogai felől ne beszéljetek; neki jelenleg e' kis házi vállalat foglalja el minden gondolatát 's vele a' nyilvános mozgalmakat más időre halasztatni ohajtja.

Ez az embereket nemcsak a' forradalmak' eszközlésében gátolja de az azt akarástól is feltartóztatja. Az erőszakos politikai szenvedélyeknek kevés hatalma van olly embereken, kik egész lelköket imigy a' jólét' keresésére áldozták. A' buzgalom, mellyet apró ügyekre szánnak, lecsiggatja őket a' nagyoktól.

Támadnak igaz, koronként a' democrata társaságokban olly vállalkozó 's nagyravágyó polgárok, kiknek szertelen vágyaik nincsenek kielégitve a' közönséges ösvény' követése által. Ezek szeretik a' forradalmakat és vágynak is utánuk; de nagy fáradságukba kerül előidézni azokat ha csak ebben rendkivüli események által nem segittetnek.

Századunk' 's országunk' szelleme ellen haszonnal küzdenünk nem lehet; egy ember, bár még olly hatalmasnak tegyük is fel, nehezen fogja kortársait olly érzemények' és eszmék' részeseivé tenni, mellyeket az ő vágyaik' s érzeteik' összege eltaszit magától. Azt hát nem kell hinni,

hogy ha egyszer az állapotok' egyenlősége, régi és elösmert ténnyé változván, jellemét az erkölcsökre ruházta, az emberek magokat könnyen reá adják, hogy egy oktalan és vakmerö vezetönek nyomán a' veszedelmekre hanyathomlok rohanjanak.

Nem mintha neki nyiltan, okos számitásból, vagy csak elöre kigondolt terv szerint is állanának ellent. Lelkesen meg nem támadják, sőt néha még meg is tapsolják, de nem követik öt. Hevességének lomhaságukat; forradalmi ösztöneinek, conservativ érdekeiket; kalandos szenvedélyeinek, otthonülő izléseiket; lángelméje' kicsapongásainak józan eszöket; költészetének prózájokat szegzik titkon ellenébe. Ezer erölködés után felemeli öket egy pillanatig, de legott elillannak elöle 's mintegy saját súlyoktól vonatva, ismét aláesnek. Kifárad e' részvétlen 's szórakozott sokaság' buzditgatásában és végre tehetetlenségre jutva lenni látja magát; nem mivel meggyözetett, hanem mivel maga maradt.

Nem állitom, hogy a' democrata társaságokban élő emberek természettel mozdúlatlanok; sőt inkább azt vélem, egy illy társaság' kebelében örök mozgalom uralkodik, és hogy itt a' nyugalmat senki nem ösmeri; de azt hiszem, itt az emberek bizonyos határok köztt mozognak, mellyeket nem igen szoktak áthágni. Mindennap változtatják, cserélik, ujitják a' másod rendü dolgokat, de a' főbbekhez nyulni felette ovakodnak. Szeretik a' változást, de a' forradalmaktól félnek.

Ámbár az amerikaiak szüntelen módositgatják vagy el is törölgetik némelly törvényeiket, azért igen távolvannak attól, hogy forradalmi szenvedélyeket mutassanak. Könnyü észrevenni azon készségből, melly szerint mindjárt megállapodni 's lecsillapodni szoktak, mihelyt a' nyilvános izgás fenyegetö lenni kezd, még mikor a' szenvedélyek épen legingerültebb állapotban vannak is, hogy a' forradalomtól mint a' legnagyobb veszedelemtől, úgy irtóz-

nak és hogy kiki közülök kész bensőkép annak eltávoztatása végett nagy áldozatokat tenni. Nincs olly ország a' világon, hol a' tulajdonnak érzete magát munkásbnak 's nyugtalanabbnak mutatná, mint az Egyesült-Statusokban, és hol a' többség kevesebb hajlandóságot bizonyitana azon tanok iránt, mellyek a' javak' helyheztetését bármi módon is megváltoztatással fenyegetik.

Gyakran megjegyeztem, mikép azon theoriák, mellyek természettel forradalmasak, annyiban, hogy csupán a' tulajdonnak 's személyeknek állapotjában véghezviendő teljes és néha rögtöni változtatás által létesülhetők, végtelenül kevesebbé kedvezők az Egyesült-Statusokra, mintsem Europa' nagy monarchiáira nézve. Ha néhány ember magáévá teszi is azokat, a' tömeg némi ösztönszerű borzalommal fordúl el tőlök.

Nem félek kimondani, hogy nagy része azon maximáknak, mellyeket Francziaországban democrataiaknak szokás nevezni, számüzetnék az egyesült-statusokbeli democratia által. Ezt megfogni könnyü. Amerikában az eszmék és szenvedélyek democrataiak: mi Európában még forradalmi szenvedélyekkel és eszmékkel birunk.

Ha egykor Amerika nagy forradalmakat tapasztaland, azok a' feketéknek az Egyesült-Statusok' földén lakása által fognak előhozatni; vagyis azokat az állapotoknak nem egyenlősége, hanem inkább egyenlőtlensége fogja szülni.

Midőn az állapotok egyenlők, kiki örömest magába vonul 's felejti a' közönséget. Ha a' democrata népek' törvényhózói e' szomorú hajlamot nem igyekeznének javitni, sőt elősegitnék, azon hiedelemben, hogy az a' polgárokat a' politicai szenvedélyektől megóvja 's igy a' forradalmaktól tartóztatja, megtörténhetnék, hogy végre magok idéznék elő a' bajt, mellyet elkerülni akarnak, 's hogy jőne olly időpont, midőn néhány ember' féktelen szenvedélyei, használván a' nagyobb szám' esztelen önzését 's kislelküségét,

utóbb a' társasági testületet rendkivüli viszályokba keverhetnék.

Democrata társaságokban csak csekély kisebb szám az, melly a' forradalmakat ohajtja: de néha a' kisebb szám is végbeviheti azokat.

Nem mondom tehát, hogy a' democrata nemzetek egészen biztositva volnának a' forradalmak ellen; hanem csak azt mondom, hogy e' nemzetek' társasági állapotja őket azokra nem viszi, sőt inkább tőlök eltávoztatja. A' democrata népek magokra hagyatva, nem könnyen avatkoznak nagy kalandokba; ők a' forradalmak felé csak tudtokon kivül vonatnak: néha beléjek is keverednek, de magok nem kezdik soha. 'S hozzá adom, hogy ha nekik tudományt és tapasztalást szerezni megengedtetik, megesni sem hagyják azokat.

Jól tudom, mikép e' tárgyban magok a' politicai intézvények is sokat tehetnek; ezek elősegitik, vagy kényszeritik azon ösztönöket, mellyek a' társasági állapotból születnek. Azért is még egyszer mondom, épen nem állitom azt, mintha valamelly nép óva volna a' forradalmaktól már csak az által, mert kebelében az állapotok egyenlők, hanem azt hiszem, hogy az illy nép bárminő intézetekkel birjon is, nála a' nagy forradalmak, mindég véghetlenül kevesbbé erőszakosak, és sokkal ritkábbak lesznek, mintsem azt sokan gondolják; és én könnyen tudok képzelni olly politikai állapotot, melly az egyenlőséggel kezet fogva a' társaságot tespedőbbé fogná tenni, mint minő volt valaha a' mi nyugotunkon.

Mit itt a' tényekről mondék, alkalmazható egy részben az eszmékre is.

Két dolog meglepő az Egyesült-Statusokban: az emberi cselekedetek' nagy részének szörnyü változandósága 's bizonyos elveknek különös állandósága. Az emberek szüntelen mozognak, az emberi lélek majdnem mozdulatlannak lenni látszik.

Ha egyszer valamelly vélemény az amerikai földön elterjedt és gyökeret vert, majd azt mondanók, semmi hatalom a' világon nem képes azt többé kiirtani. Az Egyesült-Statusokban, az általános tanok, vallás-philosophia-erkölcs-sőt politicabeli tárgyakban is, soha nem változnak, vagy legalább csak titkos és gyakran észrevehetlen úton módosittatnak; sőt még a' legdurvább előitéletek is csak némi megfoghatlan lassúsággal törlődnek el a' dolgok' és emberek' ezerszer ismételt surlódásai között.

Hallom mondatni, hogy a' democratiáknak természetében 's szokásaiban fekszik: változtatni minden pillanatban érzeményeket és gondolatokat. Ez igaz lehet apró democrata nemzetekről, minők a' régi korbeliek voltak, mellyeket egy nyilvános piaczon egészen összegyüjteni 's azután egy szónoknak tetszése szerint izgatni lehetett. Én semmi effélét nem tapasztaltam ama' nagy amerikai népnek kebelében, melly az oceánnak túl partjait elfoglalja. Különösen felötlött előttem az Egyesült-Statusokban az, mi nehéz itt a' többséget olly eszmétől, mellyet egyszer fejébe vett, félrevinni, 's olly embertől, kit magáénak fogadott, elszakasztani. Ebben sem irások, sem beszédek által nem igen lehetne boldogulni; egyedül a' tapasztalás mehet reá; 's néha még annak is szükség magát ismétleni.

Ez első tekintettel meglepő; de figyelmetesb vizsgálat után kimagyarázható.

Én nem hiszem, hogy olly könnyü volna, m'nt képzelik, kigyomlálni egy democrata nép' előitéleteit; megváltoztatni hiteit; uj vallási, philosophiai, erkölcsi 's politicai elveket tenni azok' helyébe, mellyek nála már meggyökereztek, szóval nagy és gyakori forradalmakat hozni elő gondolkozásában. Nem mintha nála az emberi ész munkátlan volna; sőt mozog az mindig; hanem magát inkább abban gyakorolja, hogy az ösmeretes elveknek következményeit szaporitsa vég nélkül 's belőlök ujakat fedezzen föl,

mintsem abban, hogy elveket keressen ujakat. Inkább ügyesen maga felé fordúl, mintsem gyors és egyenes törekvéssel előre szükeljen; körét apró folytonos és merész mozgások által terjesztgeti; azt egyszerre meg nem változtatja.

Az olly embereknek, kik egyenlő jogokkal, neveléssel, szerencsével vagy hogy egy szóval minden meg legyen mondva, egyenlő állapottal birnak, szükségeik, szokásaik 's izléseik keveset szoktak különbözni egymástól. Miután a' tárgyakat azonegy szempontból nézik, lelkök természettel hajlandó a' rokon eszmékre 's bár kiki közülök kortársaitól eltávozhatik 's magának külön hiteket formálhat is; mégis utóbb, a' nélkül, hogy tudnák, vagy akarnák, valamennyien bizonyos számú közös véleményekben találkozni fognak egymással.

Minél nagyobb figyelemmel vizsgálom az egyenlőségnek az értelemre tett hatásait, annál inkább meggyőződöm a' felől, hogy az értelembeli anarchia, mellynek tanúi vagyunk, épen nem természeti állapotja democrata népeknek, mint azt némellyek fölteszik. Én úgy hiszem, hogy azt inkább fiatalságuk' különös eseménye gyanánt kell tekintni és hogy az csupán az átmeneteli korszakban mutatkozik, mikor az emberek az őket egymáshoz fűzött régi köteleket már elszaggatták, és még egymástól eredetre, nevelésre 's erkölcsökre nézve szörnyen különböznek; úgy, hogy magoknak igen különböző eszméket, ösztönöket és izléseket tartván meg, semmi őket többé azok' létrehozásában nem gátolja. Az emberek főbb véleményei azon arányban válnak hasonlatosokká, mellyben az állapotok egyenlőkké lesznek. Illyen nézetem szerint az általános és állandó tény; a' többi történetes és mulékony.

Azt hiszem, ritkán fog egy democrata társaság' kebelében megtörténni az, hogy valaki egyszerre olly eszmerendszert gondolhasson ki, melly a' kortársai által elfogadottól igen messze essék; és ha illy ujító elölállana, kép-

zelem, hogy eleinte nagy bajjal tenne szert hallgatókra 's még nagyobbal ollyakra, kik neki hitelt adjanak.

Mikor az állapotok majdnem egyenlők, egy ember nem könnyen hagyja magát elhitetni a' másik által. Minthogy egymást igen közelről látják; minthogy mindnyájan ugyanazon dolgokat tanúlták 's ugyanazon élet' módját folytatják, természettel nem hajlandók egyet magok közül vezetőnek választni 's azt vakon követni: az ember a' hozzá hasonlónak, vagy vele egyenlőnek szavára nem sokat ad.

Nemcsak a' bizonyos egyedek' tudományába helyhezett bizodalom meg szokott gyengülni democrata nemzeteknél; hanem mint már másutt mondottam, azon általános eszme is, hogy magának bármelly ember a' többi felett értelembeli felsőbbséget szerezhessen, csakhamar homályossá kezd lenni.

A' mint az emberek egymáshoz hasonlóbbakká válnak az értelembeli egyenlőség' hittana lassanként meggyőződésökbe megy által 's annál nehezebb lesz bár mi ujitónak is nagy hatalmat szerezni 's gyakorolni egy népnek lelke fölött. Az illy társaságokban tehát a' rögtönös értelembeli forradalmak ritkák; mert ha szemeinket a' világ' történetére vetjük, úgy látjuk, hogy nem annyira valamelly okoskodás' ereje, mint inkább valamelly név' tekintélye hozta elő az emberi vélemények' nagy és gyors változásait.

Meg kell továbbá jegyezni, hogy miután a' democrata társaságokban élő emberek semmi kötelék által egymáshoz füzve nincsenek, nálok kit kit meg kell győzni. Mi ellenben aristocrata társaságokban elég néhányak' lelkére hatni tudni; a' többi mind utánok megy ezeknek. Ha Luther egyenlőség' századában élt volna 's hallgatói között nagy urak és fejedelmek nem lettek volna, aligha nagyobb fáradságába nem kerül vala megváltoztatni Europa' ábrázatját.

Nem mintha a' democratiabeli emberek véleményeik bizonyos voltáról természettel igen meggyőződve 's hiteikben igen állandók volnának; sőt sokszor olly kétségeik vannak,

mellyeket az ő nézetök szerint, senki sem bír megfejteni. Illy alkalmakkal megtörténik néha, hogy az emberi lélek örömest változtatná helyzetét; de mivel semmi által hatalmasan nem taszittatik, sem nem igazgattatik, csak maga felett libeg és tovább nem mozdúl. [1])

Ha valaki democrata nép' bizodalmát már megnyerte is, még nagy mesterségébe kerül megnyerni figyelmét is. Igen nehéz democratiákban élő emberektől magunkat meghallgattatnunk, ha előttök nem őrólok magokról beszélünk. Nem hallgatnak reá, a' mit nekik mondunk, minthogy ön dolgaikkal mindig nagyon el vannak foglalva.

'S valóban democrata nemzeteknél kevés dologtalan embert találhatni. Az élet itt mozgás és zaj között telik el 's az emberek itt elannyira cselekvésbe vannak merülve,

[1]) Ha vizsgálom, hogy a' társaság' minő állapotja legkedvezőbb az értelembeli nagy forradalmaknak, úgy tapasztalom, az a' polgárok' teljes egyenlősége 's az osztályok' teljes elválása között találtatik fel valahol.

A' kasztok' uralkodása alatt a' nemzedékek egymást váltják fel, a' nélkül, hogy az emberek helyzetöket változtatnák; egy rész semmit többet nem vár, más rész semmit jobbat nem reményl. A' képzelet ez általános hallgatásnak 's mozdulatlanságnak közepette elalszik 's a' mozgásnak még eszméje sem tünik többé fel az emberi lélek előtt.

Midőn az osztályok eltöröltettek és az állapotok csaknem egyenlőkké lettek, minden ember szüntelen mozog, de kiki elszigetelt, független és gyenge. Ez utolsó állapot szörnyen különbözik az elsőtől; de még is vele egy pontban rokon. Benne az emberi elme' nagy forradalmai igen ritkák.

De a' népek' történetének e' két szélsősége között, van egy közbeeső korszak, korszaka a' dicsőségnek és zavarnak, mellyben többé az állapotok nem olly lekötöttek, hogy az értelem elszunyadjon, sem olly egyformátlanok, hogy az emberek egymás értelme felett igen nagy hatalmat gyakorolhassanak, és hogy néhányan a' többiek' hitét módosithassák. Illyenkor támadnak a' hatalmas reformatorok 's változtatják el uj eszmék a' világ' ábrázatját.

hogy gondolkozásra kevés idejök jut. Különösen meg kell jegyeznem, mikép ők nemcsak el vannak foglalva, hanem foglalatosságaikban szenvedélyesek is. Ők örökké munkásságban élnek, 's cselekedeteik' mindegyike egész lelköket lefoglalja; a' tűz, mellyel ügyeiket folytatják, nem engedi őket felhevülni az eszmék iránt.

Azt tartom, igen bajos lelkesedésbe hozni egy democrata népet bármi olly eszme iránt, melly élete' mindennapi gyakorlatával, látható, egyenes és közvetlen viszonyban nem áll. Az illy nép tehát nem egy könnyen válik meg régi hiteitől. Mert a' lelkesedés az, melly az emberi észt a' tört utakon kivül ragadja 's melly a' nagy értelembeli forradalmakat, valamint a' nagy politicai forradalmakat is okozni szokta.

E' szerint a' democrata népeknek sem idejök sem kedvök nincs uj vélemények' keresése után indulni. Még ha kétkednek is azokról, a' mellyekkel birnak, akkor is megmaradnak mellettök, mert megváltoztatásukra sok idő 's vizsgálat kivántatnék; megőrzik azokat, nem mint bizonyosokat, hanem mint megállapitottakat.

Vannak még más és hatalmasb okok is, mellyek nem engedik, hogy valami democrata nép' tanaiban könnyen nagy változás történhessék. E' könyv' elején már megemlitém vala azokat.

Ha egy illy nép' kebelében az egyedi befolyások gyengék 's majd úgy szolván semmik, a' tömeg által az egyes személyek' lelkén gyakorolt hatalom viszont felette nagy. Ennek már okait adtam másutt. Ez uttal csak annyit akarok mondani, hogy helytelenség volna azt hinni, mintha ez egyedül a' kormány' formájától eredne 's mintha itt a' többségnek el kellene értelmi erejét is vesztenie ha politicai hatalmát elvesztené.

Aristocratiákban az emberek gyakran saját nagysággal és erővel birnak. Midőn magokat feleik' nagyobb számával ellenmondásban lenni látják, félrevonulnak, összetar-

tanak, 's úgy vigasztalják egymást. Democrata népeknél nem igy van a' dolog. Nálok a' közkedvezés olly szükségesnek látszik mint a' beszivott lég, 's ellenkezésben lenni a' tömeggel, majd ugy szólván annyi, mint nem is élni. A' tömegnek nincs szüksége törvényekhez folyamodni azok megtöréseért, kik vele egyformán nem gondolkodnak. Elég neki az ollyanokat kárhoztatnia. Elszigeteltségök' 's tehetetlenségök' érzete ezeket legott leveri 's kétségbe ejti.

Valamikor az állapotok egyenlők, a' közvélemény mindig szörnyü súlylyal nehezül minden egyes személy' lelkére; behálozza, vezeti 's elnyomja azt; ezt sokkal inkább magától a' társaság' alkotmányától, mintsem politicai törvényeitől ered. Az emberek öszvesen, minél hasonlóbbak lesznek egymáshoz, az egyes személy magát annál gyengébbnek érezi az egésznek ellenében. Nem látván semmit maga körül, mi öt a' többieken igen fölülemelné, vagy tölök megkülönböztetné, elveszti bizodalmát maga iránt, mihelyt azoktól megtámadtatik; nemcsak erejéről kételkedik, de kétkedni kezd jogairól is, 's majd szinte kész elösmerni, hogy nincs igaza, ha azt a' nagyobb szám állitja. A' többségnek nincs szüksége öt kényszeritni; hanem belsőkép győzi meg.

Azért bármi módon legyenek is szerkesztve 's aránysulyba hozva a' democrata társaságbeli hatalmak, azokban mindig igen nehéz leend ollyat hinni, mit a' tömeg félrevet 's ollyat vallani, mit az kárhoztat.

Ez a' hitek' állandóságát csodálatosképen elősegiti.

Midön egyszerre valamelly vélemény democrata népnél lábra kapott; és a' nagyobb szám' lelkében gyökeret vert, azután magától fenmarad 's minden erölködés nélkül megöröklik, minthogy senki által meg nem támadtatik. Azok, kik azt előbb mint hamisat elvetették, végre beveszik mint általánosokat, a' kik pedig ellene folyvást küzdenek szívök' belsejében, nem mutatják azt ki; 's ovakodnak veszedelmes és haszontalan harczba keveredni.

Igaz, hogy ha egy democrata nép' többsége véleményét megváltoztatja, különös és rögtöni forradalmakat vihet véghez kedve szerint az értelmi világban; hanem véleményének nehéz megváltozni 's majd szint olly nehéz bebizonyitni is, hogy megváltozott.

Megesik néha, hogy az idők, történetek, vagy az eszmék' egyes és magános törekvése, megrenditnek végre, vagy lerontnak lassanként valamelly hitet, a' nélkül, hogy az külsőkép szembe tünnék. Ellene nyilt harczott nem folytatnak. Megtámadására nem egyesülnek. Követöl egyenkint 's minden lárma nélkül pártolnak el töle; de naponként elhagyatik néhánytól, úgy hogy végre benne csak a' kisebb szám osztozik.

Még ezen állapotjában is uralkodik.

Minthogy ellenségei folyvást hallgatnak, vagy csak lopva közlik gondolataikat, sokáig magok sem tudják elhinni, hogy egy nagy forradalom ment végbe, 's kétkedésök' közben mozdulatlanúl maradnak. Vigyáznak és hallgatnak. A' többség már nem hisz, de még úgy mutatja, mintha hinne és a' közvélemény' e' hiú ábrándképe elégséges arra, hogy az ujitókat dermedségbe hozza 's öket hallgatásban és meghunyászkodásban tartsa.

Mi olly időszakban élünk, melly a' leggyorsabb változásokat látta az emberek' lelkében végbemenni, 's mégis maholnap meg fog történhetni, hogy a' legfőbb emberi vélemények állandóbbak lesznek, mintsem történetünk' előbbi századaiban voltak; ez idő még nem érkezett el, de aligha közel nincsen.

Minél közelebbről vizsgálom a' democrata népek' természeti szükségeit 's ösztöneit, annál inkább meggyőződöm arról, hogy ha egykor a' világon az egyenlőség átalános és maradandó módon megalapul, a' nagy elmebeli 's politicai forradalmak sokkal nehezebbek és ritkábbak lesznek, mintsem közönségesen hiszik.

Minthogy a' democratiák' emberei mindig mozgóknak, kétkedőknek, ide 's tova kapkodóknak, akaratot 's helyet változtatni készeknek látszanak, azt képzeljük magunknak, mintha törvényeiket egyszerre eltörölni, uj hiteket felvenni 's uj erkölcsöket ölteni szándékoznának. Meg nem gondoljuk, hogy ha az egyenlőség az embereket változtatásra készti is, őket olly érdekekre 's izlésekre kapatja, mellyeknek állandóságra van szükségök, hogy magokat kielégíthessék; az őket taszítja is, tartóztatja is, ösztökéli 's földhöz is szegezi egyszersmind; feltüzeli vágyaikat 's korlátolja tehetségeiket.

Ezt eleinte fölfedezni nem lehet; azon szenvedélyek, mellyek a' polgárokat democratiában egymástól elválasztják, magoktól előtünnek. Hanem az azokat mérséklő 's összetartó erőt első pillantattal észre nem vehetni.

Merjek-e valamit mondani a' körülttem levő bomlásoknak közepette? Én a' jövő nemzedékeket nem a' forradalmaktól féltem.

Hahogy a' polgárok mind inkább-inkább az apró házi érdekek' körébe szorítják magokat, 's szüntelen abban mozognak, attól félhetni, hogy végre fogékonytalanok lesznek azon nagy és hatalmas mozgalmak iránt, mellyek a' népeket megháborítják, de őket ki is fejtik és megujítják. Midőn látom, hogy a' tulajdon olly ingataggá, 's a' tulajdon' szeretete olly nyugtalanná és égővé válik, lehetetlen attól nem tartanom, mikép végre az emberek azon pontra jutnak, hogy minden uj theoriát mint veszedelmet, minden ujítást mint kellemetlen megháborítást, minden társasági előhaladást mint egy forradalomra vezető első lépést úgy tekintenek, és hogy mozdulni átalában nem akarnak, az elragadtatástóli félelem miatt. Rettegek megvallom, nehogy végre a' jelen élvezetek' alacsony szeretetébe igen elmerülve mind magok', mind maradékaik' jövendőjének érdekét szemeik elől elveszessék, 's inkább szeressék gondat-

lanul követni sorsukat, mintsem magokat, szükség' esetén, annak felemelése végett, rögtöni 's lelkes igyekezetre szánhassák.

Azt hisszük, az uj társaságok mindennap változtatni fogják arczukat, én pedig attól félek, hogy végre igen is változatlanúl megrögzenek azon egyféle intézetekben, elő-ítéletekben és erkölcsökben, annyira, hogy az emberi nemzet egyszer megáll, 's tovább menni nem kiván; attól félek, hogy a' lélek örökké önmagával fog bibelődni, a' nélkül, hogy uj eszméket hozzon elő; hogy az ember magát magános és terméketlen mozgalmakban fárasztja ki, és hogy minden szüntelen mozogván, az emberiség nem halad többé.

XXII. FEJZET.

Miért kívánják democrata népek természettel a' békét 's democrata hadseregek természettel a' háborút.

Ugyanazon érdekek, ugyanazon félelmek 's ugyanazon szenvedélyek, mellyek a' democrata népeket a' forradalmaktól tartóztatják, tartóztatják őket a' háborútól is; a' katonai szellem és forradalmi szellem egyszerre 's egyféle okoknál fogva fogyatkoznak meg.

A' békeszerető tulajdonosok' mindig nevekedő száma, a' háború által olly gyorsan megemésztetni szokott ingó gazdagság' kifejlése, az erkölcsök' azon szelídsége, a' szív' azon gyengédsége, a' szánakozás' azon hajlama, mellyeket az egyenlőség szül, az ész' azon hidegsége, melly a' fegyverek köztt gerjedező költői 's heves lelkesedések iránt nem igen érzékeny — mind meg annyi okok a' katonai szellem' kioltására.

Úgy hiszem, általános és állandó szabályúl vehetni föl, hogy polgárisúlt népeknél a' harczos szenvedélyek azon arányban ritkulnak 's vesztik élénkségöket, mellyben az állapotok egyenlőkké válnak.

Azonban a' háború, olly történet, mellynek minden népek alá vannak vetve, democrata népek úgy, valamint a' többiek. Bármint kedveljék is e' nemzetek a' békét, szükség magokat a' háború visszaverésére készen tartaniok, vagy is másként mondva: hadsereggel birniok.

A' szerencse, melly az Egyesült-Statusok' lakóinak kedveért olly különös dolgokat tett, őket egy olly puszta' közepére helyheztette, hol úgy szólván, szomszédaik sincsenek. Ők néhány ezer katonával beérik; hanem ez amerikai és nem democratai körülmény.

Az állapotok' egyenlősége 's az erkölcsök, valamint szintén az ezekből folyó intézetek is, nem vesznek ki egy democrata népet a' hadseregtartás' kötelessége alól, 's hadseregei mindig felette nagy befolyással vannak sorsára. Különösen fontos tehát vizsgálni: minők azoknak természeti ösztöneik, kik a' hadseregeket képezik.

Aristocrata népeknél, kivált ollyanoknál, hol egyedül születés szabályozza a' rangot, az egyenlőtlenség feltalálták a' hadseregben is, valamint a' nemzetben; a' tiszt a' nemes, a' közkatona a' szolga. Egyik természettel parancsolásra, másik engedelmeskedésre van hivatva. Aristocrata hadseregekben tehát a' közkatona' nagyravágyása igen szük korlátokba van szorítva.

A' tiszteké hasonlókép nem korlátlan.

Egy aristocrata testület nemcsak részét teszi valamelly hierarchiának, hanem magában is mindig hierarchiát foglal; tagjai egymás fölé vannak helyezve, bizonyos változást nem szenvedő módon. Az egyik születésénél fogva egy ezerednek, a' másik egy századnak kormányozására van hivatva; és miután reményeik' e' végső határait elérték, magoktól megállapodnak és sorsukkal elégülteknek mutatkoznak.

Van ezenkivül még egy nagy ok, melly aristocratiákban a' tisztnél mérsékli az előlépés' vágyát.

Aristocrata népeknél, a' tiszt, katonai rangján kivül is, magas rangot foglal el a' társaságban; amaz szemei előtt majd mindig csak mintegy pótléka emennek; a' nemes, midőn magát fegyveres pályára szánja, nem annyira nagyravágyásának, mint némi születéséből származó kötelesség-

nek enged. A' hadseregbe azért lép be, hogy ott ifjusága' henye éveit tisztességesen tölthesse el, és hogy onnét a' katona-életnek némelly tisztes emlékeit hozza magával vissza felei közé; de fő czélja nem az, hogy ott magának jószágot, tekintélyt 's hatalmat szerezzen; mert e' javakkal különben is bir, és él már, a' nélkül, hogy azért hazulról távoznia kelljen.

Democrata hadseregeknél minden közkatona tisztté lehet, mi is az előlépés' kivánását átalánosítja 's a' katonai nagyravágyás' határait majdnem végtelenül kiterjeszti.

A' tiszt viszont semmit nem lát maga előtt, mi öt természettel és erővel inkább egy, mint más ranghoz tartaná lekötve, 's minden ranglépcsőnek szörnyű becse van szemében, minthogy rangja a' társaságban, majd mindig a' hadseregnél levő rangjától függ.

Democrata népeknél gyakran megtörténik, hogy a' tisztnek nincs egyéb értéke, mint zsoldja és hogy minden tekintélyét csupán katonai tisztségei után várhatja. Valamikor tehát hivatalos foglalatossága változik, változik egyszersmind szerencséje is, és belőle némileg egészen más ember válik. Így a' mi aristocrata hadseregeknél az állapotnak csak pótléka volt, emitt az fő dologgá, az egésszé 's magává az állapottá változott által.

A' régi franczia monarchia alatt a' tiszteknek nemesi czímöknél egyebet nem adtak volt. Már ma csak katonai czímök adatik meg. Ez a' kifejezés' formáiban történt csekély változás eléggé mutatja, hogy mind a' társaság' mind a' hadsereg' alkotásában nagy forradalom ment legyen véghez.

Democrata hadseregek' kebelében az előlépés' vágya majdnem átalános; heves, makacs, állandó; erősbödik minden más vágyak által, és csak az élettel együtt alszik ki. Immár látni való, hogy a' világ' minden hadseregei közt, a' democrata hadseregek azok, hol az előlépésnek, béke'

idején, leglassúbbnak kell lenni. A' ranglépcsők' száma természettel meghatározva, a' vágytársak' száma majdnem végetlen levén, és az egyenlőség' hajthatatlan törvénye mindeneket nyomván, senki sebes előmeneteleket nem tehet, sokan pedig helyökből sem mozdúlhatnak. És így itt az előlépés' szüksége nagyobb, könnyűsége pedig kisebb, mintsem másutt.

Azért tehát minden democrata hadseregbeli nagyravágyók szenvedelmesen ohajtják a' háborút, minthogy a' háború megüríti a' helyeket, 's végre áltengedi hágni az idősb lét' azon jogát, melly egyedüli természeti kiváltság a' democratiában.

Ennélfogva azon különös következményre jutunk, hogy minden hadseregek köztt, a' democrata hadseregek azok, mellyek a' háborút legtüzesebben ohajtják, és hogy a' népek köztt, a' democrata népek azok, mellyek a' békét leginkább szeretik; és mi a' dolgot rendkivűlivé teszi, az, hogy ez ellenkező okozatokat az egyenlőség együtt hozza elő. —

A' polgárok, egyenlők levén, mindennap érzik magokban a' vágyat és látják a' lehetőséget állapotjok' változtatására 's jólétök' gyarapítására; ez őket hajlandókká teszi arra, hogy szeressék a' békét, melly az ipart virágoztatja 's megengedi kinek kinek csendesen tologatni a' czél felé apró vállalatait; másfelől pedig ugyanazon egyenlőség nevelvén becsét a' katonai tisztségeknek azok' szeme előtt, kik a' fegyveres pályát követik, 's elérhetőkké tevén a' tisztségeket mindnyájokra nézve, harczmezőkről álmodoztatja a' közkatonákat. A' szív' nyugtalansága mind a' két félnél egyenlő, az élvezetek' kedvelése egyaránt telhetetlen, a' nagyravágyás egyforma; csupán a' kielégítés' eszköze különböző.

Ez egymással ellentétben álló hajlamai a' nemzetnek és hadseregnek nagy veszélyekkel fenyegetik a' democrata társaságokat.

Midőn valamelly népet a' katona-szellem elhagy, a' katonai pálya' becse legott alászáll és a' hadi emberek a' közhivatalbeliek' legutosó rangjába esnek. Kevésre becsültetnek 's nem méltányoltatnak többé. Illyenkor ellenkező történik azzal, mit aristocrata századokban tapasztalunk. Most nem a' fő polgárok lépnek a' hadseregbe, hanem a' csekélyebbek. Az ember a' katonai nagyravágyásra magát csak akkor adja, mikor semmi egyéb előtte nyitva nincs. Ebből egy circulus vitiosus lesz, mellyből kihatolni igen nehéz. A' nemzet' szine kerüli a' katonai pályát, mert e' pálya nem becsültetik; nem becsültetik pedig, mert a' nemzet' szine nem adja rá többé magát.

Azon tehát nem kell csodálkozni, ha a' democrata hadseregek magokat gyakran nyugtalanoknak, zúgolódóknak és sorsukkal elégültleneknek mutatják, ámbár nálok a' physicai állapot rendszerint sokkal kellemetesb és a' fenyiték sokkal szelídebb is, mintsem minden más hadseregeknél. A' közkatona magát alábbvaló helyzetben lenni érezi 's megsértett kevélysége végre kedvet önt belé a' háború iránt, melly öt szükségessé teszi, vagy szeretetet a' forradalmak iránt, mellyek alatt fegyveres kézzel reményli megszerezhetni magának azon politicai befolyást és személyes tekintélyt, melly töle megtagadtatik.

Ez utóbbi veszélytől a' democrata hadseregek' szerkezeténél fogva igen félhetni.

Democrata társaságban, majd minden polgárnak van megtartani való tulajdona; de a' democrata hadseregek, általjában, proletariusoktól vezéreltetnek. Nagy része ezeknek keveset veszthet a' polgári háborúk által. Itt a' nemzet' tömege természettel sokkal inkább fél a' forradalmaktól, mintsem az aristocrata századokban; hanem a' hadsereg' főnökei kevesbbé félnek azoktól.

Mivel továbbá democrata népeknél, mint már fölebb mondottam, a' leggazdagabb, legtanúltabb 's legügyesebb

polgárok nem igen lépnek katonai pályára, ebből az lesz, hogy végre hadsereg, egyetemben véve, egy kis külön nemzetet képez, mellynél az értelmesség kevesbbé kiterjedt, a' szokások pedig durvábbak, mintsem a' nagynál. Immár egy kis miveletlen nemzet' kebelében van a' fegyver és csak ez tud vele élni.

Azon veszélyt, mellyel a' hadsereg' háborgó katonai szelleme a' democrata népeket fenyegetni szokta, voltakép neveli a' polgárok' békés kedélye; semmi nem olly veszedelmes, mint a' hadsereg, egy olly nemzet' kebelében, melly nem hadszerető; itt a' polgárok' túlságos békeszeretete, mindennap a' katonák' kényének teszi ki az alkotmányt.

És így általjában el lehet mondani, hogy ha a' democrata népek érdekeik' 's ösztönöiknél fogva természettel a' békéhez szítanak, ugyan ök hadseregeik által szüntelen a' háború 's forradalmak felé vonatnak.

A' katonai forradalmak, mellyektől aristocratiákban majd soha nem félhetni, mindig félhetők democrata nemzeteknél. E' veszélyek az ő jövendőjökben rejtező minden veszélyek köztt legfélelmesbeknek tartandók; szükség, hogy a' status-férfiak' figyelme ezek' orvosolhatására legyen szüntelen függesztve.

Midőn valamelly nemzet magát hadseregének nyugtalan nagyravágyása által belölről zaklattatni érezi, első eszme melly magát előadja az, hogy ez alkalmatlan nagyravágyásnak háború tüzessék ki tárgyúl.

Nem akarom rágalmazni a' háborút; a' háború a' nép' képzelődését majd mindig nevelni 's szivét fölemelni szokta. Vannak esetek, midőn egyedül az akaszthatja meg tulságos kifejlődését bizonyos hajlamoknak, mellyeket az egyenlőség természettel szül; és midőn azt úgy kell tekinteni, mint szükségest bizonyos megrögzött nyavalyákra nézve, mellyeknek a' democrata társaságok alávetvék.

A' háborúnak nagy hasznai vannak, de azzal ne hizel-

kedjünk magunknak, hogy az általam említett veszélyt kisebbé teszi. Felfüggeszti csak azt, melly azután még rettentőbb alakban tér vissza; mert a' hadsereg sokkal türhetlenebbül viseli a' békét, miután a' háborút megkóstolta. A' háború csak olly népre nézve fogna lenni orvosszer, melly mindig a' dicsőséget szomjuhozná.

Előre látom, hogy mind azon hadi főnökök, kik nagy democrata nemzeteknél támadni fognak, könnyebbnek találandják győzni seregeikkel, mintsem békében tartani azokat a' győzelem után. Két dolog van, mellyre egy democrata nép mindig nehezen fog reá menni: *elkezdeni 's bevégezni a' háborút.*

Egyébiránt, ha vannak is a' háborúnak különös hasznai democrata népekre nézve; az őket másfelől olly veszélyeknek teszi ki, mellyektől nem lehet aristocratiáknak azon mértékben félniek. Csak kettőt akarok közülök megemlíteni.

Ha a' háború kedvére van a' hadseregnek, nyomja 's gyakran kétségbe ejti a' polgárok' ama' végetlen számát, mellynél az apró szenvedélyeknek mindennap szükségök van a' békére, magok' kielégíthetése végett. És így miatta azon veszély fenyeget, hogy a' rendetlenség, mellyet meg kellene előznie, egy más alakban fog megjelenni.

Nincs olly hosszas háború, melly democrata országban, a' szabadságot felette ne koczkáztatná. Nem mintha épen attól kellene félni, hogy majd a' győztes hadvezérek minden győzedelem után, erővel ragadandják magokhoz a' fő hatalmat egy Sylla és Caesar gyanánt. Másféle itten a' veszély. A' háború nem mindig juttatja a' democrata népeket katonai kormány alá; hanem minden esetben szertelenül neveli e' népeknél a' polgári kormány' sajátságait; majdnem erővel ennek kezeiben központosítja minden emberek' igazgatását 's minden dolgok' használatát. Ha nem

viszi is egyszerre erővel despotismusra, elvezet oda lassankint a' szokások által.

Mind azoknak, kik valamelly democrata nemzet' kebelében a' szabadságot lerontani akarják, tudniok kell, hogy erre legbiztosb 's legrövidebb út a' háború. Ez a' tudománynak legelső axiomája.

Van egy önként ajánlkozó orvosszer, midőn a' tisztek' 's közkatonák' nagyravágyása félelmessé válik, mi is a' kiosztandó tisztségek' számának nevelésében 's a' hadsereg' szaporításában áll. Ez a' jelen bajt enyhíti, de annál roszabbá teszi a' jövőt.

A' hadsereg' szaporítása tartós eredményt szülhet aristocrata társaságban, minthogy e' társaságokban a' katonai nagyravágyás csak egy fajú emberekre van szorítva, 's minden embernél, bizonyos határon megállapodik; úgy hogy majd csaknem mind azokat, kik azt érezik, ki lehet elégíteni.

Hanem egy democrata népnél, a' hadsereg' szaporítása semmit nem használ, mert itt a' nagyavágyók' száma mindig épen azon viszonyban szokott nőni, mint a' hadseregé. Azok' helyét, kiknek ohajtásait, uj hivatalok' alkotása által teljesítettétek, azonnal egy uj csapat foglalja el, mellyet kielégítni nem birtok; 's magok az elsők is csak hamar ujra elkezdenek panaszkodni; mivel a' léleknek ugyanazon izgása, melly a' polgárok közt uralkodik, mutatja magát a' hadseregnél is; itt nem bizonyos előléptetésben részesülni, hanem folyvást előlépni akarnak. Ha a' kivánságok nem szertelenek is; de szüntelen meg-megujúlnak. Az olly democrata nép tehát, melly hadseregét szaporítja, csak egy pillanatig csillapítja le a' hadviselők' nagyravágyását; de az csakhamar félelmesebb alakban jő viszsza, minthogy kik azt érezik, most már számosabbak.

Részemről azt vélem, hogy a' nyugtalan és háborgó szellem magában a' democrata hadseregek' szerkezetében

gyökerezett nyavalya; és hogy annak orvosolhatásáról le kell mondani. Azzal a' democrata törvényhozók magoknak ne hízelkedjenek, hogy olly katonai szerkezetet fognak találhatni, melly magától képes legyen csillapítni 's fékezni a' had' embereit; hasztalan erölködéseikben ki fognának fáradni, mielött azt elérhetnék.

A' hadsereg' hibáinak orvosszerét nem a' hadseregben hanem az országban lehet feltalálni.

A' democrata népek természettel félnek a' zavartól 's kényuraságtól. A' fő dolog egyedül abban áll, hogy ez ösztönökből megfontolt, értelmes és állandó hajlamok készittessenek. Midön végre a' polgárok a' szabadsággal csendesen és hasznosan élni megtanúltak 's annak jótéteményeit érezik; midön a' rendnek férjfias szeretetét magokévá tették 's a' szabálynak önként meghajoltak: ugyanezen polgárok a' fegyveres pályára lépvén, ide is magokkal, tudtok 's akaratjok nélkül elviszik e' szokásokat 's erkölcsöket. A' nemzet' átalános szelleme, a' hadsereg' saját szellemébe áthatván, mérsékli azon véleményeket és vágyakat, melyeket a' katonai állapot szülni szokott; vagy pedig féken tartja azokat a' közvélemény' mindenható erejével. Legyenek csak felvilágosult, rendes, szilárd és szabad polgáraitok, lesznek jó fenyítéktartó 's engedelmes katonáitok is.

Minden ollyas törvény tehát, melly elnyomván a' hadsereg' háborgó szellemét, azon igyekeznék, hogy a' nemzet' kebelében a' polgári szabadság' szellemét fogyassza 's a' jognak és jogoknak eszméjét behomályosítsa, saját czélja ellen munkálkodnék. Inkább elő fogná segíteni a' katonai zsarnokság' megalapulását, mintsem annak ártana.

Egy szóval, bármit tegyünk is, democrata nép' kebelében, a' nagy hadsereg mindig nagy veszély leend; és e' veszély' mérséklésének leghathatósb módja: a' hadsereg' fogyasztása: csakhogy az orvosszer ollyan, mellyet használhatni, nem adatott minden népnek.

XXIII. FEJZET.

Melly ik osztály a' leg-harcz- és forradalom-szeretőbb democrata hadseregeknél.

Democrata hadseregre nézve lényeges tekintet az, hogy a' néphez képest, mellyből kerül, igen számos legyen; okait majd alább meg fogom mondani.

De viszont democrata időkben élő emberek nem igen választják magoknak a' katonai pályát.

És így a' democrata népek csakhamar oda jutnak, hogy az önkéntes ujonczozásról le kell mondaniok 's erőltetett katonaállításhoz folyamodniok. Állapotjok' szüksége kényszeríti őket ez utóbbi eszközökhöz nyúlni 's bizvást lehet jövendölhetni, hogy azt mindnyájan beveendik.

A' katonai szolgálat erőltetett levén, terhében különbség nélkül 's egyenlően kell osztozni minden polgárnak. Ez már e' népeknek állapotjából 's eszméiből is szükségkép foly. Itt a' kormány majd mindent megtehet, valamit akar, csakhogy egyszerre egész népet vegye czélba; nem a' terhekért, hanem a' terhek' egyenlőtlenségeért szoktak neki rendszerint ellenszegülni.

Immár a' katonai szolgálat közös levén minden polgárral, ebből nyilván következik, hogy közülök mindegyik csak kevés számú évig marad a' zászló alatt.

És így a' dolgok' természetében fekszik az, hogy a' katona a' hadseregnél csak futólag forduljon meg, míg el-

lenben az aristocrata nemzetek' nagy részénél a' katonai állapot bizonyos mesterség, mellyet a' katona magának választ, vagy melly neki egész életére nyakába vettetik.

Ennek nagy következményei vannak. A' democrata hadsereget alkotó katonák közt némellyek ragaszkodnak a' katona-élethez, de a' többiek, minthogy akaratjok ellen hajtattak a' zászló alá 's hajlékaikba visszatérni mindig készek, magokat a' hadi pályához igazán lekötötteknek nem tekintik 's mindig csak az abból kilépésről gondolkodnak.

Az illyenek nem teszik magokévá azon szükségeket és csak félig osztoznak azon szenvedélyekben, mellyeket e' pálya szülni szokott. Engednek katonai kötelességeiknek, hanem lelkök azon érdekekhez és vágyakhoz ragaszkodva marad, mellyek azt a' polgári élethen eltöltötték. És így a' hadsereg' szellemét fel nem veszik, söt inkább a' hadsereghez a' társaság' szellemét viszik át magokkal 's megtartják azt ott is. Democrata népeknél a' közkatonák maradnak meg leginkább polgári mivoltukban; nálok van a' nemzeti szokásoknak legnagyobb ereje 's a' közvéleménynek legnagyobb hatalma. Különösen a' közkatonák által reménylhető átplántálása a' hadseregbe azon szabadság-szeretetnek 's jog-tiszteletnek, mellyet magába a' népbe beoltani sikerült. Ellenkező történik aristocrata nemzeteknél, hol végre a' közkatonák semmiben többé polgártársaikkal nem osztoznak, és közttök mint idegenek, söt gyakran mint ellenségek, akkép élnek.

Aristocrata hadseregeknél a' fentartó elem a' tiszt, minthogy csak a' tiszt tartotta meg szoros összeköttetéseit a' polgári társasággal, 's ő le nem mond azon szándékáról, hogy ott helyét előbb utóbb ujra visszafoglalja; democrata hadseregeknél a' közkatona ez az elem, és szinte azon okoknál fogva.

Ellenben megtörténik gyakran, hogy ugyane' democrata hadseregeknél, a' tiszt egészen különböző izléseket

's szokásokat vesz fel, mintsem a' nemzetéi. Ez megmagyarázható.

Democrata népeknél az olly ember, ki tisztté lett, elszaggat minden kötelet, mellyek őt a' polgári élethez fűzték volt; ő ebből örökre kilép és semmi érdekében nem áll bele ismét visszamenni. Neki igazi hona a' hadsereg, miután csak ott birt rangjánál fogva valami; ő tehát a' hadsereg' szerencséjét követi, vele emelkedik, vagy száll alá és csupán a' felé irányozza ezentúl minden reményeit. A' tiszt az országétól igen különböző szükségekkel birván, meglehet, hogy a' háborút tüzesen kivánja, vagy hogy forradalmon dolgozik még akkor is, midőn a' nemzet leginkább eseng az állandóság és béke után.

Vannak mindazáltal olly okok, mellyek nála a' hadakozó 's nyugtalan kedélyt mérsékelik. Ha a' nagyravágyás democrata népeknél átalános és folyvásttartó is, láttuk, hogy nagyszerü ritkán szokott lenni. Az olly ember, ki a' nemzet' másod rendü osztályaiból lépvén ki, a' hadseregbeli alsóbb rangokon keresztül tiszti rangig jutott, már szörnyü lépést tett. Lábát egy felsőbb körbe tette be, mint minőt a' polgári társaságban elfoglalt, és ott olly jogokat szerzett magának, mellyeket a' democrata nemzetek' nagy része mindig elidegeníthetlenek gyanánt fog tekinteni [1]).

E' nagy törekvés után örömest megállapodik 's gondja csak az, hogy a' mit elnyert, azzal élhessen. Abbeli félelme, nehogy a' mivel bir, azt veszélyeztesse, már lankasztja szivében a' vágyást arra, mivel nem bir. Átugorván az első 's legnagyobb akadályt, melly gátolja elöme-

[1]) Valóban a' tiszt' helyzete sokkal biztositottab democrata népeknél, mintsem a' többieknél. Minél kevesebb a' tiszt magában, annál nagyobb összehasonlitva becse a' rangnak és a' törvényhozó annál méltányosbnak 's szükségesbnek találja biztositni annak használatát.

netelét, kevesebb türhetetlenséggel viseli haladása' lassúságát. Nagyravágyásának ez ellankadása azon mértékben nő, a' mint rangban emelkedtével, több több veszteni valót lát a' merények által. Ha nem csalódom, a' democrata hadseregnek kevesbbé harczos és kevesbbé forradalom-kedvelő része mindig a' főnök leend.

Mit a' tisztről és közkatonáról mondék, nem alkalmazható azon számos tagu osztályra, melly az amazok köztt eső helyet minden hadseregnél elfoglalni szokta: értem az altiszteket.

Az altisztek' ez osztálya, melly a' jelen század előtt a' historiában még nem tünt elő, abban jövendőre, úgy vélem nagy szerep' játszására van elhiva.

Valamint a' tiszt, úgy az altiszt is elszaggatta képzeletében mind azon köteleket, mellyek őt a' polgári társasághoz kapcsolták; ő is valamint amaz, a' katonai állapotot pályaúl választotta 's talán még inkább erre irányozta minden vágyait; csakhogy még nem érte el mint a' tiszt azon felemelkedett és szilárd pontot, hol megállapodnia 's kedve szerint élnie lehessen, várván míg fölebb-emelkedhetik.

Az altiszt már foglalatosságainak változhatlan természeténél fogva is arra van kárhoztatva, hogy neki némi homályos, megszorított, alkalmatlan és ingatag létezése legyen. Ő a' katonai életnek még csak veszélyeit látja. Abban még csak a' nélkülözéseket 's engedelmességeket ösmeri, mellyeknek elviselése a' veszélyeknél is nehezebb. Ő jelen nyomorúságait annál inkább érezi, mivel tudja, hogy a' társaság' és hadsereg' alkotása neki az azokból kimenekvést megengedi; 's valóban ma, vagy holnap tisztté is lehet. Ekkor aztán parancscsal, becsülettel, függetlenséggel, jogokkal, élvezetekkel bir; reményeinek e' tárgya nemcsak szörnyü nagynak tetszik előtte, de mielőtt elérné, soha sem is bizonyos elérhetése felől. Rangjában semmi változtatható nincs; mindennap főnökei' kényének van ki-

téve egészen, a' fenyiték' szükségei hatalmasan megkivánják, hogy ez így legyen. Ez csekély hiba, egy szeszély, mindennap elvesztetheti vele egy pillanat alatt több évi munkáinak 's igyekezeteinek gyümölcseit. Valamig tehát azon rangra, melly után ásítozik, el nem jutott, még semmit sem tett. Egyedül csak akkor látszik a' pályára fellépni. Olly embernél, kit ifjúsága' szükségei, szenvedélyei, korának szelleme, saját reményei 's aggodalmai szüntelen így ösztökélnek, okvetetlen némi elszánt nagyravágyásnak kell gerjednie.

Azért is az altiszt ohajtja a' háborút, akarja azt mindig 's minden áron, és ha tőle a' háború megtagadtatik, kivánja a' forradalmakat, mellyek a' szabályok' tekintélyét felfüggesztik, 's mellyek között reménylheti, hogy a' zavar' 's politicai szenvedélyek' segítségével tisztjét elüzheti és helyét elfoglalhatja; 's nem is lehetetlen azokat előidéznie, miután a' közkatonákra, bár tőlök szenvedélyeinél 's vágyainál fogva sokat különbözik is, közös eredete 's szokásai által nagy befolyással bir.

Helytelenség volna azt hinni, mintha a' tisztnek, altisztnek és közkatonának ezen hajlamai valamelly időnek, vagy országnak természetében gyökereznének. Tapasztalhatni azokat minden időszakokban 's minden democrata nemzeteknél.

Minden democrata hadseregnél mindig az altiszt lesz az, ki az ország' békés és szabályos szellemét legkevesbbé képviseli, 's a' közkatona az, ki azt leginkább képviseli. A' közkatona a' nemzeti erkölcsöknek akár erejét, akár erőtlenségét vigye magával át a' katonai pályára, benne mindig a' nemzet hü képét fogja láttatni. Ha a' nemzet tudatlan és gyenge, a' katona magát tudtán 's akaratján kivül is könnyen rendetlenségekre hagyja ragadtatni főnökei által. Ha a' nemzet felvilágosúlt 's lelkes, a' katona maga fogja rendben tartani főnökeit.

XXIV. FEJZET.

Mi teszi a' democrata hadseregeket táborozás' kezdetekor gyengyébbekké, hosszasan tartó háborúban pedig félelmesbekké egyéb hadseregeknél.

Minden hadsereget, melly hosszas béke után száll a' csatasíkra, meggyőzetés' veszélye fenyeget; minden hadseregnek, melly hosszas ideig folytatott háborút, nagy szerencséi vannak a' győzedelemhez; ez igazság kiváltkép alkalmazható a' democrata hadseregekre.

Aristocratiákban, a' katonai állapot, kiváltságos pálya levén, becsületben tartatik, béke idején is. Nagy talentomú, nagy tudományú 's igen nagyravágyó emberek ráadják arra magokat: a' hadsereg a' nemzettel, minden dologra nézve egyarányuságban áll; sőt gyakran meg is haladja azt.

Láttuk ellenben democrata népeknél, mint hagyogatja el lassankint a' nemzet' szine a' katonai pályát, hogy a' becsületet, hatalmat és főkép a' gazdagságot más utakon keresse. Hosszas béke után — pedig democrata időkben a' békék hosszúk szoktak lenni — a' hadsereg mindig alantabb áll magánál az országnál. E' helyzetben találja azt a' háború; és míg csak rajta a' háború változtatást nem tesz, veszély fenyegeti mind az országot, mind a' hadsereget.

Megmutattam, mikép democrata hadseregeknél 's béke' idején az idősbség' joga szolgál fő 's változatlan törvényül

az előlépés körül. Ez, mint megmondottam, nem egyedül hadseregek' alkatásától, hanem egyszersmind a' népnek alkatásától is ered 's feltalálható lesz mindenkoron.

Minthogy továbbá e' népeknél a' tiszt csupán katonai állásánál fogva valami az országban, és becsülete 's jóléte egészen onnét ered, ő a' hadseregből ki nem lép, vagy ki nem rekesztetik élete' fogytáig.

E' két okból az következik, hogy midőn valamelly democrata nép hosszas nyugalom után, végre fegyvert ragad, hadseregének minden főnökei elaggodtak találnak lenni. Nem értem csupán a' tábornagyokat, hanem a' másod rendü tiszteket is, kik nagy részint mozdulatlanul maradtak, vagy csak lépcsőnkint mehettek előre. Ha egy democrata hadsereget hosszú béke után megtekintünk, meglepetve látjuk, hogy a' közkatonák mind csaknem gyermekkorban, a' főnökök pedig mind hajlott korban vannak; úgy, hogy amazoknál a' tapasztalás, emezeknél az életerő hiányzik.

Ez nagy oka a' megveretéseknek; mert a' háború' jól vezetésénél első feltétel az ifjúkor; nem merném ezt mondani, ha már korunk' legnagyobb fővezére nem mondotta volna.

E' két ok nincs hasonló befolyással az aristocrata hadseregekre.

Minthogy itt inkább születési jog, mint időshség' joga által mehetni előre, mindig találkoznak minden rangban bizonyos számú fiatal emberek, kik a' háborúba a' test' és lélek' első tüzét egészen magokkal viszik.

Minthogy továbbá azon emberek, kik aristocrata népnél katonai tisztségeket keresnek, a' polgári társaságban biztosított állással birnak, ritkán várják azt el, hogy az öregség' elközelgetése őket a' hadseregnél meglepje. Miután ifjuságuk' legerőteljesb éveit a' fegyveres pályának áldozták, önként visszalépnek 's házi tüzhelyeik körül akarják leélni az élemedett kor' hátra levő részét.

A' hosszas béke nemcsak agg tisztekkel tölti el a' democrata hadseregeket, hanem még minden tisztekre olly testi és szellemi szokásokat is ruház, mellyek őket a' hadviselésre nem igen alkalmasokká teszik. Az, ki a' democrata erkölcsök' csendes és langy légkörében hosszas ideig élt, nehezen adja magát eleinte alá azon durva foglalatosságoknak 's szigorú kötelességeknek, mellyeket a' háború megkiván. Ha kedvét a' fegyverviseléshez egészen el nem veszti is, az életnek legalább olly modorjait veszi fel, mellyek öt győzödelmeskedni nem engedik.

Aristocrata népeknél a' polgári élet' puhultsága kevesebb befolyással van a' katonai erkölcsökre, minthogy e' népeknél az aristocratia vezérli a' hadsereget. Immár az aristocratiának, bármennyire gyönyörüségekbe merült legyen is, mindig vannak a' jólét' kedvelésén kivül több más szenvedélyei is, 's kész jólétét egy pillanatig feláldozni, csakhogy e' szenvedélyeket jobban ki lehessen elégítnie.

Megmutattam, melly szertelen lassú, béke' idején, az előlépés democrata hadseregeknél. A' tisztek a' dolgok' ezen állapotját eleinte türhetlenül viselik; hánykolódnak, nyugtalankodnak 's kétségbe esnek; hanem utóbb nagy részök neki szánja magát. Azok, kiknél legtöbb nagyravágyás és segédforrás van, kilépnek a' hadseregből; a' többiek pedig utóbb izléseiket 's kivánságaikat sorsuk' középszerüségéhez mérsékelvén, végre a' katonai pályát polgári szempontból kezdik tekinteni. Mit benne legtöbbre becsülnek, az a' vele együtt járó könnyü 's állandó életmód; e' kis szerencsének bizonyosságára épitik jövőjök' egész képét 's nem kivánnak egyebet, mint hogy azt csendesen éldelhessék.

E' szerint a' hosszas béke nemcsak vén tisztekkel tölti el a' democrata hadseregeket, hanem vén emberek' hajlamait ruházza gyakran azokra is, kik még virágzó korukat élik.

Hasonlókép megmutattam azt is, hogy democrata nemzeteknél, béke' idején, a' katonai pálya kevésre becsültetik és nem igen kapós.

E' közrészvétlenség igen súlyos teherkint nyomja a' hadsereg' szellemét. Alatta a' lelkek mintegy meghajolnak; és ha aztán végre a' háború bekövetkezik, rugékonyságukat 's élénkségöket egyszerre visszaszerezni nem birják.

Az erkölcsi elgyengülésnek hasonló okát aristocrata hadseregeknél nem találni fel. Itt a' tisztek soha magokat önszemeik 's feleikéi előtt lealacsonyítva nem látják, minthogy ök katonai nagyságukat nem tekintve is, már magokban nagyok.

Ha a' béke' befolyása magát a' kétféle hadseregen egyformán éreztetné is, eredményei még akkor is különbözők fognának lenni.

Midön egy aristocrata hadsereg' tisztjei a' harczos szellemet 's fegyverek általi felkapás' vágyát elvesztették is, fenmarad még bennek bizonyos tisztelet rendjek iránt és azon régi szokás, minél fogva elsők lenni 's példaúl szolgálni akarnak. De midön egy democrata hadsereg' tisztjeinél a' háború' kedvelése 's katonai nagyravágyás többé fel nem találtatik, semmiek nem marad.

Én tehát azt tartom, hogy az olly democrata nép, melly hosszas béke után háborút kezd, sokkal inkább ki van téve a' meggyözetés' veszélyének, mint más nép, hanem magát a' veszteségektől nem egy könnyen hagyja leveretni. Mert hadseregének szerencséi nönek a' háború' tartóssága által.

Midön a' hosszan tartó háború, végre minden polgárokat csendes foglalatosságaikból kizavart 's apró vállalataikkal tönkre juttatta, ebből az lesz, hogy ugyanazon szenvedélyek, mellyek velek a' békét olly nagyra becsültették, a' fegyverek felé fordúlnak. A' háború, miután minden ipart elrontott, maga válik a' nagy és egyetlen iparrá

's ekkor mindenfelől csupán arra irányozvák azon égő 's nagyravágyó kivánságok, mellyeket az egyenlőség szült vala. Innét van, hogy ugyanazon democrata nemzetek, mellyeket a' harczmezőre csalni olly nehéz, ott néha bámulandó dolgokat visznek véghez, ha egyszer a' fegyvert kezeikbe nyomni sikerült.

A' mint a' háború mind inkább inkább a' hadsereg felé fordít minden szemeket, 's a' mint tapasztaltatik, hogy általa kevés idő alatt nagy becsületre 's szerencsére tehetni szert, a' nemzet' szine azonnal a' fegyveres pályát választja magának; mind azon természettel vállalkozó, büszke 's harczszerető lelkek, mellyeket immár nem egyedül az aristocratia, hanem az egész ország szül, e' felé vonatnak.

A' katonai tisztségek után esengők' száma szertelen levén 's a' háború kikkit szigorúan maga helyére utasítván, ez által végre mindig nagy hadvezérek teremnek elő. A' hosszas háború ugyanazon okozatot szüli a' democrata hadseregnél, a' mit szül a' forradalom magánál a' népnél. Megszegi a' szabályokat 's szinre lépteti mind a' rendkivüli embereket. Azon tisztek, kiknek lelke 's teste a' hosszas békében megvénült, elmozdittatnak, félrevonúlnak, vagy kihalnak. Helyökbe olly fiatal emberek' csoportja tolakodik, kiket a' háború már megkeményített és kiknek az vágyait kiterjesztette 's lángra gyujtotta. Ezek minden áron emelkedni 's szüntelen emelkedni akarnak; utánuk jönek mások, kiknek hasonló szenvedélyeik, hasonló vágyaik vannak; ezek után ismét mások, nem ösmerve egyéb határt a' hadseregénél. Az egyenlőség mindnyájoknak megengedi a' nagyravágyást, a' halál pedig gondoskodik róla, hogy minden nagyravágyásoknak szerencséket nyújtson. A' halál szüntelen rézst csinál a' rangokban, üríti a' helyeket, zárja 's nyitja a' pályát.

Van továbbá a' katona-erkölcsök 's democrata erkölcsök közt egy titkos viszony, mellyet a' háború szokott felfedezni.

A' democratiabeli embereknek természettel szenvedélyes kivánságuk az, hogy a' javakat, mellyekre ásítnak, hamar megszerezzék 's könnyen élvezhessék. Nagy részök imádja a' vaktörténetet, 's nem fél úgy a' haláltól, mint a' fáradságtól. Illy szellemben folytatják ök a' kereskedést 's ipart; és ugyane' szellem, áltvíve általok a' csatamezőre, öket hajlandókká teszi koczkáztatni életöket, csakhogy a' győzelem' gyümölcseit egy pillantat alatt magok' részére biztosíthassák. Nincs olly nagyság, melly egy democrata nép' képzelődésének inkább megfelelne, mint a' katonai nagyság, ama' ragyogó 's rögtöni nagyság, mellyet munka nélkül csupán az élet' koczkáztatásával érhetni el.

E' szerint míg egyfelől az érdek és izlések a' democratia' polgárait a' háborútól elijesztik, másfelől lelki szokásaik öket annak jól folytatására készítik; belölök könnyen jó katonák válnak, mihelyt egyszerre dolgaiktól 's jólétüktől elvonattathattak.

Ha tehát a' béke különösen ártalmas democrata hadseregeknek, a' háború viszont olly nyereségekkel biztatja öket, minökkel más hadseregek soha birni nem fognak; és e' nyereségek, bár eleinte nem igen észrevehetők is, utóbb mulhatlanúl megszerzik nekik a' győzedelmet.

A' melly aristocrata nép, democrata nemzet ellen harczolván, ezt az első csatákban meg nem törheti, mindig felette ki van téve azon veszélynek, hogy általa meg fog győzetni. D.)

XXV. FEJZET.

A' democrata hadseregek' fenyitékéről.

Igen elterjedt vélemény, kivált aristocrata népeknél, az, hogy azon nagy egyenlöség, melly a' democratiák' kebelében uralkodik, ott utóbb a' katonát tisztjétől függetlenné teszi 's ez által minden fenyitékbeli tartalékot leront.

Ez tévelygés. Igazán véve két neme van a' fenyitéknek, mellyeket összezavarni nem kell.

Mikor a' tiszt a' nemes, és a' közkatona a' jobbágy; mikor egyik a' gazdag, másik a' szegény; egyik tanúlt és tehetös, másik tudatlan 's erötlen: akkor könnyü e' kétféle emberek köztt az engedelmesség' legszorosabb kapcsolatát eszközölni. A' közkatona magát a' hadi fenyitéknek, úgy szólván, még a' táborbalépés előtt aláadta, vagyis inkább a' hadi fenyiték nem egyéb, mint tökélyesítése a' társasági szolgaságnak. Aristocrata hadseregeknél a' közkatona könnyen arra jut, hogy majdnem érzéketlen lesz minden dolog iránt, kivevén fönökei' parancsait. Cselekszik gondolkozás, győz buzgalom, hal zúgolódás nélkül. Ez állapotjában ö többé nem ember, hanem egy háborúhoz kitanított félelmes állat.

A' democrata népek ne reményljék, hogy valaha katonáiknál azon vak, pontos, elszánt és mindig egyenlö

engedelmességet eszközölhessék, mellynek öket aristocrata népek könnyen alávetik. Erre a' társasági állapot az embert elő nem készíti, 's félő, hogy elveszthetnék természeti elsőbbségeiket, ha emezeket mesterséggel akarnák megszerezni. Democrata népeknél a' hadi fenyiték ne kisértse a' lelkek' szabad röptét megszegni; annak csak igazgatását veheti czélba; az engedelmesség, mellyet itt eszközöl, kevesbbé pontos, de hevesebb 's értelmesebb. Az magának az engedelmeskedőnek akaratjában gyökerezik; 's nem csupán ösztöne hanem okossága által is gyámolittatik; azért gyakran önmagától szorosabbá is válik, a' szerint, a' mint azt a' veszedelem szükségessé teszi. Az aristocrata hadsereg' fenyitéke háború alkalmával könnyen megtágúl, minthogy e' fenyiték a' mindennapi szokásokon alapúl, a' háború pedig e' szokásokat megzavarja. Ellenben a' democrata hadsereg' fenyitéke szigorúbbá válik az ellenség előtt, minthogy ekkor minden katona igen világosan átlátja, hogy a' győzhetés' kedvéért hallgatni kell 's engedelmeskedni.

Azon népek, mellyek háborúban a' legnevezetesb dolgokat vitték véghez, nem ösmertek egyéb fenyitéket, mint a' mellyről szólok. A' régieknél a' hadseregbez csak szabad emberek 's olly polgárok vétettek fel, kik egymástól keveset különböztek és egymást egyenlők gyanánt tekinteni megszokták. Illy értelemben, el lehet mondani, hogy a' hajdani hadseregek democrataiak voltak, ámbár az aristocratia' kebeléből kerültek is; a' honnét e' hadseregeknél némi családi rokonság is uralkodott a' tiszt 's közkatona között. Meg fogunk erről győződni, ha Plutarch' nagy hadvezéreinek életét olvassuk. Nála a' közkatonák mindig nagyon szabadon szólnak fővezéreikhez; ezek pedig örömest hallgatják katonáik' beszédeit 's felelnek azokra. Ők azokat inkább szavak és példák, mintsem kényszerítés 's

büntetések által igazgatják. A' fönököket majd meg annyi pajtásoknak mondhatná az ember.

Nem tudom, ha a' görög és római katonák vitték-e valaha olly tökélyre a' hadi fenyiték' apró részleteit mint az oroszok; de azért ez nem gátolta Nagy Sándort Asiának, és Rómát a' világnak meghodításában.

XXVI. FEJZET.

Némelly észrevételek a' democrata társaságok' háborúiról.

Mikor az egyenlőség' elve nem csupán egy nemzetnél, hanem egyszerre több szomszéd népeknél fejlődik ki, mint azt már ma Európában láthatni, az e' különböző országokat lakó emberek a' nyelvek- szokások- és törvényekbeli különbség mellett is, egyezni fognak ez egy pontban, hogy a' háborútól egyformán félnek 's a' béke iránt egyenlő szeretettel viseltetnek [1]). Hiában fegyverzi fel a' nagyravágyás, vagy harag a' fejedelmeket, némi fásultság 's általános jó akarat őket önkedvük ellenére is lecsillapítja 's a' fegyvert kezökből kiejteti: a' háborúk megritkulnak.

A' mint az egyenlőség, egyszerre több országokban kifejlődvén, a' bennek lakó embereket összesen az ipar 's kereskedés felé hajtja, nemcsak izléseik' egymáshoz hasonlókká válni, hanem érdekeik is elvegyülni 's összeszö-

[1]) Azon félelem, mellyet az európai népek, a' háború iránt mutatnak, nem csupán az egyenlőségnek nálok tett haladásában gyökerezik; úgy vélem ezt az olvasó előtt megjegyeznem nem is szükség. Nem tekintve az állandó okot, vannak több történetes okok is, mellyek igen hatalmasak. Közűlök, mindenek előtt csak azon szörnyű kifáradást említem meg, mellyet a' forradalmi és császársági háborúk hagytak magok után.

vödni fognak, úgy, hogy egy nemzet sem ejthet a' többin olly csapásokat, mellyek önmagára vissza ne essenek, és a' háborút végre valamennyien majdnem szintolly nagy nyomorúságnak nézik a' győzőre, valamint a' győzetettre nézve.

És így, egyfelől, igen nehéz democrata századokban a' népeket egymás elleni hadakozásra birni; de másfelől majdnem lehetetlen, hogy közülök kettő különválva harczoljon egymással. Mindnyájoknak érdekei úgy össze vannak szöve-fonva, véleményeik és szükségeik olly egyenlők, hogy egy is közülök nyugton nem maradhatna, mikor a' többiek hányattatnak. A' háborúk tehát ritkábbakká válnak; de ha egyszer kitörnek, roppantabb tér nyílik előttök.

Az egymással szomszéd democrata népek nemcsak némelly pontokban lesznek hasonlókká egymáshoz, mint mondám vala; hanem végre hasonlókká válnak, majd minden pontra nézve [1]).

---

[1]) Ez nem egyedűl onnét ered, mivel e' népek ugyanazon társasági állapottal birnak, hanem onnét is, mivel maga ezen társasági állapot ollyan, melly az embereket természettel egymás' utánzására 's összeolvadásra viszi.

Midőn a' polgárok kasztokra 's osztályokra oszolvák, nemcsak egymástól különböznek, hanem nincs is sem kedvök, sem kívánságuk hasonlókká válni; sőt inkább kiki mind inkább azon van, hogy saját véleményeit és szokásait bántatlanúl megőrizze 's magában maradhasson. Az egyediség' szelleme illyenkor felette élénk.

Mikor valamelly nép democratai társas állapottal bir, az az, mikor kebelében sem kasztok sem osztályok többé nem léteznek, 's minden polgár észre 's vagyonra nézve majdnem egyenlő: akkor az emberi lélek ellenkező ösvényt vesz magának. Az emberek hasonlítnak egymáshoz, és némileg eltűrik, ha nem hasonlítnak is. Nem hogy meg akarnák tartani azt, mi még őket egyenkint megkülönböztethetné, sőt inkább eltörölni kívánják, hogy így a' köztömegben, melly szerintök maga kép-

Immár a' népeknek e' hasonlósága, a' háborúra nézve, felette fontos eredményeket szül.

Ha kérdem magamtól, miért reszkettette meg Europa' legnagyobb és leghatalmash nemzeteit a' XV-dik századbeli helvetiai szövetség, midön ellenben hatalma, korunkban, szoros viszonyban áll népességével: úgy találom, azért, mert a' helveták hasonlókká váltak minden körülttök levö emberekhez, ezek pedig a' helvetákhoz; úgy hogy közttök egyedül a' szám tevén különbséget, a' győzedelemnek szükségkép a' nagyobb hadseregek' részére kell hajolni. Az Európában készülö democrata forradalom' egyik eredménye tehát az, hogy minden csatamezön a' számbeli erőt teszi elhatározóvá, 's minden apró nemzeteket arra kényszerít, hogy a' nagyokkal összeforradjanak, vagy legalább ez utóbbiak' politicai ösvényére térjenek.

A' győzedelem' elhatározó oka a' szám levén, ebből az következik, hogy minden népnek egész erejével azon kell iparkodnia, hogy a' csatamezöre annyi embert vigyen, a' mennyit csak lehet.

---

viseli a' jogot 's erőt, összeolvadjanak. Az egyediség' szelleme majdnem egészen le van rontva.

Aristocrata időkben, még azok is, kik természettel egyenlők, képzelt különbségeket kivánnak teremteni magok között. Democrata időkben még azok is, kik egymáshoz természettel nem hasonlítanak, egyenlők lenni ohajtnak, 's egymást utánozzák, úgyannyira el van minden ember' lelke az emberiség' általános mozgalmától mindig ragadtatva.

Valami hasonlót lehet szintúgy észrevenni a' népek körül is. Két nép birhatna ugyanazon aristocratai társas állapottal, és mégis különválták 's igen különbözök maradhatnának, minthogy az aristocratiának szelleme az egyedesítés. Hanem két szomszéd nép nem birhatna ugyanazon democratai társas állapottal, a' nélkül, hogy legott egyenlő véleményeket és erkölcsöket vegyen fel, minthogy a' democratia' szelleme az embereket egymáshoz hasonlóvá válásra ösztönzi.

Mikor a' zászlók alá olly csapatokat lehetett sorozni, mellyek fajra nézve minden egyebeknél fölebbvalók voltak, mint a' helveta gyalogság, vagy franczia lovasság a' XVI-ik században, akkor nem tartották szükségesnek, igen számos hadseregeket állítni fel; de többé nem így van a' dolog, midőn minden katona felér egymással.

Ugyanazon ok, melly ez uj szükséget szüli, szolgáltat annak kielégítésére módokat is. Mert a' mint mondottam, mikor minden emberek egyenlők, mind erőtlenek. A' társasági hatalom természettel sokkal erősb democrata népeknél, mintsem bárhol másutt. E' népek tehát, mikor az egész férjfi népséget fegyverre szólítni kivánják, azt összegyüjteni birják is; mellyből az következik, hogy az egyenlőség' századaiban a' hadseregek azon arányban látszanak nőni, mellyben a' katonai szellem lankad.

Ugyanezen századokban a' hadviselés' módja is megváltozik szintazon okoknál fogva.

Machiavel a' fejedelemről írt könyvében azt mondja, „sokkal nehezebb meghódítni olly népet, mellynek főnökei fejedelem és bárók, mintsem olly nemzetet, melly fejedelem 's rabszolgák által vezéreltetik.“ Tegyük, hogy senkit meg ne bántsunk, a' közhivatalbelieket a' rabszolgák' helyére, 's olly igazsággal fogunk birni, melly tárgyunkra alkalmazható.

Egy nagy aristocrata népnek felette nehéz meghódítni szomszédait 's meghóditatnia általok. Meghódítni azokat nem tudná, mert soha minden erejét egyesítni és sokáig együtt tartani nem birja; általok meg nem hódittathatik, mert az ellenség mindenütt talál az ellentállás' apró gyujtó pontjaira, mellyek öt akadályozzák. Én az aristocrata országban folytatott háborút, a' hegyi háborúhoz hasonlítom: a' meggyőzettek minden pillanatban talá'nak alkalmat uj állásokon egyesülni 's azokon erősen megmaradni.

Egészen ellenkezőt tapasztalni democrata nemzeteknél.

Ezeknek könnyü minden készen álló erejöket rögtön a' harcztérre vinni 's ha a' nemzet gazdag és népes, könnyen hódítóvá válhatik; de ha egyszer meggyözetett 's földére az ellenség behatott, kevés segédforrása marad, ha pedig még fövárosa is el talál foglaltatni, akkor a' nemzetnek vége. Ezt megmagyarázni igen könnyü; minden polgár egyenkint felette elszigetelt és erötlen levén, senki, sem magát védeni, sem másoknak támaszpontúl szolgálni nem képes. Democrata országban nincs más erösség, mint a' status; ha a' status' katonai ereje hadseregének tönkre juttatása által lerontatott, 's polgári hatalma a' föváros' bevétele által paralysáltatott, a' többé már csak egy szabály 's erö nélküli sokaságot képez, melly az öt megtámadó szerkezett hatalom ellen küzdeni nem bir; tudom, hogy a' veszélyt csekélyebbé tehetni az által, ha tartományi szabadságok, következöleg tartományi létezések alkottatnak; de ez orvosszer mindig elégtelen leend.

Nemcsak hogy ekkor a' népség nem fogja többé folytathatni a' háborút, de félö hogy meg sem akarandja azt kisérteni.

A' polgárisult nemzetek által bevett népjog szerint, a' háborúknak nem czéljok egyesek' javait elsajátitani; hanem a' politicai hatalmat foglalni el. A' magános tulajdon csupán mellékesen és az utóbbi czél' elérhetése végett rontatik le.

Midön valamelly aristocrata nemzet hadseregének leveretése után megtámadtatik, a' nemesek, bár ök egyszersmind a' gazdagok is, jobb szeretik egyenkint folytatni a' magok védelmét, mintsem hogy meghódoljanak; mert ha a' győző ura maradna az országnak, az tölök elragadná a' politicai hatalmat, mellyhez még inkább ragaszkodnak, mintsem vagyonukhoz; azért a' csatákat elébe teszik a' hódolásnak, melly a' szerencsétlenségek' legnagyobbika rájok nézve; és a' népet könnyen magokkal ragadják, minthogy

a' nép régóta megszokta őket követni 's nekik engedelmeskedni, és a' háborúban majd úgy szólván nincs mit veszteníe.

Olly nemzetnél ellenben, hol állapotbeli egyenlőség uralkodik, minden polgárnak csak egy kis része van a' politicai hatalomban, és gyakran épen semmi részt nem is vesz abban; másfelől pedig mindnyájan függetlenek 's van mit elveszteniek; úgy hogy itt a' meghódíttatástól kevesbbé, és a' háborútól inkább félnek, mint az aristocrata népnél. Egy democrata népséget mindig felette nehéz lesz fegyverfogásra birni akkor, midőn a' háború földére vitetik által. Ezért olly szükséges e' népekre olly jogokat 's politicai szellemet ruházni, mellyek minden polgárba beoltsanak néhányat az aristocratia' nemeseit vezetni szokott érdekekből.

A' democrata nemzetek' fejedelmeinek 's egyéb főnökeinek eszökben kell azt tartaniok, hogy: csak a' szabadság' szenvedélye 's megszokása közdhet sükerrel a' jólét' szenvedélye ellen. Én semmit, szerencsétlenség' esetén, a' meghódításra készen állóbbnak nem képzelek, mint olly democrata népet, mellynek szabad intézetei nincsenek.

Hajdan a' harcztérre kevés katonával mentek; apró csatázásokat folytattak 's hosszú ostromlásokat tettek. Már ma nagy ütközeteket visznek véghez, 's mihelyt szabadon előre mehetni, azonnal a' főváros ellen sietnek, hogy a' háborúnak egy csapással vége szakasztassék.

Azt mondják, ez uj rendszert Napoleon találta fel. Olylyat teremteni, egy embernek bárminőnek is, nem állt hatalmában. Azon modorra, mellyben Napoleon a' háborút folytatta, őt a' korabeli társasági állapot tanította meg, és sükerült neki, mert az e' társasági állapotnak csodálatosan sajátává lön, 's mert azt először ő vette gyakorlatba. Napoleon az első, ki egy hadsereggel, mint vezér, magának minden fővárosokba útat talált. Hanem neki ez útat a' hübéres társaság' romlása nyitotta meg. Lehet hinni, hogy ha

e' rendkivüli ember, ez előtt háromszáz évvel születék vala, módszeréből ugyanazon hasznokat nem húzta, vagyis inkább általa más módszer követtetett volna. —

Még csak egy szót adok ezekhez, a' *polgári háborúkról*, mert félek, hogy az olvasó' türelmét ki találom fárasztani.

Nagy része azon dolognak, miket a' külföldi háborúkról mondottam, még inkább illik a' polgári háborúkra. A' democrata országokban élő embereknek katonai szellémök természettel nincs; felveszik azt néha, midőn akaratjok ellen harczmezőre hurczoltatnak; hanem önként egy tömegben felkelni, és a' háborút, főkép polgári háborút kisérő nyomorúságokkal jó kedvből szembeszállani, olly feladat, mellyre a' democratiák' embere magát el nem szánja. Efféle merészletre csak a' legkalandosb polgárok készek vetemülni; a' népség' tömege mozdulatlan marad.

Még ha cselekedni akarna is, nem könnyen mehetne reá; minthogy keblében olly régi 's jól megalapúlt befolyásokat, mellyeknek hódolni kivánjon, nem talál; nem olly ösmert főnökeket, kik az elégültleneket összegyüjtsék, szabályozzák 's vezessék; nem a' nemzeti hatalom alá helyzett politicai hatalmakat, mellyek az amannak ellene szegülést hathatósan gyámolítsák.

Democrata tartományokban, a' többségek' erkölcsi hatalma határtalan, és a' rendelkezésök alatt álló anyagi erők nincsenek arányban azokkal, mellyeket eleinte ellenek egyesíteni lehetséges. Azon párt tehát, melly a' többség' székén ül, annak nevében szól 's hatalmát használja, egy pillanat alatt, minden nehézség nélkül győzedelmeskedik minden egyes ellenszegüléseken. Sőt még a' megszületésre sem hagy nekik időt; hanem agyon zúzza csirájokat.

Azoknak tehát, kik e' népeknél fegyerrel akarnak forradalmat csinálni, nincs egyéb segédeszköz előttök, mint a' kormány' egészen felkészített gépelyét véletlenül kezök-

höz ragadni, mit egy megrohanással inkább elérhetni, mintsem háború által; mert mihelyt rendes háború áll elő, a' statust képviselő párt majd mindig legott bizonyos lehet a' győzelem felöl.

Az egyetlen eset, mellyben polgári háború támadhatna, az volna, ha a' hadsereg megoszolván, egy rész a' lázadás' zászlóját ütné fel, a' másik pedig hű maradna. Egy hadsereg némi szorosan összefüzött 's igen élénk kis társaságot képez, melly egy ideig képes magáért megfelelni. A' háború vérengző lehetne, de sokáig nem fogna tartani; mert vagy a' fellázzadt hadsereg a' kormányt csupán erejének nyilvánítása, vagy első győzedelme által magához fogná ragadni, 's ezzel a' háborúnak vége lenne; vagy a' harcz folytattatván, a' hadsereg' azon része, melly a' status' szerkezett hatalmára nem támaszkodhatnék, csakhamar magától elszéledne, vagy semmivé tétetnék.

És így általános igazság gyanánt elősmerhetni azt, hogy az egyenlőség' századaiban a' polgári háborúk ritkábbak 's rövidebbek lesznek [1]).

[1]) Magában értődik, hogy én itt *egyes* democrata nemzetekről és nem szövetséges democrata nemzetekről szólok. Szövetségeknél a' túlnyomó hatalom, minden fictiók mellett is, mindig a' statusok' kormányaiban 's nem a' szövetségi kormányban foglalván helyet, a' polgári háborúk nem egyebek, mint alattomos külföldi háborúk.

NEGYEDIK RÉSZ.

Azon befolyásról, mellyel vannak a' democrata eszmék 's érzemények a' politicai társaságra.

Roszúl felelnék meg e' könyv' czéljának, ha miután az egyenlőség által előidézett eszméket 's érzeményeket kimutattam, ki nem mutatnám befejezésül azt is, minő általános befolyásuk lehet ugyanez érzemények- 's eszméknek az emberi társaságok' kormányára.

Hogy ebben boldogulhassak, gyakran leszek kénytelen az előbbiekre visszatérni. De reménylem, az olvasó nem sajnálandja követni léptemet, midőn az előtte már ösmert útakon valami uj igazságra lehet eljutnia.

I. FEJZET.

Az egyenlőség természettel kedvet önt az emberekbe a' szabad intézetek iránt.

Az egyenlőség, melly az embereket egymástól függetlenekké teszi, velök olly szokást és izlést öltet fel, minél fogva magános tetteikben csupán saját akaratjokat szeretik követni. Ezen teljes függetlenség, mellyet feleik' ellenében 's a' magános élet' folytatásában szüntelen élveznek, öket hajlandókká teszi megelégedetlen szemmel nézni minden tekintélyt, 's beléjek csakhamar a' politicai szabadság' eszméjét és szeretetét oltja. Az illy időkben élő emberek tehát olly természeti hajlamot követnek, melly öket a' szabad intézetek felé vezeti. Vegyetek vaktában elő egyet közülök; nyomozzátok ki, ha lehet, eredeti ösztöneit: 's látni fogjátok, hogy a' különbféle kormányok közt, elöször is azon kormány jut eszébe 's azt becsüli legtöbbre, mellynek fejét ő választotta 's mellynek tettei felett ő ellenőrködik.

Minden politicai okozatok közt, mellyeket az állapotok' egyenlősége szül, a' függetlenség' ezen szeretete az, melly elöször szembe ötlik, és mellytől a' félénk lelkek leginkább megijednek; 's épen nem mondhatni, hogy e' részben egyáltaljában hibáznak, mert az anarchiának ijesztöbb vonásai vannak democrata országokban, mintsem másutt.

Minthogy a' polgároknak egymásra semmi hatásuk nincs, a' mint a' nemzeti hatalom, melly öket helyökön tartja, hiányzik, úgy tetszik, mintha a' rendetlenségnek legott főfokra kellene hágnia, és mintha a' polgárok egyenkint félrevonulván, a' társasági test egyszerre semmivé válni akarna.

Én mindazáltal meg vagyok győződve, hogy az anarchia nem a' főbb, hanem a' kisebb baj, mitől democrata századoknak félniek kell.

Az egyenlőség voltakép két irányt hoz elő: egyik az embereket egyenesen a' függetlenségre vezeti 's egyszerre anarchiába lökheti; a' másik egy hosszabb, titkosabb, de biztosabb ösvényen öket a' szolgaság felé viszi.

A' népek az elsőt könnyen észreveszik 's ellene állanak; a' másodiktól, a' nélkül, hogy látnák, magokat elragadtatni hagyják; ezt tehát különösen szükség kimutatni.

Részemről, nem hogy kárhoztatnám az egyenlőséget azon fejességért, mellyet szül; sőt inkább épen ezért dicsérem. Csodálva látom öt mint rakja le minden ember lelkének és szivének mélyébe a' politicai függetlenség' homályos fogalmát 's ösztönszerű hajlamát, hogy így a' bajnak, mellyet maga okoz, előre orvosszert készitsen. Én hozzá ennél fogva ragaszkodom.

II. FEJZET.

A' democrata népek' eszméi, kormányzási tárgyban, természettel kedvezők a' hatalmak' központosításának.

A' felség és alattvalók közé helyzett másod rendü hatalmak' eszméje természettel támadt az aristocrata népek' képzetében, mert ök kebelökben olly egyedeket, vagy családokat foglaltak, mellyeknek születésre, tudományra, gazdagságra párjok nem volt, 's mellyek parancsolásra rendeltetve lenni látszottak. Ezen eszme természettel távol van az emberek' lelkétől az egyenlöség' századaiban, épen ellenkező okok miatt; azt itt behozni csak mesterséggel 's fentartani csak bajjal lehet: míg bennek más részről, úgy szólván tudtok nélkül elő áll eszméje egy olly egyedüli 's központosult hatalomnak, melly minden polgárt magától vezérel.

Politicában továbbá; szintúgy mint philosophiában és vallásban, a' democrata népek' esze örömmel fogadja az egyszerü 's átalános eszméket. A' szövevényes rendszerek elijesztik öt és szeret magának olly nagy nemzetet képzelni, mellynek minden polgárai csak egy mintához hasonlítanak 's csak egy hatalom által igazgattatnak.

Az egyetlen 's központosított hatalom' eszméje után,

legönkéntebb tünik fel, egyenlőség' századaiban az emberek' lelke előtt az egyenlő törvényhozás' eszméje. Miután kiki közülök magát szomszédaitól keveset különbözni látja, nem igen fogja fel, hogy a' szabály, melly egy emberre illik, miért ne illenék szintúgy minden egyebekre is. A' legkisebb kiváltságok, tehát ellenkeznek okosságával. Őt a' legkisebb eltérések azonegy nép' politicai intézeteiben sértik, 's előtte a' törvényhozásbeli egyformaság egy jó kormány' első föltételének lenni látszik.

Ugy találom ellenben, hogy a' társasági test' minden tagjaira egyenlően alkalmazott egyforma szabálynak ugyanezen fogalma, mintegy ismeretlen az emberi lélek előtt aristocrata századokban. El nem fogadja, vagy félreveti azt.

Az észnek ez ellenkező hajlamai végre mind a' két résznél olly vak ösztönökké 's olly legyőzhetlen szokásokká válnak, hogy azok intézik a' cselekedeteket még a' körülmények' daczára is. A' középkorban, a' szörnyű különbözés mellett is, lehetett néha találni tökéletesen egyenlő egyedeket; mi is ellent nem állt, hogy a' törvényhozó azért mindegyiknek különböző jogokat ne adjon. Már ma ellenben vannak kormányok, fejöket azon török, mint szabjanak egyenlő szokásokat 's egyenlő törvényeket olly népségek elébe, mellyek egymáshoz nem is hasonlítnak.

Minél egyenlőbbek lesznek valamelly népnél az állapotok, az egyedek annál kisebbeknek 's a' társaság annál nagyobbnak látszanak, vagyis inkább minden egyes polgár, hasonlóvá válván a' többihez, a' sokaságban elvesz 's többé nem látni mást, mint magának a' népnek roppant és méltóságos képét.

Ez a' democrata korbeli emberekbe természettel igen magas véleményt önt a' társaság' kiváltságai 's igen alacsony fogalmat az egyed' jogai felől. Ők könnyen megengedik azt, hogy az egyiknek érdeke minden, a' másiké pedig

semmi. Elég örömest elösmerik azt, hogy a' társaságot képviselő hatalom sokkal több tudománynyal 's bölcseséggel bir, mint bármelly ahoz tartozó ember, és hogy neki szintúgy kötelessége, valamint joga hozza magával, minden egyes polgárt kezénél fogva vezetni.

Ha kortársainkat közelebbről jól megvizsgálni kívánjuk 's politicai véleményeik' gyökereig hatni akarunk, rá fogunk találni néhányra az általam felhozott eszmékből 's talán csodálkozni fogunk, milly sok egyezést tapasztalunk olly emberek köztt, kik gyakran háborút folytatnak egymás ellen.

Az amerikaiak azt hiszik, hogy a' társasági hatalomnak, minden statusban egyenesen a' népből kell kifolyni; de ha egyszer e' hatalom meg van alapitva, rá nézve úgy szólván, semmi határokat nem képzelnek, 's készek elösmerni, hogy annak joga van mindent tenni.

Mi a' városok', családok' vagy egyedek' részére engedett külön kiváltságokat illetí, ezeknek még csak eszméjét is elvesztették. Eszök soha azt előre nem képzelte, hogy lehessen nem egyformán alkalmaztatni ugyanazon törvényt azonegy status' minden részeire és az azt lakó minden emberekre.

E' vélemények mind inkább terjednek Európában; behatnak még olly nemzetek' kebelébe is, mellyek a' népfölség' hitágazatát, legharagosabban félrevetik. Ezek a' hatalomnak más eredetet adnak, mintsem az amerikaiak: hanem a' hatalmat ugyanazon szempontból tekintik. A' közbeneső hatalom' fogalma valamennyinél homályosúl és enyészik. A' bizonyos egyedekhez ragadt jog' eszméje gyorsan tünedezik az emberek' elméjéből; 's helyét a' társaság' mindenható 's úgy szólván egyetlen jogának eszméje kezdi elfoglalni. Ez eszmék gyökeret vernek, 's azon arányban nönek, mellyben az állapotok egyenlöbbekké, 's az embe-

rek hasonlóbbakká válnak; az egyenlőség szüli őket 's ők viszont siettetik az egyenlőség' előhaladását.

Francziaországban, hol a' forradalom, mellyről szólok, előbbre ment, mint bármelly más népnél Europában, e' vélemények egészen elfoglalták az elmét. Csak hallgassuk figyelemmel különbféle pártjaink' beszédét, látni fogjuk, hogy nincs egy is, melly azokat el nem fogadná. Nagy részök azt tartja, hogy a' kormány roszúl működik; de mindnyájan úgy itélnek, hogy a' kormánynak szüntelen működni 's mindenhez nyulni kell. Még a' kik egymás ellen legdurvábban harczolnak is, ez egy pontban megegyeznek. A' társasági hatalom' egysége, mindenütt jelenléte, mindenható volta, szabályainak egyformasága képzik azon kitünő vonást, melly jellemez minden korunkban foganszott politicai rendszereket. Feltalálni azokat a' legcsodálatosb Utopiák' belsejében. Az emberi lélek e' képeket kergeti még álmában is.

Ha efféle eszmék egyesek' lelkében is önként tünnek fel, még könnyebben támadnak a' fejedelmek' képzetében.

Mig Europa' régi társas állapotja változik és bomladoz, a' fejedelmek uj hiteket készitgetnek magoknak tehetségeik 's kötelességeik felöl; először is azt vélik, hogy a' központi hatalomnak, mellyet képviselnek, magától lehet és kell, egyforma terv szerint igazgatni minden ügyeket és minden embereket. E' vélemény, melly, merem mondani, soha előttünk Europa' királyainak eszében meg nem fordúlt, a' fejedelmek' elméjének legbelsejébe hat; 's állhatatosan megmarad ott a' többiek' változandóságának közepette.

És igy a' korunkbeli emberek sokkal kevesbbé vannak megoszolva, mintsem képzeljük; ők egymással szüntelen versenygenek a' felöl, melly kezekbe kelljen letenni a' felséget; de a' felség' jogai és kötelességei felett könnyen egyetértenek. A' kormányt valamennyien, egy egyetlen,

egyszerü, gondviselö 's teremtö hatalom' képében képzelik magoknak.

Minden másod rendü eszmék, politica' tárgyában, ingadozók; ez meghatározott, változatlan 's magához hasonló marad. Ezt a' publicisták és status-férjfiak elfogadják; a' nép mohón ragadja meg; kormányzók és kormányzottak egyetértnek annak hasonló buzgalommali követésében; ez legelöször támad 's az emberrel együtt születettnek látszik.

Ez tehát nem az emberi lélek' valami szeszélyéből ered, hanem természetes feltétele az emberek' jelen állapotjának.

III. FEJZET.

A' democrata népeket érzeményeik 's eszméik egyetértve a' hatalom' központositására viszik.

Ha az egyenlőség' századaiban az emberek könnyen magokévá teszik egy nagy központi hatalom' eszméjét, nem kételkedhetünk egyszersmind, hogy őket szokásaik 's érzeményeik efféle hatalom' elösmerésére 's pártolására előkészitik. Ezt kevés szóval meg lehet mutatni, miután az okok nagy része már másutt előadatott.

A' democrata országokban lakó emberek, kiknek sem fölebb- sem alábbvalóik, sem megszokott és szükséges társfeleik nincsenek, szeretnek magokra támaszkodni, 's magokat elszigetelteknek tekintik. Volt alkalmam elég bőven megmutatni ezt, midőn az egyediségről szólottam.

Azért is ezek mindig csak felette nehezen válnak meg magános ügyeiktől, a' közügyekkeli foglalkozás' kedveért; természeti hajlandóságuk: ez utóbbiak' gondját magára az összes érdekek' látható 's állandó képviselőjére hagyni melly is a' *Status*.

Nemcsak természettel nincs kedvök köz dolgokkal foglalkozni, de gyakran idejök sem jut arra. A' magános élet elannyira munkás, elanyira izgatott, elannyira elboritott vágyakkal és gondokkal, hogy többé majd szinte nem

is marad mindenkinek sem lelkülete, sem ideje a' politicai életre.

Hogy e' hajlamok nem épen legyőzhetlenek, azt én nem tagadom, miután e' könyvnek irásánál legyőzésöket tüztem ki fő czélul. Csupán azt állitom, hogy azok korunkban némi titkos erő által mindinkább kifejtetnek az emberi szivben és hogy ezt egészen elfoglalják, arra elég *nem gátoltatniok.*

Szinte volt alkalmam megmutatni azt is, mint teszi félelmessé a' jólét' növekedő szeretete 's a' tulajdon' változékony természete, democrata népekre nézve, az anyagi rendetlenséget. Gyakran csak a' közcsendesség' szeretete azon egy politicai szenvedély, mellyet e' népek megtartanak, és ez nálok azon mértékben lesz munkásabbá 's hatalmasabbá, mellyben a' többiek hanyatlanak és kihalnak; ez a' polgárokat természettel arra viszi, hogy a' központi hatalomnak mind untalan uj meg uj jogokat adjanak, vagy magához ragadni hagyjanak, mint a' mellynek szerintök, magának áll érdekében és tehetségében öket az anarchiától védeni, védvén az által önmagát is.

Minthogy az egyenlőség' századaiban senki sem köteles maga erejét felének kölcsönözni, és senkinek joga nincs felétől nagy segitséget várni; kiki független és erőtlen is egyszersmind. E' két állapot, mellyeket soha külön venni, vagy összezavarni nem kell, a' democratiák' polgárába igen különböző ösztönöket olt. Függetlensége elbizakodással és göggel tölti öt el felei között, erőtlensége pedig érezteti vele koronként az idegen segély' szükségét, mellyet tőlök egytől sem várhat, miután mindnyájan tehetetlenek és hidegek. E' végső szorultságban, szemeit természettel ama' nagy lény felé forditja, melly az átalános alacsonyságból egy maga emelkedik föl. Szükségei 's főkép vágyai ehez viszik öt vissza szüntelen és végre úgy tekinti ezt, mint

a' személyes erőtlenség' egyetlen és szükséges gyámolát. *)

Ebből tökéletesen megmagyarázhatni azt, mit gyakran democrata népeknél megtörténni tapasztalunk, hogy t. i. azon emberek, kik a' fölebbvalókat olly nehezen szivelik, az urat békével türik 's magokat büszkéknek 's szolgaiaknak is mutatják egyszersmind. E)

---

*) Democrata társaságokban egyedül a' központi hatalomnak van némi állandóság helyzetében és némi maradandóság vállalataiban. A' polgárok mind mozognak és változnak szüntelenül. Immár minden kormánynak természetében van, hogy hatáskörét folyvást terjesztni akarja. A' honnét nehezen hihető, hogy ebben végre czélját ne érje, miután a' kormány megállapitott gondolattal 's folytonos akarattal hat az emberekre, kiknek helyzetök, eszméik és vágyaik mindennap változnak.

Gyakran megtörténik, hogy az emberek akaratjok ellen is részére dolgoznak.

A' democrata századok, kisérletek', ujitások' és kalandók' időszakai. Azokban mindig találkoznak sok olly emberek, kik valami nehéz 's uj vállalatba vannak keveredve, mellyet magokban folytatnak, a' nélkül, hogy feleikkel törődnének. Ezek megengedik ugyan általános elvül, hogy a' közhatalomnak magános ügyekbe avatkoznia nem kell, hanem kivételkép kiki ohajtja közülök, hogy az neki az őt különösen elfoglaló ügyben segitségül legyen, 's igyekszik a' kormány' működését maga felé vonni, bár azt minden egyebekben megszoritni akarja is. Számos embereknek számos különbféle tárgyak felől szintezen különös nézetök levén, ez által a' központi hatalom' köre észrevétlenül kiterjed mindenfelé, bár azt közülök mindegyik megszoritni kivánja is.

A' democrata kormány tehát neveli sajátságait már csak azon körülmény által is, hogy fennáll. Az idő részére dolgozik; minden esemény hasznára válik; a' személyes szenvedélyek tudtokon kivül segitik, 's mondhatni, hogy annál központosúltabbá válik, minél inkább vénül a' democrata társaság.

A' gyülölség, mellyel az emberek a' kiváltság iránt viseltetnek, a' szerint nevekszik, a' mint a' kiváltságok ritkulnak és alábbszállanak, úgy hogy majd azt lehetne mondani, a' democrata szenvedélyek épen akkor gyúlnak legnagyobb lángra, mikor legkevesebb táplálékot lelnek. E' tüneménynek már okát adtam volt. Nincs olly nagy egyformátlanság, melly bántaná a' szemet ott, hol minden állapotok egyformátlanok; midőn ellenben legkisebb különbség botránkoztatónak tetszik az általános egyformaság' kebelében; annak látása annál szenvedhetlenebb lesz, minél tökéletesb az egyformaság. Azért is az egyenlőség' szeretetének természettel nőni kell szüntelen magával az egyenlőséggel; az által, hogy neki elégtétetik, csak kifejlődése segittetik elő.

E' halhatatlan 's mindig nagyobb lánggal égő gyülölet, melly a' democrata népeket legcsekélyebb kiváltságok ellen is felingerli, különösen elősegiti azt, hogy minden politicai jogok lassanként a' status' egyetlen képviselőjének kezeiben központosúljanak. Az uralkodó felség szükségképen 's kérdésen kivül fölötte levén minden polgároknak, egyben is közülök irigysét nem gerjeszt, 's kiki azt hiszi, feleitől vesz el minden kiváltságot, mellyet annak enged.

A' democrata századok' embere fölötte kellemetlenül engedelmeskedik szomszédjának, ki hozzá hasonló; benne a' magáénál nagyobb észt elösmerni nem akar; igazságos voltának nem hisz, 's hatalmát irigy szemmel nézi; tőle fél és lenézi öt; szereti vele éreztetni minden pillantatban ama' közös függést, mellyben állnak mind ketten azonegy úr' ellenében.

Minden központi hatalom, melly a' maga természeti hajlamait követi, szereti az egyenlőséget 's elősegiti azt; mert az egyenlőség az illy hatalom' hatását különösen könyiti, terjeszti 's biztositja.

Ugy szintén el lehet mondani, hogy az egyformaságot minden központi kormány imádja; az egyformaság felmenti őt végtelen sok apróság' vizsgálatától, mellyel különben kénytelen volna bajlódni, ha a' helyett, hogy minden embert különbség nélkül ugyanazon szabály alá vessen, emberek' számára kellene szabályt készitnie. És igy a' kormány szereti azt, mit a' polgárok szeretnek, 's gyülöli természettel, a' mit ők gyülölnek. Az érzemények' e' közös volta, melly democrata nemzeteknél folyvást ugyanazon gondolatban egyesiti mind az egyes személyeket, mind a' felséget, közttök némi titkos és állandó rokonszenvet alapit. A' kormánynak megbocsátják hibáit, hajlamai' kedvéért; a' közbizodalom nagy nehezen hagyja el öt még kicsapongásainak 's tévelygéseinek közepette is, 's hozzá legott visszatér, a' mint általa felszólittattik. A' democrata népek gyakran gyülölik a' központi hatalom' bizományosait; de magát e' hatalmat mindig szeretik. F)

És igy két különböző ösvényen azonegy czélhoz értem. Megmutattam, hogy az egyenlőség az emberekbe az egyes, egyforma 's erős kormány' fogalmát oltotta. Megmutattam, hogy az iránt beléjek kedvet önt; a' korunkbeli nemzetek tehát efféle kormányra törekednek. Arra öket eszök' és szivök természeti hajlama viszi 's elég nekik magokat vissza nem tartani, hogy azt elérhessék.

Én azt hiszem, hogy a' felnyilni kezdő democrata századokban az egyedi függetlenség és helybeli szabadságok mindig a' *mesterség*' szüleményei leendenek. A' központositás lesz a' *természetes* kormány.

IV. FEJZET.

Némelly különös és történetes okokról, mellyek valamelly democrata népet végkép a' hatalom' központositására birnak, vagy attól eltartóztatnak.

Ha minden democrata népek ösztönszerüleg vonatnak is a' hatalmak' központositása felé, arra nem egyenlő módon törekednek eljutni. Oka ennek azon különös körülményekben fekszik, mellyek a' társasági állapot' természeti eredményeit kifejteni vagy megszoritni szokták. E' körülmények igen számosak; én csak néhányról fogok szólani.

Olly embereknél, kik sokkal előbb hogy sem egyenlőkké lettek volna, már szabadon éltek, a' szabadság által beoltott ösztönök harczolnak bizonyos mértékben azon hajlamok ellen, mellyeket az egyenlőség szülni szokott; és bár nálok a' központi hatalom nevelje is kiváltságait, azért ott magánosak soha függetlenségöket egészen el nem vesztik.

De midőn az egyenlőség olly népnél fejlödött ki, melly a' szabadságot soha, vagy sokáig nem ösmérte, mint azt az europai szárazon látjuk; a' nemzet' régi szokásai hirtelen 's mintegy természeti vonszó erő által, egyesülésbe jövén a' társasági állapotból született uj tanokkal, minden hatalmak magoktól a' középpont felé látszanak sietni; ott

meglepő gyorsasággal összehalmozódnak és a' status egyszerre eléri erejének végső határait, mig viszont a' magánosak egy pillanat alatt az erőtlenség' legalsóbb fokára hagyják magokat lesülyedni.

Azon angolok, kik három század előtt, az uj világ' pusztáira mentek democrata társaságot alapitni, mind megszokták volt anyahonukban a' közügyekbeni részvételt; ösmerték az esküttszéket; birták a' szólás- és sajtószabadságot, a' jog' eszméjét és annak gyakorlatát. Ők a' szabad intézeteket és férjfias erkölcsöket magokkal vitték Amerikába 's megőrizték a' status' ragadozásai ellen.

Az amerikaiaknál tehát a' szabadság régi; 's hozzá képest az egyenlőség uj. Ellenkező történik Europában, hol a' korlátlan hatalom által 's a' királyok' szeme láttára behozott egyenlőség a' népek' szokásaiba már rég átszivárgott, mielőtt még a' szabadság eszméikbe férkezhetett volna.

Mondottam, hogy democrata népeknél a' kormány természettel csak egyes és központosúlt hatalom' alakjában tünik fel az emberi elme előtt, és hogy nála a' közbenesö hatalmak' fogalma nem honos. Különösen igaz ez olly democrata nemzetekről, mellyek az egyenlőség' elvét erőszakos forradalom' utján látták győzni. Az osztályok, mellyek a' helybeli ügyeket igazgatták volt, e' zivatarban egyszerre eltünvén, a' megmaradt elegy tömeg pedig ezen ügyek' kormányzásának átvehetésére még sem szerkezettel, sem szokásokkal nem birván, mást, ki a' kormány' minden részleteit magára vállalhatná, a' statuson kivül nem láthatni. A' központositás mintegy szükségessé válik.

Napoleont sem dicsérni, sem kárhoztatni nem kell azért, hogy majd minden igazgató hatóságot a' maga kezeiben központositott; mert a' nemességnek és főbb polgárságnak rögtöni elenyészése után, e' hatóságok önként szálltak által reá; neki majd szintolly nehéz lett volna elvetni azokat magától, valamint általvenni. Efféle szükséget so-

ha nem éreztek az amerikaiak, kik is, forradalmuk nem levén, 's magokat eleitől fogva magok kormányozván, soha sem voltak kénytelenek a' statust bizni meg arra, hogy nekik ideiglen gyámnoki szolgálatot tegyen.

És igy a' központositás, democrata népnél, nem csupán az egyenlőség' előhaladásához képest szokott kifejlödni, hanem azon modorhoz képest is, melly szerint ezen egyenlőség megalapul.

Nagy democrata forradalom kezdetén', mikor még a' háboru a' különböző osztályok köztt csak most ütött ki, a' nép igyekszik a' közigazgatást a' kormány' kezében központositani, hogy a' helybeli ügyek' intézését az aristocratiától elvehesse. Ellenben ugyane' forradalom vége felé rendszerint a' meggyőzetett aristocratia van azon, hogy minden ügyek' igazgatását a' statusnak adja által, minthogy a' vele egyenlővé, söt gyakran urává vált népnek aprócska kényuraságától retteg.

E' szerint a' polgároknak nem mindig ugyanazon osztálya szokta nevelni a' hatalom' kiváltságait; hanem míg a' democrata forradalom tart, mindig találkozik a' nemzetben valamelly, számánál vagy gazdagságánál fogva hatalmas osztály, mellyet saját szenvedélyek 's különös érdekek ösztönöznek a' közigazgatás' központositására, nem tekintve a' szomszéd' kormányzása iránti gyülölséget, mint a' melly általános és állandó indulat democrata népeknél. Vehetjük észre, mikép már ma Angliában az alsóbb osztályok azok, mellyek egész erejökkel azon dolgoznak, hogy a' helybeli függetlenséget lerontsák; és az igazgatást a' körzet' minden pontjairól a' középpontba vigyék ált, míg viszont a' felsöbb osztályok ugyanez igazgatást maga régi határai között megtartani törekednek. Merem jövendölni, hogy eljö az idö, mikor egészen ellenkező tüneményt fogunk látni.

A' fentmondottakból eléggé megérthetni, miért kell a' társasági hatalomnak mindig erösebbnek 's az egyednek

erötlenebbnek lenni olly democrata népnél, melly az egyenlőségre hosszas és fáradságos társasági törekvés után jutott el, mintsem olly democrata társaságban, hol a' polgárok eleitől fogva mindig egyenlők voltak. Ezt az amerikaiak' példája tökéletesen megbizonyitja.

Az Egyesült-Statusokban lakó emberek soha semmi kiváltság által elkülönözve nem voltak; ők soha az alattvaló 's ur köztti kölcsönös viszonyt nem ösmerték, és miután sem egymástól nem félnek, sem egymást nem gyülölik, soha azon kényteleuségbe nem jöttek, hogy ügyeik' részleteinek igazgatására a' felséget kellett volna felszólitniok. Az amerikaiak' sorsa különös; ők a' személyes jogok' eszméjét 's helybeli szabadságok' izletét az angol aristocratiától vették által; 's mind egyiket mind másikat azért tudták megtartani, mert nem kell aristocratiával harczolniok.

Ha az embereknek a' felvilágosodás, függetlenségök' megörzésére mindenkor szükséges, ez különösen igaz democrata századokban. Könnyü, mikor az emberek mind egyenlők, egyetlen és mindenható kormányt alapitni; erre magok az ösztönök elegendők. Hanem sok értelmesség, tudomány és mesterség kell az embereknek, hogy ugyane' körülmények köztt, a' másod rendü hatalmakat elrendezhessék és fentarthassák; és hogy a' polgárok' személyes függetlenségének 's erötlenségének közepette olly szabad társulatokat alkothassanak, mellyek a' nélkül, hogy a' rendet felforgassák, a' zsarnokság ellen harczolni képesek legyenek.

E' szerint a' hatalmak' központosulása és a' személyes szolgaság nemcsak az egyenlőség', hanem a' tudatlanság' arányában is fognak nöni democrata nemzeteknél.

Igaz, hogy a' kevéssé felvilágosult időkben, gyakran sem a' kormány az önkénynek tökélyre viteléhez, sem a' polgárok az alóla kibúváshoz elég tudománynyal nem birnak. De az eredmény nem mindenik félnél egyenlő.

Bármi bárdolatlan legyen is valamelly democrata nép, a' rajt' uralkodó központi hatalom soha sincs egészen megfosztva minden tudománytól, mert a' mi kevés ebből az országban találtatik, azt mind könnyen magához vonja, szükség' esetén pedig külföldön keresi fel. Olly nemzetnél tehát, melly tudatlan is, democrata is egyszersmind, csakhamar szörnyü különbségnek kell feltünni a' felség''s egyes alattvalók' elmebeli tehetsége között. Ez azután végkép kezeiben központosít minden hatalmakat. A' status' igazgató hatalma szüntelen terjeszkedik, minthogy kivülötte senki más nincs, ki az igazgatásra elég alkalmatos volna.

Az aristocrata nemzetek, bármelly kevéssé felvilágosultaknak képzeljük őket, még sem mutatják e' tüneményt, minthogy itt a' tudományok elég egyenlön vannak elosztva a' fejedelem 's főbb polgárok között.

A' jelenleg Egyiptomon uralkodó pasa ez ország' népségét igen tudatlan 's egyenlö emberekből állónak találta, és annak kormányzásához, európai tudományt 's értelmességet szerzett magának. Így a' felség' saját tanultsága az alattvalók' tudatlanságával 's democratai erötlenségével találkozván, a' központosítás legvégsöbb határa minden baj nélkül el lön érve, és a' fejedelem az országot saját gyárává, a' lakosokat pedig napszámosaivá tehette.

Én azt hiszem, hogy a' politicai hatalom' tulságos központosítása végre a' társaságot erejéből kivetkezteti 's ez által utóbb magát a' kormányt is elgyengíti. Hanem azt nem tagadom, hogy egy központosított társasági erö képes bizonyos időben 's bizonyos ponton nagy vállalatokat vinni véghez. Különösen igaz ez a' háborúnál, hol a' siker sokkal inkább azon könnyüségtől függ, mellyel minden segédeszközöket hirtelen egy bizonyos pontba gyüjthetni, mintsem a' segédeszközök' kiterjedésétől. A' honnét a' népek főkép háború alkalmával éreznek is vágyat és szükséget a' központi hatalom' kiváltságainak szaporítására nézve. Min-

den hadi talentomok szeretik a' központosítást, mint a' melly erejöket neveli 's minden központosító talentomok szeretik a' háborút, mint a' melly a' nemzeteket arra kényszeríti, hogy minden hatalmat a' status' kezeibe nyomjanak. És igy azon democrata hajlam, melly az embereket arra viszi, hogy a' status' kiváltságait folyvást szaporítsák, és a' magánosok' jogait összébbszorítsák, sokkal élénkebb 's tartósabb olly democrata népeknél, mellyek helyzetöknél fogva nagy és gyakori háborúknak vannak kitéve 's mellyeknek léte sokszor veszélyben foroghat, mintsem a' többieknél.

Mondottam, mikép a' rendetlenségtöli félelem 's jólét' kedvelése, melly észrevehetlenül ráviszi a' democrata népeket arra, hogy neveljék sajátságait a' központi kormánynak, mint olly hatalomnak, melly előttök csak maga látszik elég erősnek, elég értelmesnek 's elég állandónak öket az anarchiától megótalmalmazni. Alig szükség hozzáadnom, hogy mind azon különös körülmények, mellyek valamelly democrata társaság' állapotját zavarttá 's ingataggá tehetik, ez átalános hajlamot nevelik és az egyeseket mind inkább arra birják, hogy jogaikat békességöknek feláldozzák.

Sohasem olly kész tehát valamelly nép nevelni a' központi hatalom' sajátságait, mint akkor, midön egy olly hosszú 's véres forradalomból lép ki, melly miután a' javakat régi birtokosaik' kezeiből elragadozta, minden hitet megingatott, 's a' nemzetet dühös gyülölségekkel, ellenkező érdekekkel 's ellenséges pártokkal töltötte el. Illyenkor a' közcsendesség' kedvelése némi vak szenvedélylyé válik 's a' polgárok oda jutnak, hogy rendetlen szeretettel kezdenek eltelni a' rend iránt.

Említettem több körülményeket, mellyek a' hatalom' központosítását mind közösen elősegítik. A' fő körülményről még nem szólottam.

Első azon történetes okok közt, mellyek democrata

népeknél minden ügyek' igazgatását a' felség' kezei közé játszhatják: magának ezen felségnek eredete 's hajlamai.

Az egyenlőség' korában élő emberek természettel szeretik a' központi hatalmat 's örömest kiterjesztik annak szabadékait; de ha ugyane' hatalom érdekeiket hűven képviselni 's ösztöneiket pontosan követni találja, a' bizodalomnak, mellyel iránta viseltetnek, majd alig vannak határai, 's azt hiszik magoknak adják mind azt, a' mit neki átengednek.

Az igazgató hatalmaknak központ felé vonatása sohasem olly könnyű 's gyors olly királyok mellett, kik még némi részben a' régi aristocratai renddel összefüggésben állanak, mint sem olly uj fejedelmek mellett, kik müveik' szülöttei, 's kiket származásuk, előitéleteik, hajlamaik, szokásaik elválhatlanúl az egyenlőség' ügyéhez látszanak lekötni. Nem akarom állítni, hogy democrata korban élő aristocrata származásu fejedelmek nem kivánják a' központosítást. Sőt úgy hiszem, ezek azon szintolly szorgalmasan dolgoznak, valamint a' többiek. Rájok nézve az egyenlőség' hasznai épen ebben feküsznek; hanem nálok a' dolog nem olly könnyen megy, miután a' polgárok, a' helyett, hogy kivánságukat természettel megelőznék, annak gyakran csak nehezen engednek. Democrata társaságokban, a' központosítás mindig annál nagyobb leend, minél kevesbbé aristocrata a' fejedelem: ime ez a' szabály.

Midön valamelly aristocratiát a' királyok' egy régi faja kormányoz, a' felség' természeti előitéletei a' nemesek' természeti előitéleteivel tökéletesen egyezvén, az aristocrata társaságokhoz ragadt hibák szabadon fejlődnek és semmi orvoslást nem találnak. Ellenkező történik akkor, midön valamelly feudalis törzsök' sarjadéka democrata nép fölött ül. A' fejedelem nevelésénél, szokásainál 's emlékeinél fogva mindig azon hajlamok felé szít, mellyeket az állapotok' egyformátlansága sugall; a' nép pedig társasági

állapotjánál fogva, szüntelen az egyenlőségből eredt erkölcsök felé hajlik. Illyenkor gyakran megtörténik, hogy a' polgárok korlátolni igyekeznek a' központi hatalmat, nem annyira mint zsarnokit, hanem mint aristocratait; és hogy erösen ragaszkodnak függetlenségükhöz, nemcsak azért, mert szabadok lenni kivánnak, hanem fökép azért, mert egyenlők maradni akarnak.

Olly forradalom, melly valami régi királyi családot letesz, hogy egy democrata nép fölé uj embereket ültessen, meggyengítheti ideiglen a' központi hatalmat; de bármelly anarchiában levönek lássék is az eleinte, egész bizonyossággal megjövendölhetni, hogy végső 's szükséges eredménye: ugyane' hatalom' kiterjedése 's kiváltságainak biztosítása leend.

Első 's némileg egyedüli szükséges föltét a' közhatalomnak democrata társaságbani központosítására: szeretni az egyenlőséget, vagy elhitetni ezt. E' szerint a' kényuraság' tudománya, melly hajdan olly szövevényes volt, egyszerüvé válik: úgy szólván, csak egyetlen elvre szorítja az magát.

V. FEJZET.

Korunkban az európai nemzeteknél nevekedik az uralkodók' hatalma, ámbár az uralkodók kevesbbé állandók is.

Ha a' föntmondottakat fontolóra vesszük, meglepetve 's elijedve tapasztaljuk, mint látszik Európában minden a' központi hatalom' szabadékainak végetlen szaporításán dolgozni, és az egyedi létezést naponkint gyengébbé, alárendeltebbé 's ingatagabbá tenni.

Európa' democrata nemzetei mind azon átalános és állandó hajlamokkal birnak, mellyek az amerikaiakat a' hatalmak' központosítására viszik, sőt ezenkivül még sok olly másod rendü 's történetes okoknak is alávetvék, mellyeket az amerikaiak épen nem ösmernek. Majd azt mondhatnók, minden lépés, mellyet az egyenlőség felé tesznek, közelebb viszi őket a' despotismushoz.

Elég szemeinkkel körül 's magunkra nézni, hogy erről meggyőződjünk.

A' jelent megelőzött aristocrata századok alatt Europa' fejedelmei, hatalmukhoz ragadva volt többféle jogaikból kiforgattattak, vagy kiszorittattak. Még nincs száz éve, mikor az europai nemzetek' nagy részénél olly majdnem egészen független egyesek, vagy testületek találtattak, mellyek igazságot szolgáltattak, katonákat állítottak 's tartottak, adókat szedtek, sőt gyakran még törvényt is hoztak,

vagy magyaráztak. A' status mindenfelé kizárólag visszafoglalta magának a' felségi hatalom' e' természet szerinti sajátságait; semmiben, mi a' kormánynyal viszonyban áll, semmi közbenjárót többé maga 's a' polgárok közt el nem tür és öket önmagától igazgatja az átalános ügyekben. Én a' hatalmak' e' központosítását korántsem kárhoztatom; csak ki akarom mutatni.

Ugyanazon időszakban, számos másod rendü hatalmak voltak Európában, mellyek helybeli érdekeket képviseltek, 's igazgatták a' helybeli ügyeket. Nagy része a' helybeli tekintélyeknek elenyészett, 's valamennyi gyorsan elenyészni, vagy a' legteljesb függésbe sülyedni készül. Európa' egyik szélétől másikig, a' földesurak' kiváltságai, városok' szabadságai, tartományi igazgatások, mindenütt lerontattak, vagy romlásnak indúltak.

Europa egy fél század óta sok forradalmat 's ellenforradalmat tapasztalt, mellyek öt ellenkező oldalakon mozgatták meg. De mind ezen mozgalmak egy pontban megegyeznek: valamennyien megrendítették vagy lerontották a' másod rendü hatalmakat. Azon helybeli kiváltságokat, mellyeket a' franczia nemzet az általa meghódított országokban el nem törölt, semmivé tették végre az öt meggyözött fejedelmek' igyekezetei. E' fejedelmek félrehánytak minden ujításokat, mellyeket nálok a' forradalom eszközölt, kivevén a' központosítást; ez egy dolog az, mellyet töle elfogadni készek voltak.

Meg kell jegyeznem, hogy mind azon különbféle jogok, mellyek korunkban osztályoktól, testületektől, egyesektől egymás után elszedettek, nem arra szolgáltak, hogy democratai alapon uj másod rendü hatalmak emeltessenek, hanem mindenfelöl a' felség' kezeiben pontosultak össze. A' status mindenütt mind inkább azon karba jut, hogy a'

legcsekélyebb polgárokat maga igazgatja, 's legcsekélyebb ügyeikben maga intézkedik [1]).

A' régi Europának majd minden jótékony intézetei magánosok' vagy testületek' kezeiben voltak; immár többé, kevesbbé mind a' felségtöli függésbe estek és sok országokban általa kezeltetnek. A' status csaknem kizárólag maga vette magára, hogy ő adjon kenyeret az éhezőknek, segélyt 's menedéket a' betegeknek, munkát a' dologtalanoknak; ő magát majdnem minden inségek' egyedüli orvosává tette.

A' nevelés, valamint az alamizsnálkodás, a' korunkbeli népek' nagy részénél, nemzeti ügygyé változott. A' status a' gyermeket anyja' karjaiból veszi át, vagy ragadja ki gyakran, hogy azt maga ügyvivőire bizza; ő vállalja magára azt, hogy minden nemzedékbe érzeményeket csepegtessen 's eszméket oltson. Egyformaság uralkodik a' tanulásban is, valamint minden egyébben; a' különbség, mint a' szabadság, naponkint enyészik.

---

[1]) Az egyednek e' lassankénti elgyengülése, a' társaság' ellenében ezerkép kitünik. Felhozom többek közül azt, mi a' végrendeletekkel áll összefüggésben.

Aristocrata országokban rendszerint mély tiszteletben tartják az emberek' végső ákaratját. Sőt ez ollykor Europa' régi népeinél szinte a' vakbuzgóságig ment; a' társasági hatalom nemhogy korlátolta volna a' haldokló' szeszélyeit, sőt inkább közülök a' legcsekélyebbet is hatalmával támogatta; 's neki örökké tartó erőt biztositott.

Mikor minden élők erőtlenek, akkor a' holtak' akaratja nem áll olly tiszteletben. Számára bizonyos szük kört jelelnek ki, és ha abból ki talál lépni, a' felség megsemmisíti, vagy ellenőrség alá veszi. A' középkorban, a' végrendelkezési tehetségnek, majd úgy szólván, semmi határa nem volt. A' mai franciáknál nem lehetne valakinek úgy elosztani vagyonát gyermekei közt, hogy a' status bele ne avatkozzék. Miután az egész életet leczkézgette, akarja szabályozni annak legutolsó tettét is.

Nem félek még azt is állítni, hogy majd minden korunkbeli nemzeteknél, catholicusoknál szintúgy, mint protestansoknál, a' vallás is maholnap a' kormány' kezeibe kerül. Nem mintha a' fejedelmek igen vágynának magok alapítni meg a' hitágazatot; hanem mind inkább hatalmok alá vetik az azt magyarázónak akaratját; elszedik a' papságtól birtokait, számára fizetést rendelnek, magok' részére fordítják 's használják a' befolyást, mellyel a' papság bir; öt egyik tisztviselőjökké és szokszor szolgájokká teszik, 's általa gyakran az egyes emberek' lelkének legmélyebbjére hatnak [1]).

De ez a' képnek még csak egyik oldala.

A' fejedelem' hatalma nemcsak betöltötte, mint látók, a' régi hatalmak' egész körét; hanem abban többé meg sem fér; túlcsap rajta minden felöl 's azon birtokra is ki kezd terjeszkedni, mellyet ekkorig a' személyes függetlenség maga' számára tartott fen. Sok afféle cselekedetek, mellyek hajdan a' társaság' ellenörködése alól egészen kibújtak, már ma annak alávetvék 's számuk egyre szaporodik.

Aristocrata népeknél a' társasági hatalom rendszerint a' polgárokat csak abban kormányozta 's vetette ellenörsége alá, mi a' nemzeti érdekkel egyenes és látható viszonyban állott, öket minden egyébben örömest szabad akaratjokra hagyta. E' népeknél a' kormány gyakran el látszott felejteni azt, hogy van egy pont, hol egyesek' hibái 's in-

[1]) A' melly arányban a' központi hatalom' sajátságai nevekednek, ugyanabban szaporodik az azt képviselő hivatalosak' száma. Ezek minden nemzetben, egy külön nemzetet képeznek 's minthogy öket a' kormány a' maga állandóságában részelteti, minden nemzetnél mind inkább visszaállítják az aristocratiát.

Európában a' fejedelem majd mindenütt kétféleképp uralkodik: egy részét a' polgároknak azon félelem által vezeti, mellyel ezek ügyviselői iránt viseltetnek, másokat azon remény által, minél fogva hiszik, hogy egykor ügyviselőivé lehetnek.

ségei a' közjólétet veszélyeztethetik, és hogy ollykor egy magános ember' romlásának gátlása közügygyé válhatik.

A' korunkbeli democrata nemzetek ellenkező tulságra hajlandók.

Látjuk, mikép fejedelmeink' nagy része nemcsak igazgatni akarja az egész népet; hanem majd azt mondhatnók, hogy felelősöknek tartják magokat alattvalóik' személyes tetteikért és sorsaikért is, és hogy feladásúl tüzték ki magoknak, kit kit közülök élete' különbféle lépéseiben vezetni és oktatni 's szükség' esetén, akaratja ellen is boldoggá tenni.

A' magános emberek viszont a' társasági hatalmat mindinkább azonegy szempontból kezdik nézni, azt minden szükségeikben segítségökre hivják 's reá minden pillanatban úgy függesztik szemeiket, mint valami oktatóra vagy kalaúzra.

Merem állítani, hogy nincs Európában olly ország, hol a' közigazgatás nemcsak központosultabbá, de kutatóbbá 's bibelődöbbé is ne vált volna; mindenütt mélyebben behat az, mint hajdan, a' magános ügyekbe; saját modorja szerint szabályoz több cselekedeteket 's apróbbakat is, és magát naponkint mindenkinek mindinkább mellé, körébe 's fölébe helyezi, hogy öt segítse, utasítsa 's kényszerítse.

Hajdan a' fejedelem földeinek terméséből, vagy az adók' jövedelméből élt. Már ma nem úgy van többé, miután szükségei hatalmával együtt nevekedtek. Olly körülményekben, mellyekben hajdan a' fejedelem uj adót vetett ki, már ma kölcsönhöz folyamodnak. Ez által a' status lassankint adósává lesz a' gazdagok' nagyobb részének 's kezeiben gyűjti össze a' legnagyobb tőkepénzeket.

A' kisebbeket más módon vonja magához.

A' mint az emberek összevegyűlnek 's az állapotok egyenlőkké lesznek, a' szegény több segédforással, tudománnyal 's vágygyal bir. Eszébe jut sorsát javítani 's azt takarékosság' útján igyekszik elérni. Ez által a' taka-

rékosság naponkint végtelen számú, apró tőkepénzeket gyűjt össze, lassú, apródonkinti gyümölcseit a' munkának; ezek szüntelen szaporodnak. De legnagyobb részök gyümölcstelen lenne, ha elszórva maradna. Ez egy philantropiai intézetet hozott létre, melly, ha nem csalódom, maholnap egyik legnagyobb politicai intézetünkké fog válni. Néhány jóltevő embereknek azon gondolat ötlött eszökbe, hogy a' szegénynek megtakarított pénzét összegyűjtsék 's gyümölcsözését haszonra fordítsák. Némelly országokban e' jótékony társulatok egészen elkülönözve maradtak a' statustól; de majd valamennyiben vele láthatólag összeolvadni készülnek; sőt találkoznak olyanok is, mellyek' szerepét a' kormány foglalta el, 's maga vállalta magára azon szörnyű munkát, hogy több millió munkásoknak mindennapi takarékját egy helyre gyűjtse össze és saját kezei által kamatoztassa.

Így a' status a' kölcsön útján magához szedi a' gazdagok' pénzét; a' takarékpénztárak által pedig tetszése szerint rendelkezik a' szegények' fillérjéről. Az ország' gazdagságai hozzá 's kezei közé folynak szüntelen; és ott annál inkább felhalmazódnak, minél nagyobb lesz az állapotok' egyenlősége; mert egy democrata nemzetnél, egyedül a' status önt csak bizodalmat a' magánosokba, miután csupán ő benne látnak némi erőt 's állandóságot *).

E' szerint a' felség nem éri be azzal, hogy a' közjólétet igazgatja; beavatkozik a' magánosok' jólétébe is; ő feje és gyakran ura minden egyes polgárnak, sőt magát annak felügyelőjévé 's pénztárnokává is teszi.

*) Egyfelől a' jólét' kedvelése szüntelen nevekszik, másfelől a' kormány mindinkább hatalmába keríti a' jólét' minden forrásait.

Az emberek tehát két különböző úton haladnak a' szolgaság felé. A' jólét' kedvelése tartóztatja őket a' kormányba avatkozástól 's a' jólét' szeretete miatt mindig szorosabban függenek a' kormányzóktól.

A' központi hatalom a' hajdani hatalmak' egész körét nemcsak maga tölti be, kiterjeszti 's túlhágja, hanem abban nagyobb könnyűséggel, erővel 's függetlenséggel is mozog, mintsem valaha mozgott.

Korunkban Europa' minden kormányai bámulandó tökélyre vitték az igazgatás' tudományát; több dolgot végeznek, és minden dolgot nagyobb renddel, gyorsasággal 's kevesebb költséggel végeznek; szüntelen gazdagodni láttatnak a' magánosoktól kölcsönözött ösméretek által. Az europai fejedelmek megbizottjaikat naponkint szorosabb függésben tartják 's uj módszereket találnak azoknak közelebbröli vezetésére 's kevesebb fáradsággali szemmeltartására. Nem elég nekiek minden ügyet saját embereik által folytatni, hanem embereik' magok viseletét is minden dolgaikban intézni akarják; úgy, hogy a' közigazgatás nemcsak hogy azonegy hatalomtól függ, hanem mindinkább azonegy helyre is szorítkozik 's kevesebb kezekben központosúl. A' kormány ugyanakkor midőn müködését központosítja, szaporítja egyszersmind előjogait is: kettős oka az erőnek.

Ha vizsgáljuk a' birói hatalom' alkatát, mellyel az hajdan Europa' nemzeteinek nagyobb részénél birt, két dolog ötlik fel előttünk: e' hatalom' függetlensége és sajátságainak terjedelmessége.

A' törvényszékek nemcsak a' magánosok' majd minden pöreit itélték; hanem nagy számú esetekben biráskodtak minden egyes személy 's a' status köztt is.

Nem akarok itt szólani azon politicai 's igazgatásbeli sajátságokról, mellyeket a' törvényszék némelly országokban bitoroltak, hanem csak azon birói sajátságokról, melyekkel mindenütt birtak. Voltak 's vannak még ma is Europa' minden népeinél sok olly személyes jogok, nagy részt a' tulajdon' átalános jogához tartozók, mellyek a' biró' oltalma alá adattak, 's mellyeket a' status meg nem sérthetett annak engedelme nélkül.

Ezen fél politicai hatalom az, melly Europa' törvényszékeit főkép megkülönböztette minden más törvényszékektől; mert minden népnek voltak bírái, de nem mindnyájan ugyanazon kiváltságokat adták a' bíráknak.

Ha most vizsgáljuk, mi történik azon európai democrata nemzeteknél, mellyeket szabadoknak hivunk, úgy szintén a' többieknél is, azt tapasztaljuk, hogy ezen törvényszékek mellett, mindenütt alkottatnak más függőbbek is, mellyeknek saját czéljok kivételkép itélni a' közigazgatás 's polgárok közti előfordulható pörös kérdésekben. A' régi birói hatalomnak meghagyják függetlenségét, de megszorítják hatóságát 's mind inkább azon igyekeznek, hogy azt csak magános érdekek' birálójává tegyék.

E' különös törvényszékek' száma szüntelen nő és sajátságaik szaporodnak. A' kormány tehát naponkint inkább kibúvik azon kötelesség alól, hogy akaratjait 's jogait egy más hatalom által szentesittesse. El nem lehetvén bírák nélkül, bíráit legalább maga választani 's mindig markában tartani akarja, vagy is önmaga 's a' polgárok közé, az igazságszolgáltatásnak inkább csak képét helyezi, mintsem magát az igazságszolgáltatást.

És így nem elég, hogy a' status minden ügyet magához von, hanem lassankint valamennyit maga is itéli, minden ellenőrség 's fölebbvitel nélkül [1]).

Van a' mai europai nemzeteknél egy nagy ok, melly nem tekintve minden általam előbb felhozottakat, szüntelen

[1]) E' tárgy felett Franciaországban különös álokoskodás divatozik. Midőn az igazgatás és egy magános személy közt pör támad, nem akarják annak vizsgálatát a' rendes bíróra bizni, nehogy — mondják — az igazgató hatalom a' birói hatalommal összekevertessék. Mintha bizony e' két hatalom összekeverve, mégpedig a' legveszélyesb 's legzsarnokibb módon összekeverve nem volna akkor, ha a' kormányra ruháztatik mind a' birászkodás' mind az igazgatás' joga.

oda munkál, hogy a' fejedelem' hatását terjessze 's előjogait nevelje; ezt nem eléggé vették még szemügyre. Ez ok az ipar' fejlődése, mellyet az egyenlőség' haladásai elősegítnek.

Az ipar rendszerint sok embert csődít össze azonegy helyen; közttök uj és bonyolúlt viszonyokat alkot. Őket a' bőség' és szükség' egymást követő nagy 's hirtelen változásainak teszi ki, miközben a' közcsendet veszedelem fenyegeti. Végre megtörténhetik, hogy foglalatosságai koczkáztatják egészségét 's még életét is azoknak, kik belőlök hasznot húznak, vagy beléjek avatkoznak. Azért az iparüző osztálynak több szüksége van, mint a' többinek arra, hogy szabályoztassék, szemmel tartassék 's mérsékeltessék, és természetes, hogy vele együtt a' kormány' jogai nevekednek.

Ez igazság átalánosan alkalmazható; de ím a' következendő különösebben csak Europa' nemzeteire illik.

A' miénket megelőzött századokban, a' földet az aristocratia birta, és védelmezni is tudta. Az ingatlan vagyon tehát biztosítékokkal volt ellátva 's birtokosai nagy függetlenségben éltek. Ez olly törvényeket 's szokásokat teremtett, mellyek megörökültek, a' földek' felosztásának 's nemesek' romlásának daczára is: és még ma is a' földbirtokosok 's földmivelők azok, kik minden más polgároknál könnyebben kibújnak a' társasági hatalom' ellenőrködése alól.

Ugyanezen aristocrata századokban, mellyekben történetünk' minden forrásai találtatnak, az ingó tulajdonnak kevés jelentőséget adtak, és birtokai megvetettek 's erőtlenek voltak; az iparűzők egy kivételes osztályt képeztek az aristocrata világ' közepében. Minthogy semmi pártfogójok nem volt, nem védelmeztettek 's gyakran magok magokat védelmezni nem birták.

Ennél fogva szokássá vált az iparbeli tulajdont úgy nézni, mint egy különös természetű vagyont, melly a' többihez hasonló tekintetet nem érdemel, 's olly biztosítékokra,

minők általjában a' tulajdont illetik, nem méltatandó, — az iparüzőket pedig úgy tekinteni, mint a' társasági rendben egy különvált osztályt, mellynek függetlensége keveset ér, 's mellyet a' fejedelmek' szabályozgató szenvedélyének kell átengedni. 'S valóban, ha a' középkor' törvénykönyveit felütjük, elbámulva látjuk, hogy a' személyes függetlenség' e' századaiban, mint szabályoztatott mindantalan az ipar még legkisebb részleteiben is a' királyok által; e' tárgyban a' központosítás olly munkás 's olly részletes, a' minő csak lehet.

Azóta nagy változás ment véghez a' világon; az iparbeli tulajdon, melly csak csira volt, fejlődésre jutott, ellepi egész Europát; az iparüző osztály kiterjedt 's a' többiek' maradványaival gazdagult; nőtt számban, jelentőségben, gazdagságban, sőt nevekedik folyvást; majd mind azok, kik hozzá nem tartoznak is, összefüggnek vele legalább valamelly részben; miután előbb kivételes osztály lett volna, most azzal fenyeget, hogy az első, sőt úgy szólván, egyetlen osztály leend; e' mellett mindazáltal mind azon politicai eszmék és szokások, mellyeket hajdan szült vala, fenmaradtak. Ez eszmék 's szokások semmit nem változtak, mivel megvénültek és mivel másfelől a' korunkbeli emberek' uj eszméivel 's általános szokásaival tökéletes öszhangzatban vannak.

Az iparbeli tulajdonnak tehát nem nagyobbodnak jogai, fontossága mellett. Az iparüző osztály azért, hogy szaporodik, kevesbbé függő nem lesz sőt majd azt mondhatnók, a' despotismust hordja kebelében és hogy ez amannak fejlődésével egyarányban terjeszkedik [1]).

[1]) Ennek bizonyságaúl felhozok némelly tényeket. Az iparbeli gazdagság' természetes forrásai az érczbányákban vannak. A' mint az ipar Europában fejlődött, a' mint a' bányák' jövedelme általánosb érdekűvé 's jó mivelésök az egyenlőség által okozott

Minél iparüzöbb lesz valamelly nemzet, annál nagyobb szükségét érzi az utaknak, csatornáknak, kikötöknek 's más olly félig közmunkáknak, mellyek a' gazdagságok' szerzését könnyítik; és minél democrataibb, a' magánosok annál több nehézséget, a' status pedig annál több könnyebbséget tapasztalnak illyes munkák' véghezvitelében. Bizvást merem állítani, hogy korunkban minden fejedelmeknek nyilvánságos szándékuk egyedül magokéva tenni az efféle vállalatok' kivitelét; 's ez által a' népet naponkint szorosabb függésben tartják magoktól.

Más részről, minél inkább nevekedik hatalma, 's minél inkább szaporodnak szükségei a' statusnak, annál nagyobb mennyiséget emészt el azon ipar-termékekből, melyeket rendszerint saját gyáraiban 's műhelyeiben készít. Így aztán minden országban a' felség lesz a' legnagyobb

---

javak' feloszlásánál fogva nehezebbé vált, a' fejedelmek' nagy része magának tulajdonította a' jogot a' bányatelkek' birásához 's azok körüli munkák' felvigyázásához; mit is más nemű tulajdonokra nézve nem tapasztaltunk.

És így a' bányák, mellyek előbb valamint más ingatlan vagyonok, hasonló kötelezések alá vetett 's hasonló biztosítékokkal ellátott magános tulajdonok voltak, az ország' birtokába estek. Most azokat a' status míveli, vagy engedi ált másnak; tulajdonosaik haszonbérlőkké váltak, jogaikat a' statusok kapják, sőt a' status majd mindenütt magának tulajdonítja az őket igazgatás' hatalmát is; elébek szabályokat ir, rájok módszereket köt, általa folytonos ügyelet alá vetvék, és ha neki ellenszegűlnek, kormánybeli törvényszék vetkezteti ki őket a' birtokból 's szabadékaikat a' közigazgatás másokra ruházza át; úgy hogy a' kormány nemcsak a' bányákat bírja, hanem a' bányászokat is mind markában tartja.

A' mint azonban az ipar fejlődik, a' szerint gyarapszik a' régi bányák' mivelése is. Ujak meg ujak nyittatnak. A' bányász népség nő és szaporodik. A' fejedelmek naponkint terjesztik lábaink alatt birodalmukat 's szolgáikkal népesítik azt meg.

iparűző 's iszonyú nagy számú mérnököket, építészeket, mechanicusokat 's kézmüveseket von, és köt le szolgálatjába.

Nemcsak első az iparűzők köztt, hanem mind inkább ura lenni igyekszik a' többieknek is.

Minthogy a' polgárok, egyenlőkké válván, erőtlenebbek lettek, semmit az ipar' körében, társulatok nélkül nem tehetnek; a' közhatalom pedig e' társulatokat természetesen a' maga ellenőrködése alá helyezni akarja.

Meg kell vallani, hogy azon összecsoportúlt lények, mellyek *társulatoknak* hivatnak, erősebbek 's félelmesebbek, mintsem egyes személy lehetne és hogy saját tetteikért nem olly felelősek, mint ezek; honnét következik, hogy amazoknak okosság szerint, kevesebb függetlenséget kell engedni a' társasági hatalom' ellenében, mintsem egy magános személynek.

Ezt a' fejedelmek annál készebbek megtenni, minthogy arra már hajlamaiknál fogva ösztönöztetnek. Demomocrata népeknél csupán egyesülés által lehet a' polgároknak a' központi hatalom ellen szegűlni; a' honnét ez utóbbi sohasem is nézi jó szemmel az olly egyesületeket, mellyek kezeiben nincsenek; és, a' mit megjegyezni igen érdemes, az olly democrata népeknél, gyakran a' polgárok ugyanez egyesületeket, mellyekre olly nagy szükségök van, némi aggodalmas és féltékeny érzéssel tekintik, mi is őket azok' védelmezésében gátolja. Ez apró magános társaságok' hatalma 's tartóssága az átalános erőtlenségnek 's változandóságnak közepette megütközésbe 's nyugtalanságba hozza őket, 's majd szinte hajlandók veszedelmes szabadék gyanánt nézni azoknál természeti tehetségeik' szabad gyakorlatát.

Mindazon társulatok továbbá, mellyek korunkban keletkeznek, mind meg annyi uj személyek, kiknek jogait az idő még nem szentesítette, és kik a' világba olly időben

lépnek be, mikor a' magános jogok' eszméje erőtlen 's mikor a' társasági hatalom határ nélküli; épen nem csoda hát, ha szabadságukat már születésükkor el kell veszteniek.

Vannak Europa' minden népeinél bizonyos egyesületek, mellyek csak úgy állhatnak fel, ha előbb a' status szabályaikat megvizsgálta 's létezésöket jóváhagyta. Több népeknél e' törvényt minden egyesületekre ki akarják terjeszteni. Könnyü általlátni, hová fogna vinni sikerülte ezen törekvésnek.

Ha egyszer a' felségnek általános joga volna, bizonyos feltételek mellett engedni csak meg minden nemü társulatokat, nem késnék magának tulajdonítni a' felügyelés' 's igazgatás' jogát is, nehogy azok a' töle elébek irt szabálytól eltávozhassanak. E' szerint a' status, miután magától függőkké tette volna mind azokat, kik egyesületbe lépni kivánnak, ollyanokká tenné azokat is, kik már egyesültek, vagyis majd mind azon embereket, valakik csak jelenleg élnek.

Így a' fejedelmek mindinkább magokévá teszik 's önhasznukra fordítják legnagyobb részét azon uj erőnek, mellyet korunkban az ipar a' világban teremt. Minket az ipar vezet, ők pedig az ipart vezetik.

Én azoknak, miket itt mondék, olly nagy fontosságot tulajdonítok, hogy szinte gyötör a' félelem, valljon nem ártottam-e gondolatomnak, midőn azt minél jobban előadni akartam.

Ha tehát az olvasó úgy találja, hogy a' szavaim' támogatásaúl felidézett példák elégtelenek, vagy roszúl választottak; ha azt véli, hogy valahol a' társasági hatalom' előhaladásait tulságig nagyítottam, azon kört ellenben, mellyben a' személyes függetlenség még mozog, fölöttébb összeszorítottam: kérem tegye le a' könyvet egy pillantatig 's gondolkodjék magától is a' tárgyak felől, mellyeket neki

megmutatni akartam. Vizsgálja figyelemmel, a' mi naponként közttünk és kivülöttünk történik; kérdezösködjék szomszédjaitól; végre tekintse meg önmagát; igen fogna csalatkozni, ha minden kalauz nélkül 's egészen más utakon is ugyanazon pontra nem fogna eljutni, hová én elvezetni akartam öt.

Észre fogja venni, hogy a' lefolyt fél század alatt, a' a' központositás mindenütt ezer különbféle módokon nevekedett. A' háborúk, forradalmak, hóditások mind segitették fejlödését; minden emberek dolgoztak gyarapitásán. Ugyanez időszak' folytában, mi alatt ök egymást az ügyek' vezetésében csodálatos gyorsasággal váltogatták fel, eszméik, érdekeik, szenvedélyeik végetlenül változtak; de központositni mindnyájan akartak bizonyos módokon. A' központositás' ösztöne volt némileg az egyetlen mozdúlatlan pont, létök' és gondolataik' különös mozgalmának közepette.

És midön az olvasó megvizsgálván igy részletesen az emberi ügyeket, azok' roppant képét egyetemben akarandja felfogni, el fog álmélkodni.

Egyfelöl, a' legerösb dynastiák megrenditve vagy felforgatva vannak; a' népek a' törvények' uralkodása alól mindenütt erőszakkal kibújnak; uraik', vagy fejedelmeik' tekintélyét lerontják, vagy korlátolják; minden nemzetek, mellyek még forradalomban nem voltak, legalább nyugtalanoknak 's zúgolódóknak lenni látszanak; a' lázadás' egyenlö szelleme izgatja valamennyit. Másfelöl, az anarchiának ugyane' korában 's ugyanez annyira makacs népeknél, a' társasági hatalom egyre neveli előjogait; központosultabbá, vállalkozobbá, korlátlanabbá, kiterjedettebbé válik. A' polgárok minden nyomon a' közigazgatás' ellenörsége alá esnek; észrevehetlenül és mintegy tudtok nélkül arra vitetnek, hogy neki személyes függetlenségök' valami uj részeit naponként feláldozzák, és ugyanez emberek, kik koronkint

tront forgatnak fel 's királyokat tapodnak lábaik alá, minden ellentállás nélkül mindinkább meghajolnak egy biztosnak legcsekélyebb akaratjai előtt.

És igy korunkban két ellenkező irányu forradalom látszik készülni; egyik folyvást gyengiti a' hatalmat, másik szüntelen erösiti; történetünk' egy időszakában sem látszott az még, sem illy gyengének, sem illy erősnek.

De ha végre a' világ' állását közelebbről megtekintjük, ugy látjuk, hogy e' két forradalom benső összeköttetésben van egymással, hogy mindenik ugyanazon kútfőből ered és miután magának különböző folyást vett volna, végre mégis az embereket azonegy helyre viszi.

Nem restelem még egyszer utóljára ismételni azt, mit e' könyvben már több helyen mondottam; jól vigyázzunk, nehogy magát az egyenlöség' tényét összezavarjuk a' forradalommal, melly amazt a' társasági állapotba 's törvényekbe végkép behozni szokta; amabban fekszik oka majd mind azon tüneményeknek, mellyeken csodálkozunk.

Europa' minden régi politicai hatalmai, a' legnagyobbak ugy, mint a' legkisebbek, aristocrata századokban alapittattak; 's kisebb, nagyobb mértékben képviselték vagy védték az egyenlötlenség' 's kiváltság' elvét. Hogy tehát a' kormányzásban azon uj szükségek- 's érdekeknek, mellyeket a' nevekedö egyenlöség okozott elsöbbség szereztessék, a' korunkbeli embereknek, felforgatniok vagy megszoritniok kellett a' régi hatalmakat. Ez öket forradalmak' elöhozására vezette, és közülök sokakba a' rendetlenség' 's függetlenség' ama szilaj szeretetét oltotta, mellyet minden forradalmak, bármi czéljok legyen is, mindig szülni szoktak.

Én nem hiszem, hogy volna olly tartomány Europában, hol az egyenlöség' kifejlése, a' birtok' és személyek' állapotjában történt némelly erőszakos változásoktól megelözve vagy követve ne lett volna, 's majd mind ezen vál-

tozásokkal nagy anarchia 's féktelenség járt együtt, minthogy azok a' nemzet' miveletlenebb része által eszközöltettek a' miveltebbek ellen.

Innét származott ama' két ellenkező irány, mellyeket föntebb kimutattam. Mig a' democrata forradalom a' maga tüzében volt, az emberek, kik az ellenek harczoló régi aristocrata hatalmak' lerontásán dolgoztak, magokat nagy függetlenségi szellemtől lelkesülteknek mutatták 's a' mint az egyenlőség' győzedelme tökéletesb lön, kezdtek lassanként hódolni azon természeti ösztönöknek, mellyeket ezen egyenlőség szülni szokott és a' társasági hatalmat megerősitették 's központositották. Szabadok akartak lenni, hogy magokat egyenlőkké tehessék 's a' mint az egyenlőség a' szabadság' segitségével jobban megerősödött, a' szabadságot rájok nézve nehezebbé tette.

E' két állapot nem mindig következett egymásra. Atyáink megmutatták, mint szerkezhet egy nép szörnyü zsarnokságot kebelében, épen akkor, midőn a' nemesek' tekintélye alól kimenekült 's minden királyok' hatalmával daczolt; egyszerre tanitván meg a' világot arra, mint kelljen függetlenségét megszerezni 's elveszteni.

A' korunkbeli emberek veszik észre, hogy a' régi hatalmak mindenfelé roskadoznak; látják, hogy minden régi befolyások kivesznek, minden régi korlátok lehullanak; ez a' legügyesbek' itéletét is megzavarja; nem ügyelnek egyébre mint ama' szörnyü forradalomra, melly szemök' láttára készül, 's azt hiszik egész emberi nemzet végkép anarchiába sülyedni kezd. Ha e' forradalom' vég eredményeiről gondolkodnának, meglehet más félelmek fognák öket megszállani.

Részemről, megvallom, hogy én azon szabadság' szellemében, melly kortársaimat lelkesitni látszik, nem bizom; tapasztalom ugyan, hogy a' mai nemzetek nyugta-

lanok, de hogy szabadelmüek volnának, tisztán nem látom, 's félek nehogy a' fejedelmek, átesvén e' rázkodásokon, mellyek minden trónt ingadoztatnak, hatalmasbak találjanak lenni, mintsem előbb voltak.

VI. FEJZET.

Minémű despotismustól félhetnek a' democrata nemzetek.

Az Egyesült-Statusokban mulatásom alatt, azon észrevételt tettem, hogy olly democratai társas állapot, minő az amerikaiaké, különös könnyű módokat nyújthat a' despotismus' megalapitására, 's visszajövén Europába, láttam mennyire használta immár' fejedelmeink' nagy része hatalma' körének terjesztésére amaz eszméket, érzeményeket és szükségeket, mellyek ugyanezen társas állapotból születtek.

Ez engem annak hivésére vezetett, hogy talán végtére a' keresztyén nemzetek valami ollyatén elnyomatás alá jutnak, minő alatt hajdan a' régi kor' több népei nyögtek.

A' tárgynak részletesb vizsgálata 's öt évi uj elmélkedések nem fogyasztották aggodalmaimat, hanem ezeknek csak tárgyát változtatták,

A' mult századokban soha olly korlátlan 's olly hatalmas fejedelmet nem láttunk, ki másod rendü hatalmak' segitsége nélkül, egy maga akarta volna igazgatni valamelly nagy birodalom' minden részeit; egy sem találtatott ollyan, ki minden alattvalóit különbség nélkül azonegy szabály' részletességei alá vetni próbálta, vagy mindenikhez külön leszállt volna, hogy öt leczkézze 's vezetgesse. Egy illy

vállalat' eszméje soha az emberi lélekben fel nem ötlött, és ha valamelly embernek eszébe jutott volna is, a' tudományok' elégtelensége, igazgatásbeli bánásmódok' tökéletlen volta, különösen pedig azon természeti akadályok, mellyeket az állapotok' egyenlőtlensége elögördített, öt illy roppant tervnek kivitelében csakhamar meggátolták volna.

Láttuk, miként a' Caesarok' legnagyobb hatalmának idétte is, a' római birodalomban lakó különbféle népek, különböző szokásokat 's erkölcsöket tartottak fen: hogy ámbár azonegy uralkodó alá vetve voltak, a' tartományok' nagy része külön igazgattatott; hogy ezek hatalmas és tevékeny municipalitásokkal voltak tele; 's ámbár egész kormány az egy imperator kezei köztt központosult, és szükség' esetén minden dolgoknak birája maradt is: a' társas élet' és személyes állapot' részletei ellenörségét rendszerint kikerülték.

Igaz hogy az imperatorok szörnyü, 's minden ellensúly nélküli hatalommal birtak, mi is nekik megengedte, hogy magokat kicsapongó indúlataiknak tetszés szerint átadhassák, 's azok' kielégítésére egész status' erejét használhassák; megtörtént gyakran, hogy e' hatalommal valamelly polgár' jószágainak, vagy életének önkényes élvételére visszaéltek; zsarnokságuk iszonyatosan nyomott némellyeket; de nagy számra ki nem terjedett; czélul csak némelly fő tárgyakat vett magának és a' többivel nem gondolt; erőszakos és korlátolt is volt egyszersmind.

Ugy látszik, ha a' despotismus a' mai democrata nemzeteknél lábra kapni találna, más jellemző vonásai fognának lenni: magát kiterjedtebbnek 's szelidebbnek mutatná 's lealacsonyitná az embereket a' nélkül, hogy öket kinozná.

Én nem kétlem, hogy a' felvilágosultság' 's egyenlőség' olly századában, minő a' mienk, az uralkodók könnyebben kezeik közé kerithetnének minden közhatalmat 's

természetesbben és mélyebben bevághatnának a' magános érdekek' körébe, mintsem azt közülök bármellyik tehette a' hajdankorban. De ugyanazon egyenlőség, melly a' despotismust könnyebbé teszi, mérsékli is azt; láttuk, hogy minél hasonlóbbak 's egyenlőbbek az emberek, a' nyilvános erkölcsök annál emberiebbek 's szelidebbek lesznek; m'kor egy polgár sem bir, sem nagy hatalommal, sem nagy gazdagsággal, a' zsarnokságnak, úgy szólván, sem alkalma, sem mezeje nincsen. Minden szerencse középszerü levén, a' szenvedélyek természettel mérsékeltek, a' képzelet korlátolt, az örömök egyszerüek. Ez átalános mértékletesség mérsékli magát a' fejedelmet is, és vágyainak zabolátlan röptét bizonyos határok köztt tartja.

Nem tekintve ez okokat, mellyek magából a' társasági állapot' természetéből meritvék, tudnék még felhozni sok egyebeket is, ha tárgyamon kivül lépni akarnék; de én magamnak kiszabott korlátok közt kivánok maradni.

A' democrata kormányok erőszakosokká, sőt kegyetlenekké is válhatnak a' nagy felhevülés' 's nagy veszélyek pillanataiban; hanem az illy crisisek ritkák, és átfutók fognak lenni.

Ha meggondolom a' korunkbeli emberek' apróságos szenvedélyeit, erkölcseik' puhaságát, felvilágosultságuk' terledelmét, vallásuk' tisztaságát, erkölcstudományuk' szejdségét, munkás és rendezett szokásaikat, 's azon ovakodásukat mellyet majd mindnyájan vételnél és erénynél egyaránt mutatnak: nem attól félek, hogy főnökeikben zsarnokokra, hanem hogy inkább gyámatyákra fognak találni.G)

Azért is azt hiszem, az elnyomás' azon neme, melly a' democrata népeket fenyegeti, semmi afféléhez, mi e' részben eddig a' világon történt, nem fog hasonlitni; a' korunkbeliek annak képét emlékeikben fel nem találhatnák. Magam is hiában keresek olly kifejezést, melly felöle képzett eszmémet pontosan visszaadja, 's magában foglalja; rá a'

despotismus' és *zsarnokság*' régi szavai épen nem illenek. A' dolog ujdonatuj, probáljuk hát meghatározni, miután megnevezni nem tudjuk,

Ha képzelni akarom magamnak, minő uj vonásokban jelenhetnék meg a' despotismus a' világon: látom sokaságát számtalan hasonló 's egyenlő embereknek, kik minduntalan önszemélyeiket veszik czélul, hogy magoknak holmi apró 's mindennapi örömöket szerezzenek, mellyek aztán lelköket egészen betöltik. Kiki közülök, félrevonulván, mintegy idegen a' többiek' sorsa iránt, gyermekei 's magános barátjai képzik rá nézve az egész emberi nemzetet; mi egyébiránt polgártársait illeti, azoknak szomszédságában él, de őket nem látja; velek érintkezik, de azt nem érezi; csupán önmagában 's önmagáért létezik, 's ha van is még családja, annyit mondhatni, hogy hazája többé nincsen.

Ezek felett egy roppant gyámnoki hatalom emelkedik föl, melly egyedül maga akar biztositást adni élvezeteiknek 's örködni sorsuk fölött. E' hatalom korlátlan, szörszálhasogató, szabályos, előrelátó és szelid. Hasonlitna az atyai hatalomhoz, ha neki is, mint ennek, czélja volna az embereket férfikorra készíteni; de őket épen ellenkezőleg, változhatlanul a' gyermekkorban akarja megtartani; szereti ha a' polgárok vigadnak, csak hogy vigadásnál egyébről ne gondolkodjanak. Szeret dolgozni jólétükön; de annak egyedüli ügyviselője 's birája akar lenni; gondoskodik bátorságukról, előre látja 's biztositja szükségeiket, könnyiti gyönyörüségeiket, vezeti főbb ügyeiket, igazgatja iparjokat, szabályozza előhaladásaikat, felosztja örökségeiket; csak az esik neki nehezen, miért nem mentheti már fel őket egészen a' gondolkozás' fáradságától 's élet' terhétől is?

Ekkép a' szabadakarattal élést naponként haszontalanobbá 's ritkábbá teszi; az akarat' működését keskeny körbe szoritja 's megfoszt lassanként minden polgárt még önmagának használatától is. Az egyenlőség készitette el az

embereket mind ezekre; az tette őket hajlandókká arra, hogy ezeket eltürjék, sőt gyakran még jótétemény gyanánt is tekintsék.

Miután igy a' felség minden személyt rendre hatalmába keritett 's maga mintájába gyurt volna, kiterjeszti karjait az egész társaságra; beteriti annak szinét sok apró, szövevényes, szörszálhasgató és egyforma szabályok' hálójával, mellyen a' leg eredetibb elmék 's legélénkebb lelkek sem képesek áttörni, hogy a' sokaságnak elébe rugtassanak; nem töri meg az akaratokat, hanem elpuhitja, meghajtja 's igazgatja; cselekvésre ritkán kényszerit, de a' cselekvést minduntalan gátolja; nem ront, hanem születni nem enged semmit; nem zsarnokoskodik, csak nyom, szorit, gyengit, ólt, tompit, 's arra juttat végre minden nemzetet, hogy ne legyen többé egyéb egy félénk és szorgalmas állat-seregnél, mellynek pásztora a' kormány.

Mindig azt hittem, hogy az efféle szabályos, szelid és békés szolgaság, millyennek itt képét rajzolám, inkább, mintsem képzelnők, összeférhetne a' szabadság' némelly külső formáival, és hogy nem volna lehetetlen magát neki még a' népfelség' árnyékában is megfészkelnie.

A' korunkbeliek folyvást két ellenséges szenvedély által izgattatnak; érzik a' kormányoztatás' szükségét 's a' szabadon maradás' vágyát is. Nem fojthatván el sem egyiket, sem másikát ez ellenkező ösztönöknek, egyszerre ki akarják elégitni mind a' kettőt. Magoknak egyetlen gyámnoki, mindenható, de a' polgárok által választott hatalmat gondolnak ki. A' központositást összekötik a' népfelséggel. Ez némi megnyugtatásukra szolgál. Gyámság alatti állapotukra nézve meg vannak vigasztalódva, gondolván, hogy gyámnokaikat önmagok választották. Mindenki eltüri a' megkötöztetést, mert látja, hogy nem egyes ember, sem nem valami osztály, hanem maga a' nép az, ki a' láncz' végét tartja.

E' rendszer mellett kilépnek a' polgárok egy pillantatig a' függésből, hogy magoknak urat válasszanak 's aztán ismét visszatérnek oda.

Korunkban sok emberek vannak, kik az igazgatási despotismus és népfölség köztt kötött efféle alkun könnyen megnyugosznak 's azt vélik, eléggé biztositották a' személyes szabadságot, ha azt a' nemzeti hatalomnak adták által. Ez nekem nem elegendő. Előttem az urnak minősége sokkal kevesebbet nyom, mintsem a' hódolás.

Nem tagadom azonban, hogy egy illy alkotmány végtelenül előbbvaló annál, melly miután minden hatalmat központositott volna, azokat egy felelősség alatt nem levő embernek, vagy testületnek kezeibe tenné le. Mind azon különbféle formák köztt, mellyeket a' democrata despotismus magára ölthet, ez bizonyosan a' legroszabb lenne.

Mikor a' felség választás, vagy valami voltakép választott és független törvényhozás' közelebbi felügyelete alatt áll, az elnyomás, mellyet egyesekkel éreztet, néha nagyobb, de mindig kevesebbé lealacsonyitó, mert minden polgár, bár nyomatik 's tehetetlen állapotba tétetik is, még képzelheti, hogy midőn engedelmeskedik, csak önmagának hódol, és hogy saját akaratjai' egyikének áldozza fel mind a' többit.

Hasonlókép átlátom azt is, hogy mikor a' felség a' nemzetet képviseli és töle függ, az egyes polgároktól elvett hatalmak és jogok nem csupán a' status' fejének szolgálnak, hanem használnak magának a' statusnak is, és hogy a' magánosokra hárul valami nyereség abból, hogy függetlenségöket a' közönségnek feláldozták.

Az által tehát, ha valamelly igen központositott országban nemzeti képviselés alkottatik, a' baj, mellyet a' tulságos központositás szülhet, kisebbitve van ugyan, de elháritva nincs.

Tudom, hogy ez uton fentartatik a' személyes befolyás

a' legfontosabb ügyekben; de azért szintúgy elnyomatik az apróbbakban és magányosokban. Elfelejtjük, hogy főkép a részletességekben ártalmas az embereket járom alá vetni. Részemről majd hajlandó volnék azt hinni, hogy a' szabadság nem olly szükséges nagy dolgokban, mint kicsinyekben, ha gondolhatnám, hogy lehet egyiket biztositni a' másik' birása nélkül.

A' függés apró tárgyakban naponként kitünik 's különbség nélkül érezteti magát minden polgárokkal. Kétségbe őket nem ejti, de kényszeriti minduntalan és arra juttatja, hogy önakaratjok' használatáról lemondjanak. Igy eszöket lassankint kioltja 's lelköket elgyengiti; mig ellenben az olly engedelmesség, mellynek csak kevés számú igen fontos, de igen is ritka körülményekben van helye, a' szolgaságot csak koronként mutatja és csak bizonyos emberek' vállaira nyomja. Hiában bizzátok ugyanezen polgárokra, kiket a' központi hatalomtól olly függökké tettetek, e' hatalom' képviselöinek koronkénti választását; szabad akaratjoknak ez olly fontos, de olly rövid és olly ritka használata nem fogja őket abban gátolni, hogy gondolkozás - érzés- 's cselekvésbeli tehetségöket lassanként ön magoktól el ne veszesszék és igy lépcsönkint az emberiség' egyenzetén alól ne essenek. H)

Hozzáadom, hogy csak hamar képtelenek is lesznek gyakorolni, a' számukra még fenmaradt nagy és egyetlen szabadékot. Az olly democrata népek mellyek a' szabadságot a' politicai körbe bevitték, 's egyuttal az igazgatási körben a' despotismust növelték, igen furcsa különösségekbe esnek. Akár kell kormányzás az apró ügyekhez, akár elég hozzájok egyszerü józan ész is, ők azt hiszik, hogy azoknak a' polgárok meg nem felelhetnek; ha egész status' kormányáról van szó, akkor a' polgároknak iszonyú szabadékokat engednek; őket a' felségnek most játékaivá, majd uraivá teszik; most királyoknál többekké, majd emberek-

nél kevesebbekké. Miután a' választás' minden különbféle rendszerein végig mentek, a' nélkül, hogy egy magokhoz illőt találhattak volna, elbámulnak és keresik azt tovább is; mintha ugyan a' baj, mellyet sejtenek, nem sokkal inkább az ország' alkotmányában, mintsem a' választó-testületében gyökereznék.

'S valóban nehéz is képzelni, mint tudhassák olly emberek, kik önigazgatásuk' szokásáról egészen lemondtak, jól megválasztani azokat, kiktől kormányoztatniok kell; 's azt velünk soha senki elhitetni nem fogja, hogy valami szabadelmü, lelkes és bölcs kormány jöhessen elő valaha egy szolga nép szavazataiból.

Az olly alkotmány, melly fejére nézve respublicai, minden egyéb részeiben pedig tulságos-monarchiai lenne, előttem mindig egy nap élő szörnynek tetszett. Azt a' kormányzók' vétkei 's kormányzottak' gyávasága csakhamar tönkre fognák juttatni; 's a' nép megunván képviselőit és önmagát, szabadabb intézeteket alkotna, vagy magát nem sokára egyetlen urnak lábai elébe vetni.

VII. FEJZET.

Folytatása az előbbi fejzeteknek.

Én azt hiszem, könnyebb korlátlan és despotai kormányt alapitni olly népnél, hol az állapotok egyenlők, mint sem másfélénél, 's azt tartom, hogy ha egyszer efféle kormány egy illy népnél megalapittatnék, az itt az embereket nemcsak elnyomná, hanem utóbb kit kit közülök még az emberiség' főbb tulajdonaitól is megfosztana.

Szerintem tehát a' despotismustól leginkább félhetni democrata századokban.

Azt vélem, a' szabadságot minden időben fogtam volna szeretni; de ugy érzem, hogy a' mienkben hajlandó vagyok imádni őt.

Másfelől meg vagyok arról győződve, hogy mind azok, kik azon időkben, mellyekbe jutni kezdünk, a' szabadságot a' kiváltságra 's aristocratiára akarják épitni, felsülendenek. Valakik a' tekintélyt csak egy osztály kebelébe vonni 's ott megtartani akarják, bukni fognak. Nincs már ma olly ügyes és hatalmas uralkodó, ki a' despotismust az alattvalói köztt felállitandó tartós különbségek által megalapitni birná; úgy szinte nincs olly bölcs 's erőteljes törvényhozás, melly a' szabad intézeteket fentartani képes volna, ha csak az egyenlőséget fő elvül és czimerül nem veszi. Szükség tehát, hogy

mind azon kortársaink, kik feleik' függetlenségét 's méltóságát megalapitni vagy biztositni akarják, magokat az egyenlőség' barátinak mutassák; arra pedig hogy magokat ollyanoknak mutassák; egyetlen mód ollyanoknak lenniek; szent vállalatuk' sükere egészen ettől függ.

Azért is nem arról van szó, hogy valami aristocrata társaságot ujraépitsünk, hanem arról, hogy a' szabadságot idézzük elő, kebeléből azon democrata társaságnak, mellyben isten bennünket élni rendelt.

E' két első igazság előttem egyszerűnek, világosnak 's termékenynek tetszik 's engem természettel annak vizsgálatára vezet, minémű szabad kormány alapúlhat olly népnél, hol az állapotok egyenlők.

A' democrata nemzeteknek, magából alkotmányukból 's szükségeikből foly az, hogy nálok a' felségi hatalomnak egyformábbnak, központosultabbnak, kiterjedtebbnek, befolyóbbnak 's hatalmasabbnak kell lenni, mint másutt. Itt a' társaság természettel tevékenyebb és erösebb, az egyed alárendeltebb és erötlenebb; amaz többet, ez kevesebbet cselekszik; ennek igy kell lennie.

Azt hát nem kell várni, hogy democrata tartományokban az egyedi függetlenség' köre valaha olly tág legyen, mint aristocrata országokban. De ez nem is kivánatos; mert aristocrata nemzeteknél a' társaság az egyes személynek 's a' nagyobb szám' boldogsága néhányak' nagyságának gyakran feláldoztatik.

Szükséges is, ohajtandó is egyszersmind, hogy a' democrata népet igazgató központi hatalom, munkás és hatalmas legyen. Nem arról van hát szó, hogy az erötlenné, vagy hanyaggá tétessék, hanem csak hogy a' mozgékonyságával 's erejéveli visszaélésben gátoltassék.

Aristocrata századokban az egyesek' függetlenségének biztositását az segitette leginkább elő, hogy ott a' fe-

jedelem nem tartozott egy maga kormányozni 's igazgatni a' polgárokat; e' gondot kénytelen volt egy részben az aristocratia' tagjaira hagyni; úgy hogy az első társasági hatalom mindig megosztva levén, soha egész sulyával és egy formán nem nehezkedett minden emberre.

Nemcsak nem tett a' fejedelem mindent magától; de még a' helyette munkálkodó tisztviselők' nagy része is, minthogy hatalmát születésétől 's nem ő tőle kapta, nem volt mindig kezei köztt. Nem lehetett neki őket minden pillanatban szeszélye szerint teremteni, vagy semmivé tenni 's legcsekélyebb akaratjának is mindnyájokat egyformán alávetni. Ez is biztositotta a' magánosok' függetlenségét.

Jól tudom, hogy már ma e' módhoz folyamodni nem lehetne; de látok a' helyett szolgálható democrata bánásmódokat.

A' helyett, hogy a' testületektől, vagy nemességtől elszedett minden igazgató hatalmak magának a' felségnek adassanak át, lehet azok' egy részét egyszerü polgárokból ideiglen alkotott másod rangú testületekre bizni; igy a' magánosok' szabadsága biztositottabb lesz, a' nélkül, hogy egyenlőségök kisebb lenne.

Az amerikaiak, kik nem adnak olly sokat, mint mi a' szavakra, megtartották a' *grófság* (comté) nevet igazgatásbeli nagyobb kerületeikre nézve; hanem a' gróf' helyét egy részben tartományi gyülés által pótolták ki.

Kész vagyok megengedni, hogy az egyenlőség' olly időszakában, minő a' mienk, igaztalanság 's oktalanság lenne örökség szerinti tisztviselőket állitni; de semmi nem akadályoztatja, hogy helyökbe, bizonyos mértékben, választott tisztviselők tétessenek. A' választás olly democrata segédeszköz, melly a' függetlenséget biztositja a' központi hatalom' ellenében annyira, vagy még jobban is, mint aristocrata népeknél az örökség tehetné.

Az aristocrata országok telvék olly gazdag és befolyá-

sos magánosokkal, kik meg tudnak felelni magokért 's kiket nem egy könnyü még titkon is elnyomni; és ezek a' hatalmat a' mérséklet' 's tartózkodás' átalános szokásai között meg birják tartani.

Jól tudom, hogy a' democrata tartományok efféle egyedeket természettel nem szolgáltatnak; de lehet ott mesterséggel valami hozzájok hasonlót teremtni.

Erösen hiszem, hogy *a' világon még egyszer aristocratiát alapítni nem lehetne;* de azt tartom, egyszerü polgárok, társulatba állva alkothatnak igen gazdag, igen befolyásos és igen hatalmas lényeket, vagyis aristocrata személyeket.

Ez úton meg lehetne szerezni több nagy politicai hasznait az aristocratiának, igazságtalanságai 's ártalmai nélkül. Egy iparüző, kereskedö, vagy még tudományos és irodalmi egyesület is, annyi, mint egy felvilágosult és hatalmas polgár, kit szabad tetszés szerint megtörni, vagy alattomban elnyomni nem lehet, és a' ki, midön saját jogait a' hatalom' követelései ellen védi, megmenti a' nyilvános szabadságokat.

Aristocrata időkben, minden ember, mindig némi szoros összeköttetésben van többekkel polgártársai közül, úgy hogy öt meg nem lehetne támadni a' nélkül, hogy a' többiek segítségére siessenek. Az egyenlöség' századaiban minden egyed természettel elszigetelt; semmi örökségszerinti barátai, kiknek gyámolitását igényelhetné, nincsenek, semmi osztályt, mellynek rokonszenvére számolhatna, nem talál; öt külön választani 's büntetlenül lábbal tapodni könnyü. Azért is korunkban az elnyomatott polgárnak csak egy módja van önvédelmére; mi is abban áll, hogy az egész nemzetre hivatkozik, vagy ha az meg nem hallgatja, az emberi nemre; 's e' végre csupán egy eszköze van, és ez a' *sajtó*. E' szerint a' sajtó' szabadsága végetlenül becsesb democrata nemzeteknél, mintsem másutt;

egyedül az orvosolja nagy részét azon bajoknak, mellyeket az egyenlőség szülhet. Az egyenlőség elkülönzi 's erőtleníti az embereket; de a' sajtó mindegyik mellé egy hatalmas fegyvert helyez, mellyet a' leggyengébb 's legelszigeteltebb is hasznára fordíthat. Az egyenlőség minden egyedet megfoszt rokonai' gyámolításától; de a' sajtó megengedi, hogy minden embertársát segítségére szólíthassa. A' nyomtatóműhely siettette az egyenlőség' előlépéseit 's az neki egyik legjobb mérséklő eszköze is.

Én azt tartom, hogy aristocratiákban élő emberek, szorosan véve, sajtószabadság nélkül el is lehetnének, hanem a' democrata tartományokban lakók ezt nem tehetnék. Ez utóbbiak' személyes függetlenségének biztosítására nézve én a' nagy politicai gyülésekben, parlamenti kiváltságokban 's népfelség' kihirdetésében épen nem bízom. Mind ezek bizonyos pontig az egyedi szolgasággal megférnek: hanem e' szolgaság nem lehet teljes, ha a' sajtó szabad. A' sajtó, föntebb értelemben, democratai eszköze a' szabadságnak.

Valami hasonlót mondhatok a' birói hatalomról is.

A' birói hatalomnak lényegében áll magános érdekekkel foglalkozni, 's megvizsgálni legott minden szeme elébe terjesztett apró tárgyakat; lényegében áll e' hatalomnak még az is, nem menni önként segítségére azoknak, a' kik nyomatnak, hanem készen állni folyvást szolgálatjára a' legalábbvalónak is közülök. Ez, bár még olly erőtlennek gondoljuk is, mindig kényszerítheti a' birót arra, hogy panaszát kihallgassa és reá feleljen: mi is magából a' birói hatalom' alkatából folyik.

Egy illy hatalom tehát különösen megfelel a' szabadság' szükségeinek, olly időben, mikor az uralkodónak szeme 's keze minduntalan beférkezik az emberi cselekedetek' legapróbb részleteibe; és mikor a' magánosok, kik egymás védelmére tehetetlenek, elszigeteltebbek, hogy-

sem feleik' segítségére számolhatnának. A' törvényszékek' hatalma volt minden időben a' legnagyobb biztositék, mellyet a' személyes függetlenségnek adni lehetet; hanem főkép igaz ez democrata századokban; itt a' magános jogok és érdekek mindig veszedelemben forognak, ha a' birói hatalom azon arányban nem nő 's terjed, mellyben az állapotok egyenlőbbek lesznek.

Az egyenlőség több igen ártalmas hajlamokat önt az emberekbe a' szabadság iránt, mellyekre a' törvényhozónak mindig kinyilt szemmel kell vigyáznia. Csak a' főbbeket fogom megemlíteni.

A' democrata századokban élő emberek a' formák' hasznát nem könnyen látják által; iránttok némi ösztönszerű megvetést érzenek. Okait másutt már megmondottam. Nálok a' formák utálatot 's gyakran gyülöletet gerjesztenek. Miután ők rendszerint csak a' könnyü 's jelen élvezeteket óhajtják, egész dühvel rohannak vágyaik' mindegyikének tárgya után: a' legkisebb haladék kétségbeejti őket; e' véralkat, mellyet magokkal a' politicai életbe átvisznek, idegenekké teszi őket a' formák iránt, mint a' mellyek által mindennap hátráltatnak, vagy megakasztatnak némelly terveikben.

Pedig épen ezen alkalmatlanság, mellyet democratiabeli emberek a' formákban találnak, teszi ezeket olly hasznosokká a' szabadságra nézve; abban állván fő érdemök, hogy az erős és erőtlen, a' kormány és kormányzott közt korlátúl szolgálnak 's egyiket hátráltatják, másiknak maga meggondolására időt engednek. A' formák annál szükségesebbek, minél tevékenyebb 's hatalmasabb a' felség 's minél hanyagabbak 's tehetetlenebbek a' magánosok. E' szerint democrata népeknek természettel nagyobb szükségök van a' formákra, mintsem más népeknek, 's mégis természettel ők becsülik azokat legkevesebbre. Ez igen komoly figyelmet érdemel.

Nincs szomorúbb dolog, mint azon kevély megvetés, mellyet a' korunkbeliek' nagy része a' formák' kérdése iránt mutat; mert a' formák felőli legcsekélyebb kérdések már ma olly fontosságra kaptak, minővel ekkorig még nem birtak. Az emberiségnek több nagy érdekei kapcsolatban vannak azokkal.

Úgy vélem, hogy ha az aristocrata századokban élt statusférfiaknak lehetett is ollykor a' formákat büntetlenül elmellőzniek 's rajtok gyakran fölül is emelkedniek, azok, kik ma a' népeket vezetik, tisztelettel tartoznak illetni a' legcsekélyebbet is, 's el nem mulasztani, hacsak azt hatalmas szükség nem kívánja. Aristocratiákban vakbuzgósággal imádtattak a' formák; nekünk felvilágosúlt és józan tisztelettel kell iránttuk viseltetnünk.

Másik igen természetes 's veszedelmes ösztöne democrata népeknek az, minél fogva hajlandók az egyedi jogokat megvetni 's kevésre becsülni.

Az emberek valamelly jog iránt, közönségesen annak fontosságához 's hosszas gyakorlatához képest, szoktak mutatni ragaszkodást 's tiszteletet. A' democrata népeknél találtató egyedi jogok rendszerint nem nagy fontosságuak, igen ujak és felette változók; innét azok gyakran minden vonakodás nélkül feláldoztatnak, 's majd mindig nyugodt lélekismérettel áthágatnak.

Immár megtörténik, hogy ugyane' korban, és ugyane' nemzeteknél, hol az emberekben természeti megvetése támad az egyedi jogoknak, a' társaság' jogai természettel kiterjednek 's erősbülnek; vagy is hogy az emberek kevesbbé ragaszkodók lesznek a' magános jogokhoz, épen akkor, midőn belőlök azon keveset, mi még maradt, megtartani 's védelmezni legszükségesb volna.

Azért tehát korunkban kell leginkább az emberi szabadság' és nagyság' igaz barátinak talpon 's készen állniok szüntelen annak meggátlása végett, hogy a' társa-

sági hatalom, némelly egyedek' személyes jogait, saját terveinek általános kivételeért könnyeden fel ne áldozza. Nincs már ma olly csekély polgár, kinek elnyomatását megengedni felette káros ne volna, sem olly csekély fontosságu jog, mellyet büntetlenül az önkénynek lehetne hagyni martalékúl. Ennek oka egyszerü: midön az egyednek személyes joga olly időben sértetik meg, mikor az emberi lélek az efféle jogok' fontosságát és szentségét mélyen érezi, csak a' megfosztott egyeden történik méltatlanság; de korunkban sérteni meg illy jogot, annyi, mint a' nemzeti erkölcsöket végkép megrontani, 's egész társaságot veszélybe dönteni; miután az efféle jogoknak már fogalma is folyvást változni 's tünedezni kezd közöttünk.

Vannak bizonyos szokások, bizonyos eszmék 's bizonyos vétkek, mellyek sajátjai a' forradalmi állapotnak, 's mellyeket egy hosszas forradalom mindig előhozni 's átalánosítni szokott, bárminő legyen is különben jelleme, tárgya és szinpada.

Midön bármelly nemzet rövid idő alatt több izben változtatta főnökeit, véleményeit 's törvényeit, az emberek, kikből áll, végre megizlelik a' mozgást 's mindenféle mozgalmaknak erő általi gyors végbementéhez hozzászoknak. Innét bennek természetes megvetés támad a' formák iránt, mellyeknek tehetetlenségét mindennap látják és csak kedvetlenül türik uralkodását a' szabálynak, melly alól már sokan annyiszor kibújtak szemeik' láttára.

Miután a' méltányosság' 's erkölcsiség' fogalmai nem elegendők többé megmagyarázására 's igazolására mind azon uj dolgoknak, miket a' forradalom naponkint szül, az emberek a' társasági haszon' elvéhez folyamodnak, a' politicai szükség' hitágazatát állítják fel, 's könnyen megszokják kétkedés nélkül feláldozni a' magános érdekeket, 's lábbal tapodni a' személyes jogokat, csakhogy a' magoknak kitűzött általános czélt annál hamarább elérhessék.

E' szokások és eszmék, mellyeket én *forradalmiaknak* nevezek, mivel minden forradalomból előjönek, szintúgy feltaláltatnak aristocratiák' kebelében, valamint democrata népeknél; hanem az elsőknél gyakran nem olly hatalmasok és soha nem olly tartósak, minthogy ott olly szokásokkal, eszmékkel, hiányokkal 's bökkenőkkel találkoznak, mellyek velek ellenkeznek. Azok tehát magoktól kivesznek, mihelyt a' forradalom véget ért, 's ezzel a' nemzet régi politicai kerékvágásaiba ismét visszatér. Nem így van mindig a' dolog democrata tartományokban, hol szüntelen attól félhetni, nehogy a' forradalmi ösztönök megszelídülvén, 's magokat, a' nélkül, hogy kiterjednének, szabályozván, lassankint kormányzói erkölcsökké 's igazgatásbeli szokásokká változzanak által.

Én tehát nem tudok olly országot, hol a' forradalmak ártalmasbak lehetnének, mint a' democrata országokban, minthogy itt, nem tekintve azon történetes és mulandó bajokat, mellyeket okozni soha el nem mulaszthatnak, mindig azzal fenyegetnek, hogy állandó 's úgy szólván örökös bajokat teremtnek, azért hogy nekik e' részben több okuk van minden más népeknél, habozni, mielőtt dologhoz fognának és hogy jobb reájok nézve a' jelen állapot' sok alkalmatlanságait tűrni, mintsem illy veszélyes orvosszerhez nyúlni.

A' tárgyat egy átalános eszmével fogom befejezni, melly magában foglalja nemcsak mind azon egyes eszméket, mellyek e' jelen fejezetben előadattak, hanem nagy részét azoknak is, mellyeket előadni e' munkának czélja.

A' miénket megelőzött aristocrata századok, igen hatalmas magános személyekkel 's igen gyenge társasági tekintettel birtak. A' társaságnak még képe is homályos volt, 's minduntalan el-eltűnt azon sok különböző hatalmak köztt, mellyek a' polgárok felett uralkodtak. Az ez időkbeli emberek' fő törekvésének oda kellett irányozva lennie,

hogy a' társasági hatalmat nevelje 's erősbítse, kiváltságait szaporítsa 's biztosítsa, ellenben az egyedi függetlenséget szükebb korlátok közé szorítsa és a' magános érdeket az átalános érdeknek alárendelje.

A' korunkbeli emberekre más veszélyek és más gondok várnak.

A' mai nemzetek nagy részénél, a' felség, bármelly eredete, alkatása 's nevezete legyen is, majdnem mindenhatóvá lön, a' magánosok pedig mind inkább az erőtlenség' és függés' legalsó fokára sülyednek.

Minden másként volt a' régi társaságokban. Ott az egység 's egyformaság sehol fel nem találtattak együtt. Nálunk minden olly nagy egyenlövéválással fonyeget, hogy az egyes személyek' külön alakja maholnap egészen elvész a' közös ábrázatban. Apáink mindig készek voltak visszaélni azon eszmével, hogy a' magános jogok tiszteletben tartandók, mi pedig természettel hajlandók vagyunk tulságig vinni ama' másikat, hogy az egyed' érdekének mindig meg kell hajolni a' többek' érdeke előtt.

A' politicai világ megváltozik; ezentúl uj gyógyszereket kell keresni az uj nyavalyáknak.

Kiterjedett, de látható 's változatlan határokat jelelni ki a' társasági hatalom' számára bizonyos; jogokat adni a' magánosoknak 's biztosítni részökre e' jogok' háborítatlan élvezését, fentartani az egyednek azon kevés függetlenségét, erejét és eredetiségét, mellyek számára megmaradtak; felemelni öt a' társaság mellett 's gyámolítni annak ellenében: im ez, véleményem szerint, fő feladata a' törvényhozónak, azon korban, mellybe belépni kezdünk.

Majd azt mondanók, a' korunkbeli fejedelmeknek nincs más czéljok, mint az emberekkel nagy dolgokat vinni végbez. Én azt ohajtanám, bár inkább egy kissé jobban igyekeznének *nagy embereket készíteni;* bár a' munkát kevesebbre 's a' munkást többre becsülnék és bár eszökben tar-

tanák szüntelen hogy egy nemzet sokáig erös nem maradhat, ha benne minden ember egyenkint erötlen és hogy még olly társasági formák 's olly politicai combinatiók fel nem találtattak, mellyek valamelly gyáva 's puhult polgárokból összerakott népet erőteljessé tehessenek.

Én a' korunkbelieknél két ellenkező, de egyiránt gyászos eszmét tapasztalok.

Némellyek nem látnak mást az egyenlöségben, mint azon anarchiai hajlamokat, mellyeket okozni szokott. Rettegnek a' szabad akarattól; 's önmagoktól félnek.

Mások, kik számra kevesebbek, de felvilágosultabbak, más nézettel vannak. Ezek amaz ösvény mellett, melly egyenlöségből indulva ki, anarchiára vezet, feltalálták végre azon utat, melly az embereket ellenállhatlanul a' szolgaság felé vinni láttatik. Ők e' szükséges szolgaság előtt előre meghajtják lelkeiket, 's nem reménylvén, hogy szabadok maradhassanak, már imádják szivök' mélyében az urat, kinek maholnap el kell jövendeni.

Amazok a' szabadságot azért hagyják el, mivel ártalmasnak vélik; emezek azért, mivel lehetetlennek tartják.

Ha én ez utóbbi hiedelemben voltam volna, nem irám vala e' könyvet, mellyet az olvasó kezében tart; hanem csak titkon siránkozám vala embertársaimnak sorsán.

Én nap fényre akarám hozni a' veszélyeket, mellyekkel az egyenlöség az emberi függetlenséget fenyegeti, mert erösen hiszem, hogy e' veszélyek a' legrettentőbbek 's egyszersmind a' legkevesbbé sejtettek mind azok köztt, mellyeket a' jövendő magában rejt. De öket legyőzhetetleneknek nem hiszem.

Az emberek, kik azon democrata korban élnek, mellybe most belépünk, természettel kedvelik a' függetlenséget. Természettel nehezen türik a' szabályt; még a' magok által választott állapot' állandósága is nehezökre esik. Szeretik a' hatalmat, de hajlandók megvetni és gyülölni azt,

a' ki gyakorolja 's kicsinségök- 's mozgékonyságuknál fogva könnyen kiszöknek annak kezei közül.

E' hajlamok mindig fel fognak találtatni, mert eredetöket a' társasági állapot' alapjából veszik, melly változni nem fog. Sok ideig gátolandják bármelly despotismus' lábrakapását 's uj fegyvereket adandnak minden uj nemzedék' kezébe, melly harczolni akar az emberek' szabadságaért.

Bennünket hát a' jövőre nézve azon üdvös félelem foglaljon el, melly vigyázni 's harczolni akar, nem pedig azon gyáva és henye rettegés, melly a' sziveket leveri 's elerőtleníti.

VIII. FEJZET.

Általános tekintet a' tárgyra.

Mielőtt megfutott pályámtól vég búcsut vennék, szeretném, ha egy utolsó tekintettel minden az uj világ' ábrázatját bélyegző külön vonást együvé foglalnom, 's végre azon átalános befolyásról, mellyet az egyenlőség az emberek' sorsára szükségkép gyakorol, itéletet hoznom lehetne, de egy illy vállalat' nehéz volta megakaszt; és illy nagy tárgy' ellenében szemem' fényét káprázni 's eszemet tántorogni érzem.

Ez uj társaság, mellyet lerajzolni igyekeztem, 's mellyet megitélni akarok, csak mostanában született. Alakját még az idő meg nem állapítá; a' nagy forradalom, mellytől teremtetett, még tart, 's abból, mi napjainkban történik, majdnem lehetetlen kijelelni, minek kell elmúlni a' forradalommal 's minek megmaradni utána.

A' keletkező világ még félig temetve van a' roskadónak romjaitól, 's közepette ama' végtelen zavarnak, mellyet az emberi ügyek mutatnak, senki megmondani nem tudná, mi fog az elavúlt intézetekből és régi erkölcsökből fenmaradni 's mi végkép elenyészni.

Ámbár az emberek' társasági állapotja, törvényeik, eszméik 's érzeményeik körül végbemenő forradalom befejezve koránt sincsen, még sem tudnók már is műveit hasonlítni semmi afféléhez, mit előbb a' világban tapasztal-

tunk. Hiában megyek századról századra fel a' legtávolabb régiségig; semmi hasonlót ahoz, mi szemeim előtt történik, nem találok. A' múlt fel nem derítvén a' jövőt, sötétségben botorkál az elme.

Azonban ez olly roppant, olly uj 's olly zavart képben, tünnek már szemembe némelly felötlő főbb vonások, melyeket itt kijelelek.

Látom, mikép a' jó 's rosz elég egyenlően van elosztva a' világon. A' nagy gazdagságok elenyésznek; az apró birtokok' száma nő; a' vágyak 's élvezetek szaporodnak; sem rendkivüli boldogságok, sem orvosolhatlan inségek többé nincsenek. A' nagyravágyás átalános érzemény, a' szertelen nagyravágyások ritkák. Minden egyed elszigetelt 's erőtlen; a' társaság mozgékony, előrelátó 's erős; a' magánosok csekély dolgokat visznek végbe, a' status iszonyúakat.

A' lelkek nem erőteljesek; de az erkölcsök szelídek 's a' törvényhozások emberiségszeretők. Ha kevés nagy áldozatokat, kevés igen fenséges, igen ragyogó 's igen tiszta erényeket találni is, a' szokások rendezettek, az erőszak ritka, a' kegyetlenség majd szinte hallatlan. Az emberek' állapotja tartósb, tulajdonuk biztosb. Az élet nem felette csillogó, de nagyon kényelmes 's nagyon nyugalmas. Az igen kényes 's igen durva örömök ritkák; a' bánásmódokban kevés udvariság, az erkölcsökben kevés szilajság van. Nem igen találni sem felette tudós embereket, sem felette tudalan népeket. A' lángész ritkábbá, a' tanúltság közönségesebbé válik. Az emberi elme minden emberek' egyesített apró törekvései, nem néhányak' hatalmas taszítása által fejlődik. A' mivekben kevesebb tökély, de több termékenység látszik. A' faj', osztály', haza' minden kötelékei tágulnak, az emberiség' nagy köteléke összébbszorúl.

Ha mind ezen különböző vonások közt az előttem legátalánosbat 's legfelötlőbbet keresem, úgy találom,

hogy az, mi a' szerencsékben előtünik, ezer különbféle alakban mutatkozik. Majd minden szélsőségek összebékülnek 's megtompúlnak; majd minden feltünő pontok elenyésznek, hogy helyet adjanak valami középszerüségnek, mi is sem olly magas, sem olly alacsony, sem olly ragyogó, sem olly homályos, mint minőt előbb a' világon láttunk.

Jártatom szemeim' ez egyenlő lényekből alkotott számlálhatlan sokaságon, mellyben semmi, sem föl nem emelkedik, sem le nem alacsonyul. Ez átalános egyenlőség' látása elszomorít, és megdermeszt 's majdnem kisértetbe jövök sajnállani azon társaságot, a' melly többé nincsen.

Mikor a' világ igen nagy és igen kicsiny, igen gazdag 's igen szegény, igen tudós 's igen tudatlan emberekkel volt tele, tekintetemet az utóbbiakról elfordítottam, hogy csak az elsőkre függesszem, és ezeket gyönyörüséggel néztem; de érzem, hogy e' gyönyörüség gyarlóságomból eredett; mivel nem láthatom egyszerre mind azt; a' mi körültem van, azért lehet így kiválasztanom 's külön tennem, a' sok tárgyak közül azokat, mellyeknek szemlélése előttem kedves. A' dolog nem így van, ama' mindenható 's örök valónál, kinek szeme szükségkép a' tárgyak' egyetemét fogja fel, 's a' ki, bár egyszerre, tisztán lát egész emberi nemzetet 's minden egyes embert.

Természetes hinnünk, hogy az emberek' e' teremtőjének 's megtartójának szemeit nem néhányak' külön boldogsága, hanem mindenek' legnagyobb jóléte gyönyörködteti inkább; mi tehát előttem hanyatáslnak tetszik, az ő szemében haladás; mi engem sért, az őt örvendezteti. Meglehet az egyenlőség nem olly fenséges; hanem igazságosb és nagyságát 's szépségét igazságos volta teszi.

Próbálom magamat az isten' e' nézőpontjába helyezni, és onnan tekintni 's ítélni meg az emberi dolgokat.

Senki még e' földön szoros 's átalános értelemben

nem állíthatja, hogy a' társaságok uj helyzete derekabb a' réginél; hanem azt már könnyü látni, hogy különböző.

Vannak bizonyos vétkek 's bizonyos erények, mellyek az aristocrata népek' alkotmányához voltak ragadva, 's mellyek az uj népek' geniusával elannyira ellenkeznek, hogy azokat közükbe bevinni nem lehetne. Vannak olly jó hajlamok 's olly rosz ösztönök, mellyeket amazok nem ösmertek 's mellyek emezeknek természetökben fekszenek; olly eszmék, mellyek amazok' képzetében önként foganszanak 's mellyeket emezek' lelke félrevet. Majd olly két különböző emberiségek ezek, mellyek közül mindegyiknek megvannak saját elsőbbségei 's fogyatkozásai, saját hasznai 's ártalmai.

Jól vigyázzunk tehát, nehogy a' most születő társaságokról olly fogalmakkal itéljünk, mellyeket a' már nem létező társaságokban merítettünk. Ez nagy igaztalanság lenne, miután e' társaságok szörnyükép különbözvén egymástól, össze nem hasonlíthatók.

Nem igen lenne igazságosb az is, ha a' korunkbeli emberektől olly személyes erényeket kivánnánk, mellyek öseik' társasági állapotjából eredtek, miután maga e' társasági állapot leomlott, és omlása' közben minden jót 's roszat, mellyek vele együtt jártak, összekeverten magával ragadott.

De korunkban e' dolgok még nincsenek jól megértve.

Látok kortársaim közül sokakat, kik a' régi társaság' aristocrata alkotmányából eredett intézetek, vélemények 's eszmék köztt válogatni akarnak; készek volnának lemondani némellyekről, de szeretnék megtartani a' többit 's átvinni magokkal az uj világba.

Ezek, véleményem szerint idejöket 's erejöket tisztességes, de sikeretlen munkára fecsérlik.

Nem az többé a' kérdés, mint tartsuk meg azon személyes elsőbbségeket, mellyeket az állapotok' egyformát-

lansága szerez az embereknek, hanem mint biztosítsuk amaz uj jókat, mellyeket az egyenlőség adhat. Nem azon kell iparkodnunk, mint tegyük magunkat atyáinkhoz hasonlókká, hanem arra törekednünk, hogy a' hozzánk illő nagyság' 's boldogság' nemét elérhessük.

A' mi engem illet, én, ki pályám' e' végső határát elérvén, messziről, de egyszerre látom mind azon különbféle tárgyakat, mellyeket útamban külön megszemléltem, magamat félelmekkel 's reményekkel telve lenni érzem. Látok nagy veszélyeket, mellyek elháríthatók, nagy roszakat, mellyek megelőzhetők, vagy megszoríthatók, 's mind inkább megerősödöm azon hiedelemben, mikép a' democrata nemzeteknek arra, hogy becsületesek 's boldogok lehessenek, még elég csak akarniok.

Tudva van előttem, mikint többen kortársaim közül azt gondolják, hogy a' népek, soha sem uraik ide lent magoknak, és hogy kénytelenek nem tudom miféle győzhetetlen 's érdemnélküli erőnek engedni, melly eredetét a' fajnak, földnek vagy éghajlatnak előbbi történeteiből veszi.

Ezek hamis és alávaló tanok, mellyek soha hitvány embereknél 's gyáva nemzeteknél egyebet nem szülhetnének: a' gondviselés az emberi nemet sem egészen függetlenné, sem épen rabszolgává nem teremtette. Von ugyan minden ember körül egy változatlan kört, mellyből kilépnie nem lehet; hanem annak roppant határai közt az ember hatalmas és szabad; így van a' dolog a' népekkel is.

A' korunkbeli nemzetek meg nem tehetnék, hogy nálok az állapotok egyenlők ne legyenek; hanem tőlök függ, hogy őket az egyenlőség szolgaságra vagy szabadságra, felvilágosultságra vagy vadságra, boldogságra vagy nyomoruságokra vezesse.

JEGYZETEK.

A.)

Utazási naplómban következő czikkelyt találom, melly egészen megösmerteti, milly próbáknak vannak gyakran kitéve azon amerikai asszonyok, kik magokat arra adják, hogy férjeiket a' pusztába kisérjék. E' rajzot semmi egyéb nem ajánlja az olvasóknak, mint nagy igazsága.

. . . . . Helylyel-közzel uj földtörésekre jöttünk. Az illy telepek mind hasonlítnak egymáshoz. Le fogom irni azt, mellynél ez estve megszálltunk, ez meg fogja hagyni emlékezetemben valamennyinek képét.

A' kolomp, mellyet a' fairtók marháik' nyakára akasztani szoktak, hogy az erdőben rájok lehessen találni; már messziről tudtunkra adta az uj tanya felé közelítésünket, nem sokára meghallók neszét a' fejszének, melly az erdő' fáit vagdalja. A' mint közelítünk, a' pusztítás' nyomai polgárisult ember' jelenlétét adják tudtunkra. Az útat levagdalt ágak lepik el, tüzzel félig kiégetett, vagy szekerczével megcsonkított törzsökök állnak még fen lábunk előtt. Folytatjuk útunkat, 's elérünk egy erdőbe, mellynek úgy tetszik mintha minden fáit hirtelen halál érte volna, nyár' közepén télnek ábrázatját mutatják azok; midőn őket közelebbről vizsgálnók, észrevesszük, hogy héjokon egy mély karika van bevágva, melly a' nedv-keringést megakasztván, ötet csak hamar elszárította; 's most tudjuk, hogy

valóban a' fairtó ezzel kezdi rendszerint a' dolgot. Nem birván levágni első évben minden fát, melly birtokát fedi, kukoriczát ültet ágaik alá, 's kiszárítván őket, nem engedi, hogy vetésére árnyékot terjeszszenek. Ezen mezőn túl, melly tökéletlen kezdet, 's első lépése a' civilisatiónak a' pusztában, észrevesszük egyszerre a' tulajdonos' kunyhóját, egy olly telek' közepére helyezve, melly a' többinél gondosabban van mivelve, de hol az ember még egyenetlen harczban van az erdővel; itt a' fák le vannak vagdalva, de ki nincsenek irtva, törzsökeik még ellepik 's eltorzítják a' földet, mellyet hajdan árnyékban tartottak. E' kiszárított romok körül gabona, tölgyhajtások, mindenféle növények, mindennemű füvek nőnek, elkeverve együtt a' szelidítlen és félig vad földön. E' buja 's tarka tenyészésnek közepette emelkedik a' fairtó hajléka, vagy is mint az országban nevezik: tanyája *(log-house)*. E' parasztlak, valamint a' körülte fekvő mező uj 's rögtönzött munkára mutat; hossza nem igen haladja meg a' harmincz, magassága a' tizenöt lábat; falai, valamint szinte fedele faragatlan fatörzsökökből készitvék, mellyek közé moh és föld van tömve, hogy eső 's hideg belsejébe ne hassanak.

Közelgetvén az éj, ráhatároztuk magunkat, hogy a' tanya' gazdájához szállást kérni menjünk.

Lépteink' topogására az erdő' forgácsai köztt hempergő gyermekek rögtön felugrálnak 's futnak a' ház felé, megijedve mintegy, hogy előttök embert látnak, míg másfelől félvad, hegyes fülű 's hosszú órrú nagy ebek előbujván fekhelyökből, morogva jönek védni visszavonultát ifjú gazdáiknak. Maga a' fairtó kijő hajléka' kapujába; ránk egy sebes és kémlő tekintetet vet, kutyáinak a' helyökre visszatávozásra jelt ad, 's ebben nekik maga példát mutat, a' nélkül, hogy elárulná, mintha benne látásunk valami kiváncsiságot, vagy nyugtalanságot gerjesztene.

Bemegyünk a' tanyába: benseje semmit nem hasonlít

az europai parasztok' viskóihoz; itt a' feleslegesből többet, a' szükségesből kevesebbet látunk.

Ablak csak egy van, mellyen patyolat kárpit függ; egy vert földből álló padkán nagy rakott tüz pattog, melly bevilágítja a' hajlék' egész belsejét; e' padka fölött egy szép vont csövü karabélyt, egy öz-bőrt és sas-tollakat veszünk észre; jobbra a' kéménytől kiterítve áll a' falon egy térképe az Egyesült-Statusoknak, mellyet a' fal' rézsein bejövő szél emelget 's lebbeget; mellette egy félig gyalult deszkából készült álláson néhány darab könyv van lerakva; ott találom a' bibliát. Milton' hat első énekeit és két szindarabját Shakespearnek; a' fal hosszat bőrládák vannak letéve almáriom helyett; középett áll egy otromba faragásu nagy asztal, mellynek lábai, egy még zöldelő 's héjától meg sem hántott fából készülvén, úgy látszik, mintha magoktól nöttek volna ki a' földből, mellyet az asztal elfoglal; ez asztalon látok egy theázó készületet angol porczelánból, ezüst kanalakat, néhány lukacsos táczát 's hirlapokat.

E' hajlék' gazdájának arczvonásai szegletesek 's tagjai szikárok, mik is Uj-Anglia' lakóját megkülönböztetik; látni való, hogy ez ember nem azon magányban született, hol vele találkozunk: már testi alkotása eléggé elárulja, hogy első éveit valamelly mivelt társaságban töltötte el, és hogy ama' nyugtalan, okoskodó 's kalandos osztályhoz tartozik, melly hidegen viszi végbe azt, mi csak a' szenvedélyek' hevéből magyarázható és melly magát egy ideig vad életre szánja, hogy a' pusztaságot annál inkább meggyőzze 's polgárosítsa.

Észrevevén a' fairtó, hogy hajléka' küszöbén belépünk, elönkbe jö 's kezét nyujtja felénk, szokás szerint; de arcza komoly marad; ő kezdi az első szót, kérdvén: mi történik a' világon; és miután tudnivágyását kielégítette, elhallgat; mintha a' lármát 's alkalmatlankodást már elunta

volna. Majd kérdezösködünk tőle mi is, 's ő szolgál mindenféle utasításokkal, mikre szükségünk van; azután nem épen szaporán, de szorgalmasan utána néz, hogy elláson bennünket azzal, a' mi kell. Midőn öt e' szives gondokba így elmerülve lenni látjuk, ugyan miért érezzük akaratunk' ellenére elhűlni iránta hálánkat? azért, mert ő maga midőn vendégszeretetet gyakorol, úgy látszik, csak sorsa' egyik terhes kénytelenségének hódol: ő ebben olly kötelességet lát, mellyet reá a' helyzet 's nem ön jószánta ruház.

A' tüzhely' más végén egy nő ül, ki egy kis gyermeket ringat térdein; egyet bóllant fejével felénk, a' nélkül, hogy dolgát félbenszakasztaná. Mint a' fairtó, úgy a' nő is most van élte' virágában, tekintete helyzeténél fölebbvalónak lenni látszik, maga öltözete is a' piperének még egészen ki nem halt kedvelésére mutat: hanem finom tagjai megfogyottaknak látszanak, arczvonásai lankadtak, szeme szelíd 's komoly; egész ábrázatján némi vallásos elszántság, a' szenvedélyek' mély csende 's nem tudom miféle természetes és nyugodt állhatatosság ül, melly az élet' minden bajaival szembeszállni kész, a' nélkül, hogy vagy félne tőlök, vagy daczolna velek.

Körüllepik gyermekei, kik telvék egészséggel, szilajsággal 's elevenséggel; ezek igazi pusztai gyerköczék; anyok méla 's örömteljes tekintetet vet reájok néha; látván amazoknak erős, és emennek gyenge voltát, majd azt mondanók: hogy az anya, midőn nekik életet adott, magát egészen kifogyasztotta, és hogy azt, mibe neki kerültek, épen nem sajnálja.

A' kivándoroltak által lakott hajléknak sem belső felosztása, sem padlása nincsen. Azon egyetlen szobában, mellyből áll, talál az egész család estve menedékhelyet. E' lak, így magában, szinte egy kis világot képez; a' lombok' oceanjának mélyébe eltévedt civilisatio' bárkája az.

Száz lépéssel tovább az örök rengeteg terjeszti ki körülte árnyait 's ujra kezdődik a' magány.

B.)

Az állapotok' egyenlősége nem teszi az embereket erkölcstelenekké 's vallástalanokká. Hanem mikor az emberek egyenlők levén, erkölcstelenek 's vallástalanok egyszersmind, az erkölcstelenség' 's vallástalanság' okozata könnyen feltünnek kivülről, minthogy az embereknek egymásra kevés hatásuk van, 's olly osztály, melly a' társaságnak rendörségeül szolgálhatna, nem létezik. Az állapotok' egyenlősége soha nem szüli az erkölcsök' romlotságát, hanem ollykor elő hagyja jöni.

C.)

Ha mellőzzük mind azokat, kik nem gondolkodnak; mind azokat, kik a' mit gondolnak, kimondani nem merik: úgy fogjuk találni, hogy az amerikaiak' igen nagy többsége meg látszik elégedve lenni azon politicai intézetekkel, mellyek rajta uralkodnak; 's én azt valóban el is hiszem. Én a' közvélemény' e' hajlamát, jeléül, de nem bizonyságaúl veszem az amerikai törvények' átalános jóságának. A' nemzeti kevélység, némelly uralkodó szenvedélyeknek a' törvényhozás általi kielégittetése, véletlen események, észre nem vett vétkek és még inkább az ellenkezők' száját betömő többség' érdeke, sokáig csalódásban tarthatnak egész népet, valamint egyes embert.

Nézzétek meg Angolországot az egész XVIII-dik század alatt. Soha egy nemzet magára több tömjénezést nem fecsérlett; soha egy nép magával tökéletesbben meg nem elégedett. Akkor neki jó volt alkotmányában minden, gán-

csolhatatlan minden, még legláthatóbb hiánya is. Már ma számos angoloknak nem látszik egyéb dolgok lenni, mint annak mutogatása, hogy ugyanez alkotmány ezer- meg ezer pontban hiányos. Kinek volt igaza, valljon a' mult századbeli angolnak vagy a' mai angolnak?

Ugyane' történt Francziaországban is. Bizonyos, hogy XIV-dik Lajos alatt a' nemzet' nagy része szenvedélylyel viseltetett a' kormány' azon formája iránt, melly akkor a' társaságon uralkodott. Azok igen csalatkoznak, kik azt hiszik, hogy akkor a' franczia jellem le volt alacsonyúlva. Létezhetett e' században a' francziáknál, bizonyos tekintetekben szolgaság; de a' szolgaság' szelleme nálok bizonyosan fel nem találtatott. Az akkori irók némi valóságos lelkesülést éreztek, midön a' királyi hatalmat minden egyéb hatalmaknak fölébe emelték és majd nem volt olly csekély paraszt, a' ki szalma viskójában gögöt ne szítt volna be a' fejedelem' dicsőségéből, 's a' ki halála' óráján örömmel ne kiáltotta volna: *Éljen a' király!* Ugyane' formák előttünk gyülöletesekké váltak. Ki csalatkozott? valljon a' XIV. Lajos alatti francziák-e, vagy a' mai francziák?

És így valamelly nép' törvényeinek megitélésébe nem csupán annak hajlamaiból, mint a' mellyek századonkint változnak, hanem magasb indítóokokbul 's átalánosb tapasztalásból szükség kiindulni.

A' szeretet, mellyet valamelly nép, törvényei iránt mutat, csak egy dolgot tanusít, azt: hogy azok' változtatásával sietni nem kell.

D.)

A' fejzetben, mellyhez e' jegyzet tartozik, kimutattam egy veszélyt; akarok még érinteni egy másikat is, melly ugyan ritkább, de ha valaha előkerülne, sokkal félelmesebb lenne.

Ha az anyagi élvezetek' kedvelése 's jólét' szeretete, mellyet az egyenlőség az emberekbe természettel beoltani szokott, valamelly nép' lelkét megszállván, azt végre egészen hatalmába ejtené: ez által a' nemzeti erkölcsök annyira elfognának idegenedni a' katona szellemtől, hogy végre talán magok a' hadseregek is a' békébe szeretnének, daczára azon magános érdeknek, melly öket a' háború' ohajtására ösztönzi. A' katonák e' közönséges elpuhultságnak közepette, utóbb azt gondolnák, hogy mégis jobb halkal, de kényelmesen 's erölködés nélkül emelkedni fel békességben, mintsem fáradságok 's nyomoruságok közt szerezni elömenetelt a' háborús életben. Illy szellem mellett a' hadsereg a' fegyvert lelkesülés nélkül fogná meg és buzgalom nélkül használná, az ellenség felé inkább úgy vitetné magát, mintsem önként menne.

Azt hinni nem kell, hogy a' hadsereget e' békés hajlandóság tartóztatná a' forradalmaktól, mert a' forradalmak, kivált a' katonai forradalmak, mellyek rendszerint igen gyorsak, gyakran nagy veszélyekkel, de nem hosszas fáradsággal járnak együtt; a' nagyravágyást olcsóbbért kielégítik, mintsem a' háború; ott csak az élet van koczkáztatva, mellyre a' democratia' emberei kevesebbet adnak, mintsem a' jólétre.

Semmisem olly veszedelmes egy nép' szabadságára 's nyugalmára nézve, mint olly hadsereg, melly fél a' háborútól, mivel nem keresvén többé nagyságát és befolyását a' harczmezőn, másfelé akarja feltalálni azt. A' honnét megtörténhetnék, hogy azon emberek, kikből valamelly democrata hadsereg áll, elvesztenék a' polgári érdekeket, a' nélkül, hogy a' katonai erényeket megszereznék, és hogy a' hadsereg megszünnék hadakozó lenni, a' nélkül, hogy háborgó lenni megszünnék.

Ismétlem itt, a' mit már föntebb mondottam. Az illy veszélyek' orvossága nem a' hadseregben, hanem az ország-

ban fekszik. Az olly democrata nép, melly férjfias erkölcseit megtartja, mindig fel fogja szükség' esetén találni katonáiban a' hadi erkölcsöket.

E.)

Az emberek az egység' eszméjének nagyságát az eszközökbe, az isten a' czélba helyezik; innét van, hogy e' nagyság' eszméje ezer apróságokra visz bennünket. Kényszerít minden embereket, hogy egyenlő lépéssel azonegy czél felé menjenek: im ez *emberi eszme*. Végetlen különbféleséget hozni be a' cselekedetekbe, de azokat úgy hozni kapcsolatba, hogy mind ezen cselekedetek ezer különböző útakon egy nagy czél' teljesülésére vezessenek el, im ez *isteni eszme*.

Az egység' emberi eszméje majd mindig terméketlen, az istené végetlenül termékeny. Az emberek nagyságukat vélik bebizonyítani az által, ha az eszközt egyszerüsítik; istennél a' czél egyszerü, az eszközök végetlenül különbözők.

F.)

Egy democrata nép nemcsak hajlamainál fogva vitetik a' hatalom' központosítására; öt még vezetöinek szenvedélyei is szüntelen ösztönzik arra.

Könnyü előre látni, hogy majd mind azon nagyravágyó 's alkalmatos polgárok, kiket egy democrata ország magában foglal, szüntelen azon fognak dolgozni, mint terjesszék a' társasági hatalom' sajátságait, mivel annak egykori igazgathatására valamennyien számot tartanak. Ezek előtt azt mutogatni akarni, hogy a' szerfeletti központosítás a' statusnak ártalmas, csupán idővesztés lenne, miután ök önmagok' kedveért teszik a' központosítást.

A' democratiák' közhivatalbeli emberei között, alkalmasint csak az igen részrehajlatlanok 's igen középszerüek akarják a' hatalmat decentralisálni. Amazok ritkák, ezek tehetetlenek.

G.)

Gyakran tettem magamnak e' kérdést: mi fogna történni, ha a' democrata erkölcsök' puhasága mellett, 's a' hadsereg' nyugtalan szellemének következtében a' mai nemzetek közül némellyeknél, valaha katonai kormány kapna lábra.

Én úgy hiszem, maga a' kormány sem fogna távozni a' képtől, mellyet e' jelen jegyzet' fejezetében rajzoltam, és hogy nem fogná mutatni a' katonai oligarchia' szilaj vonásait.

Meg vagyok győződve, mikép ez esetben a' kormány-biztos' és katona' szokásai köztt némi összeolvadás történnék. Az igazgatás kölcsönözne valamit a' katonai szellemtől, a' katonaság is némelly szokásokat a' polgári igazgatástól; ennek eredménye fogna lenni: egy rendes, világos, szabatos, pontos kormányzás; a' nép egy hadseregnek, a' társaság egy kaszárnyának képét mutatná.

H.)

Nem lehet szorosan 's átalánosan mondani, hogy korunknak legnagyobb veszedelme a' féktelenség, vagy zsarnokság, az anarchia, vagy kényuraság. Mindegyiktől egyiránt félhetni 's mindegyik könnyen támadhat azonegy okból, ugymint amaz *általános érzéketlenségből*, melly az egyediség' gyümölcse: ez érzéketlenség teszi azt, hogy ha már ma a' végrehajtó hatalom némi erőt összegyüjt, azonnal elnyomóvá lehet, és ha holnap valamelly párt harmincz embert csatarendbe állítni tud, ez is szintolly képes elnyo-

mást gyakorolni. Sem egyik, sem másik semmi tartósat nem alapíthatván, a' mi öket könnyen boldogulni engedi, ugyanaz a' hosszas boldogulásban gátolja. Fölemelkednek, mert semmi ellenök nem áll; 's visszaesnek, mert semmi által fen nem tartatnak.

Mi ellen tehát főkép harczolni kell, az nem annyira az anarchia vagy kényuraság, mint inkább azon érzéketlenség, melly majdnem különbség nélkül mind egyiket, mind a' másikat elöidézni képes.

MUTATÓ

A' IV. KÖTETBEN FOGLALT TÁRGYAKRÓL.

---

lap.

HARMADIK RÉSZ.

Befolyása a' democratiának a' tulajdonkép ugy nevezett erkölcsökre.

I. FEJZET.

Mint szelidűlnek az erkölcsök azon mértékben, mellyben az állapotok egyenlőbbekké válnak 3

II. FEJZET.

Mint teszi a' democratia az amerikaiak' megszokott viszonyait egyszerűbbekké 's könnyebbekké 11

III. FEJZET.

Miért olly kevessé ingerlékenyek az amerikaiak otthon, 's miért mutatják magokat olly ingerlékenyeknek nálunk 15

IV. FEJZET.

Következtetések a' három előbbi fejzetből 21

V. FEJZET.

Mint módosítja a' democratia a' cseléd 's gazda közti viszonyokat 24

VI. FEJZET.

Mint szokták a' democrata intézetek 's erkölcsök felemelni a' haszonbéreket 's megrövidítni azok' idejét 36

VII. FEJZET.

Befolyása a' democratiának a' munkabérekre 40

lap.

VIII. FEJZET.

Befolyása a' democratiának a' családokra 44

IX. FEJZET.

A' fiatal leánykák' neveléséről az Egyesült-Statusokban 53

X. FEJZET.

Minőnek mutatja magát a' fiatal hölgy mint házastárs 57

XI. FEJZET.

Mint segíti az állapotok' egyenlősége fentartani Amerikában a' jó erkölcsöket 61

XII. FEJZET.

Minő fogalmuk van az amerikaiaknak a' férjfi 's nő köztti egyenlőségről 71

XIII. FEJZET.

Az egyenlőség mint osztja természetesen fel az amerikaiakat sok apró külön társaságokra 77

XIV. FEJZET.

Némelly észrevételek az amerikai modorokról 80

XV. FEJZET.

Az amerikaiak' komolyságáról és hogy miért nem gátolja ez gyakran őket megfontolatlan lépések' tételében 86

XVI. FEJZET.

Az amerikaiak' nemzeti hiúsága miért nyugtalanabb 's házsártosabb, mintsem az angoloké 91

XVII. FEJZET.

A' társaság' tekintete az Egyesült-Statusokban miért izgatott 's egyhangú is egyszersmind 95

XVIII. FEJZET.

A' becsületről az Egyesült-Statusokban 's democrata társaságokban 98

XIX. FEJZET.

Miért találni az Egyesült-Statusokban olly sok nagyravágyókat 's olly kevés nagyszerű becsületvágyókat 115

lap.

XX. FEJZET.

A' hivatalra-vágyásról némelly democrata nemzeteknél 124

XXI. FEJZET.

Miért lesznek ritkábbak a' nagy forradalmak 127

XXII. FEJZET.

Miért kivánják democrata népek természettel a' békét 's democrata hadseregek természettel a' háborút 145

XXIII. FEJZET.

Mellyik osztály a' legharcz- és forradalom-szeretőbb democrata hadseregeknél 154

XXIV. FEJZET.

Mi teszi a' democrata hadseregeket táborozás kezdetekor gyengébbekké, hosszasan tartó háborúban pedig félelmesebbekké egyéb hadseregeknél 159

XXV. FEJZET.

A' democrata hadseregek' fenyitékéről 165

XXVI. FEJZET.

Némelly észrevételek a' democrata társaságok' háhorúiról 168

NEGYEDIK RÉSZ.

Azon befolyásról, mellyel vannak a' democrata eszmék 's érzemények a' politicai társaságra 176

I. FEJZET.

Az egyenlőség természettel kedvet önt az emberekbe a' szabad intézetek iránt 177

II. FEJZET.

A' democrata népek' eszméi kormányzási tárgyban természettel kedvezők a' hatalmak' központosításának 179

III. FEJZET.

A' democrata népeket érzeményeik 's eszméik egyetértve a' hatalom' központosítására viszik 184

lap.

IV. FEJZET.

Némelly különös és történetes okokról, mellyek valamelly democrata népet végkép a' hatalom' központosítására birnak, vagy attól eltartóztatnak 189

V. FEJZET.

Korunkban az europai nemzeteknél nevekedik az uralkodók' hatalma, ámbár az uralkodók kevesbbé állandók is 197

VI. FEJZET.

Minemű despotismustól félhetnek a' democrata nemzetek..... 214

VII. FEJZET.

Folytatása az előbbi fejzeteknek 222

VIII. FEJZET.

Átalános tekintet a' tárgyra..... 234
Jegyzetek 239

SAJTÓ-HIBÁK

A' IV. KÖTETBEN.

---

6 *l.* 8 *s.* (alól) száz *h.* száz ezer; 7 *l.* 16 *s.* azt *h.* az; 15 *l.* 4 *s.* (alól) mellyről *h.* mellytől; 17 *l.* 11 *s.* (alól) az *h.* azt; 34 *l.* 13 *s.* (alól) válsztatik *h.* választatik; 38 *l.* 5 *s.* megtámadhatnék *h.* megtámadtatnék; 38 *l.* 13 *s.* (alól) az *h.* azt; 55 *l.* 5 *s.* cratia *h.* cratiai; 63 *l.* 11 *s.* (alól) tágította *h.* gította; 64 *l.* 8 *s.* (alól) hajlandósságbeli *h.* hajlandóságbeli; 77 *l.* 5 *s.* az *h.* azt; 83 *l.* 3 *s.* (alól) feltételében *h.* felvételében; 92 *l.* 2 *s.* a' *h.* e'; 93 *l.* 13 *s.* kitalálni *h.* kitálalni; 93 *l.* 15 *s.* az elsőbbséget *h.* ez elsőbbséget; 100 *l.* 2 *s.* (alól) kelletek *h.* kellettek; 108 *l.* 1 *s.* felektől *h.* feleiktől; 111 *l.* 1 *s.* gyakra *h.* gyakran; 111 *l.* 9 *s.* (alól) atyjái' *h.* atyái'; 117 *l.* 16 *s.* (alól) még *h.* míg; 129 *l.* 3 *s.* (alól) forrodalmakat *h.* forradalmakat; 132 *l.* 17 *s.* óhajtja *h.* óhajtatja; 135 *l.* 16—17 *s.* kényszerítik *h.* korlátozzák; 138 *l.* 9 *s.* (alól) Mi *h.* Míg; 139 *l.* 4 *s.* (alól) sem olly *h.* de elég; 141 *l.* 8 *s.* egyszerre *h.* egyszer; 141 *l.* 3 *s.* (alól) általánosokat *h.* általánosat; 142 *l.* 9 *s.* harczott *h.* harczot; 144 *l.* 1 *s.* inkább *h.* 's inkább; 150 *l.* 2 *s.* végre *h.* végre a'; 150 *l.* 5 *s.* egy *h.* e'; 150 *l.* 14 *s.* ösztönöiknél *h.* ösztönciknél; 152 *l.* 1 *s.* viszi *h.* visz; 158 *l.* 2 *s.* Egy *h.* E'; 160 *l.* 2 *s.* hadseregek' *h.* a' hadseregek'; 162 *l.* 4 *s.* (alól) taikkal *h.* taikat; 172 *l.* 12 *s.* többé *h.* többi; 194 *l.* 16 *s.* megótalmalmazni *h.* megótalmazni; 102 *l.* 14 *s.* (alól) felhalmazódnak *h.* felhalmozódnak; 203 *l.* 7 *s.* (alól) törvényszék *h.* törvényszékek; 216 *l.* 16 *s.* én *h.* én a'; 216 *l.* 11 *s.* (alól) ledelmét *h.* jedelmét; 216 *l.* 10 *s.* (alól) jidségét *h.* lidségét; 217 *l.* 3 *s.* (alól) nobbá *h.* nabbá; 221 *l.* 1 *s.* (alól) vetni *h.* vetné; 230 *l.* 15 *s.* (alól) hogy *h.* is; 230 *l.* 13 *s.* (alól) és hogy jobb *h.* és jobb; 231 *l.* 13 *s.* fonyeget *h.* fenyeget; 231 *l.* 72 *s.* (alól) számára bizonyos; *h.* számára; bizonyos

Österreichische Nationalbibliothek
+Z162790401